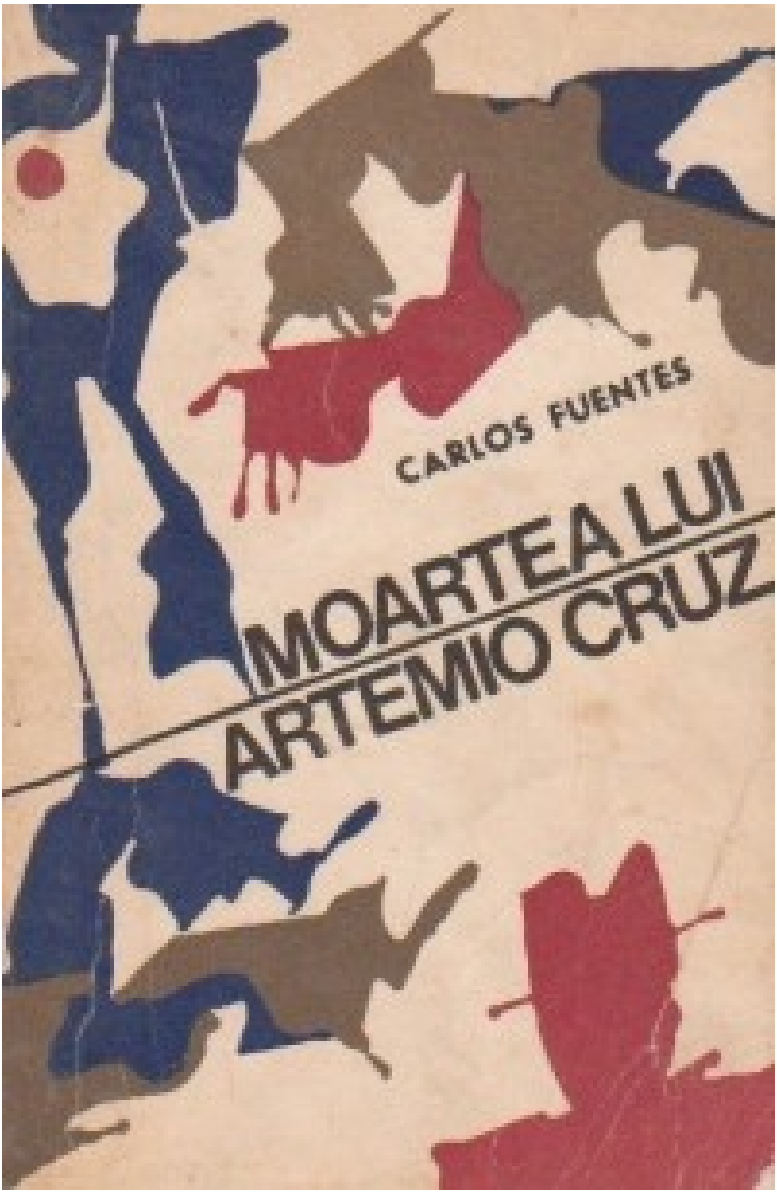
CARLOS FUENTES
MOARTEA LUI
ARTEMIO CRUZ

Cuvânt înainte şi revizia traducerii
Paul Alexandru Georgescu

Coperta de *Florin Ionescu*

Carlos Fuentes

LA MUERTE DE ARTEMIO CRUZ

© 1962, Fondo de Cultura Económica
México

CARLOS FUENTES

MOARTEA LUI ARTEMIO CRUZ

În româneşte de
VENERA MIHUDANA DIMULESCU

Bucureşti, 1969

Editura pentru
Literatură
Universală

VIAŢA ŞI MOARTEA LUI ARTEMIO CRUZ SAU DIALECTICA DESTINULUI

O carte care, potrivit vechiului îndemn horaţian, te introduce, cititorule, *in medias res,* în miezul lucrurilor. În miezul lucrurilor şi al calităţilor care alcătuiesc substanţa operei romaneşti a lui Carlos Fuentes şi asigură acestui scriitor mexican – la patruzeci de ani – larga audienţă de public şi rangul înalt de care se bucură în literatura ţării sale, a Americii hispanice şi a lumii. Astfel spus: *Moartea lui Artemio Cruz (La muerte de Artemio Cruz)* stă, cronologic şi ideologic, în centrul creaţiei autorului. Apărut după vasta frescă a Mexicului contemporan din *Regiunea cea mai transparentă (La región más transparente)* şi înainte de ciudata împletire de destine din *Schimbare de piele (Cambio de piel),* romanul acesta concentrează viziunea celui precedent şi anunţă modalităţile celui ulterior, uneşte tăioasa observaţie socială cu patetica preocupare pentru condiţia umană. Iar la poziţia centrală se adaugă virtutea revelatoare, caracterul său reprezentativ pentru arta narativă a lui Carlos Fuentes. Compendiu al căutărilor, îndrăznelilor şi reuşitelor autorului, *Moartea lui Artemio Cruz* oferă toate elementele necesare pentru a determina poziţia scriitorului mexican în cadrul literaturii hispanoamericane.

Faţă de tendinţele actuale ale romanului din acea parte a lumii şi anume aceea spre „romanul-mărturie”, obiectiv, realist, coerent, şi aceea spre „romanul-investigaţie-interioară”, subiectiv, imaginativ, dislocant, poziţia lui Carlos Fuentes este de integrare sintetică. Considerând ca exponenţi ai primei formule romaneşti scriitori ca Rómulo Gallegos, Jorge Icaza, Ciro Alegría, parţial Miguel Angel Asturias, iar ca reprezentanţi ai celei de a doua pe Jorge Luis Borges, Adolfo Bioy Casares, Julio Cortázar, trebuie să precizăm că romancierul mexican se defineşte prin

încercarea de a reuni *în cruciş* cele doua tendinţe: el este aproape de realişti prin substanţa narativă, iar de onirici prin tehnică şi stil. Carlos Fuentes a creat astfel o modalitate romanescă proprie, viguroasă şi totodată subtilă, liberă de îngrădirile unei tendinţe sau alteia şi organizată în jurul a trei elemente care îmi par a fi în primul rând *paroxismul vital,* intensitatea exacerbată a trăirii personajelor, vizibilă atât în caracterul lor *extremado,* cât şi în „situaţiile-limită" în care se află nu excepţional, ci continuu; apoi *tragismul întâmplărilor* pe care comentatorii obişnuiesc să-l denumească cu termenul de „catastrofism" şi, în sfârşit, *conştiinţa* primelor două componente – elanul vital şi eşecul social – însoţită de aşteptarea unei schimbări în direcţia umanului, în realitate, aceste elemente au un rost mult mai adânc decât acela de a conferi interes şi a spori truculenţa naraţiunii; ele exprimă o concepţie asupra destinului, sugerând împlinirea lui în trei etape care se succed în relaţii de contrast şi depăşire. Privite în această perspectivă, ele devin semne şi dovezi: frenezia vitală apare doar ca formă de manifestare a aspiraţiei exaltante spre plenitudine – prima etapă – tragismul deznodămintelor se vădeşte a izvorî din vinovăţia dureroasă a negării omenescului în ceilalţi şi în sine – a doua etapă —; iar lumina pâlpâindă a unui viitor mai bun se alimentează din speranţa răscumpărării, din dorinţa purificării – a treia etapă. Această dialectică a destinului, implicită în întreaga operă a lui Carlos Fuentes, dar tratată uneori fragmentar, alteori imprecis, dobândeşte în *Moartea lui Artemio Cruz* semnificaţia ei totală, întreaga ei pregnanţă umană şi artistică. Din centrul operei, cu forţă revelatoare, romanul vorbeşte despre cel mai important lucru „în lumea noastră sublunară": soarta omului, căderile şi înălţările lui.

Itinerariul uman şi artistic străbătut de Carlos Fuentes

până în 1964, când *Moartea lui Artemio Cruz* vede lumina tiparului, apare, cel puţin sub aspectul exterior, ca lipsit de pitoresc şi aventură. Născut în Mexic, în 1928, viitorul romancier face întâi studii, serioase, complete, şi apoi, imediat, începe activitatea literară. O simplitate firească, „transparentă", comandă cursul vieţii şi al vocaţiei sale de scriitor. O simplitate care include totuşi în ea ceva insolit, surprinzător. Surprinzătoare este, în primul rând, răspândirea silinţelor sale şcolare de-a lungul a două continente şi prin şase capitale. Urmează şcoala primară şi liceul în Statele Unite, în Mexic, la Montevideo, Buenos Aires, Santiago din Chile. Studiază dreptul şi economia la universităţile din Mexic şi Geneva. Această neobişnuită peregrinare prin atâtea ţări şi culturi diferite nu poate fi străină de înflorirea, abundentă şi timpurie, a darurilor scrisului său. Mă refer la cea dintâi calitate a unui scriitor, la privirea ascuţită, la scrutarea necruţătoare a circumstanţei sociale şi a resorturilor psihice, dar de asemenea la amploarea orizontului cultural, la mobilitatea inteligenţei, la vehemenţa pasională şi în genere la necontenita, nepotolita efervescenţă spirituală. Ele se fac simţite în volumul de nuvele *Zilele mascate (Los días enmascarados,* 1954) – prima carte a lui Carlos Fuentes – şi se impun total, violent, izbitor, în monumentalul său roman *Regiunea cea mai transparentă* (1958). Masivă şi stufoasă, ticsită de întâmplări şi personaje – peste trei sute –, construită cu o „tehnică de şoc" făcută din răvăşirea planurilor temporale, ştergerea limitelor dintre fapte exterioare şi interioare, amalgamarea gândirii exprimate şi neexprimate, *Regiunea cea mai transparentă* a putut părea cititorilor nerăbdători sau nepreveniţi o carte dificil accesibilă. Celorlalţi, pe măsură ce înaintau în lectură, romanul le dezvăluia o structură riguroasă şi o problematică răscolitoare, puţin obişnuite în literatura hispanoamericană. Autorul oferea o gigantescă viziune a

Mexicului în trei planuri – mitic, revoluţionar şi contemporan – înfăţişate dramatic, în lumina „durerii mexicane”, a eşecului ascuns sub formele succesului, a opoziţiei dintre măreţie şi culpă. Măreţia era a celor „puri”, căzuţi eroic în revoluţia începută în 1910, în timp ce culpa – când difuz şi neştiut ca aerul, când precis şi dureros ca o rană secretă – urmărea pe cei „practici”, pentru care lupta, primejdia şi vitejia acelor ani fuseseră numai mijloace de afirmare egoistă, utilitară, prepotentă. Iar această dramă a destinului mexican nu era expusă programatic, discursiv, ci în secvenţe cinematografice, rapide, întretăiate, pe care cititorul, o dată stăpân pe datele cărţii, le îmbina şi întregea cu interesul rezolvării unei enigme pasionante.

Ce mai putea exista dincolo de o astfel de regiune? În primul său roman, autorul îşi făurise, printr-un mare gest creator, un drum, o modalitate narativă, o reţetă de succes, ce păreau definitive. Dar Carlos Fuentes nu este scriitorul capabil să rămână imobil înlăuntrul obişnuinţelor, fie chiar acelea ale propriei reuşite. Neobişnuitul va fi întotdeauna, pentru el, o tentaţie, surpriză – o nevoie. Există chiar, mai ales la scriitorii temerari, o surpriză a lipsei de surprize. Pentru aceasta optează autorul în romanul următor, de proporţii mult mai reduse şi intitulat *Conştiinţe liniştite (Las buenas conciencias*, 1959), în care studiază cu mijloace neaşteptat de cuminţi, aproape galdosiene, o zonă a vieţii mexicane, mai degrabă o enclavă, alcătuită din bigotism interesat, utilitarism ipocrit, conservatorism închistat. În această ambianţă se înăbuşe şi moare o vocaţie de devoţiune şi sacrificiu aparent religioasă, în fond umană. Urmează, în 1962, a doua ispită care îl duce la hotarele dintre real şi fantastic. În cadrul unei familii aristocratice decăzute, autorul desfăşoară uluitoarea poveste a iubirii unei femei ciudate, enigmatice, a trecerii ei în altă fiinţă, a contopirii

unui prezent ceţos, incert, instabil cu un trecut ciudat, crud, morbid, care-şi refuză moartea. Cartea are un titlu pe deplin meritat: *Aura.*

Cu *Moartea lui Artemio Cruz* (1964), Carlos Fuentes revine oarecum la făgaşul *Regiunii.* Oarecum, pentru că faţă de primul său roman restrânge şi concentrează problema etică, simplifică pictura societăţii, trecând de la frescă la portret – chipul Mexicului surprins într-o viaţă şi un destin – dar multiplică punctele de vedere, perspectivele narative şi duce, astfel, mai departe îndrăzneala tehnică. Psihologic, romanul dilatează clipele de agonie ale protagonistului, Artemio Cruz, făcând să încapă în ele, sub formă de amintire sau delir, trecutul şi prezentul, succesul material şi înfrângerea morală.

Romanul pare a răspunde obiecţiei adesea repetată de la H. Keyserling[1] până la Zum Felde[2], după care romanul hispanoamerican este exclusiv şi excesiv „teluric", încărcat până la explozie cu truculenţa naturii, cu violenţa instinctelor, cu vehemenţa conflictelor. Inevitabil, unui astfel de roman i-ar fi străine zona superioară a conştiinţei, rafinamentul psihologic, preocupările filosofice sau morale – *problema umană* gândită, dezbătută, adâncită. În realitate, încă de la începuturile ei, de la romantica evocare istorică din *Amalia* lui José Marmol, arta narativă hispanoamericană a găzduit un fel de dezbatere intelectuală, dar a făcut-o schematic, fără profunzime, nici frământare. Romancierii Americii de limbă spaniolă au opus şi continuă să opună – după exemplul lui Sarmiento – „barbaria" adică violenţa instinctuală, asupritoare, criminală şi „civilizaţia". Prima e stăpânitoare în *caudillos, caciques* şi *terratenientes*[3], a doua se întrupează în

---

1 Hermann Keyserling: *Sudamerikanische Meditationen,* 1932, passim.

2 Alberto Zum Felde: *La narrativa hispanoamericana,* 1956 p.

3 *Caudillos:* generali dictatori; *caciques:* şefi locali abuzivi;

personaje culte, luminate de tipul lui Santos Luzardo din *Doña Bárbara.* Opoziţia dintre primitivismul teluric al celor dintâi şi elevaţia celorlalţi era însă gândită simplist, manicheic, ca lupta dintre bine şi rău, şi expusă ingenuu, în contraste de alb şi negru. Soluţionarea opoziţiei rămânea şi ea la nivelul suprafeţei: fericirea era dată, ca în *Doña Bárbara,* de biruinţa binelui, de victoria celui drept. Există, firește, şi romane – în special cele aparţinând curentului indigenist, ca *Huasipungo* de Jorge Icaza, *El mundo es ancho y ajeno (Necuprinsă-i lumea* şi *vrăjmaşă)* de Ciro Alegría sau *El metal del diablo (Metalul dracului)* de A. Céspedes, care preferă deznodământul contrar: pieirea celui sau a celor buni. Inversarea este într-adevăr de natură să sporească patetismul, dar nu complexitatea problemei.

Meritul de seamă al operei lui Carlos Fuentes în general şi al *Morţii lui Artemio Cruz* în special este că, păstrând intensitatea vitală, ardenţa trăirii specific hispanoamericane, le dă dimensiunea adâncimii problematice. Zbatere şi dezbatere. Desigur, în roman există mult „telurism: metisul Artemio Cruz, fiu bastard al unui *hacendado*[4] despotic şi abuziv cu o mulatră aproape sclavă, se aruncă în vâltoarea revoluţiei mexicane, omoară şi scapă de la moarte, cunoaşte foamea, mizeria, trădarea, şi hotărăşte „să-şi joace viaţa”, „să aibă totul sau nimic”. Într-adevăr, în anii următori revoluţiei reuşeşte, prin curaj şi cruzime, prin lipsă de scrupule şi cinism, să ajungă unul din magnaţii financiari ai Mexicului. Începe prin a sili pe un moşier considerat reacţionar să îi dea averea şi fiica, se dezbară, prin focuri de puşcă, de concurentul în alegeri, valorifică repede şi avid mandatul de deputat, în afaceri pe cât de dubioase pe atât de rentabile. Supravieţuieşte răsturnărilor de preşedinţi – adevărată loterie a morţii – se

terratenientes: moşieri.

4 Moşier, bogătaş.

îmbogăţeşte prin parcelări, concesiuni, speculaţii. Acaparează întreprinderi, are bancă şi ziar propriu – cel mai răspândit şi cel mai temut. La 71 de ani, când este doborât de un infarct mezoteric, are la picioare miniştri, businessmen-i, metrese. A dobândit bogăţia şi puterea, dar, ţintuit pe patul morţii, şi evocând în salturile capricioase ale gândului episoadele vieţii lui, Artemio Cruz simte, ştie în sfârşit, că a cumpărat succesul cu preţul singurătăţii şi al urei. Fata care l-a iubit în tinereţe a fost ucisă, soţia şi fiica îl detestă, pe femeia care i s-a dat sincer, mai târziu, a părăsit-o. Într-un fel, chiar pe fiul său, Lorenzo, l-a omorât: l-a pregătit şi îndemnat să plece în Spania unde cade luptând în rândurile republicanilor. Şi totuşi, Artemio Cruz este departe de a fi încarnarea simplă a barbariei. Chinuit de sentimentul adânc al culpei, Artemio Cruz îşi dă seama, ca şi alţi „telurici" ai lui Carlos Fuentes, că măreţia este făcută – în anume cazuri – nu din reuşită, ci din înfrângere. Străbate tot drumul succesului brutal, necruţător, pentru ca la capătul lui să afle numai frustraţia şi invidia. Cruz invidiază pe cei care, în revoluţie, şi-au pierdut viaţa ca să ajute pe un camarad rănit, pe cei care au fost zdrobiţi pentru că s-au alăturat celor slabi, pe cei care au refuzat să mintă, să se supună, să se înjosească, pe cei capabili de devotament şi sacrificiu. Îşi invidiază chiar victimele pentru puritatea pe care au păstrat-o în prăbuşire. Să se explice toate acestea prin nostalgia unui chip neîntinat persistentă în mod ciudat, subiacent brutalităţii şi cinismului? Poate că da, deşi în ultimele ceasuri ale vieţii, Artemio Cruz este stăpânit de un sentiment mult mai adânc, mai grav. Mai chinuitor: conştiinţa de a fi fost frustrat, convingerea că destinul său trebuia să cristalizeze într-o formă diferită, că *el* trebuia să fie *altul.* De aceea trimite la moarte eroică pe fiul său: prin el vrea să se răscumpere, să se realizeze sub forma purităţii. Cruz cunoscuse, trăise cele două etape ale

destinului: exaltarea luminoasă a tinereţei, terminată, dacă vrem să punem timpului pietre de hotar, o dată cu moartea Reginei şi vinovăţia succesului întemeiat pe tăgăduirea omeniei. A treia etapă – răscumpărarea – încearcă să o trăiască prin altul, prin Lorenzo. În moartea acestuia el moare aşa cum ar fi vrut, aşa cum ar fi trebuit să fie soarta lui. E însă prea târziu, nu-şi mai poate schimba viaţa, nu-şi mai poate lepăda chipul. Şi ca rezultat al acestei năzuinţe zădărnicite de puritate – afundarea mai îndârjită în puterea murdară a banului, în voluptatea rea a stăpânirii. Hotărât, un astfel de „teluric" este profund „problematizat" şi obiecţia menţionată – simplism interior, redus interes pentru dezbatere etică – nu rezistă în ceea ce priveşte pe Artemio Cruz, torturat de nevoia de a fi altul, de a avea altă formă de fiinţă şi destin. *La muerte de Artemio Cruz* este construită pe o frustraţie – şi deci pe o nostalgie – ontică. Zbaterea lui mi se pare deci mai profundă şi mai patetică decât simpla remuşcare a unei rele conştiinţe. De altfel, nici nu putea fi vorba la un astfel de tip uman de remuşcare sau pocăinţă. Şi totuşi, o transformare etică se întâmplă în clipele groaznice ale agoniei: rânjetul cinic se preface în grimasa durerii mistuitoare. Cruz arde pe propriu-i rug.

Mai mult decât expiaţia, ne interesează însă luciditatea pe care o conferă holocaustul. Faţă de *Regiunea cea mai transparentă,* portretul social al Mexicului este mai precis, diagnosticul mai pătruns de speranţă. În felul precipitat şi dramatic, potrivit cu situaţia în care se află Artemio Cruz – încheierea socotelilor cu viaţa – autorul trasează, cu accente de apostrofă lirică, moştenirea lui Artemio Cruz şi viitorul Mexicului. În clipa morţii, magnatul Cruz îşi dă seama că trăise toată viaţa cu teama revenirii revoluţiei din 1910. „Acum o să mori şi n-o să-ţi mai fie frică, pentru că n-o să mai apuci asta, dar vei spune celorlalţi să se teamă, să se teamă de liniştea înşelătoare pe care le-o laşi

moştenire, să se teamă de armonia fictivă, de mirajul vorbăriei, de lăcomia legiferată, să se teamă de nedreptatea care nici nu ştie măcar că e nedreaptă". Urmaşii lui Cruz nu îşi vor putea întemeia privilegiile nici măcar pe „plata cu persoana", pe faptul de a le fi răpit brutal, cu primejdia vieţii, în cursul unor evenimente sângeroase. „Ce îndreptăţire o să-şi găsească ei? ce barieră vor ridica să-i apere? n-or să-şi bată capul, vor profita cât vor putea de ceea ce le laşi… în timp ce tu aştepţi cu un metru de pământ peste tine; aştepţi până când o să simţi din nou tropotul picioarelor pe faţa ta moartă şi o să-ţi spui: «S-au întors, nu s-au dat bătuţi»." Este exprimată cât se poate de clar speranţa într-o reluare a virtuţilor justiţiare ale revoluţiei mexicane care să facă „de jos" ceea ce nu s-a împlinit în anul 1910. Cu nereţinută vehemenţă, romancierul numeşte lucrurile împotriva cărora se va îndrepta forţa de contestare şi voinţa de înnoire: moştenirea lui Artemio Cruz. În enumerarea lor, tonul urcă până la violenţa făţişe a pamfletului: „vei lăsa moştenire… ziarul tău, relaţiile şi linguşeala, conştiinţa adormită de discursurile false ale oamenilor mediocri; vei lăsa moştenire ipotecile, vei lăsa o clasă declasată, o putere fără măreţie, o stupiditate consacrată, o ambianţă de pigmei, o tranzacţie de paiaţe, o retorică putredă, o laşitate oficială, un egoism grosolan; le vei lăsa moştenire liderii ei pungaşi, sindicatele supuse, noile ei latifundii, investiţiile ei nord-americane, muncitorii ei arestaţi, acaparatorii şi marea presă, salahorii, poliţiştii şi agenţii ei secreţi, fondurile depuse în străinătate, cămătarii ei pomădaţi, deputaţii lingăi, miniştri adulatori, terenurile şi reşedinţele lor elegante, aniversările şi comemorările, puricii şi turtele de mălai cu viermi, indienii ei analfabeţi, muncitorii şomeri, munţii despăduriţi, oamenii ei graşi înarmaţi cu butelii de oxigen şi acţiuni, oamenii ei slabi înarmaţi doar cu unghiile." Dacă la aceasta mai adăugăm

dezvăluirea manoperelor pentru compromiterea elementelor progresiste şi a mecanismului pus la punct pentru înlăturarea liderilor sindicali intransigenţi, ne putem face o idee despre atitudinea militantă, cu elocvente implicaţii sociale şi politice, pe care autorul este departe de a o ascunde sau edulcora.

Cum este valorificată artistic această substanţă psihologică, etică şi socială? După celebrul *Contrapunct* al lui Aldous Huxley, răsturnarea şi interferenţa planurilor temporale, amestecarea datelor, respectiv a capitolelor, nu mai sperie pe nimeni. Este tehnica narativă folosită de Carlos Fuentes atât în *Regiunea cea mai transparentă,* cât şi în *Moartea lui Artemio Cruz*; ea permite scriitorului să dea un fel de interes poliţist acţiunii care se reconstituie din fragmentele unui *puzzle* în mod detectivist. Pe de altă parte, saltul capricios în timp corespunde stării protagonistului: divagarea şi pierderea conştiinţei. O altă îndrăzneală – mai puţin obişnuită, aceasta – este schimbarea naraţiunii la toate cele trei persoane ale singularului. Romanticii practicaseră de mult relatarea confesională la persoana întâi, în vremea noastră Michel Butor a scris un roman întreg – *La modification* – la persoana a doua, făcând oarecum din cititor eroul, involuntar, al acţiunii, mai recent Luis Martín Santos a încercat de câteva ori, în romanul său *Tiempo de silencio (Vremea tăcerii)* trecerea de la persoana întâi la a treia, dar niciodată, după câte ştiu, nu a înregistrat istoria romanului organizarea *întregei* relatări în *trei* perspective, gramaticale şi psihologice, construirea unei naraţiuni tridimensionale, a unei viziuni trivalente, tripersonale. Este ceea ce face Carlos Fuentes în *Moartea lui Artemio Cruz.* Fiecare capitol – cu excepţia celui dintâi – cuprinde un fragment scris la persoana întâia, corespunzând durerii prezente pe care Cruz şi-o strigă gâfâit, întretăiat, cu puncte suspensive, şovăitor sau, către sfârşit, divagant; un

fragment scris la persoana a treia în care domină relatarea obiectivă a trecutului şi în sfârşit – lucrul cel mai ciudat – un fragment la persoana a doua, în care Artemio Cruz este interpelat – de autor, de el însuşi? – asupra destinului şi semnificaţiei actelor sale. Autorul dă astfel personajului o insolită tridimensionalitate: îl înfăţişează ca *eu* – dimensiunea interiorităţii, a analizei psihologice – ca *el* – dimensiunea faptei şi a relaţiilor exterioare cu ceilalţi – şi ca *tu* – ca exemplaritate umană aptă de a ne angrena pe toţi, personaj, autor şi cititor. Rostul acestei „complicaţii" tridimensionale este evident: ea permite varietatea modalităţilor narative, diferenţierea funcţiilor artistice. Primul plan (eu) implică o denudare, un fel de impudicitate a suferinţei, o descompunere a cărnii, irealizabile la altă persoană, în timp ce ultimul plan (tu) facilitează accentele lirice, înălţimea tonului şi în genere o solemnitate şi nobleţe care nu pot să nu ne amintească ceva din corul antic sau din tirada tragediei moderne. Persoana a doua face posibilă – mă gândesc la momentul intrării adolescentului Cruz în viaţă, în bărbăţie, în război, moment pe care îl trăieşte în singurătate, lipit de coaja stâncoasă a pământului, sub înalta şi recea priveghere a stelelor – persoana a doua face posibilă, zic, larga respiraţie poematică şi proiecţia cosmică a condiţiei umane care constituie încă un apanaj al acestui roman.

Dacă neliniştea şi căutarea noutăţii surprinzătoare, consubstanţiale spiritului lui Carlos Fuentes, se pot satisface în modificarea îndrăzneaţă a structurii romaneşti, în răsturnarea cronologiei şi în multiplicarea perspectivelor narative, altă caracteristică a scriitorului şi anume efervescenţa sa intelectuală la care m-am referit mai sus, îşi va găsi expresia în intensificarea aş spune exacerbată a unor procedee şi mijloace stilistice – unele preluate, altele făurite de autor – precum proliferarea uluitoare a unei noţiuni (exemplu culminant pasajul despre

la chingada), enumerarea eterogenă, cumulativă până la inventar delirant, dialogul sincopat cu replici trunchiate, lăsate în alb – toate încărcate cu o neobişnuită putere de sugestie şi înlocuind cu succes descrierea clasică şi portretul psihologic.

În privinţa limbajului care exprimă şi valorifică artistic aceasta substanţă şi tehnică romanescă, s-a subliniat luxurianţa lui[5], strălucita arborescenţă, puterea de expansiune şi de cuprindere, care îl situează în genere *dincolo* de opoziţiile cunoscute din teoria operei literare. Este într-adevăr un limbaj care reuneşte deopotrivă virtuţile spontaneităţii şi ale reflexiei deliberate, care vădeşte aceeaşi teribilă adeziune la realitate ca şi la coşmar, care obţine efecte la fel de tulburătoare prin contextură poetică ca şi prin sfâşierea acestei contexturi. În episoadele de dragoste Cruz-Regina şi Lorenzo-Dolores, scriitorul adună toată dulceaţa şi amărăciunea, toată vehemenţa şi gingăşia marilor poveşti de iubire. Le adună şi le depăşeşte într-un fapt absolut, într-o înaltă vâlvătaie albă care topeşte toate impurităţile clipei şi împrejurările: război, mizerie, moarte – într-un limbaj care ar putea fi acela al unui Tristan modern.

Itinerariul care duce de la *Moartea lui Artemio Cruz* la recentul roman *Schimbare de piele* nu poate fi decât schiţat: el rămâne larg deschis posibilităţilor viitorului. Să notăm totuşi călătoriile făcute de romancier în Cuba şi în ţările socialiste europene. Cu titlul de impresii pe care evoluţia viitoare a scriitorului le poate la fel de bine adeveri sau infirma, aş mai semnala, tematic, accentuarea interesului pentru problematica personală, pentru criza psihologică – romanul e axat pe schimbarea operată de timp asupra unui scriitor care la 45 de ani crede că vocaţia i-a fost zădărnicită de un amor pe cât de aprins pe atât de

5 V. Roberto Fernández Retamar: *Carlos Fuentes y la otra novela de la revolución mexicana,* în Casa de Las Americas, nr. 26, 1964, p.128.

absorbant, iar structural, invadarea în naraţiune a persoanei a doua singulară. Acel „tu” – simplă perspectivă în *Moartea lui Artemio Cruz* – supune acum întregul roman. Naratorul devine stăpânul atotputernic şi misterios care, cu deconcertante meandre şi rupturi, povesteşte personajelor ce gândesc, ce simt, ce fac. Jocul cu timpul este dus mai departe: nu mai e vorba de alternanţa şi interferenţa planurilor temporale, ci de trăirea concomitentă a trecutului, prezentului şi viitorului, de topirea lor într-o magmă fluidă, incertă cronologic. Mi se pare de asemenea interesantă tendinţa personajelor de a trăi în celălalt sau în ceilalţi. Ca urmare, limbajul prezintă o permeabilitate sporită, o înclinaţie spre osmoza mijloacelor şi procedeelor stilistice proprii autorului. Dislocarea şi labilitatea au însă o finalitate artistică neîndoielnică: *Cambio de piel* este o carte care vrea şi izbuteşte să neliniştească, să reducă la o pojghiţă subţire, fragilă, transparentă, învelişul cert al incertitudinilor noastre.

*

Afirmarea prestigioasă, mondială a romanului hispanoamerican în ultimele decenii, înscrierea lui pe harta literaturii universale ca o nouă regiune narativă de adâncă, surprinzătoare originalitate umană şi artistică a fost, văzută mai ales din afara continentului latinoamerican, o adevărată descoperire columbiană. Asemeni acesteia, revelaţia romanului hispanoamerican a pus problema determinării coordonatelor noilor tărâmuri, a găsirii numelor definitorii. În căutarea unor formule care să exprime specificitatea naraţiunii hispanoamericane, cuprinzând atât romanul-mărturie cât şi romanul de investigaţie interioară, Alejo Carpentier şi Miguel Angel Asturias au propus denumirile de „realism magic” şi

„angajarea umană”. Termenul de „magic” a suscitat, inevitabil, discuţii şi precizări. Comentatorii[6] au observat cu drept cuvânt că realismul romancierilor de la sud de Río Grande nu este magic prin intervenţia vreunui element mistic, supranatural, ci pentru că în operele lor realitatea dobândeşte o iradiere, o aură, obţinute, bineînţeles, în foarte diferite moduri: la Miguel Angel Asturias prin deschidere spre miturile şi mentalitatea indigene, la Jorge Luis Borges prin trecere în vis sau, mai bine zis, în visuri concentrice, la Julio Cortázar prin înserarea fantasticului în interstiţiile realităţii. În romanele lui Carlos Fuentes, magice mi se par a fi ridicarea realităţii la o putere superioară, exaltarea vieţii până la limita extremă a intensităţii. Lumea este simţită şi gândită cu un amestec ciudat de frenezie a posesiunii senzoriale şi de extaz al înţelegerii cuprinzătoare. E o magie laică, lucidă, operantă, dar nu mai puţin o magie ca putere de concentrare şi ca potenţare fascinantă a realităţii. În ceea ce priveşte angajarea umană a lui Carlos Fuentes, ea trebuie înţeleasă în sens larg ca ansamblul eforturilor derivând din credinţa că omul nu este ceva făcut, încheiat, sfârşit – *ya hecho* – ci dimpotrivă, ceva de făcut continuu, de creat de acum înainte – *por hacer.* Nu lucru, ci proces, nu fapt, ci exigenţă. Un model propus viitorului. La fel cu cea mai mare parte a operelor narative americane, romanele lui Carlos Fuentes, nu închid, ci deschid porţile omeniei şi o fac cu o ardenţă, cu o încredere care, chiar când e asociată cu violenta condamnare a prezentului (sau, poate, mai ales atunci) are ceva tonic, tineresc, promiţător. Este sensul ultim – ascuns dar puternic şi adevărat – al vieţii şi morţii lui Artemio Cruz.

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

---

6 V. Angel Flores: *Magical realism in spanish american fiction,* în *Hispania,* XXXVIII (1955), p. 187–201, şi Luis Leal: *El realisimo mágico en la literatura hispanoamericana,* în *Cuadernos,* 1967, nr. 4, p. 230.

La préméditation de la mort est préméditation de liberté.

MONTAIGNE, *Essais*

(Premeditarea morţii e premeditarea libertăţii.)

Oameni ce intraţi în viaţă
într-un leagăn strâmt de gheaţă,
pân la groapă, rolul bine
vi-l jucaţi, cum se cuvine...

CALDERON, *Marele teatru al lumii*

Moi seul, je sais ce que j'aurais pu faire...
Pour les autres, je ne suis tout au plus
qu'un peut-être.

STENDHAL, *Le Rouge et le Noir*

(Doar eu ştiu ce-aş fi putut înfăptui...
Pentru ceilalţi nu sunt decât,
cel mult, un *semn de întrebare.)*

... de mine, de El, de noi trei, veşnic trei /...

GOROSTIZA. *Moarte nesfârşită*

Viaţa nu face doi bani: nici doi bani nu face viaţa

Cântec popular mexican

Lui
C. WRIGHT MILLS,
voce autentică a Americii de Nord,
prieten şi tovarăş de luptă al
Americii Latine.

EU mă trezesc… Mă deşteaptă contactul acestui obiect rece cu membrul. Nu ştiam că uneori poţi urina fără să vrei. Rămân cu ochii închişi. Nu aud vocile din preajma mea. Dacă deschid ochii, oare le-aş putea asculta?… Dar pleoapele mă apasă: două bucăţi de plumb, coclează în gură, ciocane în urechi, un… un fel de argint oxidat în răsuflare. Totul, metalic. Ori mineral. Urinez fără să-mi dau seama. Poate – mi-am pierdut cunoştinţa, îmi amintesc cu spaimă – în orele acestea am mâncat fără să ştiu. Pentru că abia se lumina când am întins mâna şi am lăsat să cadă – tot fără să vreau – telefonul şi am rămas cu faţa în jos pe pat, cu braţele atârnând: o furnicătură în venele de la încheietura mâinii. Acum mă trezesc, dar nu vreau să deschid ochii. Degeaba: ceva străluceşte stăruitor lângă faţa mea. Ceva care se reproduce sub pleoapele mele închise într-o fugă de lumini negre şi de cercuri albastre. Contractez muşchii feţei, deschid ochiul drept şi îl văd reflectat în incrustaţiile de sticlă ale unei genţi de femeie. Ăsta sunt. Ăsta sunt. Sunt acest bătrân cu trăsăturile descompuse de suprafeţele inegale ale sticlei. Sunt acest ochi. Ochiul ăsta sunt eu. Sunt ochiul acesta brăzdat de rădăcinile unei mânii acumulate, vechi, uitate, mereu actuale. Sunt acest ochi adâncit şi verde între pleoape. Pleoape. Pleoape. Pleoape unsuroase. Sunt nasul ăsta. Nasul ăsta. Nasul ăsta. Turtit. Cu nările largi. Sunt aceşti pometi. Pometi. Pe care creşte barba albă. Creşte. Grimasă. Grimasă. Grimasă. Sunt strâmbătura asta care n-are nimic de-a face cu bătrâneţea sau cu durerea. Strâmbătură. Cu caninii înnegriţi de tutun. Tutun. Tutun. Aburulaburulaburul respiraţiei mele întunecă luciul cristalelor şi o mână ia geanta de pe noptieră.

— Priveşte, doctore: se preface…

— Domnule Cruz…

— Până în ceasul morţii îşi bate joc de noi!

Nu vreau să vorbesc. Gura mi-e plină de bani de aramă,

de gustul ăsta de cocleală. Întredeschid ochii şi printre gene disting pe cele două femei şi pe doctorul cu iz de lucruri aseptice: din mâinile lui asudate, care îmi palpează acum pieptul pe sub cămaşă, se degajă mirosul de alcool etilic. Încerc să-i îndepărtez mâna.

— Hai, domnule Cruz…

Nu, nu voi deschide gura: sau mai degrabă, linia asta zbârcită, fără buze, reflectată în sticlă. O să rămân cu braţele întinse pe aşternut. Cuverturile îmi acoperă pântecul. Ah… Stomacul… Şi picioarele îmi rămân depărtate, cu vasul acela rece între pulpe. Pieptu-mi rămâne amorţit, cu aceeaşi furnicătură surdă pe care o simt… pe care… pe care o simţeam când stăteam multe ore nemişcat la un film. Circulaţie proastă, asta-i. Nimic mai mult. Doar atât. Nimic grav. Nimic îngrijorător. Trebuie să mă gândesc la corp. E epuizant să te gândeşti la corp. La propriul tău trup. La trupul întreg. Asta mă oboseşte. Nu mă pot gândi. Există. Mă gândesc, martor, Sunt, corp. Rămâne. Se duce… se duce… se pierde în fuga asta de nervi şi solzi, de celule şi globule răspândite. Corpul meu, pe care doctorul ăsta îl atinge cu mâinile. Frică. Mi-e frică să mă gândesc la propriul meu corp. Dar faţa? Teresa a luat geanta care o reflecta. Încerc să mi-o amintesc oglindită; era o faţă descompusă în laturile asimetrice ale sticlei, cu un ochi foarte aproape de ureche şi departe de perechea lui, cu strâmbătură împărţită între trei oglinzi mişcătoare. Sudoarea îmi alunecă pe frunte. Închid din nou ochii şi cer, cer ca faţa mea, corpul meu, să-mi fie înapoiate. O cer, dar simt mâna care mă dezmiardă şi aş vrea să scap de atingerea ei, însă n-am putere.

— Te simţi mai bine?

N-o văd. N-o văd pe Catalina. Văd mai departe. Teresa stă în fotoliu. Are în mâini un ziar desfăcut. Ziarul meu. E Teresa, cu faţa ascunsă de paginile ziarului.

— Deschideţi fereastra.

— Nu, nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii.

— Lasă-l, mamă. Nu vezi că se preface?

Ah… Simt izul de tămâie… Ah. Şoapte lângă uşă. Se apropie, cu mirosul lui de tămâie şi veşmintele negre, cu sfeştocul în mână, să mă pregătească pentru ultimul drum, cu toată rigoarea unei admonestări. Ha, ha, au căzut în cursă.

— N-a venit Padilla?

— Ba da. Aşteaptă afară.

— Să intre.

— Dar…

— Să vină întâi Padilla.

Ah, Padilla, apropie-te. Ai adus magnetofonul? Dacă-ţi cunoşti îndatoririle, l-ai adus desigur aici, aşa cum mi-l aduceai în fiecare seară, acasă, la Coyoacán. Azi, mai mult ca oricând, vei vrea să-mi dai impresia că totul e ca de obicei. Nu te atinge de rituri, Padilla. Ah, da, te apropii. Ele nu vor.

— Vino, fetiţa mea, să te recunoască. Spune-ţi numele.

— Sunt… sunt Gloria…

De i-aş putea vedea mai bine faţa. De-aş distinge strâmbătura ei. Probabil că simte această duhoare de solzi putreziţi; priveşte, probabil, pieptul scofâlcit, barba cenuşie şi neîngrijită, această scurgere nestăvilită a nasului, aceste…

O iau de lângă mine.

Doctorul îmi ia pulsul.

— Trebuie să mă consult şi cu colegii mei.

Catalina îmi mângâie mâna. Ce dezmierdare inutilă. N-o văd prea bine, dar încerc să-i întâlnesc privirea. O reţin. Îi iau mâna îngheţată.

— Aşteptam cu bucurie dimineaţa aceea. Am trecut fluviul călare.

— Ce spui? Nu vorbi. Nu te obosi. Nu te înţeleg.

— Aş fi vrut să mă întorc acolo, Catalina. Dar e inutil.

Da: preotul îngenunchează lângă mine. Îşi murmură vorbele. Padilla dă drumul magnetofonului. Îmi ascult vocea, cuvintele. Ah, cu un ţipăt. Ah, ţip. Ah, am supravieţuit. Doi medici apar în uşă. Am supravieţuit. Regina, mi-e rău, mă doare, Regina, îmi dau seama că mă doare. Regina. Soldatule. Îmbrăţişaţi-mă; mi-e rău. Mi-au înfipt un pumnal lung şi rece în stomac; mai e cineva, altcineva, care mi-a înfipt o lamă de oţel în măruntaie: simt mirosul tămâii şi mă simt obosit. Îi las să facă ce vor. Să mă ridice cu greu, în timp ce gem. Nu vă datorez viaţa, vouă. Nu pot, nu pot, nu am ales, durerea mă frânge în două, îmi ating picioarele îngheţate, nu vreau aceste unghii albăstrii, unghiile mele albăstrii de acum, aaaahvaaai, am supravieţuit; ce-am făcut ieri?: dacă mă gândesc la ce făceam ieri, nu mă voi mai gândi la ce se întâmplă acum. Iată un gând limpede. Foarte limpede. Gândeşte ieri. Nu eşti atât de înnebunit; nu suferi atâta; ai putut să gândeşti asta. Ieri ieri ieri. Ieri Artemio Cruz a zburat de la Hermosillo la México. Da. Ieri Artemio Cruz… înainte de-a se îmbolnăvi, ieri Artemio Cruz… Nu, nu s-a îmbolnăvit. Ieri Artemio Cruz era în biroul lui şi s-a simţit foarte rău. Ba nu ieri. În dimineaţa asta. Artemio Cruz. Nu, nu bolnav. Nu Artemio Cruz, nu. Altul. Într-o oglindă aşezată în faţa patului bolnavului. Celălalt. Artemio Cruz. Fratele lui geamăn. Artemio Cruz e bolnav. Celălalt. Artemio Cruz e bolnav: nu trăieşte: nu, trăieşte. Artemio Cruz a trăit. A trăit câţiva ani… N-a dus lipsă de ani, nu, nu de ani. A trăit câteva zile. Geamănul lui. Artemio Cruz. Perechea lui. Ieri Artemio Cruz, cel care-a trăit doar câteva zile înainte de-a muri, ieri Artemio Cruz… care sunt eu… şi care e altul… ieri…

TU, ieri, ai făcut aceleaşi lucruri, ca în fiecare zi. Nu ştii dacă merită să-ţi aduci aminte. Ai vrea doar să-ţi aminteşti, întins acolo, în penumbra camerei tale, ce se va întâmpla:

nu vrei să prevezi ceea ce a fost. În penumbră, ochii văd drept înainte; nu ştiu să ghicească trecutul. Da; ieri vei pleca din Hermosillo, ieri, 9 aprilie 1959, cu cursa regulată a Companiei Mexicane de Aviaţie care va pleca din capitala Sonorei, unde va fi o căldură infernală, la 9,55 dimineaţa şi va ajunge la México, D.F.[7], la 16,30 fix. Din fotoliul cvadrimotorului, vei vedea un oraş plat şi cenuşiu, o centură de cărămizi de lut şi acoperişuri de tablă. Stewardesa îţi va oferi o gumă de mestecat învelită în celofan – îţi vei aminti de asta imediat, fiindcă o să fie (trebuie să fie, nu te gândi la toate în viitor, de-acum) o fată foarte frumoasă şi tu o să ai mereu ochi pentru aşa ceva, cu toate că vârsta te obligă mai curând să-ţi imaginezi decât să faci unele lucruri (întrebuinţezi prost cuvintele: desigur, niciodată n-o să te simţi obligat, deşi tot ce poţi face e să ţi le închipui): anunţul luminos – *No Smoking*, *Fasten Seat Belts*[8] – se va aprinde în momentul când avionul, intrând în Valle de México, va coborî brusc, ca şi cum şi-ar fi pierdut puterea de-a se menţine în aerul subţire, şi imediat se va înclina spre dreapta şi vor cădea pachete, saci, geamantane, şi va izbucni un ţipăt colectiv, întretăiat de un suspin înăbuşit, iar flăcările vor începe să arunce scântei până când al patrulea motor, pe aripa dreaptă, se va opri, şi toţi vor continua să strige, iar tu eşti singurul care vei rămâne calm, nemişcat, mestecându-ţi guma şi studiind picioarele stewardesei, care va alerga printre fotolii liniştindu-i pe călători. Sistemul intern prin care motorul combate focul va funcţiona şi avionul va ateriza fără dificultate, dar nimeni nu-şi va fi dat seama că doar tu, un bătrân de şaptezeci şi unu de ani, ţi-ai păstrat sângele rece. Fără s-o arăţi, te vei simţi mândru de tine. Vei gândi că ai comis atâtea laşităţi, încât curajul nu te costă scump. Vei surâde şi-ţi vei spune că nu, nu e un

7 District Federal.

8 Nu fumaţi, puneţi-vă centurile (engl.).

paradox: e adevărul, poate chiar un adevăr general. Călătoria spre Sonora o vei fi făcut cu maşina – Volvo 1959, numărul DF 712 – pentru că anumite persoane din guvern începuseră să devină foarte supărătoare şi tu fuseseşi forţat să străbaţi distanţa asta pentru a te asigura de loialitatea lanţului de funcţionari pe care i-ai cumpărat – cumpărat, da, n-o să te înşeli tu însuţi cu vorbe mari: îi voi convinge, îi voi determina: nu, îi vei cumpăra – ca să perceapă impozite – alt cuvânt urât – de la cei care transportă peştele între Sonora, Sinaloa şi Districtul Federal: le vei da zece la sută inspectorilor, iar peştele va ajunge în oraş mai scump din cauza acestui şir de intermediari, şi vei avea un profit de douăzeci de ori mai mare decât valoarea produsului. Te vei încăpăţâna să-ţi aminteşti şi-ţi vei îndeplini dorinţa, deşi toate astea ţi se par material pentru un articolaş în ziarul tău, şi te gândeşti că, în realitate, îţi pierzi timpul amintindu-ţi-le. Dar vei insista, vei continua. Vei insista. Ai vrea să-ţi aminteşti alte lucruri, dar mai ales ai dori să uiţi starea în care te afli. Te vei justifica. Nu te regăseşti. Te vei regăsi. Te vor aduce acasă leşinat; te vei prăbuşi în birou; doctorul va veni şi va spune că trebuie să treacă câteva ore pentru a putea fixa diagnosticul. Vor veni alţi medici. Nu vor şti nimic, n-or să înţeleagă nimic. Or să pronunţe cuvinte complicate. Iar tu vei vrea să te imaginezi pe tine însuţi. Ca pe un burduf gol şi zbârcit. Îţi va tremura bărbia, gura îţi va mirosi urât, subsuorile îţi vor mirosi, totul va duhni între picioarele tale. O să zaci acolo, nespălat, nebărbierit: vei fi un morman de sudoare, de nervi iritaţi şi de funcţii fiziologice inconştiente. Dar te vei încăpăţâna să-ţi aminteşti ceea ce se va petrece ieri. O să pleci de la aeroport la birou şi vei străbate un oraş impregnat de gaze lacrimogene, fiindcă poliţia o să risipească tocmai atunci demonstraţia din piaţa Caballito. Te vei consulta cu redactorul şef asupra titlurilor de pe prima pagină, a editorialelor şi caricaturilor şi vei fi

satisfăcut. O să-l primeşti pe asociatul tău nord-american, o să-i atragi atenţia asupra primejdiei acestor aşa-numite mişcări de epurare sindicală. Apoi va intra în birou Padilla, administratorul tău, să-ţi spună că indienii se agită, iar tu vei transmite, prin Padilla, comisarului de pe lângă *ejidos*[9] să-i mai strângă în chingi, fiindcă, în fond, pentru asta îl plăteşti. Vei munci mult ieri dimineaţă. Vei primi vizita reprezentantului acelui binefăcător latino-american şi vei reuşi să obţii mărirea subvenţiei acordate ziarului tău. O să-l chemi pe cronicarul ecourilor, ca să-i porunceşti să strecoare în rubrica lui o calomnie despre Couto, cel care-ţi pune beţe-n roate în afacerile din Sonora. Vei face atâtea lucruri! Apoi, cu Padilla, îţi vei recapitula avuţiile. Asta te va distra. Un perete întreg al biroului va fi acoperit de tabloul care indică extensiunea afacerilor pe care le conduci şi firele de legătură dintre ele: ziarul, investiţiile imobiliare – México, Puebla, Guadalajara, Monterrey, Culiacán, Hermosillo, Guaymas, Acapulco –, zăcămintele de sulf din Jáltipan, minele din Hidalgo, concesiunile forestiere de la Tarahumara, participarea la lanţul de hoteluri, fabrica de ţevi, comerţul cu peşte, consorţiile financiare, reţeaua de operaţii la bursă, reprezentanţele legale de companii nord-americane, administrarea împrumuturilor la căile ferate, posturile de consilier în instituţii fiduciare, acţiuni în companiile străine – coloranţi, oţel, detergenţi – şi un detaliu care nu apare în tablou: cincisprezece milioane de dolari depuşi la băncile din Zürich, Londra şi New York. Vei aprinde o ţigară, nesocotind avizurile medicului, şi-i vei povesti din nou lui Padilla mijloacele prin care ai acumulat toate aceste bogăţii. Împrumuturi pe termen scurt şi cu dobândă ridicată ţăranilor din Puebla, la sfârşitul revoluţiei; achiziţionarea de terenuri în jurul oraşului Puebla, prevăzând dezvoltarea lui; terenuri de parcelat în oraşul

9 Exploatări agricole în comune, înfiinţate după revoluţia din 1910.

México, mulţumită unei intervenţii amicale a Preşedintelui la putere; achiziţionarea ziarului din capitală; cumpărare de acţiuni miniere şi crearea de societăţi mixte mexicano-nord-americane, în care ai jucat rolul de om de paie, pentru a nu contraveni legilor; om de încredere al americanilor care-şi plasau capitalurile; intermediar între Chicago, New York şi guvernul mexican; manevre la bursa valorilor, pentru a le face să urce ori să scadă, pentru a vinde şi cumpăra după pofta şi nevoile tale; belşugul şi consolidarea definitivă în vremea preşedintelui Alemán: cumpărarea terenurilor comunale smulse de la ţărani, ca să pregăteşti noi împărţiri de loturi în oraşele din lăuntrul ţării, concesiuni de exploatări forestiere Da – vei suspina, cerându-i un chibrit lui Padilla –, douăzeci de ani de încredere, de pace socială, de colaborare între clase; douăzeci de ani de progres, după demagogia lui Lázaro Cárdenas, douăzeci de ani de protecţie pentru interesele de afaceri, de lideri supuşi, de greve înăbuşite. Şi atunci îţi vei duce mâinile la pântec şi capul tău cu părul alb, încreţit, cu faţa măslinie, se va lovi cu un zgomot surd de cristalul mesei şi, din nou, acum de foarte aproape, vei vedea reflexul fratelui tău geamăn bolnav, în timp ce toate zgomotele fug din capul tău, râzând, şi sudoarea oamenilor acestora te înconjoară, carnea acestor oameni te sufocă, te face să-ţi pierzi cunoştinţa. Geamănul reflectat se va confunda cu celălalt, care eşti tu însuţi, cu bătrânul de şaptezeci şi unu de ani care va zăcea, inconştient, între fotoliul turnant şi biroul masiv de oţel; vei fi acolo şi n-o să ştii ce date se vor scrie în biografia ta, şi care vor fi trecute sub tăcere, ascunse. N-o vei şti. Sunt detalii obişnuite şi nu vei fi nici primul nici ultimul cu astfel de fişă personală. Îţi vei fi făcut plăcerile. Asta ţi-o vei fi amintit deja. Îţi vei aminti şi alte lucruri, alte zile, va trebui să-ţi aminteşti. Sunt zile care, depărtate, apropiate, căzute în uitare, etichetate de amintire – întâlnire şi respingere, dragoste

efemeră, libertate, ranchiună, înfrângere, voinţă – au fost şi vor fi ceva mai mult decât numele pe care tu ai putea să li le dai: zile în care destinul tău te va urmări cu un instinct de ogar, te va găsi, te va domina, se va întrupa în cuvintele şi faptele tale, materie complexă, opacă, adipoasă, împletită pentru vecie cu cealaltă, cea impalpabilă, a spiritului tău absorbit de materie: gustul de gutuie proaspătă, ambiţie a unghiilor care cresc, dezgust pentru chelia mereu mai mare, melancolie a soarelui şi a deşertului, abulia farfuriilor murdare, distracţia fluviilor tropicale, teamă de săbii şi de praf de puşcă, pierdere a aşternuturilor primenite, tinereţea cailor negri, oboseală a plăjii părăsite, descoperirea plicului şi-a timbrului străin, silă de tămâie, boală a nicotinei, durere a pământului roşu, gingăşie a grădinii, seara, spirit al tuturor lucrurilor, materie a tuturor sufletelor: tăietură în memoria ta, care desparte cele două jumătăţi: sudură a vieţii, care le uneşte iarăşi, le împrăştie, le urmăreşte, le regăseşte: fructul are două jumătăţi: azi se vor reuni; o să-ţi aminteşti jumătatea pe care-ai lăsat-o în urmă; destinul te va regăsi; vei căsca; nu trebuie să-ţi aminteşti: vei căsca: lucrurile şi simţurile lor s-au destrămat încet-încet, au căzut, frânte, de-a lungul drumului; acolo, în urmă, era o grădină: de-ai putea să te întorci acolo, dac-ai putea s-o regăseşti, la capătul drumului; o să caşti; nu te-ai mişcat din loc: vei căsca: te afli în grădină, dar ramurile palide nu-şi oferă fructele, albia prăfuită tăgăduieşte apele; vei căsca: zilele vor fi distincte, identice, depărtate, prezente: vor uita repede necesitatea, graba, uimirea; vei căsca: vei deschide ochii şi le vei vedea acolo, alături de tine, cu acea solicitudine falsă; o să le murmuri numele: Catalina, Teresa; nu vor reuşi să-şi ascundă impresia de înşelăciune şi pângărire, de dezaprobare iritată, care, prin forţa împrejurărilor, va trebui să se transforme acum în aparenţa de îngrijorare, de afecţiune, durere: masca solicitudinii va fi primul semn

al schimbării pe care boala, starea ta, convenienţele, privirea celorlalţi, obiceiul moştenit, le-o vor impune; vei căsca; vei închide ochii; vei căsca: tu, el, Artemio Cruz; vei crede în zilele tale cu ochii închişi:

(1941: 6 IULIE)

EL trecea în maşină, în drum spre birou. Şoferul conducea, iar el citea ziarul, dar în momentul acela ridică ochii din întâmplare şi le văzu intrând în magazin. Le privi, clipi din ochi şi atunci maşina demară, iar el continuă să citească ştirile din Sidi Barrani şi Alamein, privind fotografiile lui Rommel şi Montgomery: şoferul asuda din cauza arşiţei şi nu putea să dea drumul la radio ca să se distreze, iar el se gândi că nu făcuse rău asociindu-se cu plantatorii de cafea columbieni, când a izbucnit războiul în Africa, iar ele intrară în magazin şi vânzătoarea le rugă să binevoiască să ia loc până când o va înştiinţa pe patroană (pentru că ştia cine erau cele două femei, mama şi fiica, iar patroana poruncise să fie anunţată de câte ori veneau): vânzătoarea se îndreptă fără zgomot pe covoarele care duceau spre odaia din fund, unde patroana scria invitaţii pe biroul acoperit cu piele verde: când vânzătoarea intră şi-i spuse că doamna şi fiica ei erau acolo, patroana lăsă să-i cadă ochelarii prinşi de un lanţ de argint, suspină şi zise: „Ah, da, da, sigur, se apropie data”, îi mulţumi că o prevenise, îşi aranjă părul bătând în violet, strânse din buze şi-şi stinse ţigara mentolată, iar în magazin cele două femei se aşezaseră fără să rostească un singur cuvânt, o văzură intrând pe patroană şi atunci mama, care avea ideile ei despre convenienţe, se prefăcu că urmează o discuţie pe care de fapt n-o începuseră şi spuse cu voce tare: „… dar modelul acela mi se pare mult mai frumos. Nu ştiu cum ţi se pare, însă eu aş alege modelul ăsta; e într-adevăr foarte frumos, tare, tare drăguţ.” Fata fu de acord,

fiindcă era obişnuită cu aceste conversaţii ale maică-sii, care nu i se adresau ei, ci persoanei care tocmai intra şi dădea mâna cu fiica, dar nu şi cu mama pe care-o saluta cu un zâmbet enorm şi cu capul violet adânc înclinat. Fata începu să se deplaseze spre extremitatea dreaptă a canapelei, ca să-i facă loc patroanei, dar maică-sa o opri cu privirea, agitându-şi un deget în faţa pieptului; fata rămase pe loc şi-o privi cu simpatie pe femeia cu părul vopsit care rămânea în picioare şi le întreba dacă se hotărâseră ce model să aleagă. Mama răspunse că nu, nu, încă nu erau hotărâte, că ar vrea să vadă din nou toate modelele, pentru că de asta depindeau toate celelalte, adică detaliile, cum ar fi culoarea florilor, rochiile domnişoarelor de onoare, totul.

— Îmi pare rău că vă dau atât de lucru; aş dori…

— Vă rog, doamnă. Ne face plăcere că vă putem fi de folos.

— Da. Vrem să fim sigure.

— E firesc.

— N-am vrea să ne înşelăm şi apoi, în ultimul moment…

— Aveţi dreptate. E mai bine să alegeţi pe îndelete, ca nu cumva pe urmă…

— Da. Vrem să fim sigure.

— Mă duc să spun fetelor să se pregătească.

Rămaseră singure şi fata îşi întinse picioarele; mama o privi alarmată, agitându-şi toate degetele în acelaşi timp, fiindcă fetei i se vedeau jartierele, şi-o sfătui să pună puţină salivă pe ciorapul stâng; fata căută şi găsi locul unde se rupsese mătasea, îşi udă arătătorul cu salivă şi o întinse pe ciorap.

— Mi-e cam somn, îi explică apoi mamei.

Doamna zâmbi şi-i mângâie mâna şi amândouă rămaseră în fotoliile de brocart roz, fără să vorbească, până ce fiica spuse că i-e foame, iar mama îi răspunse că vor merge pe urmă să-şi ia gustarea la Sanborn’s, că ea o va însoţi doar, fiindcă în ultimul timp se îngrăşase cam mult.

— Tu nu trebuie să-ţi faci griji.

— Zău?

— Ai un corp de adolescentă. Dar mai târziu, ai grijă în familia mea, toate femeile aveam siluetă când eram tinere, şi după patruzeci de ani luăm proporţii.

— Dar tu te ţii foarte bine.

— Nu-ţi aduci aminte, asta-i, nu-ţi mai aduci aminte. Şi apoi…

— Mi-a fost foame azi dimineaţă. Am mâncat mult.

— Acum nici nu te gândi la asta. Mai târziu, da, ai grijă.

— Maternitatea îngraşă mult?

— Nu, asta nu-i o problemă; nu-i deloc o problemă. După zile de regim îţi revii. Pericolul e după patruzeci de ani.

În magazin, în timp ce pregătea cele două manechine, patroana îngenuncheată, cu acele între buze, îşi agita cu nervozitate mâinile şi reproşa fetelor că au picioarele prea scurte; cum ar fi putut să aibă farmec nişte femei cu picioarele scurte? Le spuse că ar trebui să facă exerciţii, tenis, călărie, tot ce contribuie la înfrumuseţarea rasei, ele îi răspunseră că li se părea foarte nervoasă, iar patroana zise că sigur, că cele două femei o iritau îngrozitor. Spuse că doamna avea obiceiul să nu întindă niciodată mâna; fata era mai amabilă, dar puţin distratră, ca şi cum ar fi făcut doar act de prezenţă; dar, în sfârşit, nu le cunoştea prea bine şi nu putea să zică nimic şi, cum spun americanii, *the costumer is always right*[10], şi că trebuie să intre în salon surâzând, spunând *cheese, che-eeeese*, *cheeee-eeees*[11]. Era obligată să muncească, deci nu fusese făcută pentru asta şi era obişnuită cu doamnele bogate de acum. Din fericire, duminicile se putea întâlni cu prietenele de altădată, cele cu care crescuse, ca să se simtă o fiinţă omenească cel puţin o dată pe săptămână. Jucau bridge, le spuse fetelor, şi începu să bată din palme când le văzu în

10 Clientul are întotdeauna dreptate (în engleză stâlcită).

11 *Cheese:* brânză (engl.); pronunţia cuvântului obligă la zâmbet.

sfârşit pregătite. Păcat că au picioarele scurte. Înfipse cu grijă acele rămase între buze în perniţa de catifea.

— O să vină la *shower*[12]?

— Cine? Logodnicul tău sau tata?

— El, tata.

— De unde vrei să ştiu?

Văzu că trec pe lângă el domul portocaliu şi coloanele albe, greoaie, ale Palatului de Bele-Arte, dar privi în sus, spre locul unde cablurile se reuneau, se separau, se depărtau – nu acestea, ci el, cu capul culcat pe lâna cenuşie a fotoliului – paralele, sau se conectau la transformatoare: faţada ocră, în stil veneţian, a Poştei, şi frunzişul, mamelele pline şi cornurile abundenţei vărsate, sculptate pe Banca mexicană; mângâie panglica de mătase a pălăriei de fetru maron şi cu vârful piciorului făcu să se legene cureaua strapontinei din limuzină, în faţa lui: mozaicurile albastre de pe Sanborn’s şi piatra cioplită, negricioasă, a mânăstirii San Francisco. Automobilul opri în colţul străzii Isabel Catolica, şoferul îi deschise portiera, descoperindu-şi capul, iar el, dimpotrivă, îşi puse pălăria de fetru, aranjându-şi cu degetele şuviţele de la tâmple care nu intrau sub pălărie, şi mulţimea de vânzători de bilete de loterie, de lustragii, femei cu şalurile pe umeri şi copii cu buza de sus mânjită de muci, îl înconjură, până când intră pe uşa turnantă şi-şi aranjă nodul de la cravată în faţa geamului din vestibul, iar în spatele lui, în celălalt geam, cel cu vederea spre strada Madero, un bărbat identic cu el, dar tare îndepărtat, îşi îndrepta de asemenea nodul cravatei, cu aceleaşi degete pătate de nicotină, cu un costum în pătrăţele asemănător, dar în color, înconjurat de cerşetori, şi-şi lăsa mâna în jos în acelaşi timp cu el, iar apoi îi întorcea spatele şi se îndrepta spre mijlocul străzii, în timp ce el însuşi, dezorientat pentru moment, căuta ascensorul.

---

12 Spectacol de revistă (engl.).

Mâinile întinse o deprimară din nou şi strânse braţul fiicei, ca s-o facă să pătrundă mai repede în căldura aceea ireală, de seră, în parfumul acela de săpunuri şi lavandă şi de foi proaspăt tipărite. Se opri un moment să privească produsele de frumuseţe aliniate în spatele geamului şi se privi pe ea însăşi, clipind din ochi pentru a vedea mai bine cosmeticele aşezate pe o bandă de tafta roşie. Ceru o cutie de cremă de faţă *Theatrical* şi două tuburi de ruj de aceeaşi nuanţă, nuanţa taftalei aceleia, dar căută în zadar banii în poşeta de piele de crocodil.

— Uite, schimbă-mi o hârtie de douăzeci de pesos.

Luă pachetul şi restul, intrară în restaurant şi găsiră o masă de două persoane. Fata comandă o oranjadă şi biscuiţi cu nucă chelneriţei costumate în indiancă, iar maică-sa nu putu rezista şi ceru o prăjitură cu stafide şi unt topit, apoi amândouă priviră în jur, încercând să descopere figuri cunoscute, până când tânăra ceru voie să-şi scoată jacheta taiorului galben, fiindcă soarele care strălucea prin fereastră ardea prea tare.

— Joan Crawford, spuse fata. Joan Crawford.

— Nu, nu. Nu se pronunţă aşa. Aşa nu se pronunţă Cro-for, Cro-for; ei aşa pronunţă.

— Crau-for.

— Nu, nu. Cro, cro, cro. „A” şi „u” alăturate se pronunţă „o”. Cred că aşa pronunţă ei.

— Nu mi-a plăcut prea mult filmul.

— Nu, nu-i prea grozav. Dar ea e tare drăguţă.

— Pe mine m-a plictisit rău de tot.

— Dar ai insistat atât să mergem…

— Mi-au spus că e foarte frumos, dar nu-i aşa.

— Mai trece timpul.

— Cro-ford.

— Da, mi se pare că aşa se pronunţă, Cro-for. Cred că pe „d” nu-l pronunţă.

— Cro-for.

— Aşa e bine. Cred că nu mă înşel.

Fata întinse mierea pe biscuiţi şi-i rupse în bucăţele, după ce fu sigură că fiecare bucată se îmbibase, cu miere. Îi zâmbea maică-sii de câte ori îşi umplea gura cu făina rumenită şi dulce. Mama n-o privea. O mână se juca cu cealaltă, mângâia cu degetul mare vârfurile degetelor şi părea că vrea să ridice unghiile: privea cele două mâini de lângă ea, fără să vrea să privească feţele: o mână luând-o pe cealaltă şi plimbându-se, încet-încet, fără să-i scape niciun por din pielea celuilalt. Nu, nu purtau verighetă; erau probabil logodiţi, sau ceva asemănător. Încercă să întoarcă privirea şi să se uite la băltoaca de miere care inunda farfuria fiică-sii, dar fără să vrea revenea la mâinile perechii de la masa vecină şi reuşea să le evite feţele, dar nu şi mâinile care se dezmierdau. Fata îşi plimba limba între gingii ca să-şi desprindă bucăţelele de cocă şi nucă rămase, apoi îşi şterse buzele şi pătă şervetul de ruj, dar înainte de-a se ruja din nou căută iar cu limba rămăşiţele de prăjitură şi-i ceru maică-sii o bucată de cozonac cu stafide. Spuse că nu dorea cafea, fiindcă o enerva, cu toate că-i plăcea enorm, dar acum nu, era deja destul de nervoasă. Doamna îi mângâie mâna şi-i spuse că trebuiau să plece, că mai aveau încă multe de făcut. Achită nota, lăsă un bacşiş şi se ridicară amândouă.

Americanul spuse că se injectează apă clocotită în zăcăminte; apa separă sulful, care e ridicat la suprafaţă cu ajutorul aerului comprimat. Explică iar sistemul, celălalt american zise că erau foarte satisfăcuţi de rezultate şi-şi vântură de câteva ori mâna prin aer, foarte aproape de faţa mobilă şi roşcată, repetând mereu: „Sulf, bun. Pirite, rău. Sulf, bun, Pirite rău. Sulf bun…” El bătea tactul cu degetele pe cristalul biroului şi consimţea, obişnuit cu faptul că ei, când vorbeau în spaniolă, credeau că el nu înţelege, nu pentru că ei ar fi vorbit prost spaniola, ci fiindcă el nu înţelegea bine nimic. „Pirite rău”. Tehnicianul

întinse harta zonei pe birou, iar el îşi retrase coatele, în timp ce desfăşura hârtia. Cel de-al doilea spuse că zona era atât de bogată încât putea fi exploatată la maximum, o bucată bună de timp şi în secolul XXI; la maximum, până la epuizarea zăcămintelor; la maximum. Repetă asta de şapte ori şi-şi retrase pumnul pe care-l lăsase să cadă, când începuse poliloghia, pe pata verde punctată de triunghiuri care indicau descoperirile geologului. Americanul clipi din ochi şi zise că pădurile de cedru şi acaju erau de asemenea enorme şi că în asta el, asociatul mexican, avea sută la sută din beneficii; ei, asociaţii nord-americani, nu se amestecau în afacerea asta, însă îl sfătuiau să facă permanent lucrări de reîmpădurire; peste tot văzuseră pădurile distruse: oare nu-şi dădeau seama că arborii ăştia reprezintă bani? Dar, în fond, îl privea personal, cu sau fără păduri, zăcămintele existau. Iar el zâmbi şi se ridică. Îşi propti degetele mari între curea şi stofa pantalonilor şi legănă havana stinsă între buze, până când unul din americani se ridică, ţinând un chibrit aprins în mână. Îl apropie de havană, iar el o plimbă între buze, până când vârful aprins străluci. Le ceru două milioane de dolari, bani gheaţă şi ei îl întrebară pentru ce: îl admiteau cu plăcere printre ei, ca asociat, cu trei sute de mii de dolari, dar nimeni nu putea să capete măcar un ban, până când capitalurile investite nu vor începe să producă: geologul îşi lustrui ochelarii cu o bucăţică de piele de căprioară pe care-o ţinea în buzunarul cămăşii şi celălalt începu un du-te-vino de la birou la fereastră şi de la fereastră la birou, până când el le repetă că astea erau condiţiile sale: nici măcar nu era vorba de un avans, de un credit, sau de ceva de genul ăsta: era suma pe care-o pretindea pentru obţinerea concesiunii; fără această sumă prealabilă s-ar putea să nu mai existe nicio concesiune: cu timpul, îşi vor recupera cadoul pe care i-l vor face acum: dar fără el, fără

omul de paie, fără *front-man*[13] – şi îi ruga să scuze termenii – ei nu puteau să obţină concesiunea şi să exploateze zăcămintele de sulf. Sună şi-şi chemă secretarul şi secretarul citi imediat o foaie cu cifre concise şi nord-americanii spuseră O.K. De câteva ori, O.K., O.K., O.K., şi el surâse, le oferi două pahare de whisky şi zise că vor putea să exploateze sulful cât or vrea şi-n secolul XXI, dar că pe el nu-l vor exploata nici măcar un minut din secolul XX şi toţi ciocniră paharele şi ceilalţi zâmbiră, murmurând încet *s.o.b.*[14] O singură dată.

Mergeau amândouă, braţ la braţ. Umblau fără grabă, cu capul aplecat, şi se opreau în faţa fiecărei vitrine şi spuneau e drăguţ, e scump, iată ceva mai bun puţin mai departe, priveşte, ce drăguţ, până când se plictiseau şi intrau într-o cafenea şi căutau un loc bun, depărtat de intrarea prin care apăreau vânzătorii de bilete de loterie şi de unde se ridica un praf gros şi uscat, departe şi de toaletă, şi comandau două *Canada Dry* de portocale. Mama se pudra şi-şi privea ochii de chihlimbar în oglinjoara pudrierei, privea conturul pungilor care începeau să le încercuiască şi închidea repede capacul. Observau amândouă bolboroseala băuturii răcoritoare cu sifon şi anilină şi aşteptau ca bulele să se ridice la suprafaţă, pentru a bea, cu înghiţituri mici. Fata îşi scotea pe ascuns pantoful din picior şi-şi mângâia degetele amorţite, iar doamna, aşezată în faţa paharului cu oranjadă, îşi amintea de camerele separate de acasă, despărţite dar alăturate, şi de zgomotele care ajungeau la ea prin uşa închisă, în fiecare dimineaţă, în fiecare noapte: tusea răguşită, uneori, căderea pantofilor pe parchet, clinchetul legăturii de chei de pe consolă, balamalele neunse ale şifonierului, câteodată chiar ritmul respiraţiei în timpul somnului. Simţi un fior rece pe şira spinării. Chiar în dimineaţa aceea se

13 Om de paie (engl.).

14 *Son of a bitch,* înjurătură englezească.

apropiase, în vârful picioarelor, de uşa închisă şi *o* trecuse un fior rece pe şira spinării. Se surprinse gândind că toate zgomotele acelea mici şi normale erau zgomote secrete. Reveni la pat, se strecură sub cuverturi şi privi cerul senin, pe care se desfăcea un evantai de lumini rotunde, trecătoare: umbra mişcătoare a castanilor. Bău ce mai rămăsese din ceaiul îngheţat şi dormi până când fiică-sa veni să o trezească, amintindu-i că le aştepta o zi grea, că aveau o grămadă de treburi. Şi abia acum, când ţinea între degete paharul rece, îşi aduse aminte de primele ore ale zilei.

Se trânti în fotoliul turnant, făcând să scârţâie resorturile, şi-l întrebă pe secretar: „A fost vreo bancă cumva care să vrea să-şi asume riscurile cu mine? Mi-a acordat încredere vreun mexican?" îndreptă vârful creionului galben spre faţa secretarului: asta să fie clar; Padilla poate servi drept martor: nimeni n-a vrut să rişte, iar el nu era nebun să lase bogăţiile să putrezească în pădurile din sud; dacă străinii ăştia care vorbeau stricat spaniola erau singurii dispuşi să ofere banii pentru explorări, ce vină avea el? Secretarul îi spuse că e târziu, iar el suspină şi zise că e-n regulă. Îl invită la masă. Puteau să mănânce împreună. Ştia vreun loc nou? Secretarul răspunse că da, ştia un loc după pofta inimii, nou şi tare simpatic; plăcinte grozave, flori, brânzeturi, *huitlacoche;* era foarte aproape. Puteau merge împreună. Se simţea obosit; nu voia să se mai întoarcă în după-amiaza asta la birou. Totuşi, evenimentul trebuia sărbătorit. Sigur că da. Şi pe urmă, niciodată nu mâncaseră împreună. Coborâră fără să vorbească şi se îndreptară spre bulevardul 5 Mai.

— Dumneata pari foarte tânăr. Câţi ani ai?

— Douăzeci şi şapte de ani.

— Când ţi-ai terminat studiile?

— Acum trei ani. Dar…

— Dar ce?

— E drum lung de la teorie la practică.
— Asta te miră? Ce te-au învăţat?
— Mult marxism. În lucrarea de diplomă am tratat chiar problema plusvalorii.
— Trebuie să fie o disciplină bună, Padilla.
— Dar practica e deosebită.
— Dumneata eşti marxist?
— Păi toţi prietenii mei erau. Asta ţine de vârstă.
— Unde vine restaurantul?
— Aici, imediat, după colţ.
— Nu-mi place să umblu.
— E foarte aproape.

Îşi împărţiră pachetele şi se îndreptară spre Bele-Arte, unde le aştepta şoferul: mergeau tot cu capetele plecate, îndreptate ca nişte antene spre vitrine şi deodată mama se agăţă tremurând de braţul fiicei şi lăsă să cadă un pachet, fiindcă în faţa lor, chiar alături de ele, doi câini mârâiau cu o furie rece, se depărtau, mârâiau din nou, se muşcau de gât până la sânge, alergau pe asfalt, se încăierau iarăşi, muşcându-se cu cruzime şi mârâind: doi câini vagabonzi, chelboşi, plini de bale, un mascul şi o femelă. Fata ridică pachetul şi-o conduse pe maică-sa spre locul de parcare. Se instalară în maşină şi şoferul întrebă dacă se întorceau la las Lomas, iar fata spuse că da, că nişte câini o speriaseră pe mama. Doamna răspunse că nu era nimic, că-i trecuse: totul se petrecuse atât de pe neaşteptate şi atât de aproape de ea, dar se puteau reîntoarce în centru după-amiază, pentru că le mai rămăseseră încă multe cumpărături de făcut, multe magazine de vizitat. Fata zise că aveau tot timpul; mai era încă o lună. Da, dar timpul zboară, spuse mama, şi taică-tău nu se ocupă deloc de pregătirile pentru nuntă, lasă toate grijile pe capul nostru. Şi trebuie să te înveţi şi cu locul pe care-l ocupi în societate; nu trebuie să dai mâna cu toată lumea. Şi abia aştept să se facă o dată căsătoria asta, deoarece cred că

taică-tău va fi nevoit să-şi dea în sfârşit seama că e om în toată firea. Doamne, de-ar înţelege asta. Nu-şi dă seama c-a împlinit deja cincizeci şi doi de ani. De-am avea noroc să ai copii foarte repede. În orice caz, tatălui tău îi va servi faptul că va trebui să apară alături de mine la căsătoria civilă şi la cea religioasă, că va trebui să primească felicitările şi să vadă că toţi îl tratează ca pe un om în vârstă şi respectabil. Poate că toate astea vor avea vreo influenţă asupra lui, poate.

EU simt mâna care mă mângâie şi-aş vrea să mă desprind de atingerea ei, dar puterile m-au părăsit. Ce dezmierdare inutilă. Catalina. Ce inutil. Ce-ai să-mi spui? Crezi că ai găsit în sfârşit cuvintele pe care n-ai îndrăznit niciodată să le pronunţi? Azi? Zadarnic. Să nu deschizi gura. Nu-i oferi luxul unei explicaţii de prisos. Rămâi fidelă aparenţelor de totdeauna; rămâi aceeaşi până la capăt. Priveşte: recunoaşte-o pe fiică-ta. Teresa. Fata noastră. Cât e de greu. Ce pronume inutil. A noastră. Ea, cel puţin, nu se preface. Ea n-are nimic de spus. Priveşte-o. Aşezată cu mâinile încrucişate, cu rochia neagră, în aşteptare. Ea nu se preface. Mai devreme, când nu vă puteam auzi, probabil că ţi-a spus: „De s-ar termina cât mai repede. Fiindcă e în stare să facă pe bolnavul doar ca să ne chinuiască pe noi”. Probabil că ţi-a spus ceva în genul ăsta. Am auzit ceva asemănător când m-am deşteptat azi-dimineaţă din somnul acela lung şi liniştit. Îmi amintesc vag de somnifer, de calmantul de azi-noapte. Iar tu probabil că i-ai răspuns: „Doamne sfinte, de n-ar suferi prea mult”: voind să dai alt înţeles cuvintelor spuse de ea. Şi nu ştii ce înţeles să dai vorbelor pe care le murmur acum:

— Aşteptam cu bucurie dimineaţa aceea. Am trecut fluviul călare.

Ah, Padilla, apropie-te. Ai adus magnetofonul? Dacă-ţi

cunoşti îndatoririle, l-ai adus, desigur, aici, aşa cum mi-l aduceai în fiecare seară acasă, la Coyoacán. Azi, mai mult ca oricând, vei vrea să-mi dai impresia că totul e ca de obicei. Nu te-atinge de rituri, Padilla. Ah, da, te-apropii. Ele nu vor.

— Nu, *licenciado*, nu putem permite.

— E un obicei de mulţi ani, doamnă.

— Nu vezi cum arată?

— Lăsaţi-mă să încerc. Totul e gata pregătit. Trebuie doar să dau drumul magnetofonului.

— Îţi asumi dumneata răspunderea?

— Don Artemio… Don Artemio… v-am adus imprimarea de azi-dimineaţă…

Îi fac semn că sunt de acord. Încerc să zâmbesc. Ca în fiecare zi. E om de încredere, Padilla ăsta. Sigur că-mi merită încrederea. Sigur că merită bună parte din moştenirea mea şi administrarea perpetuă a tuturor bunurilor mele. Cine altul dacă nu el. El le ştie pe toate. Ah, Padilla. Ai colecţionat mai departe toate benzile cu convorbirile mele de la birou? Ah, Padilla, tu ştii totul. Trebuie să te plătesc bine. Îţi las drept moştenire reputaţia mea.

Teresa e aşezată, cu ziarul deschis acoperindu-i faţa.

Şi-l simt cum se apropie, cu mirosul lui de tămâie şi veşmintele negre, cu sfeştocul în mână, să mă pregătească pentru ultimul drum cu toată rigoarea unei admonestări; ha, au căzut în cursă; şi Teresa care se smiorcăie pe lângă mine şi acum îşi scoate pudriera din geantă şi-şi pudrează nasul, ca să poată începe să se smiorcăie din nou. Mă imaginez în ultima clipă, când coşciugul coboară în groapă şi o mulţime de femei se smiorcăie şi-şi pudrează nasurile pe mormântul meu. Bun; mă simt mai bine. M-aş simţi grozav de bine dacă duhoarea asta, a mea, nu s-ar înălţa dintre cutele aşternutului, dacă nu mi-aş da seama de petele mari, ridicole, cu care l-am mânjit… Oare respir cu

acest hârâit spasmodic? Aşa îl voi primi pe corbul ăsta negru care vine să-şi facă meseria? Aaaah. Aaaah. Trebuie să mă stăpânesc. Strâng din pumni, aaah, încordez muşchii feţei şi am alături de mine mutra făinoasă care vine să justifice formula care mâine, sau poimâine – şi niciodată?, niciodată – va apare în toate ziarele, „mort ca un bun creştin, în sânul Sfintei Noastre Maici, Biserica…" Şi-şi apropie faţa proaspăt rasă de obrajii mei înfierbântaţi, cu barba încărunţită. Se închină.

Murmură „Eu, păcătosul", şi eu pot doar să dau din cap şi să mârâi, în timp ce capul mi se umple de imaginile acelea pe care-aş vrea să i le zvârl în faţă: noaptea în care dulgherul ăla sărac şi murdar şi-a permis luxul de-a călări fecioara înspăimântată care crezuse în basmele şi şarlataniile familiei ei şi ţinea porumbiţe albe între coapse, crezând că astfel va deveni mamă, cu porumbiţele ascunse între pulpe, în grădină, sub fustă, şi acum dulgherul o călărea, plin de-o poftă justificabilă, fiindcă trebuie să fi fost foarte frumoasă, foarte frumoasă, şi o avea, în timp ce se fac mai puternice plânsetele indignate ale intolerabilei Teresa, femeia asta palidă care doreşte din toată inima revolta mea finală, motivul pentru propria ei indignare finală. Mi se pare de necrezut să le văd aici, aşezate, fără să se agite, fără să învinuiască. Cât va dura? Acum nu mă mai simt chiar aşa de rău. Poate că-mi voi reveni. Ce lovitură, nu-i aşa? Voi încerca să iau o mină mai bună, să văd dacă prindeţi prilejul ăsta ca să daţi uitării gesturile de afecţiune forţată şi să vă goliţi în sfârşit inima de argumentele şi insultele care v-au rămas în gât, în ochi, în această umanitate respingătoare în care v-aţi transformat amândouă. Circulaţie proastă, asta-i, nu-i nimic grav. Oh! Mă plictiseşte să le văd acolo. Ar trebui să existe ceva mai interesant la îndemâna unor ochi pe jumătate închişi, care văd lucrurile pentru prima oară. Ah. M-au adus în casa asta, nu în cealaltă. Fie. Câtă discreţie. Va trebui să-l

mustru pe Padilla pentru ultima oară. Padilla ştie care-i adevărata mea casă. Acolo mi-ar face plăcere să văd lucrurile pe care le iubesc atât de mult. Aş deschide ochii ca să privesc un tavan din grinzi vechi şi calde; aş avea la îndemâna casula de aur care-mi împodobeşte căpătâiul, candelabrele de pe noptieră, catifeaua spătarelor, cristalul de Bohemia al serviciilor mele. L-aş avea în preajma mea pe Serafín, fumând, aş aspira fumul acela. Şi ea ar fi aranjată, aşa cum i-am spus. Gata de orice, fără lacrimi, fără veşminte negre. Acolo nu m-aş simţi bătrân şi obosit. Totul ar fi pregătit ca să-mi aducă aminte că sunt un om viu, un om care iubeşte, la fel la fel la fel ca înainte. De ce staţi acolo, bătrâne urâte nepăsătoare false, amintindu-mi că nu mai sunt cel de altădată? Totul e pregătit. Acolo, la mine acasă, totul e pregătit. Ştiu ce trebuie să facă în asemenea situaţii. Mă împiedică să-mi amintesc. Îmi spun că sunt, acum, şi niciodată că am fost. Nimeni nu încearcă să explice nimic înainte de-a fi prea târziu. Of. Cum pot să mă simt bine aici? Da, văd foarte bine că aţi făcut totul ca să lăsaţi să se creadă că în fiecare seară vin în camera asta şi că dorm aici. Văd uşa întredeschisă a cabinetului şi văd profilul unor haine pe care nu le-am purtat niciodată, al unor cravate neatinse, al unor pantofi noi. Văd un birou pe care au îngrămădit cărţi ce n-au fost citite de nimeni, hârtii pe care nimeni nu le-a semnat. Şi mobilele astea elegante şi grosolane: când le-aţi smuls husele pline de praf? Ah… e şi o fereastră. Există o lume afară. Există vântul înalt, de podiş, care freamătă în arbori negri şi zvelţi. Trebuie să respir…

— Deschideţi fereastra…

— Nu, nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii.

— Teresa, tatăl tău nu te aude…

— Se preface. Închide ochii şi se preface.

— Taci.

— Taci.

Or să tacă. Se vor depărta de la căpătâiul meu. Ţin ochii închişi. Mi-amintesc că în după-amiaza aceea mă dusesem să iau masa cu Padilla. Dar la asta m-am mai gândit. S-au prins în capcana pe care mi-au întins-o. Toate astea miros urât, dar sunt calde. Corpul meu degajă căldură. Căldură pentru aşternuturi. Pe mulţi i-am înfundat. I-am înfrânt pe toţi. Da, sângele circulă normal în venele mele: îmi voi reveni în curând. Da. Circulă, călduţ. Încă mai dă căldură. Vă iert. Nu mi-aţi făcut rău. E-n regulă, vorbiţi, spuneţi. Nu-mi pasă. Vă iert. Ce căldură. În curând voi fi bine. Ah.

TU te vei simţi satisfăcut că li te poţi impune; mărturiseşte-o: te-ai impus ca să te accepte ca pe unul de-al lor: de puţine ori te-ai simţit aşa de fericit, fiindcă, de când ai început să devii ceea ce eşti acum, de când ai învăţat să apreciezi contactul ţesăturilor fine, gustul lichiorurilor fine, parfumul loţiunilor fine, tot ceea ce în cursul ultimilor ani a fost plăcerea ta solitară şi unică, încă de atunci ţi-ai îndreptat privirea acolo, sus, înspre nord, şi de atunci ai trăit cu nostalgia erorii geografice care nu-ţi permitea să fii în toate privinţele unul de-al lor: le admiri eficacitatea, confortul, igiena, puterea, voinţa, şi priveşti în jurul tău şi ţi se par intolerabile incompetenţa, mizeria, murdăria, lipsa de voinţă, goliciunea acestei biete ţări care n-are nimic; şi te doare şi mai mult să ştii că orice-ai face nu poţi fi ca ei, nu poţi să fii decât o copie, o aproximaţie, pentru că, la urma urmei, spune: viziunea ta despre lucruri, în cele mai rele ori în cele mai bune momente ale tale, a fost vreodată atât de simplistă ca a lor? Niciodată. Nicicând n-ai putut gândi în alb şi negru, în buni şi răi, în Dumnezeu şi Diavol: admite că întotdeauna, chiar împotriva aparenţelor, ai aflat în ceea ce era negru germenul, reflexul contrariului său: chiar cruzimea ta, când erai crud, nu era alterată de o anumită gingăşie? Ştii că orice extremă conţine propria sa opoziţie: gingăşie în

cruzime, curaj în laşitate, moarte în viaţă: într-un fel sau altul – aproape fără să-ţi dai seama, fiindcă eşti cine eşti, de unde eşti, şi prin ceea ce ai trăit – ştii aceasta şi din cauza asta niciodată nu vei putea semăna cu ei, care n-o ştiu. Asta te jenează? Da, nu e deloc comod, e jenant, e mult mai uşor să spui: aici e binele şi aici e răul. Răul. Tu nu le vei putea despărţi niciodată. Poate pentru că, lipsiţi de apărare cum suntem, nu vrem să se piardă această zonă intermediară, ambiguă, între lumină şi umbră: zona aceea unde putem găsi iertarea. Unde tu o vei putea găsi. Cine n-ar fi capabil la un moment dat al vieţii sale – ca tine – să încarneze în acelaşi timp binele şi răul, să se lase condus în acelaşi timp de două fire misterioase, de culoare diferită, care pleacă din acelaşi ghem pentru ca apoi firul alb să urce şi cel negru să coboare şi, cu toate astea, să se unească din nou între degetele tale? N-ai vrea să te gândeşti la toate astea. Tu vei detesta eul care ţi-o aminteşte. Ai vrea să fii ca ei şi acum, bătrân, aproape reuşeşti. Dar numai aproape. Numai aproape. Tu însuţi vei împiedica uitarea: curajul tău va fi geamănul laşităţii tale, ura ţi se va fi născut din dragoste, întreaga ta viaţă va fi conţinut şi-ţi va fi promis moartea: căci nu vei fi fost nici bun nici rău, nici generos nici egoist, nici fidel nici trădător. Îi vei lăsa pe ceilalţi să-ţi afirme calităţile şi defectele; dar tu însuţi, cum ai putea să negi că fiecare afirmaţie a ta va fi negată, că oricare dintre negaţiile tale se va afirma? Nimeni n-o va şti în afară, poate, de tine. Căci existenţa ta va fi fabricată din toate firele ţesăturii, la fel cu viaţa tuturor oamenilor. Căci nu vei avea faţă de ceilalţi nicio posibilitate în plus sau în minus pentru a-ţi face viaţa aşa cum o vrei. Şi dacă vei fi un lucru, şi nu altul, se va întâmpla pentru că, totuşi, vei fi nevoit să alegi. Alegerile tale nu vor nega restul vieţii tale posibile, tot ceea ce vei lăsa în urmă de fiecare dată când vei avea de ales: o vor subţia doar, o vor subţia atât de mult încât azi

alegerea şi destinul tău se vor contopi: medalia nu va mai avea două feţe: dorinţa şi destinul tău vor fi identice. Vei muri? Nu va fi pentru prima dată. Vei fi trăit atâta viaţă moartă, atâtea momente pline de simple mişcări. Când Catalina îşi va lipi urechea de uşa care vă separă şi-ţi va asculta mişcările; când tu, de cealaltă parte a uşii, te vei mişca fără să ştii că eşti auzit, fără să ştii că cineva trăieşte suspendat de zgomotele şi de tăcerile vieţii tale în spatele uşii, cine va trăi în această separaţie? Când amândoi veţi şti că ar fi suficient un cuvânt şi totuşi veţi tăcea, cine va trăi în această tăcere? Nu, n-ai vrea să-ţi aminteşti despre asta. Ai vrea să-ţi aduci aminte despre altceva: numele acela, faţa aceea pe care trecerea anilor o va consuma. Dar vei şti că, dacă-ţi aminteşti despre asta, te vei salva, vei fi salvat mult prea uşor. Îţi vei aminti întâi ceea ce te condamnă, şi o dată salvat în privinţa asta, vei şti că restul, ceea ce credeai că e salvarea ta, va fi adevărata condamnare: a-ţi aminti ceea ce iubeşti. Ţi-o vei aduce aminte pe Catalina tânără, când ai cunoscut-o, şi-o vei compara cu femeia ofilită de acum. O să-ţi aduci aminte, o să-ţi aduci aminte şi pentru ce. Va trebui să dai existenţă lucrurilor pe care ea, şi ceilalţi, le-au gândit atunci. Nu le vei şti. Va trebui să le dai fiinţă. Niciodată nu vei asculta cuvintele celorlalţi. Va trebui să le trăieşti. Vei închide ochii: îi vei închide. Nu vei simţi mirosul de tămâie. N-o să auzi plânsetele. Îţi vei aminti alte lucruri, alte zile. Sunt zile care vor sosi noaptea la noaptea ochilor tăi închişi şi le vei putea recunoaşte doar după voce: niciodată n-o să le vezi. Va trebui să ai încredere în noapte şi s-o accepţi fără s-o vezi, s-o crezi fără s-o recunoşti, ca şi cum ar fi Dumnezeul tuturor zilelor tale: noaptea. Acum îţi vei spune că va fi de-ajuns să închizi ochii ca să o ai. Vei zâmbi, cu toată durerea care se insinuează din nou, şi vei încerca să-ţi dezmorţeşti puţin picioarele. Cineva îţi va atinge mâna, dar nu vei răspunde la această…

dezmierdare, grijă, nelinişte ori calcul?, fiindcă vei fi creat noaptea cu ochii tăi închişi şi din profunzimile acestui ocean de cerneală va naviga spre tine o navă de piatră pe care soarele amiezii, fierbinte şi somnoros, o va înveseli în zadar: ziduri groase şi înnegrite, înălţate pentru a apăra Biserica contra atacurilor indienilor şi pentru a uni cucerirea religioasă cu cea militară. Se va îndrepta spre ochii tăi închişi, în zgomotul crescând al surlelor şi tobelor, armata brutală a Isabelei Catolica, armata spaniolă şi tu vei traversa, sub soare, vasta esplanadă cu crucea de piatră în mijloc şi capelele deschise, prelungire a cultului indigen, teatral, în aer liber, în unghiuri. Pe înălţimea bisericii ridicate în inima esplanadei, bolţile de *tezontle* se vor odihni pe uitatele iatagane ale mudeharilor[15], semn al unui alt sânge suprapus peste cel al conquistadorilor. Vei avansa spre faţada în stilul barocului primitiv, spaniol încă, dar îmbogăţit deja cu coloane decorate abundent cu viţă de vie şi cu chei de boltă în formă de vultur: faţada Conquistei, austeră şi jovială, cu un picior în lumea cea veche, moartă, şi cu celălalt în lumea nouă, care nu începea aici, ci de cealaltă parte a mării: lumea nouă a venit cu ei, cu fruntea-i de ziduri severe ca să protejeze inima senzuală, veselă, avidă. Vei înainta şi vei pătrunde în naosul navei, unde exteriorul spaniol va fi fost învins de plenitudinea macabră şi surâzătoare a cerului acesta indian de sfinţi, îngeri şi zei băştinaşi. O singură navă, enormă va alerga spre altarul împodobit cu frunziş aurit, sumbră opulenţă de feţe mascate, rugăciune lugubră şi festivă, veşnic grăbită, pentru această libertate, unica acordată, de-a decora un templu şi de a-l umple cu spaima calmă, cu resemnarea sculptată, cu oroarea de vid şi de timpurile moarte, a celor care prelungeau tărăgăneala deliberată a lucrului liber, momentele excepţionale de

15 Mauri rămaşi credincioşi regilor creştini din Spania în perioada Reconquistei

autonomie în culoare şi formă, departe de lumea exterioară de bice, de lanţuri, de bubat. Vei merge spre cucerirea noii tale lumi, în nava lipsită de orice spaţiu liber: capete de îngeri, revărsare de viţă de vie, înfloriri policrome, fructe rotunde, roşii, captive între plante agăţătoare aurite, sfinţi albi incrustaţi, sfinţi cu privirea mirată, sfinţi ai unui cer inventat de indian după chipul şi asemănarea lui: îngeri şi sfinţi cu faţa soarelui şi-a lunii, cu mâna protectoare a recoltelor, cu degetul arătător al câinilor călăuzitori, cu ochii cruzi, inutili, străini, de idoli, cu înfăţişarea riguroasă a ciclurilor. Figurile de piatră în spatele măştilor trandafirii, binevoitoare, blânde, dar impasibile, moarte, măşti: creează noaptea, umple de vânt pânzele negre ale corabiei, închide ochii, Artemio Cruz…

(1919: 20 MAI)

EL povesti istoria ultimelor clipe ale lui Gonzalo Bernal în închisoarea din Perales şi pentru asta i s-au deschis uşile acestei case.

— A fost totdeauna atât de pur, spuse don Gamaliel Bernal, tatăl; a gândit mereu că acţiunea contaminează şi ne obligă să ne trădăm pe noi înşine, atunci când nu e călăuzită de o gândire limpede. Cred că de asta a plecat de acasă. În sfârşit, cel puţin în parte, pentru că acest uragan ne-a târât cu el pe toţi, chiar şi pe cei care nu ne-am mişcat din locurile noastre. Vedeţi, ceea ce vreau să explic e că pentru fiul meu datoria consta în a se alătura pentru a explica, pentru a oferi idei coerente, da, cred că pentru a nu îngădui ca această cauză, la fel cu toate cauzele, să eşueze la proba acţiunii. Nu ştiu, gândirea lui era foarte complicată. Predica toleranţa. Mă bucur să aflu că a murit ca un viteaz. Mă bucur că te văd pe dumneata aici.

Nu venise din senin să-l viziteze pe bătrân. Înainte de asta, străbătuse anumite locuri din Puebla, vorbise cu

anumiţi oameni, verificase ceea ce era necesar să verifice. De asta asculta acum, fără să mişte măcar un muşchi al feţei, argumentele lipsite de valoare ale bătrânului, care-şi sprijinea craniul alb de spătarul îmbrăcat în piele lustruită, primind din profil lumina gălbuie granulată de praful dens al acestei biblioteci închise, ale cărei rafturi înalte nu erau accesibile decât datorită unei scări rulante care zgâria podeaua vopsită în ocru, pentru a se putea ajunge la volumele mari şi groase, cartonate, lucrări franţuzeşti şi englezeşti de geografie, de artă, de ştiinţe naturale, a căror lectură necesita adeseori întrebuinţarea lupei pe care don Gamaliel o ţinea nemişcată între mâinile îmbătrânite, mătăsoase, fără să remarce că lumina oblică traversa lentila şi se concentra, violentă, într-o cută a pantalonilor în dungi, călcaţi cu multă grijă: el, dimpotrivă, o observă. O tăcere apăsătoare îi despărţea.

— Te rog să mă scuzi; pot să te servesc cu ceva? Sau, mai bine, rămâi să cinezi cu noi.

Îşi desfăcu mâinile în semn de invitaţie şi de plăcere, şi lupa căzu pe genunchii bărbatului zvelt, cu carnea întinsă peste oasele împietrite, cu smocuri strălucitoare de fire de păr alb-gălbui pe craniu, pe obraji, pe buze.

— Nu mă înspăimântă timpurile de acum, spusese la început, cu aceeaşi voce precisă şi politicoasă, modulată pe aceste două tonuri, neutră atunci când le abandona: la ce mi-ar servi educaţia, făcu un gest cu lupa spre rafturile încărcate de cărţi, dacă nu mi-ar permite să înţeleg inevitabilitatea schimbărilor? Lucrurile îşi schimbă aparenţa, cu sau fără voia noastră; la ce bun ne-am încăpăţâna să nu le vedem, să ducem dorul trecutului? E mult mai puţin obositor să accepţi neprevăzutul! Sau să nu-i spunem aşa? Dumneata, domnule… scuză-mă, ţi-am uitat gradul… ah, da, locotenent-colonel, locotenent-colonel… uite, nu-ţi cunosc familia, vocaţia… te stimez, fiindcă ai fost lângă fiul meu în ultimele lui momente… şi

atunci, spune: dumneata care ai acţionat, ai putut să prevezi totul? Eu n-am acţionat şi nici eu n-am putut să prevăd. Poate că atât activitatea cât şi pasivitatea noastră sunt asemănătoare în această privinţă, căci sunt în aceeaşi măsură oarbe şi neputincioase. Şi totuşi trebuie să existe o diferenţă… nu ţi se pare? În sfârşit…

Privirea lui nu părăsea nicio clipă ochii de chihlimbar ai bătrânului, ferm decişi să creeze o atmosferă de cordialitate, foarte siguri în spatele măştii de blândeţe părintească. Poate că aceste mişcări aristocratice ale mâinilor, nobleţea încremenită a profilului şi-a obrajilor bărboşi, înclinarea atentă a capului, erau toate naturale. Îşi spuse că totuşi, chiar şi aerul natural poate fi simulat; câteodată, masca disimulează chiar prea bine expresia unei figuri care nu există în afară sau înăuntrul ei. Iar masca lui don Gamaliel semăna atât de mult cu faţa lui adevărată, încât te neliniştea să te gândeşti la linia de demarcaţie, la umbra impalpabilă care-ar putea să le separe: se gândi la asta, şi de asemenea la faptul că într-o bună zi i-o va putea spune bătrânului fără mănuşi.

Toate pendulele din casă bătură în acelaşi timp şi bătrânul se ridică să aprindă lampa cu acetilenă aşezată pe biroul din spatele perdelei. Ridică perdeaua cu mişcări lente şi răvăşi câteva hârtii. Luă una din ele şi se întoarse spre fotoliul noului venit. Zâmbi, încruntă din sprâncene, apoi începu să surâdă din nou în timp ce punea hârtia deasupra celorlalte. Ridică cu un gest elegant arătătorul la ureche: un câine lătra şi zgâria cu labele de cealaltă parte a uşii.

Profită de faptul că bătrânul era întors cu spatele la el ca să scape de întrebarea care-l urmărea în secret. Niciun amănunt nu dezminţea, în persoana domnului Bernal, armonioasa nobleţe a ansamblului: văzut din spate, ţinuta sa era elegantă şi dreaptă: părul alb, puţin răvăşit, părea o cunună pe fruntea bătrânului care se îndrepta spre uşă.

Era un om care te neliniştea – şi se nelinişti din nou dându-şi seama de asta —; era prea desăvârşit. Sau poate că politeţea nu era decât tovarăşa firească a ingenuităţii sale. Gândul îl agasă: bătrânul mergea cu paşi lenţi spre uşă, câinele lătra: lupta ar fi prea uşoară, nu i-ar fi făcut plăcere. Dar dacă, dimpotrivă, sub masca amabilităţii bătrânul îşi ascundea şiretenia?

Când mişcarea rigidă a redingotei încetă şi mâna albă mângâie mânerul de aramă al uşii, don Gamaliel îl privi peste umăr, cu ochii lui de chihlimbar şi cu mâna liberă îşi mângâie barba. Privirea părea să înţeleagă gândurile necunoscutului şi surâsul, puţin crispat, semăna cu cel al unui prestidigitator pe punctul de a înfăptui ceva uluitor. Dar dacă în gestul bătrânului necunoscutul putu să descopere şi să accepte o invitaţie la complicitatea tăcută, mişcarea lui don Gamaliel fu atât de elegantă, de discretă, încât nu-i dădu complicelui posibilitatea de a-i întoarce privirea şi de-a pecetlui pactul tacit.

Se lăsase noaptea şi la lumina nesigură a lămpii abia se puteau distinge cotoarele aurite ale cărţilor şi meandrele argintii ale tapetului pictat care acoperea pereţii bibliotecii. Când se deschise uşa, îşi aminti lungul şir de încăperi care se succedau de la intrarea principală a bătrânei case rustice până la bibliotecă, şi care se deschideau, piesă după piesă, spre curtea interioară ornată cu emailuri şi carouri de faianţă albăstrii. Dulăul sări de bucurie şi linse mâna stăpânului. În spatele câinelui apăru fata îmbrăcată în alb, un alb care contrasta cu claritatea nocturnă care se prelungea în spatele ei.

Se opri un moment în prag, în timp ce câinele alerga spre necunoscut şi-i mirosea picioarele şi mâinile. Domnul Bernal îl apucă râzând de cureaua de piele roşie şi murmură câteva cuvinte de scuză. El nu le auzi. În picioare, încheindu-şi haina cu gesturile precise ale vieţii militare, netezind-o cu mâna ca şi cum ar fi purtat încă

tunica de campanie, rămase încremenit în faţa frumuseţii acestei fete care nu trecea pragul uşii.

— Fiica mea Catalina.

Ea nu făcu nicio mişcare. Părul lins, castaniu care cădea peste gâtul lung, cald – de departe putuse să vadă strălucirea grumazului –, ochii duri şi umezi în acelaşi timp, cu privirea tremurătoare, două sfere de cristal: gălbui ca cei ai tatălui, dar mai sinceri, mai puţin obişnuiţi să se prefacă cu naturaleţe, reproduşi în celelalte dualităţi ale corpului zvelt şi împlinit, în buzele umede, întredeschise, în sânii înalţi şi tari: ochi, buze, sâni duri şi suavi, având în acelaşi timp consistenţa lipsei de apărare, dar şi a ranchiunei. Îşi ţinea mâinile împreunate aproape de coapsă şi de talia fină şi, păşind, făcu să fluture voalul alb al rochiei încheiate la spate, largă în jurul coapselor pline, lungă până aproape de gleznele fine. Fata avansă spre el – carne de aur palid, cu un clar-obscur estompat ce se putea bănui, după culoarea frunţii şi-a obrajilor – şi-i întinse mâna, în contactul căreia el căută, fără să găsească, umezeala, emoţia trădată.

— A fost împreună cu fratele tău în ultimele lui clipe; ţi-am vorbit despre el.

— Dumneavoastră aţi avut noroc, domnule.

— Mi-a vorbit despre dumneavoastră, mi-a cerut să vin să vă văd. S-a purtat ca un viteaz până la sfârşit.

— Nu era viteaz. Iubea prea mult toate… astea.

Fata-şi atinse pieptul şi imediat depărtă mâna, schiţând o parabolă în aer.

— Idealist, da, foarte idealist, murmură bătrânul, şi suspină. Domnul va cina cu noi.

Fata luă braţul tatălui său, iar el, cu ogarul alături, îi urmă de-a lungul încăperilor strâmte şi umede, încărcate cu vase de porţelan şi taburete, cu pendule şi vitrine, cu mobile patinate de vreme şi tablouri religioase de o valoare îndoielnică dar de proporţii vaste; picioarele aurite

ale scaunelor şi-ale măsuţelor se odihneau pe aceeaşi duşumea de lemn pictat, netapetat, şi lămpile rămâneau stinse. Doar în sufragerie un policandru mare, cu cristale şlefuite, lumina mobilierul greoi de acaju şi tabloul scorojit reprezentând o natură moartă în care străluceau vase de lut şi fructe tropicale cu reflex de flacără. Don Gamaliel alungă cu şervetul ţânţarii care zburau în jurul fructierei veritabile, mai puţin încărcată decât cea pictată. Îl invită cu un gest să ia loc.

Aşezat în faţa ei, putu în sfârşit să-şi aţintească privirea în ochii imobili ai fetei. Cunoştea oare scopul vizitei lui? Ghicea în ochii bărbatului sentimentul acela de triumf, ridicat la culme de prezenţa fizică a femeii? Oare distingea zâmbetul imperceptibil al norocului şi-al siguranţei? Simţea afirmarea abia disimulată a posesiei? Dar ochii ei îi înapoiau doar un straniu mesaj de fatalitate implacabilă, ca şi cum s-ar fi arătat dispusă să accepte totul şi, totuşi, capabilă să-şi transforme resemnarea în ocazia de-a triumfa la rândul ei, asupra omului care în felul acesta tăcut şi surâzător începea să o facă a lui.

Se miră şi ea de forţa cu care ceda, de puterea slăbiciunii ei. Ridică privirea ca să observe, fără sfială, trăsăturile energice ale necunoscutului. Nu putu să evite privirea ochilor verzi. Nu era drăguţ, frumos nici atât. Dar pielea măslinie a feţei, întinsă de-a lungul trupului cu aceeaşi forţă liniară, sinuoasă, a buzelor groase şi-a venelor încordate pe tâmple, promitea un contact ispititor, fiindcă era necunoscut. Pe sub masă, el întinse piciorul până întâlni vârful pantofului ei. Fata coborî pleoapele şi-l privi pe furiş pe taică-său: îşi retrase piciorul. Gazda desăvârşită zâmbea cu acelaşi aer binevoitor; degetele i se jucau cu un păhărel.

Intrarea bătrânei servitoare indigene care aducea platoul cu orez rupse tăcerea şi don Gamaliel spuse că perioada de secetă se termina cam târziu în anul ăsta; din

fericire, masele de nori se deplasau acum în jurul munţilor şi recoltele vor fi bogate; nu chiar ca anul trecut, dar vor fi bogate. Era curios, spuse, cum păstra mereu casa asta veche umezeala, umezeala care păta colţurile întunecoase şi făcea să răsară ferigile şi muşchiul din patio. Era, poate, simbolul grăitor pentru o familie care crescuse şi prosperase graţie fructelor pământului: statornicită în valea din Puebla – mânca orezul, îl culegea cu precizie în furculiţă – de la începutul secolului XIX şi mai puternică, da, decât toate contingenţele absurde ale unei ţări inapte pentru linişte, îndrăgostite de convulsie.

— Uneori am impresia că lipsa sângelui şi-a morţii ne exasperează. E ca şi cum nu ne-am simţi vii decât în mijlocul distrugerii şi-al împuşcăturilor, continuă bătrânul cu vocea lui cordială. Dar vom exista, vom exista veşnic, fiindcă am învăţat să supravieţuim, totdeauna…

Luă paharul musafirului şi-l umplu cu vin gros.

— Dar pentru a supravieţui trebuie să plăteşti, spuse cu vocea aspră oaspetele.

— Totdeauna se poate discuta asupra preţului cuvenit…

În timp ce umplea paharul fetei, don Gamaliel îi mângâie mâna. Totul, urmă el, constă în a proceda cu eleganţă. Nu e nevoie să alarmezi pe cineva, să răneşti susceptibilităţile… Onoarea trebuie să rămână intactă.

El căută din nou piciorul fetei. De data asta ea nu-l mai retrase. Ridică paharul şi-l privi pe necunoscut fără să roşească.

— Trebuie să ştii să deosebeşti lucrurile, murmură bătrânul, ştergându-şi buzele cu şervetul. Afacerile, de exemplu, sunt ceva, iar religia, altceva.

— Aşa credincios cum îl vezi, împărtăşindu-se în fiecare zi, împreună cu fiică-sa, ei bine, tot ce are e furat de la preoţi, în timpurile când Juárez scosese la mezat bunurile clericale şi orice negustor care strânsese ceva bani putea să se facă stăpân pe terenuri imense…

Petrecuse şase zile în Puebla înainte de-a se prezenta acasă la don Gamaliel Bernal. Trupele fuseseră împrăştiate de preşedintele Carranza şi atunci îşi aminti de discuţia avută cu Gonzalo Bernal la Perales şi luă drumul Pueblei: chestiune de instinct, dar şi de siguranţă că în lumea distrusă şi confuză pe care-o lăsa în urma ei revoluţia, să ştii asta – un nume, o adresă, un oraş – era mare lucru. Ironia sorţii, faptul că el era cel care se întorcea la Puebla şi nu Bernal cel împuşcat, îl amuza. Era, într-un fel, o mascaradă, o substituţie, un renghi care putea fi jucat cu cea mai mare seriozitate; dar era de asemenea un certificat de viaţă, de capacitatea de a supravieţui şi de-a-şi întări propriul destin prin destinele celorlalţi. Când intră în Puebla, când distinse de pe drumul Cholulei ciupercile roşii şi galbene ale acoperişurilor răspândite în vale, simţi că venea dublat, cu viaţa lui Gonzalo Bernal adăugată vieţii sale, cu destinul mortului contopit cu al lui; ca şi cum Bernal, în clipa morţii, i-ar fi dăruit posibilităţile vieţii sale neîmplinite, pentru propria-i viaţă. Poate că moartea celorlalţi ne prelungeşte viaţa, gândi el. Dar nu venea la Puebla ca să filosofeze.

— Anul ăsta n-a avut cu ce să cumpere nici măcar sămânţă. A făcut datorii peste datorii, fiindcă anul trecut ţăranii s-au revoltat şi s-au dus să lucreze pământurile nefertile. I-au spus că dacă nu le va împărţi pământurile care rămâneau necultivate, n-o să le însămânţeze pe celelalte. Iar el a refuzat din orgoliu şi s-a pomenit fără recoltă. În alte timpuri, jandarmii i-ar fi adus la ordine pe răsculaţi, dar acum… s-au schimbat lucrurile.

— Şi nu-i numai asta. Datornicii au devenit şi ei nărăvaşi; nu vor să-i mai plătească. Spun că, cu dobânzile pe care le-a încasat, se poate socoti plătit cu vârf şi îndesat. Vedeţi, colonele? Toţi sunt convinşi că lucrurile se vor schimba.

— Ei, dar bătrânul e un încăpăţânat şi jumătate, nu vrea

să se dea bătut. Preferă să moară decât să renunţe, întâmple-se ce s-o întâmpla.

La ultima aruncare de zaruri pierdu şi ridică din umeri. Făcu semn cârciumarului să aducă băutură pentru toată lumea şi toţi îi mulţumiră pentru gestul ăsta.

— Cine-i e dator lui don Gamaliel?

— Mai bine zis, cine nu-i e… aş spune eu.

— Are vreun prieten intim, vreun confident?

— Cum să nu, pe părintele Páez, chiar aici, alături.

— Dar nu spuneaţi că i-a jefuit pe preoţi?

— Ei… preoţelul ăsta îi vinde lui don Gamaliel mântuirea veşnică şi în schimb don Gamaliel îi asigură preoţelului mântuirea pe pământ.

Când ieşiră în stradă soarele îi orbi.

— Bine de cine s-a născut cu noroc, că n-are nicio grijă!

— Cine-i femeia asta?

— Păi cine să fie, colonele… Odrasla tipului de care vorbeam.

Mergea, privindu-şi vârfurile pantofilor, pe străzile vechi, tăiate ca o tablă de şah. Când nu mai auzi zgomotul pantofilor pe pavaj şi picioarele făcură să se ridice un praf gros, cenuşiu, privi spre zidurile de culoarea migdalei ale vechii biserici-fortăreaţă. Traversă piaţeta întinsă şi pătrunse în naosul tăcut, înalt şi aurit. Din nou răsună zgomotul paşilor. Se îndreptă spre altar.

Rotund, acoperit de o piele moartă, corpul Părintelui strălucea doar prin doi ochi de cărbune, îngropaţi în obrajii inflamaţi. Din clipa când îl văzuse pe necunoscut pătrunzând în naos şi începuse să-l spioneze, ascuns în spatele unei galerii înalte, vechiul cor al călugăriţelor care fugiseră din Mexic în timpul Republicii liberale, preotul simţise în mişcările străinului aerul războinic inconştient al omului obişnuit cu starea de alertă, obişnuit să comande şi să atace. Nu era numai uşoara deformare a genunchilor călăreţului: era o anumită forţă nervoasă a pumnului,

căpătată din contactul zilnic cu pistolul şi dârlogii; chiar atunci când omul ăsta mergea doar cu pumnul strâns, ca acum, pentru Páez era de ajuns ca să recunoască în el o forţă de temut. Cocoţat în locul tainic al călugăriţelor, gândi că un asemenea om nu venea aici ca să se închine, îşi ridică sutana şi coborî încetişor scara în spirală care ducea la vechea mânăstire părăsită. Cu poalele suflecate, cu umerii ridicaţi până la urechi, cu corpul negru şi faţa albă, din care fugise sângele, cu ochii pătrunzători; cobora scara, călcând cu grijă. Treptele necesitau o reparaţie urgentă: antecesorul său călcase greşit, în ’910, şi consecinţele fuseseră funebre. Însă Remigio Páez, ca un liliac uriaş, părea că străpunge cu ochii lui mici toate colţurile întunecoase ale cubului negru, umed şi întortocheat. Şi întunericul, primejdia, îl obligau să-şi pună toate simţurile în stare de alarmă şi să reflecteze: un militar în biserica lui, îmbrăcat civil, fără însoţitori sau escortă? Ah, noutatea era prea mare pentru a putea trece neobservată. Prevăzuse el aşa ceva. Odată terminate luptele, violenţele, sacrilegiile – îşi aduse aminte de banda care, numai cu doi ani mai devreme, luase cu forţa toate casulele şi obiectele de cult – Biserica nemuritoare, care va exista în vecii vecilor, o să poată cădea din nou la înţelegere cu puternicii cetăţii pământeşti. Un militar îmbrăcat în civil… fără escortă…

Coborî, sprijinindu-se cu o mână de zidul igrasios din care mustea o şuviţă întunecată de apă. Preotul îşi aminti că în curând va începe sezonul ploilor. Se însărcinase deja ca, în virtutea puterilor sale, să avertizeze din amvon şi la fiecare împărtăşanie: era un păcat, un păcat cumplit, împotriva Sfântului Spirit, să nu primeşti darurile cerului: nimeni n-are dreptul să acţioneze împotriva vrerilor Providenţei, iar Providenţa a făcut lucrurile aşa cum sunt şi toţi trebuie să le accepte; toţi sunt obligaţi să meargă la muncile câmpului, să culeagă recoltele şi să lase roadele

pământului posesorului lor legitim, stăpânului creştin care-şi îndeplineşte obligaţiile impuse de starea lui privilegiată, plătind cu regularitate dijmele Sfintei Biserici. Dumnezeu pedepseşte orice împotrivire şi Lucifer e întotdeauna învins de arhangheli – Rafael, Gabriel, Miguel, Gamaliel… Gamaliel.

— Şi cu dreptatea cum rămâne, părinte?

— Acolo sus, ni se face dreptate, fiule. N-o căuta în valea aceasta a lacrimilor.

Cuvintele, murmură Părintele, odihnindu-se, în sfârşit, pe podeaua solidă şi scuturându-şi praful de pe sutană, cuvintele, şiraguri blestemate de silabe care încing sângele şi iluziile celor care trebuie să se mulţumească cu ideea că trec foarte repede prin viaţa asta scurtă, dar că, în schimbul încercării morţii, se vor bucura de viaţa veşnică. Traversă mânăstirea şi trecu pe sub o galerie de arcade. Dreptate! Pentru cine, pentru cât timp? Când viaţa ar putea fi atât de plăcută pentru toţi, dacă toţi ar înţelege fatalitatea destinului lor şi nu s-ar agita, nu s-ar revolta, nu s-ar lăsa pradă ambiţiei…

— Da, cred; da, cred… repetă încetişor Părintele şi deschise uşa sculptată a sacristiei.

— O operă admirabilă, nu-i aşa? spuse apropiindu-se de bărbatul înalt oprit în faţa altarului. Călugării au arătat icoane şi gravuri meşterilor indigeni, iar aceştia au îmbrăcat încet-încet ceea ce iubeau în forme creştine… Se spune că în spatele fiecărui altar e ascuns un idol. Dacă e adevărat, înseamnă că e vorba de un idol bun, care nu mai cere jertfe de sânge ca zeii păgâni…

— Dumneata eşti Páez?

— Remigio Páez, spuse surâsul strâmb. Iar dumneavoastră: general, colonel, maior…?

— Artemio Cruz, atâta tot.

— Ah.

Când locotenent-colonelul şi preotul se despărţiră în faţa

bisericii, Páez îşi încrucişă mâinile pe burtă şi privi după cel care se îndepărta. Dimineaţa albastră şi limpede decupa şi apropia siluetele vulcanilor: perechea femeii adormite şi-a gardianului ei solitar. Clipi din ochi; nu suporta lumina asta transparentă; privea cu recunoştinţă înaintarea norilor negri care în curând vor aduce în vale umezeala şi vor stinge soarele, în fiecare după-amiază, cu aceeaşi furtună cenuşie.

Întoarse spatele văii şi se înapoie în umbra mânăstirii. Îşi frecă mâinile. Puţin îi păsa de trufia şi de insultele acestui coate-goale. Dacă ăsta era felul în care putea fi salvată situaţia, dacă astfel i se permitea lui don Gamaliel să-şi petreacă ultimii ani de viaţă la adăpost de orice primejdie, nu va fi Remigio Páez, slujitorul Domnului, cel care va strica totul făcând paradă de indignare sau arătând un zel de cruciat. Dimpotrivă, acum se delecta la gândul umilinţei înţelepte de care dăduse dovadă. Dacă omul ăsta voia să-şi salveze orgoliul, mâine, ca şi azi, el, părintele Páez, îl va asculta cu capul plecat, mişcându-l uneori în semn de aprobare, ca şi cum ar accepta cu durere învinuirile pe care vlăjganul acela le aducea Bisericii. Luă din cuier pălăria neagră, şi-o puse neglijent pe capul cu smocuri castanii şi-şi îndreptă paşii spre casa lui don Gamaliel Bernal.

— Îl cred în stare de una ca asta, cum să nu! afirmase bătrânul în seara aceea, după ce discutase cu preotul. Dar mă întreb, ce tertip va folosi ca să poată pătrunde aici? I-a spus părintelui că va veni să mă vadă chiar azi. Nu… nu înţeleg prea bine, Catalina.

Ea îşi înălţă capul. Îşi odihni o mână pe pânza de tort pe care desena cu grijă un motiv floral. Cu trei ani înainte, li se comunicase vestea: Gonzalo murise. De atunci, tatăl şi fiica se apropiaseră atât de mult unul de celălalt, încât lenta scurgere a după-amiezelor pe care le petreceau aşezaţi în fotoliile de răchită din patio se transformase în

ceva mai mult decât o consolare: într-o obişnuinţă care, după bătrân, trebuia să se prelungească până la moartea lui. Nu le mai păsa că puterea şi bogăţia de altădată se destrămau încetul cu încetul; poate că acesta era tributul pe care trebuiau să-l plătească timpului şi bătrâneţii. Don Gamaliel se retrase în fortăreaţa luptei pasive. Nu se va duce să-i supună pe ţărani, dar niciodată nu va accepta invazia ilegală. Nu va reclama de la datornici plata împrumuturilor şi a dobânzilor, dar de acum înainte aceştia nu vor mai vedea de la el nici măcar un ban, niciodată.

Spera totuşi să-i vadă într-o bună zi întorcându-se în genunchi, atunci când nevoia îi va obliga să-şi lase deoparte orgoliul. Dar el şi-l va menţine neclintit pe al său. Şi acum… iată că soseşte acest necunoscut care promite să acorde împrumuturi tuturor ţăranilor cu o dobândă mult mai mică decât cea impusă de don Gamaliel şi, mai mult chiar, îndrăzneşte să propună ca drepturile bătrânului moşier să-i fie transferate în mod gratuit, în schimbul promisiunii de a-i rambursa un sfert din ceea ce va reuşi sa recupereze. Asta sau nimic.

— Îmi închipui eu; pretenţiile lui nu se vor opri aici.

— Pământurile?

— Da, poţi fi sigură, urzeşte el ceva ca să-mi fure pământurile.

Ca în fiecare seară, fata trecea pe lângă coliviile colorate din patio, acoperindu-le cu învelitori de pânză, după ce urmărea mişcările nervoase ale prigorilor şi ale acelor păsărele numite *cenzontles* care ciuguleau meiul şi ciripeau, pentru ultima oară, înainte de apusul soarelui.

Bătrânul nu se aştepta la un alibi de felul ăsta. Ultimul om care îl văzuse pe Gonzalo, tovarăşul lui de celulă, aducătorul ultimelor cuvinte de dragoste pentru tată, soră, soţie şi copil.

— Mi-a spus că s-a gândit la Luisa şi la copil înainte de a

muri.

— Tată. Ne înţelesesem să nu…

— Lui nu i-am spus nimic. Nu ştie că ea s-a recăsătorit şi că nepotul meu poartă acum alt nume.

— Sunt trei ani de când n-ai mai vorbit despre asta. La ce bun acum?

— Ai dreptate. I-am iertat, nu-i aşa? M-am gândit că trebuie să le iertăm faptul că au trecut în tabăra duşmanului. M-am gândit că trebuie să încercăm să-i înţelegem…

— Crezusem că în fiecare seară dumneata şi cu mine, aici, îi iertam în tăcere.

— Da, da, aşa e. Tu mă înţelegi fără să fie nevoie de cuvinte. E atât de reconfortant! Tu mă înţelegi…

De aceea, atunci când oaspetele temut, aşteptat – pentru că cineva, într-o bună zi, trebuia să vină şi să spună: „L-am văzut. L-am cunoscut: Şi-a amintit de voi.” – îşi prezentă alibiul perfect, fără să pomenească măcar ceva despre problemele reale ale revoltei ţărăneşti şi ale suspendării plăţilor, don Gamaliel, după ce-l introduse în bibliotecă, se scuză şi se îndreptă repede – bătrânul acesta care identifica încetineala cu eleganţa – spre camera Catalinei.

— Aranjează-te. Scoate-ţi rochia asta neagră; îmbracă-te cu ceva care să-ţi vină bine. Vino în bibliotecă când o să bată ora şapte.

Nu era nevoie să-i spună mai mult. Ea îl va asculta: aceasta era piatra de încercare a după-amiezelor lor melancolice. Ea va înţelege. Le mai rămânea şansa aceasta ca să salveze lucrurile: lui don Gamaliel îi fusese suficient să simtă prezenţa şi să bănuiască voinţa acestui om pentru a înţelege – sau pentru a-şi spune – că orice încercare de amânare ar echivala cu o sinucidere, că era periculos să-l contrarieze şi că sacrificiul cerut va fi mic şi, într-un fel, nu prea respingător. Fusese deja prevenit de părintele Páez: un bărbat înalt, plin de forţă, cu ochii verzi, hipnotizanţi şi

cu vorba tăioasă. Artemio Cruz.

Artemio Cruz. Aşadar, aşa se numea lumea cea nouă, născută din războiul civil; aşa se numeau cei care veneau să-i ia locul. Nefericită ţară – îşi spuse bătrânul, în timp ce se îndrepta, de data asta cu paşi lenţi, spre bibliotecă şi spre prezenţa aceasta nedorită dar fascinantă; nefericită ţară care, cu fiecare generaţie, simte nevoia să distrugă pe vechii posesori şi să-i înlocuiască cu noi stăpâni, la fel de lacomi şi de ambiţioşi ca şi cei dinainte. Bătrânul se închipuia pe sine însuşi ca pe produsul final al unei civilizaţii, în mod deosebit, creole: cea a despoţilor luminaţi, îi plăcea să-şi spună că e ca un tată, uneori dur, dar la urma urmei folositor şi întotdeauna păstrătorul unei tradiţii de bun-gust, de politeţe, de cultură.

De aceea îl şi condusese în bibliotecă. Aici era şi mai evident caracterul venerabil – aproape sacru – a ceea ce era şi reprezenta don Gamaliel: Dar oaspetele nu se lăsa impresionat. Perspicacităţii bătrânului, care-şi sprijinea capul pe spătarul de piele şi închidea pe jumătate ochii ca să-şi vadă mai bine adversarul, nu-i scăpă faptul că acest om avea în el o nouă experienţă, zămislită din lovituri de ciocane, obişnuită să joace totul pe o carte, fiindcă nu avea nimic. Nici măcar nu pomeni de adevăratele motive ale vizitei sale. Don Gamaliel căzu de acord că era mai bine aşa; poate că noul venit judeca lucrurile cu tot atâta subtilitate ca şi el; cu toate că motivele acestuia erau mai puternice: ambiţia – bătrânul zâmbi amintindu-şi acest sentiment, care nu mai era pentru el decât o vorbă goală —; necesitatea imperioasă de a cuceri drepturile câştigate prin sacrificiu, prin luptă, prin răni: cicatricea aceea lăsată de sabie pe frunte. Don Gamaliel nu era singurul care gândea asta: pe buzele tăcute şi în privirea elocventa a celuilalt stătea scris ceea ce bătrânul, în timp ce se juca cu lupa, ştia să descifreze.

Străinul nu mişcă nici măcar un deget când don

Gamaliel se apropie de birou şi luă hârtia aceea: lista datornicilor săi. Cu atât mai bine. În felul acesta se vor înţelege de minune; poate că nici nu va fi necesar să pomenească de afacerile acelea atât de supărătoare, poate că totul se va aranja prin mijloace mai elegante. Tânărul militar a înţeles repede stilul puterii, îşi repetă don Gamaliel, şi intuiţia acestei moşteniri uşură demersurile neplăcute pe care realitatea îl obliga să le facă.

— N-ai văzut cum se uita la mine? strigă fata. După ce oaspetele le urase noapte bună. Nu ţi-ai dat seama de dorinţa lui… de toată murdăria din ochii lui?

— Ba da, ba da, o calmă bătrânul cu un gest al mâinii pe fiică-sa. E normal. Eşti foarte frumoasă, ştii?, dar ai ieşit prea puţin din casa asta. E natural.

— Nu voi pleca niciodată de aici!

Don Gamaliel îşi aprinse încet ţigara de foi care-i îngălbenea mustăţile dese şi rădăcina bărbii.

— Am crezut că tu o să înţelegi.

Făcu să se balanseze încet fotoliul de răchită şi ridică ochii spre firmament. Era una din ultimele nopţi de vreme uscată, cu cerul atât de senin încât, cu ochii întredeschişi, puteai să distingi adevărata culoare a stelelor. Fata îşi ascunse obrajii aprinşi între mâini.

— Ce ţi-a spus părintele? E un eretic! E un om fără credinţă, fără ruşine… Şi dumneata crezi povestea pe care-a inventat-o?

— Linişteşte-te, linişteşte-te. Averile nu cresc totdeauna la umbra divinităţii.

— Şi crezi în poveştile lui? De ce a murit Gonzalo şi nu omul ăsta? Dacă erau amândoi condamnaţi, în aceeaşi celulă, pentru ce nu sunt morţi amândoi? O ştiu, o ştiu: ceea ce a venit să ne povestească nu e adevărat; a inventat povestea asta ca să te umilească pe dumneata şi pentru ca eu…

Don Gamaliel nu se mai balansa. Lucrurile s-ar fi aranjat

atât de uşor, atât de liniştit! Şi iată că, din intuiţia femeii, încolţeau acum argumentele pe care bătrânul le imaginase, le cântărise şi le îndepărtase ca fiind inutile.

— Ai imaginaţia celor douăzeci de ani. Se sculă şi stinse ţigara. Dar dacă vrei să vorbim deschis, o să-ţi spun adevărul. Omul ăsta ne poate salva. Orice alt considerent e de prisos…

Suspină şi întinse braţul ca să apuce mâinile fiicei sale.

— Gândeşte-te la ultimii ani ai tatălui tău. Crezi că nu merit un pic de…?

— Desigur, tată, n-am spus nimic.

— Şi gândeşte-te şi la tine.

Ea plecă fruntea.

— Da, înţeleg. Din ziua în care Gonzalo a plecat de-acasă, ştiam că se va întâmpla ceva asemănător. Dacă ar fi trăit…

— Dar e mort.

— La mine nu s-a gândit. Cine ştie la ce s-a gândit.

În urma cercului de lumină împrăştiat de lampa pe care don Gamaliel o ţinea cu braţul ridicat, de-a lungul vechilor culoare reci, fata se sforţă să reunească mulţimea de imagini vechi şi confuze: îşi aminti figurile crispate şi asudate ale camarazilor de şcoală ai lui Gonzalo, discuţiile prelungite din camera din fund: revăzu privirea iluminată, încăpăţânată, neliniştită a fratelui ei, corpul nervos care părea, uneori, să existe dincolo de realitate, căruia îi plăceau confortul, mesele bune, vinul, cărţile, şi care, în timpul acceselor periodice de furie, îşi repudia tendinţele spre senzualitate şi conformism. Îşi aminti de răceala Luisei, cumnata ei; de discuţiile violente care încetau atunci când fetiţa intra în salon; de plânsul înăbuşit în râs al soţiei lui Gonzalo, când li s-a anunţat moartea acestuia: de plecarea pe furiş, într-o dimineaţă la ivirea zorilor, când credea că toată lumea doarme şi fata privea de după draperiile din salon: mâna aspră a bărbatului aceluia cu

gambetă şi baston, care o lua pe cea a Luisei, ajutând-o să se urce, împreună cu copilul, în trăsura neagră încărcată cu bagajele văduvei.

Moartea aceasta nu putea fi răzbunată – don Gamaliel îi sărută fruntea şi deschise uşa camerei – decât aruncându-se în braţele acestui bărbat, aruncându-se în braţele lui, însă refuzându-i tandreţea pe care ar fi vrut să o afle în ea. Omorându-l cu zile, distilând amărăciunea până când îl va otrăvi. Se privi în oglindă, căutând în zadar trăsăturile noi pe care schimbarea ar fi trebuit să i le imprime pe faţă. În felul acesta se vor răzbuna, ea şi tatăl ei, şi pentru că Gonzalo îi abandonase şi pentru idealismul lui imbecil: lăsând fata de douăzeci de ani – oare de ce plângea de milă, gândindu-se la ea însăşi, la tinereţea ei? – pe mâna omului care-l însoţise pe Gonzalo în timpul acelor ultime ore pe care ea nu şi le putea aminti, izgonind mila de ea însăşi, revărsând-o asupra fratelui mort, fără hohote de plâns şi furie, fără nicio crispare a feţei: dacă nimeni nu-i va explica adevărul, se va agăţa de ceea ce credea că e adevărul. Îşi scoase ciorapii negri. Închise ochii când mâinile îi atinseră în treacăt picioarele; nu trebuia să mai accepte amintirea piciorului grosolan şi puternic care-l căutase pe al ei, în timpul mesei, şi-i invadase inima cu un sentiment necunoscut, de nestăpânit. Poate că trupul ei nu era opera lui Dumnezeu – îngenuncheată, îşi apăsă degetele împletite peste gene –, ci opera altor trupuri, dar sufletul ei era. Nu va permite ca trupul acesta să alunece pe panta unui drum delicios, spontan, dornic de dezmierdări, din moment ce mintea îi dicta alt drum. Ridică cuvertura şi se strecură în pat, cu ochii închişi. Întinse mâna ca să stingă lampa. Îşi acoperi faţa cu perna. Nu trebuia să se gândească la asta. Nu, nu, nu trebuia să se gândească. Nu mai era nimic altceva de spus. Să spună celălalt nume, să-i povestească tatălui ei totul. Nu. Nu. Era inutil să-l umilească pe taică-său. Luna viitoare, cât mai

curând; să dispună omul ăsta de dobânzi, de moşii, de corpul Catalinei Bernal… ce importanţă mai avea… Ramón… Nu, numele ăsta nu, niciodată. Adormi.

— Chiar dumneavoastră aţi spus-o, don Gamaliel, zise oaspetele când reveni, în ziua următoare. Nu se poate opri mersul lucrurilor. Le vom da ţăranilor pământurile acelea, care sunt, în fond, sărace şi nu vor produce mare lucru. Le vom parcela, ca să nu poată realiza culturi de primă importanţă. O să vedeţi că atunci când vor fi nevoiţi să ne mulţumească pentru ce le dăm, vor lăsa pe femei să se ocupe de terenurile lor neroditoare şi se vor întoarce să ne lucreze pământurile fertile. Ascultaţi-mă pe mine: o să treceţi chiar drept erou al reformei agrare, fără să vă coste nimic.

Bătrânul îl studia, amuzat, cu un zâmbet ascuns între firele stufoase ale bărbii:

— Ai vorbit cu ea?

— Am vorbit…

Ea nu se putu stăpâni. Bărbia îi tremura când el întinse mâna şi încercă să-i ridice faţa cu ochii închişi. Atingea pentru prima dată pielea ei netedă, catifelată, cărnoasă ca un fruct. Erau înconjuraţi de mirosul pătrunzător al plantelor din patio, ierburi sufocate de umiditate, miros de pământ putrezit. O iubea. În clipa când a atins-o, a înţeles că o iubea. Trebuia să o facă să înţeleagă că dragostea lui era adevărată, chiar dacă aparenţele erau potrivnice. O putea iubi aşa cum iubise altă dată, prima dată: se simţea stăpân pe duioşia pusă o dată la încercare. Atinse din nou obrajii înfierbântaţi ai fetei: rigiditatea ei, când simţi pe piele mâna necunoscută, nu reuşi să domine lacrimile grele care se adunau între pleoape.

— N-o să te plângi; n-o să ai niciun motiv să te plângi, şopti bărbatul, apropiindu-şi faţa de buzele care încercau să evite atingerea. Ştiu cum trebuie să te iubesc…

— Trebuie să vă fim recunoscători… pentru grija pe care

ne-o purtaţi, răspunse ea foarte încet.

Îşi deschise palma ca să mângâie părul Cătălinei.

— Înţelegi, nu-i aşa? O să trăieşti alături de mine; va trebui să uiţi multe lucruri… Îţi promit să respect ceea ce îţi aparţine… Tu trebuie să-mi promiţi că de acum înainte…

Ea ridică privirea şi încruntă din ochi cu o ură pe care n-o mai simţise niciodată. Saliva i se uscă în gură. Cine era monstrul ăsta? cine era omul ăsta care le ştia pe toate, care se făcea stăpân pe toate şi zdrobea totul?

— Taci… spuse fata, ferindu-se de mângâierea lui.

— Am vorbit cu el. E un om slab. Nu te iubea cu adevărat. I s-a făcut frică imediat.

Fata se şterse cu mâna pe faţă, unde o atinsese el.

— Da, nu e puternic ca tine… nu e un animal ca tine…

Ar fi vrut să strige când el o luă de braţ, zâmbind şi strângând pumnul:

— Ramoncito ăsta o să plece din Puebla. N-o să-l mai vezi niciodată…

O lăsă. Ea se duse spre coliviile colorate din patio: trilurile păsărelelor. Deschise, una după alta, gratiile pictate, în timp ce el o privea, nemişcat. Un prigor ieşi şi-şi luă zborul. Un *cenzontle* ezita, obişnuit cum era cu apa şi cu meiul pe care le primea. Ea îl ridică pe degetul mic, îi sărută o aripioară şi-l azvârli în aer. Închise ochii după ce ultima pasăre îşi luase zborul şi-l lăsă pe bărbat să o ia, s-o conducă spre biblioteca unde îi aştepta, fără grabă, ca întotdeauna, don Gamaliel.

EU simt că nişte mâini mă iau de subsuori şi mă ridică ca să mă aşeze mai bine pe pernele moi şi aşternuturile proaspete sunt ca un balsam pentru corpul meu înfierbântat şi îngheţat; simt toate astea dar, când deschid ochii, văd în faţa mea ziarul deschis care ascunde faţa celui ce-l citeşte: mă gândesc că *Vida Mexicana* e aici, că va fi aici în fiecare zi, că va apărea în fiecare zi şi că nicio

putere din lume n-o să poată împiedica asta. Teresa – ea e cea care citeşte ziarul – îl lasă deoparte alarmată.

— Ce ai? Te simţi rău?

Îi fac cu mâna semn să stea liniştită şi ea reia ziarul. Nu: mă simt mulţumit, în stare de-a le juca un renghi formidabil. Poate. Poate că o lovitură de maestru ar fi să las un testament particular pe care să mi-l publice ziarul şi în care să povestesc adevărul asupra preacinstitei mele industrii a libertăţii de informare… Nu; mă întărât şi pântecul începe să mă înjunghie din nou. Încerc să întind mâna spre Teresa, cerând alinare, dar fata mea s-a îngropat din nou cu nasul în ziar. Mai înainte, am văzut cum se stinge ziua în spatele ferestrelor mari şi-am auzit zgomotul cucernic al perdelelor. Acum, în penumbra camerei cu plafonul sculptat şi vestiare de stejar, nu pot distinge prea bine grupul cel îndepărtat. Camera e foarte mare, dar ea e aici. Probabil că stă înţepenită, cu batista de dantelă în mână, cu faţa nefardată, şi poate că nici nu mă aude când murmur:

— Aşteptam cu bucurie dimineaţa aceea. Am trecut fluviul călare.

Mă ascultă doar străinul ăsta pe care nu l-am mai văzut niciodată, cu obrajii raşi şi sprâncenele negre, care-mi cere să mă pocăiesc, în timp ce eu mă gândesc la povestea cu dulgherul şi fecioara, şi-mi oferă cheile cerului.

— Ce-aţi spune… într-un asemenea moment…?

L-am surprins. Şi iată că Teresa strică totul cu ţipetele ei:

— Lăsaţi-l, Părinte, lăsaţi-l! Nu vedeţi că nu putem face nimic! Din moment ce ţine cu tot dinadinsul să-şi piardă sufletul, să moară aşa cum a trăit, nepăsător şi bătându-şi joc de toate…

Preotul o îndepărtează cu braţul şi-şi apropie buzele de urechea mea: aproape că mă sărută.

— Nu trebuie să ne asculte.

Iar eu reuşesc să mârâi:

— Atunci aveţi curaj şi daţi-le afară pe babele astea.

Se ridică în picioare, în strigătele indignate ale femeilor, şi le ia de braţ, iar Padilla se apropie, dar ele se împotrivesc.

— Nu, *licenciado,* nu putem permite.

— E un obicei de mulţi ani, doamnă.

— Îţi asumi dumneata răspunderea?

— Don Artemio… V-am adus banda imprimată de azi-dimineaţă.

Îi fac semn că sunt de acord. Încerc să zâmbesc. Ca în fiecare zi. E om de încredere, Padilla ăsta.

— Priza e lângă birou.

— Mulţumesc.

Da, cum să nu, e vocea mea, vocea mea de ieri – ieri, azi-dimineaţă? nu-mi mai dau seama – şi-l întreb pe Pons, şeful meu de redacţie – ah, banda scârţâie; aşaz-o ca lumea, Padilla, mi-am auzit vocea dată peste cap: scârţâie ca un papagal —; iată-mă:

„— Ce părere ai despre asta, Pons?

— Urâtă poveste, dar uşor de rezolvat, pentru moment.

— Acum da, dă-i înainte cu ziarul, fără menajamente. Arde-i bine. Nu te abţine de la nimic.

— Tu porunceşti, Artemio.

— Bine că publicul e pregătit pentru asta.

— Sunt atâţia ani de când insistăm.

— Vreau să văd toate articolele de fond şi prima pagină. Adu-mi-le acasă, la orice oră.

— Ştii, o luăm pe aceeaşi linie. Conjuraţia roşie se demască. Infiltraţia exotică străină de esenţa Revoluţiei Mexicane…

— Biata Revoluţie Mexicană!

— … lideri conduşi din umbră de agenţii străini. Tambroni a devenit foarte dur, Blanco umple o coloană întreagă ca să-l compare pe lider cu Anticristul, iar

caricaturile muşcă, nu alta… Cum te simţi?

— Nu tocmai bine. O indispoziţie. O să-mi treacă. De-am putea fi ca înainte! Ce zici?

— Da, dacă am putea…

— Introdu-l pe Mr. Corkery.”

Încep să tuşesc pe banda magnetică. Aud scârţâitul uşii care se deschide şi se închide. Simt că nimic nu se mişcă în pântecul meu, nimic, nimic, că nu pot elimina gazele, oricât m-aş sforţa… Dar îi văd. Au intrat. Uşa de acaju se deschide, se închide şi paşii nu fac zgomot pe covorul gros. Au închis ferestrele.

— Deschideţi fereastra.

— Nu, nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii…

— Deschideţi…

„— *Are you worried, Mr. Cruz?*[16]

— Destul. Luaţi loc, vă voi explica îndată. Vreţi să beţi ceva? Apropiaţi măsuţa. Eu nu mă simt prea bine.”

Ascult zgomotul rotilelor, clinchetul sticlelor care se ciocnesc una de alta.

„— *You look O.K.*[17]”

Aud zgomotul cuburilor de gheaţă căzând în pahar, presiunea apei gazoase proiectate din sifon.

„— Ascultaţi: vreau să vă explic ceea ce e în joc, dacă cumva n-aţi înţeles. Informaţi biroul central că, în cazul în care aşa-zisa mişcare de epurare sindicală va reuşi, putem să ne lăsăm de meserie…

— Să ne lăsăm?

— Da, ne-au pus jos, cum zic mexi…”

— Opriţi aparatul! urlă Teresa, apropiindu-se de magnetofon. Ce înseamnă necuviinţa asta…?

Reuşesc să mişc o mână, să schiţez o strâmbătură. Pierd câteva cuvinte din înregistrare.

„— … ce vor să facă liderii de la căile ferate?”

---

16 Sunteţi necăjit, domnule Cruz? (engl.).

17 Arătaţi foarte bine (engl.).

Cineva îşi suflă nasul, nervos. Unde?

— … explicaţi asta companiilor, ca nu cumva să creadă, din naivitate, că e vorba doar de o mişcare democratică, mă înţelegeţi, cu scopul de a se debarasa de conducătorii corupţi. Nu.

— *I'm all ears, Mr. Cruz*."[18]

Da, probabil că americanul e cel care strănută. Ha-ha-ha.

— Nu, nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii.

— Deschideţi-o.

Eu, şi nu numai eu, ci şi alţi oameni, am putea căuta în adierea vântului parfumul altui pământ, aroma smulsă de vânt altor amiezi: miros, miros: departe de mine, departe de sudoarea mea rece, departe de gazele astea balonante: le-am obligat să deschidă fereastra: pot să respir ceea ce îmi place, să mă distrez alegând mirosurile pe care le aduce vântul: da, păduri tomnatice, da, frunze arse, da, pruni copţi, da, da, tropice putrezite, da, saline dure, ananaşi despicaţi cu o lovitură de cuţit, tutun întins la umbră, fum de locomotive, valuri de mare agitată, pini acoperiţi de zăpadă, ah, metal şi guano, câte miresme aduce şi duce mişcarea aceasta nesfârşită: nu, nu, nu mă vor lăsa să trăiesc: se aşază din nou, se ridică şi umblă, iar se aşază alături, amândouă, ca şi cum n-ar fi decât o singură umbră, ca şi cum n-ar putea gândi sau face ceva una fără cealaltă, se aşază din nou, în acelaşi timp, cu spatele la fereastră, ca să împiedice aerul să ajungă la mine, ca să mă sufoce, ca să mă oblige să închid ochii şi să-mi amintesc lucrurile, din moment ce nu mă mai lasă să văd lucruri, să ating lucruri, să miros lucruri: pereche blestemată, cât timp va mai trece până o să-mi aduceţi un preot, să-mi grăbiţi moartea, să-mi smulgeţi mărturisiri? E tot aici, în genunchi, cu faţa bine spălată. Încerc să-i întorc spatele. Durerea din coaste mă împiedică. Aaaah. Trebuie

18 Sunt numai urechi, domnule Cruz (engl.).

să fi terminat. Probabil că-s deja dezlegat de păcate. Vreau să dorm. Ah, iar junghiul. Iar. Aaah – vai. Şi femeile. Nu, nu astea. Femeile. Cele care iubesc. Cum? Da. Nu. Nu ştiu. I-am uitat faţa. Doamne Sfinte, am uitat faţa aceea. Nu. Nu trebuie s-o uit. Unde e. Ah, era atât de frumoasă faţa ei, cum aş putea să nu mi-o amintesc. Era a mea, cum aş putea s-o uit. Aaaah – vai. Pe tine te-am iubit, cum te-aş fi putut uita. Ai fost a mea, cum să te uit? Cum erai, te rog, cum erai? Pot să cred în tine, mă culc cu tine, cum erai? Cum să te invoc? Ce? Cum? Iar injecţie? Ei? De ce? Nu nu nu, altceva, repede, să-mi amintesc altceva; mă doare; aaaah – vai; asta doare; asta adoarme… asta…

TU vei închide ochii, ştiind că pleoapele tale nu sunt opace, că, deşi îi închizi, lumina va pătrunde până la retină: lumina soarelui care se va opri, încadrat în fereastra deschisă, la înălţimea ochilor tăi închişi; ochii închişi care elimină amănuntele viziunii, îi alterează strălucirea şi culoarea, dar nu elimină viziunea însăşi, aceeaşi lumină a bănuţului de aramă care se va topi spre asfinţit. O să închizi ochii şi-o să crezi că vezi mai mult: vei vedea doar ceea ce creierul tău va voi să vezi: mai mult decât ceea ce poate oferi lumea: vei închide ochii şi lumea exterioară nu va mai lupta cu viziunea imaginaţiei tale. Vei strânge pleoapele şi lumina imobilă, invariabilă, repetată a soarelui va crea în spatele pleoapelor tale o altă lume în mişcare: lumină în mişcare, lumină care poate obosi, înspăimânta, confunda, înveseli, întrista: în spatele pleoapelor tale închise. Vei şti că intensitatea unei lumini capabile să pătrundă până în străfundurile suprafeţei acesteia reduse şi imperfecte, ar putea să-ţi trezească sentimente străine de voinţa ta, de starea ta. Şi totuşi, vei putea închide ochii, inventând o orbire trecătoare. Dar n-o să-ţi poţi astupa urechile, simulând o surzire fictivă; n-o să te poţi împiedica să atingi ceva, fie chiar aerul, cu degetele

tale, n-o să poţi ajunge la o insensibilitate absolută; să opreşti mişcarea neîntreruptă a salivei pe limbă şi în cerul gurii, să depăşeşti gustul de tine însuţi; să împiedici respiraţia greoaie care va continua să-ţi umple de viaţă plămânii, sângele, să alegi o moarte parţială. Vei continua să vezi, să pipăi, să guşti, să miroşi, să asculţi; o să strigi când îţi vor străpunge pielea cu acul acela plin cu un lichid calmant: vei striga înainte de-a simţi vreo durere. Ştirea durerii va călători spre creierul tău înainte ca durerea însăşi să-ţi atingă pielea; va călători ca să te prevină de durerea pe care-o vei simţi, ca să te pună în gardă pentru a-ţi da seama, pentru a simţi mai ascuţit durerea, fiindcă devenim slabi când suntem conştienţi, ne transformăm în victime când ne dăm seama că vom fi singurii care să-şi dea seama de forţele care nu ne consultă, nu ne iau în seamă;

iată: organele durerii, mai încete, le vor înfrânge pe cele ale reflexelor,

şi te vei simţi rupt în două, om care va primi şi om care va face, om senzitiv şi om activ, om construit din organe care vor simţi, vor transmite senzaţia minusculelor milioane de fibre îndreptate spre scoarţa senzorială, spre suprafaţa aceea a jumătăţii superioare a creierului care, timp de şaptezeci şi unu de ani va primi, va acumula, va cheltui, va dezgoli, va înapoia culorile lumii, atingerile cărnii, gusturile vieţii, mirosurile pământului, zgomotele aerului; înapoindu-le motorului frontal, nervilor, muşchilor şi glandelor care vor transforma propriul tău corp şi fracţiunea lumii exterioare care ţi-a fost sortită

dar în toropeala ta, fibra nervoasă care va conduce impulsul luminii nu va stabili circuitul cu zona viziunii; vei asculta culorile, aşa cum vei gusta atingerile, vei atinge zgomotele, vei vedea mirosurile, vei mirosi gustul; vei întinde braţele pentru a nu cădea în puţurile haosului, pentru a recupera ordinea vieţii tale, ordinea faptului

primit, transmis nervului, proiectat în zona adecvată a creierului, înapoiat nervului, transformat în efect şi din nou în fapt: vei întinde braţele şi în spatele ochilor tăi închişi vei vedea culorile minţii tale şi, în sfârşit, vei simţi, fără să vezi, originea contactului pe care îl auzi: aşternuturile. Foşnetul aşternuturilor între degetele tale crispate: vei desface mâinile şi vei mirosi sudoarea palmelor şi poate îţi vei aminti că te-ai născut lipsit de linia vieţii sau a norocului. A vieţii sau a iubirii: te-ai născut, te vei naşte, cu palma netedă, dar va fi de-ajuns să te naşti pentru ca, doar în câteva ore, suprafaţa aceasta albă să se acopere de semne, de linii, de prevestiri; vei muri cu liniile acestea dense, sfârşite, dar va fi de ajuns ca să mori pentru ca, doar în câteva ore, orice urmă de destin să fi dispărut din palmele tale:

haos: cuvânt fără plural

ordine, ordine; te vei încleşta de cearceafuri şi vei repeta în tăcere, înlăuntrul tău, senzaţiile pe care ordinea creierului tău le adăposteşte, le luminează: vei localiza în minte, cu preţul unei sforţări, zonele care anunţă setea şi foamea, sudoarea şi fiorul, echilibrul şi căderea: le vei localiza în creierul inferior, slujitorul, servitorul care îndeplineşte funcţiile imediate şi îl eliberează pe celălalt, pe cel superior, pentru gândire, imaginaţie, dorinţă; născută din artificiu, din necesitate ori întâmplare, lumea nu va fi simplă; n-o vei putea cunoaşte în mod pasiv, lăsând lucrurile în voia lor; va trebui să gândeşti pentru ca asocierea pericolelor să nu te înfrângă, să-ţi imaginezi pentru ca simpla închipuire să nu te distrugă, să doreşti pentru ca urzeala nesiguranţei să nu te devoreze: vei supravieţui;

te vei recunoaşte;

îi vei recunoaşte pe ceilalţi şi-i vei lăsa şi pe ei – pe ea – să te recunoască; şi vei şti că te vei opune fiecărui individ, pentru că fiecare individ va fi un obstacol în plus în calea

atingerii scopurilor dorinţei tale;

vei dori; cât ai vrea ca dorinţa ta şi obiectul dorit să fie identice; cât vei visa la împlinirea imediată, la identificarea fără graniţe dintre dorinţă şi ceea ce doreşti;

te vei odihni cu ochii închişi, dar nu vei înceta să vezi, nu vei înceta să doreşti: îţi vei aminti, pentru că astfel vei face să fie al tău lucrul dorit; înapoi, spre trecut, în nostalgie, vei putea face al tău tot ce doreşti; nu spre viitor, spre trecut:

memoria e dorinţa satisfăcută;
supravieţuieşte prin memorie, înainte de-a fi prea târziu,
înainte ca haosul să te împiedice să-ţi aminteşti.

(1913: 4 DECEMBRIE)

EL simţi încheietura genunchiului femeii, umed, lipit de mijlocul lui. Transpira întotdeauna în felul ăsta uşor şi proaspăt; când îşi îndepărtă braţul de talia Reginei, simţi şi acolo umezeala cristalelor lichide. Întinse mâna ca să-i mângâie spatele, încetişor, şi crezu că adoarme; putea rămâne aşa ore întregi, fără să facă nimic altceva decât să mângâie spatele Reginei. Când închise ochii, îşi dădu seama de nemărginirea iubirii acestui corp tânăr înlănţuit de al lui; se gândi că o viaţă întreagă nu i-ar ajunge pentru a-l parcurge şi descoperi, pentru a explora geografia aceasta suavă, şerpuitoare, cu accidente negre, trandafirii. Trupul Reginei aştepta şi el, fără glas şi vedere, se întinse pe pat, atingând barele de fier cu vârfurile mâinilor şi ale picioarelor: se întinse spre cele două extremităţi ale patului. Trăiau în cristalul ăsta negru: zorile erau încă departe. Vălul care-i apăra de ţânţari era uşor şi îi izola de tot ceea ce nu era corpurile lor. Deschise ochii. Obrazul fetei se apropie de al lui; barba aspră zgârie pielea Reginei, întunericul nu era îndeajuns de puternic. Ochii mari ai Reginei străluceau, întredeschişi, ca o cicatrice

neagră şi luminoasă. Respiră adânc. Mâinile Reginei se împletiră în jurul grumazului bărbatului şi profilurile li se apropiară din nou. Căldura coapselor se contopi într-o singură flacără. El respiră; cameră cu bluze şi jupoane apretate, cu gutui împrăştiate pe masa din lemn de nuc, cu veieuza stinsă. Şi mai aproape, mirosul marin al femeii umede şi tandre. Unghiile alunecară pe sub cearşafuri, cu zgomot de pisică; picioarele se înălţară din nou, uşoare, pentru a împresura talia bărbatului. Buzele căutară gâtul. Sfârcurile sânilor tremurară zglobiu, când el îşi apropie buzele, râzând, dând la o parte părul lung, încâlcit. Dacă Regina ar vorbi; simţi răsuflarea apropiată şi-i acoperi buzele cu mâna. Lipsiţi de grai şi vedere: doar carnea mută, lăsată în voia propriei plăceri. Ea îl înţelese. Se lipi şi mai strâns de corpul bărbatului. Mâna ei coborî spre sexul lui, iar a lui spre pubisul dur şi aproape imberb al acestei fetiţe; şi-o aminti goală, în picioare, tânără şi dură când stătea nemişcată, dar şerpuitoare şi dulce atunci când păşea: să se spele pe furiş, să tragă perdelele, să aţâţe focul. Adormiră iarăşi, fiecare posedat de centrul celuilalt. Numai mâinile, o mână, se mişcă în somnul surâzător.

„— Te voi urma.

— Unde vei trăi?

— O să mă strecor în fiecare sat înainte de-a fi ocupat. Te voi aştepta acolo.

— Laşi totul?

— O să iau cu mine ceva de îmbrăcăminte. Tu o să-mi dai cu ce să cumpăr fructe şi mâncare şi eu o să te aştept. Când vei intra în sat, o să fiu acolo. Cu o rochie, mi-ajunge.”

Fusta aceea care se odihneşte acum pe scaunul camerei închiriate. Când se trezeşte, îi place s-o atingă, ca şi pe celelalte lucruri: pieptenii, sandalele negre, cerceii cei mici puşi pe masă. Ar fi vrut, în momentele astea, să-i poată

oferi ceva mai mult decât zilele de despărţiri şi de regăsiri dificile. Deja, de câteva ori, câte-un ordin neprevăzut, necesitatea de-a-l hăitui pe inamic, vreo înfrângere care-i făcea să se retragă spre nord, îi separaseră pentru câteva săptămâni. Dar ea, ca un pescăruş, părea că distinge, pe deasupra miilor de incidente ale luptei şi norocului, mişcarea mareei revoluţionare: dacă nu în satul pe care-l fixaseră, o să apară mai devreme ori mai târziu în altul. Ar merge din sat în sat, informându-se despre batalion, ascultând răspunsurile bătrânilor şi ale femeilor rămase la casele lor:

„— Să tot fie cincisprezece zile de când au trecut pe aici.

— Se spune că n-a scăpat niciunul cu viaţă.

— Cine ştie. S-ar putea să se întoarcă. Au uitat aici nişte tunuri.

— Fereşte-te de federali, îi urmăresc pe toţi cei care-i ajută pe revoltaţi”

şi într-un sfârşit se vor întâlni din nou, ca acum. Ea va avea camera pregătită, cu fructe şi ceva de-ale gurii, iar fusta va sta aruncată pe un scaun. L-ar aştepta astfel, pregătită, ca şi cum n-ar vrea să piardă niciun minut cu lucruri de prisos. Dar nimic nu e de prisos. S-o vadă mergând, făcând patul, desfăcându-şi părul. S-o dezbrace de ultimele veşminte şi să-i sărute trupul întreg, în timp ce ea rămâne în picioare iar el îngenunchează încet, parcurgând-o cu buzele, savurând pielea şi puful, umiditatea cochiliei; culegând cu gura freamătul fetei în picioare care va sfârşi prin a prinde între mâini capul bărbatului, ca să-l oblige să se oprească, să lase buzele lipite într-un singur loc. Şi nu se va putea stăpâni, în picioare, apăsând capul bărbatului, cu un suspin întretăiat, până când el o s-o simtă gata şi-o va purta în braţe până la pat.

„— Artemio, te voi revedea?

— Să nu spui niciodată asta. Ţine seama că nu ne-am

cunoscut decât o singură dată.”

Nu i-a mai pus întrebări. Îi fu ruşine că l-a întrebat, că a putut gândi că dragostea lor putea să se sfârşească sau să se măsoare, aşa cum măsori timpul altor lucruri. N-avea niciun motiv să-şi amintească unde, ori de ce l-a cunoscut pe acest tânăr de douăzeci şi patru de ani. Era inutil să se ocupe de altceva în afara iubirii şi-a întâlnirilor din timpul rarelor zile tihnite, când trupele cucereau o poziţie şi se opreau ca să se refacă, să-şi impună prezenţa pe teritoriile smulse dictaturii, să se aprovizioneze şi să pregătească ofensiva următoare. Astfel hotărâseră amândoi, fără s-o spună vreodată. Să nu se gândească niciodată la primejdia războiului, nici la ora despărţirii. Dacă unul din ei nu venea la întâlnirea care urma, fiecare şi-ar fi continuat drumul fără să spună un cuvânt: el înspre sud, spre capitală; ea se va întoarce în nord, spre ţărmurile din Sinaloa, unde îl cunoscuse şi se lăsase iubită.

„— Regina… Regina…

— Ţi-aduci aminte de stânca aceea care pătrundea în mare ca o barcă de piatră? Trebuie să fie tot acolo.

— Acolo te-am cunoscut. Te duceai des în locul acela?

— În fiecare după-amiază. Între stânci se formează o lagună şi te poţi privi în apa albă. Mă priveam în apă şi într-o zi faţa ta a apărut alături de-a mea. Noaptea, stelele se oglindeau în mare. În timpul zilei, se vedea soarele arzând.

— Nu ştiam ce să fac, în după-amiaza aceea. Ne luptaserăm şi dintr-o dată totul s-a sfârşit, ceilalţi s-au predat, iar eu eram obişnuit înainte cu alt fel de viaţă. Atunci am început să-mi aduc aminte de celelalte lucruri şi te-am găsit aşezată pe stânca aceea. Cu picioarele ude.

— Eu o doream la fel de mult. Ai apărut alături de mine, în locul meu, oglindit în aceeaşi apă. Nu ţi-ai dat seama că şi eu o doream?”

Zorile întârziau încă, dar un văl cenuşiu descoperi

somnul celor două corpuri, unite prin mâini. El se trezi primul şi privi somnul Reginei. Părea cel mai gingaş fir desprins din pânza de păianjen a secolelor; ai fi zis că-i un geamăn al morţii: somnul. Cu picioarele strânse, cu braţul liber pe pieptul bărbatului, cu gura umedă. Le plăcea dragostea din zori: o trăiau ca pe o sărbătoare în cinstea zilei care începea. Lumina opacă abia desena contururile Reginei. Peste o oră or să se audă zgomotele satului. Acum, doar respiraţia tinerei brune care doarme plină de seninătate, care e partea vie a lumii în repaos. Un singur lucru ar avea dreptul s-o trezească, doar fericirea ar avea dreptul să întrerupă această fericire a corpului senin în somn, conturat pe cearşafuri, cuprins în sine însuşi cu o puritate de lună îndoliată. Are dreptul? Imaginaţia tânărului sări dincolo de iubire; o contemplă adormită ca şi cum s-ar fi odihnit după noua iubire care o va trezi peste câteva secunde. Când e mai mare fericirea? Dezmierdă sânul Reginei. A-ţi închipui ceea ce va fi o nouă contopire; contopirea însăşi; bucuria obosită a amintirii şi din nou dorinţa plină, sporită de iubire, de un nou act al iubirii: fericire. Sărută urechea Reginei şi văzu de-aproape primul ei zâmbet: îşi apropie faţa ca să nu-i scape prima expresie a bucuriei. Simţi că mâna se juca iarăşi cu el. Dorinţa înflori pe dinăuntru, presărată de picături grele; picioarele netede ale Reginei căutară iarăşi talia lui Artemio; mâna plină le ştia pe toate: erecţia scăpă degetelor şi se trezi o dată cu ele: pulpele se desfăcură tremurând, pline, şi carnea trezită o întâlni pe cea desfăcută şi pătrunse în ea dezmierdată, înconjurată de freamătul neliniştit, încununată de pliurile tinere, strânsă în mijlocul universului de piele dulce, îndrăgostită; reduşi la aflarea lumii, la sămânţa raţiunii, cu două glasuri care numesc în tăcere, care, înăuntru, botează toate lucrurile: în adâncuri, în timp ce el se gândeşte la orice în afară de asta, gândeşte, numără lucrurile, nu se gândeşte la nimic,

pentru ca asta să nu aibă sfârşit; încearcă să-şi umple capul cu mări şi nisipuri, cu fructe şi vânturi, cu case şi animale, cu peşti şi semănături, pentru ca asta să n-aibă sfârşit; înăuntru, în timp ce-şi ridică faţa cu ochii închişi şi gâtul se încordează cu toată forţa venelor umflate, în timp ce Regina se pierde şi se lasă învinsă şi răspunde gâfâind, cu sprâncenele încruntate şi cu surâsul pe buze că da, da, că-i place, că da, să n-o lase, să continue, da, să nu se sfârşească, da, pentru a-şi da seama apoi că totul s-a petrecut în acelaşi timp, fără ca unul să-l poată contempla pe celălalt, fiindcă amândoi erau unul singur şi spuneau aceleaşi cuvinte:

„— Acum sunt fericit.

— Acum sunt fericită.

— Te iubesc, Regina.

— Te iubesc, dragul meu.

— Eşti fericită cu mine?

— Nu se termină niciodată; cât durează; cum mă copleşeşti” iar în stradă o găleată de apă căzu cu zgomot peste praf şi raţele sălbatice trecură dând glas pe lângă râu şi o fluierătură anunţă lucrurile pe care nimeni nu le putea opri în loc; cizmele târâiră zgomotul pintenilor, copitele răsunară din nou şi mirosurile de ulei şi untură se răspândiră printre uşi şi case. El întinse mâna şi căută ţigările în buzunarul cămăşii. Ea se apropie de fereastră şi o deschise. Rămase acolo, respirând, cu braţele desfăcute, înălţată pe vârfurile picioarelor. Cadrul munţilor suri se apropie o dată cu soarele de ochii celor doi amanţi. Dinspre brutăria satului se înălţă mirosul de pâine, iar din depărtare venea parfumul mirţilor încâlciţi în bălăriile râpelor putrede. El nu văzu decât trupul gol, cu braţele desfăcute care voiau acum să apuce spatele zilei, pentru a-l antrena, cu ea, spre pat.

— Vrei să-ţi aduc gustarea?

— E prea devreme. Lasă-mă întâi să-mi termin ţigara.

Capul Reginei se culcă pe umărul tânărului. Mâna lungă şi nervoasă îi mângâie coapsa. Zâmbiră amândoi.

— Când eram mică, viaţa a fost plăcută. Erau multe momente frumoase. Vacanţele, zilele libere, vara, jocurile. Nu ştiu de ce, când am crescut, am început să aştept ceva. Când eram mică, nu. Iată de ce începusem să mă duc pe plaja aceea. Mi-am zis că e mai bine să aştept. Nu ştiam de ce mă schimbasem atât de mult în vara aceea şi încetasem să fiu o fetiţă.

— Mai eşti încă, ştii?

— Cu tine? După tot ce facem împreună?

El râse şi o sărută, iar ea îndoi genunchiul, în poziţia unei păsări cu aripile strânse, cuibărită la pieptul bărbatului. Se agăţă de gâtul lui, cu râsete şi scâncete prefăcute:

— Dar tu?

— Nu-mi amintesc. Te-am întâlnit şi te iubesc mult.

— Spune-mi. De ce am ştiut, chiar de când te-am văzut, că nimic altceva nu va avea importanţă? Ştii: mi-am spus că trebuie să mă hotărăsc chiar în clipa aceea. Că, dac-ai fi trecut fără să mă iei în seamă, viaţa mea n-ar mai fi avut niciun rost. Dar tu?

— Da, şi eu. Nu te-ai gândit că puteam fi doar un soldat ca atâţia alţii, umblând să se distreze?

— Nu, nu. Nu ţi-am văzut uniforma. Nu ţi-am zărit decât ochii oglindiţi în apă şi de-atunci n-am mai putut să-mi văd imaginea fără a ta alături.

— Frumoasa mea; iubito; du-te să vezi dacă avem cafea.

Când s-au despărţit, în dimineaţa aceea identică cu toate celelalte dimineţi ale unei iubiri tinere de şapte luni, ea îl întrebă dacă trupele vor pleca în curând. Îi răspunse că nu ştia care erau intenţiile generalului. S-ar fi putut să plece ca să risipească câteva grupuri de federali învinşi care mai rămăseseră încă prin împrejurimi, dar, oricum, cazarma va rămâne în sat. Aici se găsea apă din belşug şi turme în

apropiere. Era o poziţie bună, unde se puteau opri un timp. Veneau de la Sonora, obosiţi, şi meritau puţină odihnă. La unsprezece trebuiau să se prezinte la raport la comandamentul pieţii. Prin satele pe unde treceau, generalul se informa asupra condiţiilor de muncă şi publica decrete în vederea reducerii zilei de lucru la opt ore şi a împărţirii pământurilor între ţărani. Dacă se afla vreo moşie prin împrejurimi, ordona să se ardă învoielile agricole. Când descoperea cămătari – şi mai găsea destui, totdeauna, dacă nu fugiseră deja cu federalii – anula toate datoriile. Partea proastă a afacerii era că majoritatea populaţiei se înrolase şi că aproape toţi erau ţărani, aşa că nu mai avea cine pune în aplicare decretele generalului. În situaţia asta, era de preferat să ia pe loc banii bogătaşilor care rămăseseră în fiecare sat şi să aştepte triumful revoluţiei pentru a legaliza problema pământurilor şi a zilei de lucru de opt ore. Pentru moment, important era să ajungă la México şi să-l alunge de la putere pe beţivul de Huerta, asasinul lui don Panchito Madero. Ce de drum! murmură în timp ce-şi băga cămaşa kaki în pantalonii albi, ce de drum! Din Veracruz, din locurile lui, până la México şi de acolo la Sonora, când învăţătorul lui, Sebastián, îi ceruse să facă ceea ce nu mai puteau face bătrânii: să meargă în nord, să se înroleze şi să elibereze ţara. Pe atunci mai era încă un puştan, cu toate că avea aproape douăzeci şi unu de ani. Pe cuvânt de onoare, nici măcar nu se culcase încă cu o femeie. Şi cum ar fi putut să-l dezamăgească pe dascălul Sebastián, de la care învăţase cele trei lucruri pe care le ştia: să citească, să scrie şi să-i urască pe popi.

Încetă vorba când Regina puse pe masă ceştile cu cafea.

— E fierbinte!

Era devreme. Ieşiră în stradă ţinându-se de după mijloc, îmbrăţişaţi. Ea, cu fusta apretată; el, cu pălăria de fetru şi tunica albă. Casa în care locuiau era în apropierea

prăpastiei; flori ca nişte clopoţei atârnau deasupra vidului şi un iepure rupt în bucăţi de colţii unui coyot putrezea în frunziş. În adâncuri curgea un pârâu. Regina vru să-l vadă, ca şi cum ar fi sperat să găsească acolo, din nou, reflectarea închipuirii ei. Mâinile se uniră; drumul care ducea spre sat urca pe lângă malul abrupt al prăpastiei, iar din munţi cobora ecoul sturzilor. Nu; zgomot înfundat de copite, pierdute între norii de praf.

— Locotenente Cruz! Locotenente Cruz!

Figura lui Loreto, ordonanţa generalului, mereu cu zâmbetul pe buze, se pierdu, când calul se opri cu un nechezat sec, în sudoarea şi colbul care-l năclăiau.

— Veniţi repede, spuse gâfâind, în timp ce-şi ştergea faţa cu o batistă; sunt ştiri noi: trebuie să plecăm imediat. Aţi mâncat? La cazarmă se servesc ouă.

— Mi-ajung ale mele, răspunse el cu un zâmbet.

Îmbrăţişarea Reginei avu gustul prafului. Doar când calul lui Loreto se depărtă şi praful se linişti, apăru din nou trupul femeii, agăţate de umerii amantului ei.

— Aşteaptă-mă aici.

— Ce crezi că se întâmplă?

— Trebuie să fie grupuri împrăştiate prin împrejurimi. Nu-i nimic grav.

— Să te-aştept aici?

— Da. Să nu pleci. O să mă întorc în noaptea asta, sau, cel mai târziu, mâine dimineaţă, devreme.

— Artemio… O să ne-ntoarcem acolo într-o zi?

— Cine ştie. Cine ştie cât va mai dura. Nu te gândi la asta. Ştii că te iubesc tare mult?

— Şi eu pe tine. Mult. Cred că pentru totdeauna.

Afară, în curtea centrală a cantonamentului, în grajduri, trupa primise noul ordin de drum şi se pregătea cu calmul unui ritual. Tunurile se învârteau în şir, trase de catâri albi, încercănaţi; urmau chesoanele de artilerie încărcate, pe şinele care uneau curtea cu gara. Cavalerişti strângeau

frâurile, dezlegau sacii cu nutreţ, controlau stabilitatea şeilor, mângâiau coamele zbârlite ale cailor de război, atât de docili şi de calmi în viaţa pe care-o împărţeau cu oamenii; murdari de pulbere, cu pântecul invadat de căpuşele câmpiei; două sute de cai se mişcau fără grabă în faţa cazarmei, şargi, rotaţi, negri de praf. Infanteriştii îşi ungeau carabinele şi treceau pe rând prin faţa piticului zâmbăreţ care împărţea cartuşele. Pălării din nord: sombreros de fetru gri, cu borurile îndoite. Fulare înnodate în jurul gâtului. Cartuşiere legate la centură. Puţine cizme: pantaloni din pânză de sac şi încălţăminte din piele galbenă, ori dacă nu, opinci. Cămăşi în dungi, fără guler. Pe ici, pe colo – pe străzi, în curţi, la gară – pălăriile celor din tribul yaqui, împodobite cu crenguţe: muzicanţii cu bagheta în mână şi instrumente metalice pe umăr. Ultimele înghiţituri de apă caldă. Cazane în care fierbea mâncarea de fasole. Castroane cu ouă. Dinspre gară se auziră strigăte: o platformă încărcată cu indieni maya sosise în sat, în bătăile stridente ale tobei, agitându-şi arcurile colorate şi săgeţile grosolane.

Îşi croi drum: înăuntru, în faţa hărţii prost fixate în perete, generalul explica:

— Federalii au dezlănţuit contraofensiva în urma noastră, în teritoriul eliberat de revoluţie. Vor să ne taie retragerea spre ariergardă. În zori, o santinelă a zărit din vârful muntelui un fum gros care se ridica din direcţia satelor ocupate de colonelul Jiménez. A venit să mă anunţe, iar eu mi-am adus aminte că, în fiecare sat, colonelul ordonase să se construiască ruguri din scânduri şi traverse de cale ferată, pentru ca, în caz că va fi atacat, să le aprindă ca să ne dea de veste. Aşa stau lucrurile. Trebuie să ne împărţim în două grupuri. Primul se va întoarce de cealaltă parte a muntelui, ca să-l ajute pe Jiménez. Celălalt se duce să pună pe fugă grupurile pe care le-am bătut ieri şi să vadă dacă nu cumva ni se

pregăteşte altă ofensivă importantă dinspre sud. Aici, în sat, rămâne doar o brigadă. Ar fi destul de greu să ajungă până aici. Maior Gavilán… locotenent Aparicio… locotenent Cruz: vă întoarceţi în nord.

Focurile aprinse din ordinul lui Jiménez erau pe punctul de-a se stinge când el trecu, în jurul prânzului, pe la postul de pază din vârful muntelui. Jos, în depărtare, se vedea trenul încărcat cu trupe: înainta fără să şuiere, transportând mortierele şi tunurile, chesoanele şi mitralierele. Grupul de cavalerişti coborî cu greu versantul abrupt *şi* tunurile, din drum, începură să tragă asupra satelor despre care se credea că se află din nou în mâinile federalilor.

— Să mergem mai repede, spuse el. Focul va dura cam două ore, iar apoi vom intra să cercetăm terenul.

N-a înţeles niciodată de ce, în momentul când copitele calului lui au atins primul teren plat, a lăsat capul în jos şi-a pierdut noţiunea sarcinii precise care-i fusese trasată. Prezenţa oamenilor săi se risipi, o dată cu dorinţa fermă de-a-şi îndeplini misiunea, şi în locul lor se iviră duioşia, lamentarea tainică după ceva pierdut, dorinţa de-a se întoarce din drum şi de-a uita totul în braţele Reginei. Era ca şi cum sfera incandescentă a soarelui ar fi alungat prezenţa apropiată a cavaleriei şi bubuiturile îndepărtate ale tunurilor: în locul acestei lumi reale, alta, visată, în care doar el şi dragostea lui ar avea dreptul la viaţă şi justificarea necesară salvării ei.

„— Mai ţii minte stânca aceea care intra în mare ca o barcă de piatră?”

O contemplă din nou, dorind s-o sărute, temându-se să n-o trezească, sigur de faptul că, privind-o numai, o făcea a lui: un singur bărbat e stăpân – îşi spuse – pe toate imaginile tainice ale Reginei şi omul acesta o are şi nu va renunţa niciodată la ea. Contemplând-o, se contempla pe sine însuşi. Mâinile lăsară hăţurile; fiinţa lui întreagă, toată

dragostea lui, se afla în adâncurile cărnii acestei femei care-i conţine pe amândoi. Ar fi vrut să se întoarcă… să-i explice cât de mult o iubeşte… să-i redea amănunţit sentimentul pe care-l încearcă… pentru ca Regina să ştie…

Calul necheză şi se cabră; călăreţul căzu pe terenul dur, pietros, semănat cu arbuşti spinoşi. Peste cavalerie începu să plouă cu grenade aruncate de federali şi, când se ridică în picioare, nu putu distinge, prin fum, decât pieptul ars al calului, platoşa care oprise focul. În jurul corpului prăbuşit se învârteau, scoşi din minţi, mai mult de cincizeci de cai; în sus, lumina dispăruse; cerul coborî mai jos, un cer de pulbere, nu mai înalt decât oamenii. Alergă spre unul din arborii pitici: rafalele de fum ascundeau mai bine decât ramurile pleşuve. La treizeci de metri se afla o pădure scundă dar deasă. Strigăte fără sens îi răsunară în urechi. Făcu un salt, apucă hăţurile unei şei fără stăpân şi reuşi să se agaţe cu un picior de crupa calului; îşi ascunse corpul în spatele calului şi-l lovi cu pintenii: calul porni în galop, iar el se agăţă cu disperare de şa şi de hăţuri, cu capul atârnându-i în jos, cu ochii orbiţi de propriul lui păr încâlcit. Strălucirea dimineţii dispăru în sfârşit: umbra-i permise să deschidă ochii, să se desprindă de carnea animalului şi să se rostogolească până când se izbi de un trunchi.

Şi acolo încercă iarăşi aceeaşi senzaţie. Era înconjurat de toate zgomotele confuze ale luptei, dar în jurul lui, între el şi sunetele care-i ajungeau la ureche se interpuse o distanţă de netrecut; aici se putea distinge orice agitare uşoară a crengilor, toate mişcările furişate ale şopârlelor. Singur, sprijinit de trunchi, simţi din nou viaţa dulce, calmă, curgând cu lâncezeală în sângele lui: o mulţumire intimă a corpului, care se împotrivea oricărei tentative de revoltă a gândului. Oamenii lui? Inima îi bătea regulat, fără tresăriri. Oare îl căutau? Braţele, picioarele se simţiră mulţumite, curate, obosite. Ce-or să facă fără ordinele lui?

Ochii căutară, prin acoperişul de frunze, zborul ascuns al vreunei păsări. Lăsaseră baltă disciplina; alergaseră, la fel ca el, să se ascundă în tufişurile salvatoare? Dar nu putea traversa muntele pe jos. Trebuia să aştepte aici. Şi dacă-l luau prizonier? Deodată, nu se mai putu gândi. Un geamăt depărtă crengile, aproape de faţa locotenentului, şi un om se prăbuşi în braţele lui; iar braţele lui îl respinseră întâi, apoi primiră din nou povara corpului de care atârna o zdreanţă roşie, neputincioasă, de carne sfâşiată. Rănitul îşi sprijini capul de umărul camaradului:

— Atacă… crâncen…

Simţi braţul zdrobit atârnând pe spatele lui, murdărindu-l, scurgându-şi sângele îngheţat de spaimă. Încercă să îndepărteze faţa strâmbată de durere; pomeţii înalţi, gura deschisă, ochii închişi, mustaţa şi barba neîngrijite, scurte, ca ale lui. Dacă ar fi avut ochii verzi, i-ar fi fost geamăn…

— Există vreo scăpare? Pierdem lupta? Nu ştii ce s-a întâmplat cu cavaleriştii? Se retrag?

— Nu… nu… au plecat… înainte.

Rănitul se căzni să-i arate, cu braţul valid, pe celălalt, cel distrus de mitralieră, fără să piardă niciun moment strâmbătura îngrozitoare care părea să-l susţină şi să-i prelungească existenţa.

— Înaintează? Cum?

— Apă, prietene… foarte rău…

Rănitul leşină, agăţându-se de el cu o forţă stranie, încărcată cu implorări tăcute. Locotenentul sprijini cu propriul său corp povara de plumb, ciuruită de gloanţe. Din nou îi răsunară în urechi zguduiturile tunului. O adiere neliniştită legăna coroanele copacilor. Tăcerea şi liniştea fură iarăşi sparte de mitralieră. Apucă braţul sănătos al rănitului şi se debarasa de trupul atârnat peste al lui. Îi luă capul şi i-l culcă pe pământul plin de rădăcini noduroase. Destupă bidonul şi bău o înghiţitură bună; îl apropie de buzele rănitului; apa se scurse pe bărbia înnegrită. Dar

inima bătea: îngenuncheat lângă pieptul rănitului, se întrebă dacă va mai bate mult timp. Desfăcu catarama grea de argint a centironului celui rănit şi-i întoarse spatele. Oare ce se-ntâmpla acolo, departe? Cine câştiga lupta? Se sculă în picioare şi pătrunse mai adânc în codru, departe de rănit.

Mergea pipăindu-se, îndepărtând uneori crengile joase, pipăindu-se mereu. Nu era rănit. N-avea nevoie de ajutor. Se opri lângă un ochi de apă şi-şi umplu bidonul. Un pârâiaş, mort înainte de-a se fi născut, se scurgea din ochiul de apă şi se pierdea afară din pădure, sub soare. Îşi scoase tunica şi cu amândouă mâinile îşi clăti pieptul, subsuorile, umerii fierbinţi, uscaţi, aspriţi, muşchii întinşi ai braţelor, pielea verzuie, netedă, cu solzi aspri. Clipocitul apei îl împiedică: voise să se privească, reflectat, în ochiul de apă. Corpul acesta nu mai era al lui: Regina îi dăduse alt stăpân: şi-l revendicase cu fiecare dezmierdare. Nu era al lui. Era mai curând al ei. Să-l salveze pentru ea. Nu mai trăiau singuri şi izolaţi; distruseseră deja zidurile singurătăţii: era în sfârşit doi şi o singură fiinţă, pentru veşnicie. Revoluţia o să se sfârşească; o să se termine cu satele şi cu vieţile, dar asta n-o să aibă sfârşit. De-acum înainte era viaţa lui, viaţa lor. Îşi udă faţa. Se întoarse iar spre câmpie.

Cavalcada revoluţionară se îndrepta dinspre câmpie, în direcţia pădurii şi a muntelui. Veneau în goană spre el, care, dezorientat, coborî spre satele în flăcări. Auzi zgomotul cravaşelor lovite de crupele cailor, detunătura seacă a câtorva puşti şi se pomeni din nou singur pe câmp. O luau la fugă? Se învârti în jurul propriei axe, ridicându-şi mâinile la cap. Nu mai înţelegea. Trebuia neapărat să pleci dintr-un loc, cu o misiune limpede, şi să nu pierzi niciodată firul acesta de aur; altfel nu mai era posibil să înţelegi ce se petrece. Era suficient un minut de neatenţie pentru ca jocul precis, de şah, al războiului să se transforme într-un

joc iraţional, de neînţeles, construit din mişcări îngrămădite la întâmplare, stridente, lipsite de sens. Norul de praf… caii furioşi care se apropiau în galop… călăreţul care strigă ceva, agitând o lamă albă… trenul oprit în depărtare… vârtejul de praf mereu mai apropiat… soarele din ce în ce mai aproape de capul zăpăcit… sabia care-i atinge fruntea… cavalcada care trece chiar pe lângă el, făcându-l să se prăbuşească.

Se ridică pipăindu-şi rana din frunte. Trebuia să ajungă cu orice preţ la pădure: era singurul refugiu. Se clătină. Soarele îl orbi şi descompuse în cruste linia orizontului, câmpia arsă, conturul munţilor. Ajuns lângă pădure, se agăţă de un trunchi; îşi descheie tunica şi deşiră una din mânecile cămăşii. Scuipă deasupra şi-şi lipi umezeala aceea de fruntea rănită. Înnodă bucata de stofă în jurul capului; capul care-i pleznea când crengile uscate bubuiră alături de el, sub greutatea unor cizme necunoscute. Privirea îndurerată urcă pe picioarele de lângă el: era un soldat din trupa revoluţionară, care ducea în spate alt corp, un sac însângerat, fără simţire, cu un cheag de sânge în loc de braţ.

— L-am găsit la liziera pădurii. Era pe moarte. I-au zburat braţul, dom’le… locotenent.

Soldatul negricios şi înalt îşi încordă vederea pentru a putea distinge gradul celuilalt.

— Cred că mi-a murit în braţe. E greu ca un mort.

Lăsă jos corpul şi-l sprijini de copac: la fel făcuse şi el cu o jumătate de oră, cu un sfert de oră mai devreme. Soldatul şi-apropie faţa de gura celui rănit; el recunoscu din nou gura deschisă, pometii înalţi, ochii închişi.

— Da. A murit. Dac-aş fi ajuns puţin mai devreme, poate că l-aş fi salvat.

Închise ochii mortului cu mâna lui pătrată. Încheie catarama de argint şi, lăsând capul în jos, zvârli printre dinţii albi:

— Pe dracu', dom'le locotenent. Dacă n-ar fi pe lume câţiva viteji ca ăsta, ce s-ar întâmpla cu noi, ceilalţi?

Întoarse spatele soldatului şi mortului şi plecă în goană spre câmpie. Era de preferat. Chiar dacă n-ar fi văzut şi n-ar fi auzit nimic. Chiar dacă lumea ar trece ca o umbră rătăcită pe lângă el. Chiar dacă toate zgomotele războiului şi-ale păcii – *cenzontles*, vântul, urletele îndepărtate – care continuau s-ar fi topit într-o singură darabană surdă, care îngloba toate sunetele şi le reducea la o tristeţe unică. Dădu peste un cadavru. Îngenunche lângă el, fără să înţeleagă de ce-o făcea, cu puţin înainte ca o voce să-şi croiască drum prin darabana opacă a tuturor zgomotelor.

— Locotenente… locotenent Cruz…

Mâna se opri pe umărul locotenentului; el ridică faţa.

— Sunteţi rănit grav, locotenente. Veniţi cu noi. Federalii au fugit. Jiménez a rămas pe poziţii. Întoarceţi-vă cu noi la cantonament, în Río Hondo. Cavaleria a dat bătălia cea mare; cu puteri înzecite, pe cuvânt. Veniţi. Nu arătaţi prea bine.

Se agăţă de umerii ofiţerului. Murmură:

— La cantonament. Da, să mergem.

Pierduse firul. Firul care îi permisese să parcurgă, fără a se rătăci, labirintul războiului. Fără să se rătăcească: fără să dezerteze. N-avea putere să ţină frâul în mână. Dar calul era legat de montura maiorului Gavilán, în timpul plimbării încete de-a lungul muntelui care separa câmpul de bătaie de valea unde îl aştepta ea. Firul rămăsese în urmă. Acolo, în vale, satul Río Hondo nu s-a schimbat cu nimic: aceleaşi case cu acoperişurile de olane sparte şi pereţi de chirpici, trandafirii, roşietice, albe, înconjurate de nopali, aceleaşi de azi-dimineaţă. I se păru că distinge, lângă gura cea verde a prăpastiei, casa, fereastra unde trebuie să-l aştepte Regina.

Gavilán mergea la trap în faţa lui. Umbrele înserării aruncară un munte închipuit peste trupurile obosite ale

celor doi militari. Calul maiorului se opri un moment, aşteptând ca celălalt să-l ajungă din urmă. Gavilán îi oferi o ţigară. Abia se stinsese flacăra când caii porniră iarăşi în trap. Dar el apucase să vadă. Când aprinsese ţigara, durerea întipărită pe faţa maiorului şi-şi lăsă capul în jos. O merita din plin. Probabil că ştiau adevărul despre felul cum dezertase în timpul luptei, va fi desigur degradat. Dar n-or să ştie întregul adevăr; nu pot şti că a vrut să se salveze ca să se întoarcă la dragostea Reginei şi nu l-ar putea înţelege dacă le-ar explica asta. N-or să afle, probabil, nici că-l părăsise pe soldatul rănit, c-ar fi putut să-i salveze viaţa. Iubirea Reginei va răscumpăra vina de-a-l fi părăsit pe rănit. Aşa a fost să fie. Lăsă capul în jos şi, pentru prima dată în viaţă, crezu că simte ce e ruşinea. Ruşine; dar nu asta se putea citi în ochii limpezi, deschişi, ai maiorului Gavilán. Ofiţerul îşi mângâia cu mâna liberă barba blondă, năclăită de praf şi soare.

— Vă datorăm viaţa, locotenente. Dumneavoastră şi oamenii pe care i-aţi condus, aţi oprit înaintarea duşmanului. Generalul vă va primi ca pe un erou… Artemio… Pot să vă spun pe nume?

Maiorul vru să zâmbească. Puse mâna liberă pe umărul locotenentului şi continuă, cu un râs sec:

— Luptăm împreună de atâta timp şi iată că nici măcar n-am ajuns să ne spunem tu.

Ochii maiorului Gavilán cereau un răspuns. Noaptea cobora cu cristalul ei imaterial şi ultima strălucire apăru de după munţii rămaşi de mult în urmă, ascunşi în întuneric, sihaştri. La cantonament ardeau focuri pe care, după-amiază, nu le puteai zări de departe.

— Sunt nişte câini! spuse deodată maiorul cu vocea sugrumată. Au intrat prin surprindere în sat, cam pe la unu. Sigur că n-au putut pătrunde în cantonament. Dar s-au răzbunat pe cei din împrejurimi; şi-au făcut mendrele cum au vrut. Au promis că se vor răzbuna pe toate satele

care ne dau ajutor. Au luat zece ostatici şi-au anunţat că îi vor spânzura dacă nu ne predăm. Generalul le-a răspuns cu focuri de mortiere.

Străzile erau pline de soldaţi şi de oameni, de câini rătăciţi şi de copii, pierduţi ca şi câinii, care plângeau în pragurile caselor. Câteva incendii nu se stinseseră încă şi femeile stăteau aşezate în mijlocul străzii pe saltelele şi scaunele salvate.

— Locotenentul Artemio Cruz, şopti Gavilán, aplecându-se la urechea câtorva soldaţi.

— Locotenentul Cruz, alergă zvonul printre soldaţi şi femei.

Lumea se dădu la o parte din calea celor doi cai: cel întunecat al maiorului, nervos din cauza mulţimii care-l înghesuia, şi cel negru al locotenentului, cu capul în jos, lăsându-se condus de către primul. Câteva mâini se întinseră: erau oamenii din grupul de cavalerie comandat de locotenent. Îi atinseră piciorul în semn de salut; arătară, cu un gest fruntea pe care sângele pătase legătura înnodată; murmurară o felicitare surdă pentru victorie. Traversară satul: în fund prăpastia, prăbuşită în ea însăşi, şi copacii care se legănau sub briza nocturnă. El înălţă privirea; casa albă. Căută cu ochii fereastra, dar toate erau închise. Strălucirea lumânărilor lumina intrarea câtorva case. Arătări negre, învăluite în şaluri, stăteau ghemuite în faţa unor uşi.

— Să nu-i dezlegaţi! strigă locotenentul Aparicio, de pe calul pe care-l învârtea în cerc, îndepărtând cu cravaşa mâinile care se ridicau implorând. Să nu uite nimeni asta! Să ştiţi bine împotriva cui luptăm! Obligă pe oamenii simpli să-şi ucidă fraţii. Uitaţi-vă bine. Aşa au masacrat şi tribul yaqui, pentru că n-au permis să li se smulgă pământurile. La fel i-au ucis pe lucrătorii din Río Blanco şi Cananea, fiindcă nu voiau să moară de foame. Aşa or să ne omoare pe toţi dacă nu-i facem noi să crape. Uitaţi-vă.

Degetul tânărului locotenent Aparicio se îndrepta spre grupul de arbori din apropierea prăpastiei: şţreangurile de agavă, prost împletite, grosolane, mai smulgeau încă sânge grumajilor; dar ochii deschişi, limbile violete, corpurile fără viaţă, abia legănate de vântul care sufla dinspre munţi, erau moarte. La înălţimea privirilor – unele rătăcite, altele furioase, cele mai multe blânde, lipsite de înţelegere, purtând în ele o durere potolită – se aflau doar opincile pline de noroi, picioarele desculţe ale unui copil, sandalele negre ale unei femei. El coborî de pe cal. Se apropie. Îmbrăţişă fusta apretată a Reginei cu un ţipăt spart, disperat: primul lui plâns de bărbat.

Aparicio şi Gavilán îl duseră până în camera fetei. Îl obligară să se întindă pe pat, înlocuiră legătura murdară de sânge cu un bandaj, îi spălară rana. După ce ieşiră, luă perna în braţe şi-şi ascunse faţa în ea. Voia să doarmă, nimic mai mult, şi-i veni gândul ascuns că poate somnul i-ar putea face egali, i-ar putea reuni. Îşi dădu seama că era imposibil; că acum, pe patul cu văluri gălbui, se putea percepe, cu o intensitate superioară celei a prezenţei, parfumul părului umed, al trupului fraged, al pulpelor calde. Era aici, aşa cum nu fusese niciodată în realitate, mai vie decât oricând în capul arzând de febră al tânărului: mai mult ea însăşi, mai mult a lui, acum că şi-o amintea. Poate că niciodată, în timpul scurtelor lor luni de dragoste, nu văzuse frumuseţea ochilor ei cu atâta emoţie, nici nu-i putuse compara, ca acum, cu butonii lui strălucitori: giuvaere negre, mare profundă, calmă sub soare, fond de nisip legănat de vremuri, cireşe întunecate ale arborelui de carne şi profunzimi fierbinţi. Nu-i spusese niciodată toate astea. N-avusese timp. N-a avut timp să-i spună atâtea cuvinte de dragoste. Niciodată nu fusese timp pentru ultimul cuvânt. Poate că, închizând ochii, ea s-ar întoarce întreagă, să prindă viaţă din dezmierdările neliniştite care pulsau în vârful degetelor lui. Poate că ar ajunge să şi-o

închipuie ca s-o aibă mereu lângă el. Cine ştie dacă amintirea nu poate într-adevăr să prelungească lucrurile, să împletească strâns pulpele, să deschidă ferestrele în zori, să pieptene părul şi să învie mirosurile, zgomotele, atingerile. Se ridică. Căută pe dibuite, în camera întunecoasă, sticla de *mezcal*[19]. Alcoolul nu te ajută să uiţi dintr-o dată, cum spune lumea, ci să scoţi la iveală mai repede amintirile.

O să se întoarcă la stâncile de pe plaja aceea, în timp ce alcoolul alb îi ardea stomacul. O să se întoarcă acolo. Unde? Pe plaja aceea de mit, care nu existase niciodată? La minciuna copilei adorate, la ficţiunea unei întâlniri pe malul mării, inventată de ea, pentru ca el să se poată simţi curat, inocent, sigur pe dragostea lor? Aruncă jos paharul cu rachiu. Iată la ce servea băutura, să zădărnicească minciunile. Era o minciună frumoasă.

„— Unde ne-am cunoscut?

— Nu-ţi aduci aminte?

— Spune-mi-o tu.

— Nu-ţi aminteşti de plaja aceea? Mă duceam acolo în fiecare după-amiază.

— Acum îmi amintesc. Ai văzut, oglindită, faţa mea lângă a ta.

— Să ţii minte asta: n-am vrut să mă mai văd niciodată fără imaginea ta lipită de a mea.

— Da, mi-aduc aminte.”

El trebuia să creadă în minciuna asta frumoasă, mereu, până la capăt. Nu era adevărat: el nu intrase în satul acela din Sinaloa ca în atâtea altele, în căutarea primei femei care ar trece, imprudentă, pe stradă. Nu era adevărat că fata de optsprezece ani fusese suită cu forţa pe un cal şi violată în tăcere în dormitorul comun al ofiţerilor, departe de mare, cu faţa întoarsă spre lanţul stâncos, spinos şi uscat. Nu era adevărat că el fusese iertat, în tăcere, de

19 Rachiu de agave.

puritatea Reginei; când rezistenţa cedă locul plăcerii şi braţele care nu atinseseră niciodată un bărbat îl cuprinseră pe el, pentru prima oară, cu bucurie, şi gura umedă, deschisă, repeta fără încetare, ca azi-noapte, că da, da, că-i plăcuse, că îi plăcuse cu el, că mai voia, că-i fusese frică de fericirea asta. Regina, cu privirea visătoare, aprinsă. Acceptase adevărul plăcerii, recunoscuse că era îndrăgostită de el; inventase povestea cu marea şi cu oglindirea în apa adormită pentru a-l ajuta să uite ceea ce mai târziu, când o iubea, l-ar fi putut face să-i fie ruşine. Femeia vieţii lui, Regina, mânză plină de farmec, zână pură a surprizei, femeie fără ascunzişuri, fără cuvinte de justificare. Niciodată nu cunoscuse dezgustul; nu-l întristase nicicând, nu se plânsese niciodată. O să fie totdeauna aici, într-un sat ori în altul. Poate că, acum chiar, se va risipi închipuirea unui corp inert, atârnând într-un şţreang, şi ea… ea o să fie deja în alt sat. Plecase înaintea lui, asta era tot. Sigur; ca întotdeauna. Plecase fără să spună nimic, spre sud. Traversase liniile federalilor şi închiriase o cămăruţă în satul următor. Da; fiindcă nu putea trăi fără el, nici el fără ea. Da. Trebuia numai să plece, să-şi ia calul şi, cu pistolul în mână, să continue ofensiva şi s-o întâlnească la popasul următor.

Îşi căută în întuneric tunica. Îşi prinse cartuşiera pe după umăr. Afară, calul negru, calul lui liniştit, stătea legat de un stâlp. Lumea era tot îngrămădită în jurul celor spânzuraţi, dar el nu se mai uită într-acolo. Încălecă şi goni spre cantonament.

— Pe unde s-au cărat scârnăviile alea? – strigă spre unul din soldaţii care făceau de gardă la cazarmă.

— Pe partea aialaltă a văgăunii, dom’le comandant. Se zice că s-au baricadat lângă pod, aşteptând întăriri. Cică vor să intre iar în sat. Veniţi să mâncaţi ceva.

Descălecă. Se îndreptă fără grabă spre focurile aprinse în curte, unde se balansau, agăţate de beţe încrucişate,

oalele de lut şi de unde venea un zgomot de mâini de femeie frământând masa de făină. Băgă polonicul în ciorba fierbinte din cazan, simţi gustul de ceapă, de ardei iute, de sovârv; mestecă turtele de mălai tari, proaspete; picioarele de porc. Era viu.

Smulse din inelul ruginit de fier torţa care lumina intrarea în cazarmă. Îşi înfipse pintenii în burta calului negru; cei care mai mergeau încă pe stradă se dădură la o parte; calul surprins vru să se cabreze, dar el trase de frâuri, îşi înfipse din nou pintenii şi simţi, în sfârşit, că a fost înţeles. Nu mai era calul omului rănit, al omului nehotărât care traversase muntele în aceeaşi după-amiază. Era alt cal; înţelese. Îşi scutură coama pentru a-l face să priceapă pe călăreţ: putea conta acum pe un animal de război, la fel de furios şi de rapid ca şi stăpânul lui. Iar călăreţul ridică torţa şi lumina câmpul pe care se profila satul, ca să ajungă pe pod, deasupra prăpastiei.

Altă vâlvătaie lumina capătul podului. Chipiurile federalilor reflectau o paloare roşiatică. Dar copitele calului negru smulgeau toate puterile pământului, culegeau iarbă, praf şi spini, lăsând în urmă, o dâră de scântei împrăştiate de torţa din mâna bărbatului care se aruncă spre postul de pază al podului, sări pe deasupra vâlvătăii, îşi descărcă pistolul în ochii înspăimântaţi, în cefele întunecate, în corpurile care nu înţelegeau, care făceau să reculeze tunurile, care nu ştiau să distingă în noapte singurătatea călăreţului care trebuia să meargă spre sud, să ajungă în satul următor, unde e aşteptat…

— La o parte, ticăloşilor, pui de năpârcă! – strigară cele o mie de voci ale acestui om.

Vocea durerii şi a dorinţei, glasul pistolului, braţul care apropie torţa de butoaiele cu praf de puşcă şi face să explodeze tunurile şi pune pe fugă caii fără călăreţi, în mijlocul nebuniei de nechezături şi vâlvătăi şi explozii care-şi află acum un ecou îndepărtat în vocile pierdute din

sat, în clopotul care începe să bată în clopotniţa roşiatică a bisericii, în freamătul pământului care poartă copitele cavaleriei revoluţionare, ce trece acum podul şi descoperă distrugerea şi fuga şi focurile stinse, dar care nu-i mai găseşte nici pe federali nici pe locotenent, cel ce călăreşte spre sud, cu torţa înălţată, cu ochii scânteietori ai calului: spre sud, cu firul regăsit în mâini, spre sud.

EU am supravieţuit. Regina. Cum te chema? Nu. Tu, Regina. Pe tine cum te chema, soldat fără nume? Am supravieţuit. Voi aţi murit. Eu am supravieţuit. Ah, m-au lăsat în pace. Cred că dorm. Mi-am amintit de tine, de numele tău. Dar tu n-ai nume. Şi amândoi se îndreaptă spre mine, ţinându-se de mână, cu orbitele goale, crezând că mă vor convinge, c-or să-mi provoace mila. Ah, nu. Nu vouă vă datorez viaţa. O datorez orgoliului meu, mă auziţi?, o datorez mândriei mele. Am sfidat. Am îndrăznit. Virtuţi? Umilinţă? Milă? Ah, se poate trăi fără astea, se poate trăi. Nu poţi trăi fără orgoliu. Milă? Cui i-ar fi servit? Umilinţă? Tu, Catalina, ce-ai fi făcut cu umilinţa mea? Cu ea m-ai fi înfrânt prin dispreţ, m-ai fi părăsit. Ştiu că te scuzi că n-ai făcut-o, spunându-ţi că legătura noastră e sfinţită. Ehei. De n-ar fi fost la mijloc averea mea, ai fi divorţat fără să te sinchiseşti. Şi tu, Teresa, dacă mă urăşti, mă insulţi, cu toate că te întreţin, ce-ai fi făcut urându-mă în mizerie, insultându-mă în sărăcie? Închipuiţi-vă ce-aţi fi făcut fără orgoliul meu, fariseelor, închipuiţi-vă pierdute în mulţimea de picioare umflate, aşteptând la nesfârşit un autobuz în toate colţurile oraşului, închipuiţi-vă pierdute în mulţimea asta de picioare umflate, închipuiţi-vă vânzătoare într-un magazin, funcţionare într-un birou, bătând la maşină, aranjând pachete, închipuiţi-vă făcând economii ca să puteţi cumpăra o maşină pe credit, aprinzând lumânări Fecioarei pentru a vă menţine iluzia, plătind rate lunare pentru un teren, suspinând după un

frigider, închipuiţi-vă stând într-un cinema de cartier în fiecare sâmbătă, mâncând arahide, încercând să găsiţi un taxi la ieşire, mâncând în oraş o dată pe lună, închipuiţi-vă încărcate de toate justificările pe care eu vi le-am evitat, închipuiţi-vă că ar trebui să strigaţi că Mexicul n-are pereche ca să vă simţiţi vii, închipuiţi-vă obligate să fiţi mândre că purtaţi *sarape*[20], mândre de Cantinflas şi muzica de *mariachi*[21] şi de iahnia celor din Puebla pentru a simţi că trăiţi, ah-vai, închipuiţi-vă c-ar trebui să credeţi într-adevăr în legământ, în pelerinajele la sanctuare, în puterea rugăciunilor pentru a simţi că trăiţi.

„— *Domine, non sum dignus…*

— Noroc. În primul rând, vor să suspende toate împrumuturile băncilor nord-americane acordate Căilor Ferate ale Pacificului. Ştiţi ce dobândă anuală plătesc Căile Ferate pentru împrumuturi? Treizeci şi nouă de milioane de pesos. În al doilea rând, vor să scape de toţi membrii comisiei de modernizare a Căilor Ferate. Ştiţi cât am pierde din afacerea asta? Zece milioane pe an. În al treilea rând, vor să scape de toţi cei care, ca noi, administrează împrumuturile nord-americane către Căile Ferate. Ştiţi cât aţi câştigat şi cât am câştigat anul trecut…?

— *Three million pesos each…*[22]

— Exact. Şi asta nu e tot. Binevoiţi să telegrafiaţi la National Fruits Express că liderii comunişti cer anularea plăţilor pentru vagoanele frigorifice, care-i aduc companiei douăzeci de milioane de pesos pe an şi nouă un comision frumuşel. Noroc.”

Ha, ha. Am pus punctul pe i. Lighioanelor. Lighioanele, dacă nu le-aş apăra eu interesele. Ah, daţi-vă la o parte, lăsaţi-mă să ascult. Să vedem dacă mă înţelegeţi. Să

20 Haină fără mâneci care se îmbracă pe cap.

21 Grup de muzicanţi care acompaniază un solist.

22 Trei milioane de pesos fiecare (engl.).

vedem dacă nu înţelegeţi ce vrea să spună un braţ îndoit aşa…

„— Stai jos, puicuţo. Te ascult. Díaz: ai grijă să nu vă scape niciun rând despre represiunea poliţiei contra agitatorilor.

— Dar mi se pare că e vorba şi de un mort, señor. Şi pe urmă, s-a petrecut chiar în centrul oraşului. O să fie dificil…

— Nimic, niciun cuvânt. Sunt ordine de sus.

— Dar cred că un ziar de-al muncitorilor va publica ştirea.

— Şi atunci, unde-ţi umblă gândurile? Nu te plătesc ca să găseşti soluţii? Serviciul de presă al ministerului nu te plăteşte ca să găseşti soluţii? Dă de ştire Procuraturii să închidă tipografia respectivă…”

Cât de puţin îmi trebuie ca să gândesc. O scânteie. O scânteie pentru a pune în mişcare reţeaua asta complexă, enormă. Alţii au nevoie de un curent electric care pe mine m-ar ucide. Eu am nevoie să înot în ape tulburi, să mă impun la distanţe mari, să-mi resping inamicii. Ah, da. Ceva se învârte. Nu mă interesează.

„— Maria Luisa. Acest Juan Felipe Couto încearcă să facă pe nebunul, ca totdeauna… Asta-i tot, Díaz… Dă-mi paharul cu apă, păpuşico. Ţi-am spus; vrea să facă pe şiretul. Ca Federico Robles, ţi-aduci aminte? Dar cu mine n-o să-i meargă…

— Când asta, şefule?

— A obţinut, datorită mie, concesiunea construcţiei unei şosele în Sonora. L-am ajutat chiar să i se aprobe un deviz cam de trei ori superior costului real al lucrării, cu înţelegerea ca şoseaua să treacă prin terenurile irigabile pe care le cumpărasem de la ţărani. Ca acum să aflu că talerul cu două feţe a cumpărat şi el ceva pământ pe acolo şi că vrea să modifice traseul şoselei în aşa fel încât să treacă prin proprietăţile lui…

— Ce porc! Cu tot aerul lui cumsecade.

— Atunci, păpuşico, ai înţeles; scapi câteva aluzii în rubrica ta despre divorţul iminent al tipului nostru. Foarte cu grijă, doar ca să-l speriem puţin.

— Mai avem şi nişte clişee ale lui Couto cu o blondă, care nu-i în niciun caz doamna Couto, într-un cabaret.

— Păstrează-le pentru cazul că nu cădem la învoială…”

Se spune că celulele unui burete nu sunt unite prin nimic şi totuşi buretele formează un tot; aşa se spune şi-mi amintesc, fiindcă se zice că, dacă sfâşii buretele, fărâmele lui se unesc din nou, că buretele nu-şi pierde niciodată unitatea, că găseşte o modalitate de-a-şi lega iar celulele împrăştiate şi nu moare niciodată, ah, nu moare niciodată.

— Aşteptam cu bucurie dimineaţa aceea. Am trecut fluviul călare.

— L-ai stăpânit şi mi l-ai smuls.

Se ridică în mijlocul strigătelor indignate ale femeilor şi le ia de braţ şi eu continui să mă gândesc la dulgher şi apoi la fiul lui şi la ceea ce am fi evitat dacă l-ar fi lăsat în libertate, cu cei doisprezece agenţi de legătură pe care-i avea, liber ca o capră, trăind din povestea minunilor, făcând să fie hrănit pe degeaba, adăpostit pe degeaba şi împărţind toate astea cu vracii lui sfinţiţi, până când bătrâneţea şi uitarea l-ar fi înfrânt, iar Catalina şi Teresa şi Gerardo or să se aşeze în fotolii, în fundul camerei. Cât vor mai aştepta până să aducă un popă, să-mi grăbească moartea, să-mi smulgă mărturisiri? Ah, ar vrea să ştie. Cât o să mă distrez. Cât de bine. Tu, Catalina, ai fi în stare să-mi spui ceea ce nu mi-ai spus niciodată, doar ca să mă îmblânzeşti şi să afli asta. Ah, dar ştiu ce ai vrea să afli. Şi mutra ascuţită a fetei tale nu o ascunde. Pârlitul ăla n-o să întârzie să-şi facă apariţia, să întrebe, să se smiorcăie, să vadă dacă, în sfârşit, poate să profite de toate astea. Ah, cât de puţin mă cunoaşteţi. Credeţi că o asemenea avere poate fi delapidată şi împărţită între trei bufoni, între trei

lilieci care nici măcar nu ştiu să zboare? Trei lilieci fără aripi: trei şobolani. Care mă dispreţuiesc. Da. Care nu pot evita ura cerşetorilor. Care detestă blănurile ce le acoperă, casele unde locuiesc, bijuteriile pe care le poartă, fiindcă toate astea le-au primit de la mine. Nu, nu mă atingeţi acum…

— Lăsaţi-mă…

— Ştii, a venit Gerardo… Gerardito… ginerele tău… priveşte-l.

— Ah, pârlitul de el…

— Don Artemio…

— Mamă, nu mai pot răbda, nu mai pot, nu mai pot!

— E bolnav…

— Ei aş, o să mă pun eu pe picioare, o să vedeţi…

— Ţi-am spus că se prefăcea.

— Lasă-l să se odihnească.

— Ţi-am spus că se preface! Joacă teatru ca întotdeauna ca să-şi bată joc de noi ca totdeauna, ca totdeauna.

— Nu, nu, doctorul spune…

— Ce ştie doctorul. Eu îl cunosc mai bine. E tot prefăcătorie.

— Taci!

Taci. Uleiul ăsta. Mă ung cu ulei pe buze. Pe gene. În nări. Nu ştiu cât au costat toate astea. Ele nu trebuiau să decidă. Pe mâini. Pe picioarele îngheţate pe care nu le mai simt. Ele nu ştiu. Ele nu trebuiau să rişte totul.

Pe ochi. Îmi desfac picioarele şi mă ung cu uleiul ăsta pe pulpe.

— *Ego te absolvo.*

Ei nu ştiu. Ea n-a vorbit. N-a spus.

TU vei trăi şaptezeci şi unu de ani fără să-ţi dai seama: n-o să te gândeşti că sângele tău circulă, inima îţi bate, că vezica ţi se goleşte de lichide pline de săruri, că ficatul tău secretă bilă, că rinichii tăi produc urină, că pancreasul îţi

reglează zahărul din sânge; n-ai provocat prin gândirea ta aceste funcţiuni; vei şti că respiri, dar nu te vei gândi la asta, fiindcă nu depinde de gândirea ta; nu-ţi va păsa de asta şi vei trăi; poţi să-ţi domini funcţiile, să tragi pe sfoară moartea, să treci prin foc, să suporţi un culcuş din cioburi de sticlă; vei trăi, asta-i tot, şi-ţi vei lăsa funcţiunile să se descurce cum ştiu. Până azi. Azi, când funcţiunile involuntare te vor obliga să-ţi dai seama, te vor domina şi vor sfârşi prin a-ţi distruge personalitatea: o să te gândeşti că respiri de fiecare dată când aerul îşi va croi drum, cu greu, spre plămânii tăi, o să te gândeşti că sângele îţi circulă de câte ori venele abdomenului vor zvâcni o dată cu prezenţa asta dureroasă; or să te-nvingă, fiindcă te vor obliga să-ţi dai seama de viaţă, în loc s-o trăieşti. Triumf. Vei încerca să-ţi închipui – atât e de mare luciditatea care te obligă să percepi cea mai slabă bătaie, toate mişcările de atracţie, de separare, şi cea mai teribilă dintre ele, mişcarea a ceea ce nu se mai mişcă deja – şi în adâncul tău, în măruntaie, membrana aceea seroasă o să-ţi îmbrace cavitatea abdominală şi va şerpui pe conturul viscerelor, iar unul din repliurile ei, cuta aceea de ţesut, de vase sanguine şi limfatice care uneşte stomacul şi intestinul cu pereţii abdominali, îndoitura aceea de celule adipoase, nu va mai fi irigată de artera groasă a trunchiului coeliac din sângele care-ţi alimentează stomacul şi viscerele abdominale, pătrunde în izvorul îndoiturii şi coboară oblic spre rădăcina mezenterului, după ce a trecut prin spatele pancreasului, dând naştere altei artere care irigă ultima treime din duoden şi capul pancreasului; pătrunde prin duoden, prin aortă, prin vena cavă inferioară, prin ureterul drept, prin nervul genito-crural şi prin vasele testiculelor. Artera asta va trece, pătată, groasă, stacojie, timp de şaptezeci şi unu de ani, fără ca tu s-o ştii. Azi o vei afla. Se va opri. Albia i se va usca. Timp de şaptezeci şi unu de ani, artera asta va depune un efort istovitor: pe traseul

coborârii ei, vine un moment în care, presată de un segment al coloanei vertebrale, va trebui să înainteze, în acelaşi timp, în jos, înainte şi, în mod abrupt, din nou înapoi. Timp de şaptezeci şi unu de ani, artera mezenterică va trece, din cauza presiunii, prin proba asta, prin acest salt mortal. Azi n-o să mai poată rezista la presiune. Azi, în mişcarea rapidă de piston în jos, înainte, înapoi, se va opri, convulsionată, congestionată, epuizată, masă de sânge paralizată, rocă violetă care-ţi va înfunda intestinul; o să simţi pulsaţia presiunii din ce în ce mai puternice, o s-o simţi: e sângele tău care se opreşte pentru prima oară, care de data asta nu mai ajunge la ţărmul vieţii tale, se opreşte şi începe să îngheţe în clocotul intestinului, să putrezească, paralizat, fără să fi atins ţărmurile vieţii tale:

Şi atunci Catalina se va apropia de tine, te va-ntreba dacă n-ai nevoie de nimic, pe tine care nu vei putea decât să-ţi urmăreşti durerea mereu mai puternică, să încerci s-o respingi prin voinţa de-a dormi, de-a te odihni, în timp ce Catalina n-o să poată evita gestul acela, mâna întinsă spre tine pe care şi-o va retrage imediat, temătoare, împreunându-şi-o cu cealaltă, pe sânii ei de matroană, şi-o va desprinde din nou, apoi şi-o va apropia, tremurând, de fruntea ta: îţi va dezmierda fruntea şi tu n-o să-ţi dai seama, pierdut în concentrarea ascuţită a durerii, n-o să-ţi dai seama că pentru prima dată după multe decenii Catalina îşi apropie mâna de fruntea ta, îţi dezmiardă fruntea, dă la o parte şuviţele încărunţite, îmbibate de sudoare, care o acoperă şi iarăşi ţi-o dezmiardă, cu o teamă recunoscătoare, în fond, de-a se lăsa dominată de tandreţe, cu o tandreţe ruşinată de ea însăşi, cu o ruşine domolită până la sfârşit de certitudinea că tu nu-ţi dai seama că ea te mângâie şi că îţi transmite poate, prin vârful degetelor, în frunte, cuvinte care vor să se amestece în fluxul amintirilor tale, pierdute în adâncul acestor ore, inconştiente, străine de voinţa ta dar topite în memoria

involuntară, cea care ţi se infiltrează în crăpăturile durerii şi-ţi repetă, acum, vorbele pe care atunci nu le-ai ascultat. Şi ea se va gândi la orgoliul ei. Aşa va lua naştere scânteia. O vei asculta acolo, în oglinda comună, în apa adormită care va reflecta feţele voastre, care o să le înece când vor încerca să se sărute una pe cealaltă, în imaginea lichidă a figurilor; de ce nu priveşti într-o parte?; acolo va fi Catalina în carne şi oase; de ce încerci s-o săruţi în reflexul cel rece al apei? de ce nu-şi apropie ea faţa de a ta, de ce, ca tine, şi-o scufundă în apele adormite şi-ţi repetă, acum când nu o auzi: „Nu m-am putut stăpâni”? Poate că mâna ei îţi vorbeşte despre o libertate excesivă care distruge libertatea. Libertatea care înalţă un turn nesfârşit, nu ajunge până la cer, dar fărâmiţează abisul, sfâşie pământul; o vei numi: despărţire; te vei refuza; orgoliu; vei supravieţui, Artemio Cruz; vei supravieţui, fiindcă te vei expune; te vei expune riscului libertăţii; vei învinge riscul şi, lipsit de duşmani, te vei transforma în propriul tău duşman pentru a continua bătălia orgoliului; după ce i-ai înfrânt pe toţi, nu-ţi va mai rămâne decât să te învingi pe tine însuţi; duşmanul tău va ieşi din oglindă pentru a purta ultima bătălie; nimfa duşmană, nimfa cu răsuflarea greoaie, fiică de zei, mamă a seducătorului ţap, mamă a singurului zeu mort în timpurile omului: din oglindă va ieşi mama Marelui Zeu Pan, nimfa orgoliului, dublura ta, un alter ego al tău: ultimul tău duşman, pe pământul golit de învinşii mândriei tale; vei supravieţui; vei descoperi că virtutea e numai de dorit şi că trufia e singura necesară: şi totuşi mâna care îţi dezmiardă acum fruntea va reuşi în sfârşit, cu vocea ei slabă, să reducă la tăcere strigătul provocărilor, să-ţi aducă aminte că doar la sfârşit, măcar la sfârşit, trufia e de prisos iar umilinţa necesară; degetele ei palide or să-ţi atingă fruntea cuprinsă de febră, or să dorească să-ţi aline durerea, or să vrea să-ţi spună azi ceea ce nu ţi-au spus acum patruzeci şi trei de ani.

(1924: 3 IUNIE)

EL n-o auzi ce spune, când se trezi din insomnia ei. „Nu m-am putut stăpâni.” Culcată lângă el. Pletele castanii îi acopereau faţa şi în fiecare cută a cărnii simţi umezeala aceea obosită, acea osteneală a verii. Îşi trecu o mână peste gură şi prevăzu ziua cea nouă cu soare vertical, răpăiala de ploaie de după-amiază, trecerea nocturnă de la zăpuşeală la răcoare şi nu voi să-şi amintească ceea ce se petrecuse în timpul nopţii. Îşi îngropă faţa în pernă şi repetă:

— Nu m-am putut stăpâni.

Zorile şterseră panaşul nopţii şi intrară, reci şi limpezi, prin fereastra întredeschisă a camerei. Revăzu iarăşi amănuntele pe care întunericul le confundase într-o singură îmbrăţişare.

„Sunt tânără; am dreptul…”

Îşi puse cămaşa de noapte şi fugi de lângă bărbat înainte ca soarele să fi atins linia munţilor.

„Am dreptul; e binecuvântat de Biserică.”

Acum, de la fereastra camerei ei, îl văzu încununând îndepărtatul Citlaltépetl. Legănă copilul în braţe şi rămase lângă fereastră.

„Ah, ce slăbiciune; mereu deşteptarea, slăbiciunea asta, ura, dispreţul pe care nu reuşesc să-l simt…”

Privirea i se încrucişă cu cea a indianului care zâmbea trecând de grilajul grădinii, scoţându-şi pălăria de paie şi înclinându-şi capul…

„… când mă trezesc şi-i văd corpul adormit alături de mine…”

Dinţii albi îi străluceau, mai ales când se apropia.

„Oare mă iubeşte cu adevărat?”

Stăpânul îşi băgă cămaşa în pantalonii strâmţi şi indianul se întoarse cu spatele la fereastra femeii.

„Au şi trecut cinci ani…”

Întoarse spatele câmpului.

— Ce te aduce aşa de devreme, Ventura?

— Urechile mele m-au adus. Pot să-mi umplu dovleacul?

— Totul e-n regulă, în sat?

Ventura dădu din cap; se îndreptă spre bazin; scufundă tigva de dovleac în apă; bău o înghiţitură; o umplu iarăşi.

„Poate că el însuşi a uitat motivele căsătoriei noastre…”

— Şi ce-ţi spun urechile tale?

— Că bătrânul don Pizarro n-are ochi să vă vadă.

— Asta o ştiam.

— Şi urechile mele mai zic c-o să încerce să profite de încurcăturile de azi, duminică, ca să-şi ia revanşa.

„… şi acum mă iubeşte cu adevărat.

— Binecuvântate fie-ţi urechile, Ventura.

— Binecuvântată fie maică-mea care m-a învăţat să le am totdeauna spălate ca lumea şi destupate bine.

— Ştii ce ai de făcut.

„… mă iubeşte şi-mi admiră frumuseţea…”

Indianul râse fără zgomot, îşi mângâie borurile pălăriei destrămate şi privi spre terasa acoperită cu o streaşină de olane, unde femeia cea frumoasă se aşezase în balansoar.

„… pasiunea mea…”

Ventura şi-o amintea aşezată mereu acolo, de ani de zile, uneori cu pântecul rotund şi gros, alteori sveltă şi tăcută, mereu străină de forfoteala căruţelor încărcate de grâne, de mugetele taurilor însemnaţi cu fierul roşu, de căderea seacă a fructelor de *tejocote,* în timpul verii, în grădina plantată de noul stăpân în jurul casei de ţară. „… întreaga mea fiinţă…”

Îi observa pe cei doi bărbaţi. Îi observa cu privirea unui iepure ce măsoară distanţa care îl separă de lupi. Moartea lui don Gamaliel o lipsise, dintr-o dată, de apărarea orgolioasă din primele luni: tatăl reprezentase o continuitate a ordinei şi a scării de valori, iar apoi prima

sarcină justificase îndepărtarea, pudoarea, avertismentele.

„… Doamne, de ce nu pot să fiu aceeaşi noaptea şi ziua?”

Iar el, întorcând capul pentru a urmări privirea indianului, întâlni figura imobilă a soţiei lui şi se gândi că în timpul primilor ani răceala ei îi fusese indiferentă; lui însuşi îi lipsise voinţa de a da atenţie acestei lumi, acestei lumi de ordinul al doilea, a ceea ce nu ajunge să se formeze, să-şi găsească un nume, să se facă simţit înainte de-a-i găsi un nume.

„… noaptea ca şi ziua?…”

Alta, mai urgentă, îl solicita.

(„— Măria-sa guvernul nu se ocupă de noi, señor Artemio, şi atunci am venit să vă cerem o mână de ajutor.

— Pentru asta sunt aici, băieţi. O să aveţi drumul care vă trebuie, v-o promit, dar cu o condiţie: să nu vă mai duceţi grânele la moara lui don Cástulo Pizarro. Nu vedeţi că bătrânul refuză să împartă orice bucăţică de pământ? Nu-l susţineţi. Aduceţi totul la moara mea şi lăsaţi-mă pe mine să le scot pe piaţă.

— Aveţi dreptate, dar don Pizarro ne va ucide dacă facem asta.

— Ventura: împarte carabine băieţilor ca să înveţe să se apere.”)

Ea se legăna încet. Îşi amintea, număra zile şi uneori luni întregi în care buzele ei nu scoseseră un cuvânt. „Nu mi-a reproşat niciodată indiferenţa pe care i-o arăt în timpul zilei.”

Totul părea să se mişte fără participarea ei şi omul puternic care descăleca cu mâinile bătătorite şi fruntea încreţită de praf şi sudoare trecea, cu biciul în mână, şi se prăbuşea pe pat ca să se trezească iarăşi înainte de răsăritul soarelui şi să pornească, în fiecare zi, lunga călătorie a oboselii de-a lungul pământurilor care trebuiau să producă, să aducă beneficii, să fie conştient, piedestalul

lui.

„S-ar zice că se mulţumeşte cu pasiunea cu care îl accept în timpul nopţii.”

Câmpuri de porumb, în mica regiune irigată care înconjura construcţiile vechilor moşii: Bernal, Labastida, Pizarro; câmpuri de agave şi, mai departe, tepetate.

(„— Se plâng, Ventura?

— Îşi ţin gura, stăpâne, fiindcă, la urma urmei, le merge mai bine acum decât înainte. Dar îşi dau seama că le-aţi împărţit numai pământurile neirigabile şi că vi le-aţi păstrat pe cele fertile.

— Şi altceva?

— Că şi dumneavoastră continuaţi să luaţi dobândă pentru ce împrumutaţi, cum făcea înainte don Gamaliel.

— Ascultă, Ventura. Să le explici că dobânzile cu adevărat ridicate le percep de la latifundiarii ca Pizarro şi de la negustori. Şi spune-le că dacă se simt păgubiţi din cauza împrumuturilor mele, le voi suspenda. Credeam că le fac un serviciu…

— Nu, asta nu…

— Spune-le că peste puţin timp o să-l fac pe Pizarro să-mi plătească ipotecile şi că atunci o să le dau terenurile irigate pe care le voi lua de la bătrân. Învaţă-i să aibă răbdare şi încredere, or să vadă.”)

Era un adevărat bărbat.

„Dar oboseala, preocuparea asta îl îndepărtau. Eu n-am cerut dragostea grăbită pe care mi-a dat-o din când în când.”

Don Gamaliel, căruia îi plăceau societatea, plimbările şi confortul pe care i le oferea Puebla, neglijase proprietatea de la ţară şi-l lăsase pe ginere să administreze totul după placul lui.

„Am acceptat tot ce a vrut el. El mi-a cerut să nu admit îndoieli şi gânduri. Tatăl meu. Celălalt mă cumpărase şi trebuia să rămân aici…”

Dar atâta timp cât tatăl ei trăise şi ea putuse o dată la două săptămâni să plece la Puebla şi să-şi petreacă ziua împreună cu el, să umple dulapurile cu dulciurile şi brânzeturile preferate, să-şi facă rugăciunile alături de el, în biserica San Francisco, să îngenuncheze în faţa mumiei Preafericitului Sebastián de Aparicio, să colinde târgul din Parián, să înconjoare piaţa de arme, să ia apă sfinţită din marile cristelniţe de piatră ale Catedralei în stil herrerian şi, pur şi simplu, să-l privească pe taică-său învârtindu-se din bibliotecă în patio…

„Ah, da, sigur, el mă proteja, mă susţinea”

… nu-şi pierduse de tot credinţa într-o viaţă mai bună şi universul obişnuit şi drag, anii copilăriei, erau încă suficient de reali ca să-i permită să se întoarcă la ţară, la bărbat, fără să-i fie prea greu.

„Fără cuvinte ori atitudini, cumpărată, martor mut al acestui om”

Îşi putea închipui că nu era decât un vizitator în trecere prin acea lume străină ridicată din noroi de soţul ei.

Îşi avea lumea ei reală în curtea umbrită din Puebla, în plăcerile pânzei curate întinse pe masa de acaju, în atingerea veselei pictate de mână şi a tacâmurilor de argint, în parfum.

„… de pere tăiate în felii, de gutui, de compot de piersici.

(„— Ştiu că l-aţi ruinat pe don León Labastida. Cele trei case din Puebla fac o avere.

— Uite ce e, Pizarro. Labastida cere împrumuturi după împrumuturi, fără să se gândească la dobânzi. El singur şi-a băgat capul în ştreang.

— Probabil că vă bucuraţi văzând cum se prăbuşesc vechile trufii. Dar cu mine n-o să vă meargă. Nu sunt un muţunache ca Labastida ăsta.

— Îndepliniţi-vă la timp angajamentele şi nu vă ocupaţi de ce s-ar putea întâmpla.

— Pe mine n-o să mă doboare nimeni, Cruz, pot să jur.”)

Don Gamaliel simţi apropierea morţii şi el însuşi îşi pregăti înmormântarea, până la cele mai mici amănunte. Ginerele nu putu să-i refuze cei o mie de pesos bani-gheaţă pe care bătrânul îi ceruse. Guturaiul cronic se înrăutăţea din ce în ce, ca o băşică de sticlă clocotită expusă la soare şi dintr-o dată pieptul i se închise şi plămânii nu mai putură primi alt aer decât pe acela rarefiat, rece, care reuşea să se strecoare printre crăpăturile unei mase de flegmă, ţesuturi iritate şi sânge.

„Ah, da, obiectul unei plăceri întâmplătoare”

Bătrânul comandă un car funerar îmbrăcat în argint, acoperit cu un polog de catifea neagră şi tras de opt cai care trebuiau să fie împodobiţi cu dârlogi de argint şi cu câte un panaş negru pe coamă. Puse să fie dus într-un fotoliu pe rotile până în balconul salonului, când caii înhămaţi la car treceau, încoace şi încolo pe stradă, sub privirea lui arsă de febră.

„Mamă? Naştere fără bucurie, fără durere.”

Îi spuse tinerei soţii să scoată cele patru candelabre mari de aur din vitrină şi să le lustruiască: trebuiau să-l înconjoare atât în timpul priveghiului cât şi în timpul slujbei pentru morţi. Îi ceru să-l bărbierească chiar ea, fiindcă barba va continua să crească încă câteva ore: doar pe gât şi pe pomeţi, şi să îndrepte cu foarfecele barba şi mustăţile. Să-i pună cămaşa cu plastron şi fracul şi să-l otrăvească pe dulău.

„Nemişcată şi mută; din mândrie.”

Lăsă proprietăţile moştenire fetei şi-i încredinţa ginerelui uzufructul şi administrarea. Menţionă asta doar în testament. Se purtă cu ea, mai mult ca oricând, ca şi cum ar fi fost încă fetiţa care crescuse sub ochii lui şi nici nu pomeni despre moartea fiului, nici despre vizita aceea, prima. Moartea părea a fi ocazia nimerită pentru a îndepărta, cu pioşenie, toate aceste fapte, şi de-a reînvia,

într-un act final, lumea pierdută.

„Am dreptul să-i distrug iubirea, dacă mă iubeşte cu adevărat?”

Cu două zile înainte de-a muri, părăsi fotoliul rulant şi se culcă în pat. Sprijinit de o grămadă de perne, îşi menţinea postura elegantă şi înţepenită, profilul vulturesc, mătăsos. Uneori întindea mâna ca să se convingă că fata lui era acolo. Dulăul scâncea sub pat. Buzele subţiri se deschiseră, în sfârşit, cu un spasm de groază şi mâna nu se mai putu mişca. Rămase lipită de pieptul nemişcat. Ea rămase acolo, contemplându-i mâna. Era pentru prima oară că vedea moartea de aproape. Mama ei murise când era o fetiţă. Gonzalo murise departe.

„Aşadar, e calmul acesta atât de apropiat, mâna care nu se mai mişcă.”

Puţine familii însoţiră marele car mortuar în drumul spre biserica San Francisco, şi apoi spre cimitirul de pe colină. Se temeau, probabil, să se întâlnească cu el. Soţul ei porunci să fie închiriată casa din Puebla.

„Cât eram de descumpănită atunci. Nu-mi ajungea copilul. Nu mi-a ajuns Lorenzo. Am început să mă gândesc la ce-ar fi putut să fie viaţa mea alături de cel pe care-l cunoscusem doar de după gratiile ferestrei; la viaţa pe care omul ăsta mi-a zădărnicit-o.”

(„— Bătrânul Pizarro stă toată ziua acolo, aşezat în faţa zidurilor moşiei, cu o puşcă în mână. Nu i-a mai rămas decât locuinţa.

— Da, Ventura. Nu i-a mai rămas decât asta.

— Mai are câţiva tineri despre care se zice c-ar fi foarte îndrăzneţi şi care-i sunt credincioşi până la moarte.

— Bine, Ventura. Nu le uita mutrele.”)

Într-o noapte îşi dădu seama că-l spiona fără să vrea. Pe nesimţite, uită indiferenţa neafectată a primilor ani şi începu să caute, în orele cenuşii ale înserării, privirea soţului ei, mişcările măsurate ale bărbatului care-şi

întindea picioarele pe taburetul de piele sau se ghemuia ca să aprindă focul în căminul vechi, în ceasurile reci ale câmpului.

„Ah, trebuie să fi fost o privire plină de slăbiciune, de milă pentru mine însămi, cerând o privire de răspuns din partea lui; neliniştită, da, fiindcă nu-mi puteam înfrânge tristeţea, neliniştea la care mă adusese moartea lui. Credeam că doar eu sunt neliniştită…”

Nu-şi dădu seama că, în acelaşi timp, un om nou începu s-o observe cu alţi ochi, liniştiţi şi încrezători, ca şi cum ar fi vrut s-o facă să înţeleagă că timpurile grele trecuseră.

(„— Acum toţi întreabă când o să le împărţiţi pământurile lui don Pizarro.

— Zi-le să aibă răbdare. Nu văd că Pizarro încă nu vrea să se recunoască învins? Spune-le să aştepte cu carabinele în mâini, pentru cazul când bătrânul încearcă să mă înfrunte. Când or să se liniştească lucrurile, o să le împart pământul.

— Eu îmi ţin gura. Ştiu foarte bine că pământurile bune ale lui don Pizarro aţi început să le vindeţi colonilor în schimbul unor loturi în Puebla.

— Micii proprietari vor da de lucru şi ţăranilor, Ventura. Ţine, ia asta şi fii liniştit…

— Mulţumesc, don Artemio. Ştiţi că eu…”)

Şi că acum, odată clădită temelia bunăstării lor, era alt om, gata să-i arate că forţa lui se punea şi în slujba actelor fericirii. În seara în care privirile lui se opriră, în sfârşit, ca să-şi ofere un moment de atenţie tăcută, ea se gândi, pentru prima oară după mult timp, la pieptănătura ei şi-şi ridică o mână spre ceafa acoperită cu păr castaniu.

„… când el îmi zâmbea, stând în picioare lângă cămin, cu… cu un fel de candoare… Am dreptul să-mi refuz mie însămi o fericire posibilă…?”

(„— Spune-le să-mi înapoieze carabinele, Ventura. Acum nu mai au nevoie de ele. Acum fiecare îşi are parcela lui,

iar terenurile mari sunt ale mele sau ale protejaţilor mei. Nu mai au de ce se teme.

— Sigur, stăpâne. Ei sunt de aceeaşi părere şi vă mulţumesc pentru ajutor. Erau unii care visau la mai mult, dar acum sunt şi ei de acord şi-şi spun că tot e mai bine decât nimic.

— Alege vreo zece-doişpe din cei mai solizi şi dă-le carabinele. Nu trebuie să fie nemulţumiri nici de-o parte nici de alta.")

„Apoi mi-a fost ciudă. Nu m-am putut stăpâni… Şi mi-a plăcut. Ce ruşine."

Voia să şteargă amintirea începutului şi să se facă iubit lăsând de-o parte memoria actului care o obligase să-l ia de bărbat. Culcat lângă nevastă-sa, cerea în tăcere – ea înţelese asta – ca degetele înlănţuite atunci să fie ceva mai mult decât un răspuns imediat.

„Cu celălalt poate c-aş fi simţit ceva mai mult; nu ştiu; n-am cunoscut decât dragostea soţului meu; ah, dăruindu-se cu o pasiune exigentă, ca şi cum n-ar mai putea trăi nicio clipă fără să ştie dacă simt şi eu acelaşi lucru…"

Îşi făcea reproşuri, gândindu-se că aparenţele erau împotriva lui. Cum s-o facă să creadă că o iubise din clipa când o văzuse trecând pe o stradă din Puebla, înainte de-a şti cine era?

„Dar când ne despărţim, când adormim, când începem să trăim o zi nouă, îmi lipsesc toate astea, gesturile, atitudinile care să poată prelungi în viaţa zilnică iubirea nocturnă."

Ar fi putut să i-o spună, dar o explicaţie ar fi antrenat-o pe cealaltă şi toate explicaţiile ar fi condus spre o anumită zi, spre un anumit loc, într-o temniţă, într-o noapte de octombrie. Voia să evite întoarcerea în trecut; înţelese că, pentru a reuşi, trebuia să o facă a lui fără cuvinte; îşi zise că tandreţea şi carnea pot vorbi fără să fie nevoie de cuvinte. Şi atunci îl cuprindea altă îndoială. Fata o să

înţeleagă oare tot ce voia să-i spună când o cuprindea în braţe? O să ştie să aprecieze intenţia tandreţei? Răspunsul ei sexual nu era oare excesiv, imitat, învăţat? În reprezentaţia involuntară a femeii nu se pierdea oare orice promisiune de înţelegere adevărată?

„— Poate că era vorba de pudoare. Poate de dorinţa ca această dragoste în întuneric să fie, într-adevăr, minunată."

Dar el nu îndrăznea să o întrebe, să vorbească. Spera că faptele se vor impune de la sine; obişnuinţa, fatalitatea, necesitatea de asemenea. Încotro şi-ar fi putut îndrepta privirea? Singurul ei viitor era alături de el. Poate că această simplă evidenţă va sfârşi prin a o face să uite restul, cele întâmplate la început. Adormea alături de ea cu dorinţa asta, deja transformată în vis.

„Să-mi cer iertare că am uitat, din cauza plăcerii, motivele ranchiunei… Doamne, cum să mă împotrivesc forţei lui, strălucirii ochilor verzi? Ce putere mai pot avea din momentul când corpul ăsta dur, afectuos, mă cuprinde în braţe fără să-mi ceară voie, nici iertare pentru ceea ce i-aş putea arunca în faţă… Ah, asta n-are nume; lucrurile se sfârşesc înainte de-a fi apucat să le dai un nume…"

(„— E atâta tăcere în noaptea asta, Catalina… Ţi-e frică s-o rupi? Îţi spune ceva?

— Nu… Nu vorbi.

— Nu-mi ceri nimic niciodată. Mi-ar place ca uneori…

— Te las pe tine să vorbeşti. Ştii – lucrurile – care…

— Da. Nu e nevoie de vorbe. Îmi placi, îmi placi… Niciodată nu m-am gândit… ")

N-o să se poată stăpâni. O să se lase iubită; dar când se va trezi o să-şi amintească iar totul şi-şi va opune ranchiuna tăcută forţei bărbatului.

„N-o să-ţi spun. Noaptea mă domini tu. Ziua sunt eu mai puternică. N-o să-ţi spun. Că n-am crezut niciun moment ceea ce ne-ai povestit. Că tata ştia să-şi ascundă umilirea

sub demnitatea omului ales, curtenitor, însă că eu pot să-l răzbun în secret, într-o viaţă întreagă”

Se scula din pat, împletindu-şi părul răvăşit, fără să întoarcă privirea spre patul dezordonat. Aprindea lampa şi se ruga în tăcere, aşa cum tot prin tăcere o să-i demonstreze, de-a lungul orelor însorite, că nu se lăsase învinsă, chiar dacă noaptea, o nouă sarcină, pântecul mare, ar dovedi contrariul. Şi doar în momentele de adevărată singurătate, când nici ranchiuna faţă de trecut, nici ruşinea plăcerii nu o preocupau, putea să recunoască cinstit că el, viaţa lui, forţa lui,

„… îmi oferă aventura asta stranie, care mă umple de teamă…”

Era o invitaţie la aventură, o invitaţie să se arunce cu ochii închişi în braţele unui viitor necunoscut, ale cărui procedee nu ar fi consfinţite prin puterea obiceiurilor. Inventa totul, crea totul din temelii, ca şi cum înainte de asta n-ar fi existat nimic, Adam fără părinte, Moise fără Legi. Nu asta era viaţa, nu asta era lumea în concepţia lui don Gamaliel.

„Cine e? Cum a apărut din el însuşi? Nu, nu am curajul necesar pentru a-l însoţi. Trebuie să mă abţin. Să nu plâng când îmi aduc aminte de copilărie. Ce nostalgie.”

Compara zilele fericite ale copilăriei cu un galop fără sens de figuri dure, ambiţioase, de averi prăbuşite ori create din nimic, de ipoteci ajunse la scadenţă, de interese meschine, de trufii înfrânte.

(„— Ne-a adus la sapă de lemn. Nu mai putem rămâne în relaţii cu tine: ai partea ta din tot ce ne face.”)

Era adevărat. Omul ăsta.

„Omul ăsta care-mi place fără leac, omul ăsta care poate că mă iubeşte cu adevărat, căruia nu ştiu ce să-i spun, omul ăsta care mă face să trec de la plăcere la ruşine, de la ruşinea cea mai deprimantă la plăcerea cea mai… cea mai…”

Omul ăsta venise să-i distrugă: îi distrusese deja şi ea îşi salvase doar corpul, dar nu şi sufletul, când i se vânduse. Petrecu ore întregi în faţa ferestrei deschise spre câmp, pierdută în contemplarea văii, umbrită de *pirules*, mişcând uneori leagănul copilului, aşteptând să nască din nou, imaginându-şi viitorul pe care ar putea să-l ofere aventurierul. Intrase în lume la fel cum intrase în trupul soţiei lui, lăsând la o parte pudoarea, cu bucuria lui, trecând dincolo de regulile decenţei, cu plăcerea lui. Îi aşezase la masă pe oamenii ăia, vechilii moşiilor, peoni cu privirea strălucitoare, oameni care nu cunoşteau bunele maniere. Abolise toate ierarhiile reprezentate prin don Gamaliel. Transformase casa într-un grajd de zilieri care vorbeau despre lucruri de neînţeles, plictisitoare, grosolane, începuse să primească delegaţii ale locuitorilor, să asculte linguşiri. Trebuia să plece la México, să candideze pentru noua Cameră. Ei îi vor susţine candidatura. Cine altul, dacă nu el, i-ar fi putut reprezenta cu adevărat? Dacă el şi doamna ar vrea să facă o plimbare prin sate duminica, ar vedea cât sunt de iubiţi şi că mandatul de deputat e un lucru sigur.

Ventura îşi înclină iarăşi capul înainte de-a-şi pune pălăria. Trăsura fu condusă de un peon până în dreptul grilajului, iar el întoarse spatele indianului şi se îndreptă spre balansoarul pe care stătea femeia însărcinată.

„Ori e de datoria mea să menţin trează ranchiuna pe care i-o port?”

Îi întinse o mână, iar ea i-o luă. Fructele putrezite de *tejocote* se desfăcură sub picioarele lor, câinii lătrară şi alergară în jurul trăsurii şi ramurile prunilor răspândiră prospeţimea de rouă. Ajutând-o să se urce în trăsură, strânse fără să vrea braţul soţiei şi zâmbi.

— Nu ştiu dacă te-am jignit cu ceva. Dacă am făcut-o, te rog să mă ierţi.

Aşteptă câteva momente. Dacă, cel puţin, s-ar arăta cât

de cât tulburată. S-ar fi mulţumit cu atât: cu un gest care, chiar lipsit de afecţiune, să fi trădat o slăbiciune cât de neînsemnată, un semn suficient de tandreţe, de dorinţa de-a fi protejată.

„Doar de-aş putea să mă decid, doar de-aş putea.”

Ca la prima lor întâlnire, el îşi întinse mâna spre a ei şi întâlni iarăşi o carne fără emoţie. Luă frâurile, iar ea se aşeză alături de el şi-şi desfăcu umbreluţa albastră, fără să-şi privească soţul.

— Aveţi grijă de copil.

„Mi-am împărţit viaţa între noapte şi zi, ca pentru a satisface două raţiuni. De ce nu pot să aleg una singură, Doamne?”

El privea fix spre răsărit. Câmpul de porumb, brăzdat de fire de apă pe care ţăranii le canalizau, cu mâinile lor, spre semănăturile tinere, protejând muncelele în care se ascundea sămânţa, defilă de-a lungul drumului. Ulii pluteau în depărtare; sceptrele verzi ale agavelor răsăriră din pământ; cuţitele lucrau tăind incizii în trunchiuri: seva asta. Doar uliul, din înălţimi, putea distinge pata umedă şi fertilă care înconjura hotarele proprietăţii noului stăpân, fostele moşii ale lui Bernal, Labastida şi Pizarro.

„Da; el mă iubeşte, trebuie să mă iubească”

Saliva argintată a pâraielor seca repede şi excepţia făcea loc regulii: câmpia calcaroasă de agave. Pe drumul parcurs de trăsură, lucrătorii lăsară cuţitele şi sapele şi cărăuşii dădură bici măgarilor; norii de praf se ridicară pe alt pământ, uscat, fără tranziţie. În faţa trăsurii, ca un roi negru, trecea procesiunea religioasă pe care o ajunseră din urmă în curând.

„I-am dat toate motivele să mă iubească. Şi nu mă flatează patima lui pentru mine? Nu mă încântă cuvintele de dragoste pe care mi le spune, îndrăzneala, dovezile plăcerii lui? Chiar şi aşa. Chiar aşa, însărcinată, tot nu mă lasă în pace. Da, da, toate astea îmi plac.”

Înaintarea înceată a pelerinilor îi opri: copii înveşmântaţi în tunici albe cu găitane aurite, unii cu nimburi de hârtie argintie ori din fire de sârmă tremurătoare pe capetele negre, ţinând de mână femei învăluite în şaluri, cu obrajii roşii şi cu privirea de sticlă, care se închinau şi murmurau litaniile vechi; îngenuncheaţi, cu picioarele goale şi mâinile înlănţuite de şiraguri de mătănii; unii îl opreau pe omul cu picioarele acoperite de plăgi care voia să împlinească cele juruite, alţii îl biciuiau pe păcătosul care primea cu bucurie loviturile de frânghie pe spinarea goală şi pe mijlocul încins cu un brâu de spini: cununile de spini răneau frunţile brune, scapularele de nopal răneau piepturile spâne; murmurele în limba indigenă nu se ridicau mai sus de nivelul pământului însemnat cu picături roşii pe care picioarele leneşe le striveau şi apoi le acopereau: picioarele cu crustă tare, bătătorite, obişnuite să poarte acest al doilea strat de piele noroioasă. Trăsura nu avansa.

„De ce nu pot să accept toate astea, fără să simt în inimă nimic străin, fără nicio ezitare? Vreau să privesc totul ca pe o dovadă a faptului că el nu poate rezista atracţiei corpului meu, dar nu-l pot privi decât ca pe o probă că l-am supus, că pot să-i smulg în fiecare noapte dragostea, iar a doua zi să-i arăt dispreţ prin atitudinea mea rece şi distantă. De ce să nu mă hotărăsc? De ce trebuie să mă hotărăsc?”

Cei bolnavi îşi apăsau comprese din foi de ceapă la tâmple sau lăsau femeile să-i atingă pe corp cu crengile sfinţite: sute şi sute; doar un urlet neîntrerupt rupea tăcerea înceată a murmurelor: chiar şi câinii băloşi, plini de râie, gâfâiau încet, alergând prin mulţimea care înainta lent, aşteptând să apară, în depărtare, turnurile de ipsos trandafirii, faţada din plăci colorate de faianţă şi cupolele de mozaic galben. Tigvele de dovleac se ridicau spre buzele subţiri ale penitenţilor şi pe bărbii aluneca

scursoarea densă a ţuicii de agave. Ochi albi, roşi de viermi; feţe mânjite de noroi; capete rase ale copiilor bolnavi; nasuri ciupite de vărsat; sprâncene mâncate de sifilis: însemnul conquistadorului în corpurile celor cuceriţi, care înaintau în genunchi, în patru labe, în picioare, spre sanctuarul ridicat în onoarea zeului oamenilor albi. Sute şi sute: picioare, mâini, semne, sudoare, jeluiri, spuzeli, purici, noroi, buze, dinţi; sute şi sute.

„Trebuie să mă hotărăsc; n-am altă perspectivă în viaţă decât să fiu, până la moarte, soţia acestui om. De ce să nu-l accept? Da, e uşor de gândit. Nu-i la fel de uşor să uit motivele ranchiunei pe care i-o port. Doamne. Doamne, spune-mi dacă nu sunt pe cale de-a-mi distruge eu însămi fericirea, spune-mi dacă trebuie s-o las să treacă înaintea îndatoririlor mele de soră şi de fiică…”

Trăsura îşi croia drum cu greutate pe cărarea prăfuită, printre corpurile care nu cunoşteau graba, care înaintau în genunchi, în picioare, în patru labe, spre sanctuar. Lanurile de agavă care flancau trăsura o împiedicau să părăsească drumeagul ca să facă un ocol, iar femeia albă se apăra de soare cu umbreluţa ţinută între degete, umerii pelerinilor o legănau uşor: ochii de gazelă, lobii urechilor trandafirii, tenul alb, imaculat, batista care-i acoperea nasul şi gura, sânii înalţi sub mătasea albastră, pântecul mare, picioarele mici încrucişate şi sandalele de satin;

„Avem un băiat. Tatăl şi fratele meu sunt morţi. De ce mă hipnotizează trecutul? Ar trebui să privesc spre viitor. Şi nu ştiu să iau o hotărâre. Pot să permit ca faptele, soarta, ceva străin de mine să hotărască în locul meu? Poate. Doamne. Aştept alt copil…”;

Mâinile se întinseră spre ea: întâi palma bătătorită a unui indian bătrân, încărunţit, apoi braţele, goale sub şal, ale femeilor; un murmur calm de admiraţie şi de tandreţe, o dorinţă puternică de-a o atinge, câteva silabe ca un sunet

de flaut: *„Mamita, mamita”*[23]. Trăsura se opri şi el sări jos, învârtind biciul deasupra capetelor întunecate, strigând să le facă loc; înalt, îmbrăcat în negru, cu pălăria cu galoane înfundată până la sprâncene…

„… Doamne, de ce m-ai pus în situaţia asta?…”

Şi apucă de hăţuri, îndreptă cu violenţă calul spre dreapta, trântindu-i la pământ pe pelerini, când deodată calul nechează înălţându-se în două picioare, sfărâmă vasele de lut şi coşurile de răchită cu găini care începură să cotcodăcească şi să zboare în toate părţile, lovi capetele indienilor căzuţi la pământ, se întoarse în cerc, asudat şi lucios, cu venele grumazului gata să plesnească şi cu ochii ieşiţi în afară; iar ea simţi în carnea ei toate sudorile şi plăgile, strigătele surde, paraziţii, duhoarea ţuicii urcând spre ea; ridicată în picioare, echilibrată de greutatea pântecului, biciui cu hăţurile spinarea animalului. Mulţimea se dădu în lături, cu strigăte scurte de nevinovăţie şi uimire, cu braţele ridicate, cu trupurile aruncate spre zidul de agave şi ea făcu drum întors,

„De ce mi-ai dat viaţa asta în care trebuie să aleg? Nu sunt făcută pentru aşa ceva…”,

Gâfâind, îndepărtându-se de mulţimea aceea, spre casa pierdută în reverberaţii, ascunsă de creşterea vertiginoasă a copacilor pe care-i plantase el.

„Sunt o femeie slabă. Voiam doar o viaţă liniştită, în care alţii să fi ales pentru mine. Nu… nu ştiu să iau hotărâri… Nu pot… Nu pot…”

Mesele mari fură întinse în apropierea sanctuarului, în bătaia soarelui; muştele zburau în escadrile dese pe deasupra oalelor mari cu fasole şi a porţiilor de mâncare îngrămădite pe faţa de masă din ziare; clondirele cu ţuică de agave parfumată cu vişine şi ştiuleţii uscaţi de porumb şi acadelele cu migdale, tricolore, rupeau opacitatea mâncărurilor şi a vaselor. Preşedintele consiliului

23 Măicuţă (span.).

municipal se urcă pe o estradă, îl prezentă şi-i aduse elogii, iar el acceptă candidatura ca deputat federal, convenită cu luni în urmă în Puebla şi la México cu guvernul care îi recunoştea meritele revoluţionare, exemplul bun pe care îl dăduse retrăgându-se din armată pentru a pune în practică hotărârile cu privire la reforma agrară şi excelentele servicii pe care le adusese suplinind lipsa unei autorităţi oficiale în regiune, instaurând ordinea de unul singur, cu toate riscurile. Erau înconjuraţi de murmurele surde şi insistente ale pelerinilor care intrau şi ieşeau din templu, implorau cu voce tare pe fecioara şi pe dumnezeul lor, se jeluiau, ascultau discuţiile şi beau din clondire. Cineva strigă. Răsunară câteva împuşcături. Candidatul nu-şi pierdu cumpătul, indienii îşi mestecau proviziile, iar el cedă cuvântul altui personaj local, în timp ce toba indigenilor îl saluta şi soarele se ascundea în spatele munţilor.

— Ceea ce vă spusesem, murmură Ventura când picăturile rotunde ale ploii punctuale începură să-i cadă cu zgomot pe pălărie. Erau aici ucigaşii năimiţi de don Pizarro, v-au ţintit de când v-aţi urcat pe estradă.

El, fără pălărie, îşi trase peste cap pelerina din foi de porumb. Cum au rămas?

— Reci de-a binelea, zâmbi Ventura. Îi înconjuraserăm încă înainte de-a începe discursul.

Puse piciorul în scara calului.

— Aruncaţi-i în faţa uşii lui Pizarro.

Simţi că o detestă în clipa când intră în încăperea văruită, goală, şi o găsi singură, balansându-se în fotoliu şi mângâindu-şi braţele ca şi cum sosirea bărbatului ar fi umplut-o de un frig intangibil, ca şi cum răsuflarea bărbatului, transpiraţia uscată a trupului, timbrul temut al glasului lui ar fi adus cu sine un vânt îngheţat. Nasul femeii, fin şi drept, tremură; el îşi aruncă pălăria pe masă şi pintenii se apropiară zgâriind podeaua de piatră.

— M-au… m-au speriat…

El nu vorbi. Îşi scoase pelerina şi o întinse aproape de foc. Apa se scurgea bolborosind printre olanele acoperişului. Era pentru prima dată că încerca să se justifice.

— M-au întrebat unde mi-e soţia. Azi a fost o zi importantă pentru mine.

— Da, ştiu…

— Cum să-ţi spun… toţi… toţi avem nevoie de martori ai vieţii noastre ca s-o putem trăi…

— Da…

— Tu…

— Eu nu mi-am ales viaţa! răspunse ea ridicând vocea, strângând în mâini braţele balansoarului. Dacă-i obligi pe oameni să-ţi îndeplinească voinţa, nu veni pe urmă să pretinzi de la cineva recunoştinţă ori…

— Împotriva voinţei tale? Atunci de ce-ţi plac? De ce-mi gemi în pat dacă pe urmă îmi faci mutrele astea? Cine să te-nţeleagă?

— Mizerabile!

— Hai, ipocrito, răspunde, de ce?

— Ar fi la fel cu oricare bărbat.

Ridică ochii ca să-l înfrunte. Nu mai putea da înapoi.

Prefera să se înjosească.

— Ce ştii tu? Poate că-ţi dau altă faţă şi alt nume…

— Catalina… Eu te-am iubit… N-am ce-mi reproşa.

— Lasă-mă. Sunt în mâinile tale pentru veşnicie. Acum ai tot ce doreai. Mulţumeşte-te cu asta şi nu cere imposibilul.

— De ce renunţi? Ştiu că îţi plac…

— Lasă-mă. Nu mă atinge. Nu-mi reproşa slăbiciunea, îţi jur că de-acum o să mă stăpânesc.

— Eşti soţia mea.

— Nu te apropia. N-o să-ţi refuz nimic. Asta îţi aparţine. Face parte din victoriile tale.

— Da, şi va trebui să suporţi asta toată viaţa.

— Acum ştiu cum să mă consolez. Cu Dumnezeu care e de partea mea, cu copiii mei, niciodată n-o să-mi lipsească mângâierea.

— De ce-ar fi Dumnezeu de partea ta, prefăcuto?

— Nu-mi pasă de insultele tale. De-acum înainte ştiu cum să mă consolez.

— De ce?

— Nu încerca să scapi. De faptul că trăiesc cu omul care mi-a umilit tatăl şi mi-a trădat fratele.

— O să regreţi asta, Catalina Bernal. Mi-ai dat o idee: să-ţi amintesc de tatăl şi de fratele tău de câte ori o să-ţi desfaci picioarele de dragul meu…

— Nu mă mai poţi jigni.

— Nu fi aşa de sigură.

— Fă ce-ţi place. Te supără adevărul? Mi-ai ucis fratele.

— Fratele tău n-a avut timp să fie trădat. Avea poftă să devină martir. N-a vrut să se salveze.

— El a murit, iar tu eşti aici, bun-zdravăn şi profitând de averea lui. Asta-i tot ce ştiu.

— Atunci consumă-te şi gândeşte-te că n-o să renunţ niciodată la tine, nici când o să mor, şi că ştiu şi eu să umilesc. O să te coste că nu ţi-ai dat seama de asta…

— Crezi că nu ţi-am văzut mutra de animal când spuneai că mă iubeşti?

— Nu te voiam la marginea vieţii mele, ci confundată cu ea…

— Nu mă atinge. Asta-i un lucru pe care n-o să-l poţi cumpăra niciodată.

— Uită ziua asta. Gândeşte-te c-o să trăim împreună toată viaţa.

— Pleacă de lângă mine. Da. La asta mă gândesc. La anii pe care-i avem în faţă.

— Atunci, iartă-mă. Te rog din nou.

— Tu o să mă ierţi?

— N-am ce să-ţi iert.

— O să-mi ierţi că nu-ţi pot ierta uitarea în care cade încet-încet celălalt, cel care-mi plăcea cu adevărat? Măcar de mi-aş putea aminti bine faţa lui… Şi pentru asta te urăsc, fiindcă m-ai făcut să-i uit faţa… Dacă mi-aş fi putut trăi prima dragoste, aş putea spune că am trăit… încearcă să mă înţelegi; îl urăsc mai mult decât pe tine, fiindcă s-a lăsat speriat şi nu s-a mai întors… Poate că-ţi spun lucrurile astea, fiindcă nu i le pot spune lui… Da, spune-mi că e o laşitate să gândesc aşa… nu ştiu; eu… eu sunt slabă… şi tu, dac-o să vrei, o să poţi iubi multe femei, dar eu sunt legată de tine. Dacă m-ar fi luat cu forţa, azi n-aş fi avut de ce să mi-l amintesc şi să-l urăsc, fără să-mi pot aminti cum arăta. Am rămas nesatisfăcută pentru totdeauna, înţelegi?… ascultă-mă, nu pleca… şi cum n-am curajul să mă învinuiesc pe mine însămi pentru tot ce s-a întâmplat, şi cum nu-l am nici pe el lângă mine ca să-l urăsc, te fac responsabil pe tine şi te urăsc pe tine, care eşti atât de puternic, încât poţi lua totul asupra ta… Spune-mi dacă poţi să-mi ierţi asta, fiindcă eu n-o să te pot ierta atâta timp cât nu mă pot ierta pe mine şi pe el care-a plecat… aşa de slab… Dar nu vreau nici să mă gândesc, nici să vorbesc; lasă-mă să trăiesc liniştită şi să-i cer iertare lui Dumnezeu, nu ţie…

— Linişteşte-te. Te preferam cu tăcerea ta încăpăţânată.

— Acum ştii. Poţi să mă răneşti de câte ori o să vrei. Ţi-am dat până şi arma asta. Fără să mă gândesc, fiindcă vreau să mă urăşti şi tu şi să se termine odată cu iluziile noastre…

— Ar fi mai uşor să uităm totul şi s-o luăm de la capăt.

— Nu suntem făcuţi pentru aşa ceva.

Femeia nemişcată îşi aminti prima ei hotărâre, când don Gamaliel o pusese la curent cu cele întâmplate. Să se lase înfrânţi cu curaj. Să se lase jertfită ca să-şi poată lua apoi revanşa.

— Nu mă poate opri nimic, vezi? Dă-mi un argument

care să mă oprească.

— Asta-i mai uşor.

— Ţi-am spus să nu mă atingi, să nu mă mângâi!

— Şi eu îţi spun că e mai uşor să urăşti. E mai greu să iubeşti, ţi se cere mai mult…

— Da, ura e naturală. Nu mă costă niciun efort.

— Nu e nevoie să o provoci şi s-o doreşti. Vine singură.

— Să nu mă atingi!

Nu-şi mai privi bărbatul. Absenţa cuvintelor ştergea apropierea omului înalt, întunecat, cu mustaţa deasă, care-şi simţea sprâncenele şi ceafa apăsate de o durere de piatră. Ghicise chiar mai mult în ochii frumoşi, înnouraţi ai soţiei lui. Gura închisă îi arunca în faţă, cu un rictus de dispreţ disimulat, cuvintele pe care nu i le va spune niciodată.

„Crezi că după ce ai făcut tot ce-ai făcut, mai ai drept la dragoste? Crezi că regulile vieţii se pot schimba ca să primeşti tu, pe deasupra, şi recompensa asta? Ţi-ai pierdut nevinovăţia în lumea exterioară. N-o s-o poţi recupera aici, înăuntru, în lumea sentimentelor. Poate c-ai avut grădina ta. Am avut-o şi eu pe a mea, micul meu paradis. Amândoi ni le-am pierdut. Încearcă să-ţi aminteşti. Nu poţi găsi în mine ceea ce ai sacrificat deja, ceea ce ai pierdut pentru totdeauna, prin opera ta. Nu ştiu de unde vii. Nu ştiu ce ai făcut. Ştiu doar că viaţa ta a pierdut ceea ce m-ai făcut apoi să pierd şi eu: visurile, inocenţa. Nu vom mai fi niciodată aceiaşi.”

Voi să citească toate astea pe faţa impasibilă a soţiei lui. Fără să vrea, se simţi aproape de argumentele pe care ea nu le exprima. Cuvântul se întoarse la teama lui secretă. Mişelule: cuvântul ăsta cumplit nu trebuia să ţâşnească niciodată dintre buzele soţiei lui care, chiar dacă ar pierde orice speranţă de dragoste, va fi totuşi martorul lui – mut, bănuitor – de-a lungul anilor care vor veni. Strânse fălcile. Poate că un singur lucru ar putea să desfacă nodul

separării şi al ranchiunei. Doar câteva cuvinte, spuse acum ori niciodată. Dacă ea le accepta, ar putea să uite şi să o ia de la capăt. Dacă nu le accepta…

„Da, sunt viu şi alături de tine, aici, fiindcă am lăsat pe alţii să moară în locul meu. Pot să-ţi vorbesc despre cei care au murit, deoarece eu m-am spălat pe mâini şi-am ridicat din umeri. Acceptă-mă aşa, cu păcatele mele, şi priveşte-mă ca pe un om care are nevoie… Nu mă urî. Fie-ţi milă de mine, Catalina, iubita mea. Pentru că te iubesc; cântăreşte-mi greşelile şi dragostea şi o să vezi că dragostea mea atârnă mai greu…”

Nu îndrăznea. Se întrebă de ce nu îndrăznea. De ce nu-l obliga ea să spună adevărul – pe el, incapabil de-a i-l mărturisi, conştient că această laşitate îi îndepărta şi mai mult şi-l făcea şi pe el responsabil pentru iubirea lor ratată – ca să se spele amândoi de greşeala pe care, pentru a se răscumpăra, bărbatul voia să o împartă cu ea?

„Singur nu; singur nu pot.”

În minutul acesta intim şi tăcut…

„Am destulă putere acum. Puterea mea e să accept fără luptă fatalitatea.”

… acceptă şi el imposibilitatea de-a se întoarce, de-a ajunge până la origini… Ea se sculă murmurând că copilul doarme singur în cameră. El rămase singur şi-şi închipui, şi-o închipui în genunchi, în faţa crucifixului de fildeş, împlinind ultimul act care o desfăcea

„de destinul şi de greşeala mea, cramponată de propria ta salvare, respingând ceea ce ar fi trebuit să fie al nostru, chiar dacă ţi-aş oferi lucrul ăsta în tăcere; n-o să te mai întorci…”

Încrucişă braţele şi ieşi în noaptea câmpului, ridicând capul ca să salute grupul strălucitor al lui Venus, prima stea a unei bolţi care se umplea foarte repede cu lumini. Mai fusese o noapte în care privise spre stele: nu câştiga nimic amintindu-şi. Nu mai era acelaşi, nici stelele de

atunci, pe care le contemplase privirea lui tânără, nu mai erau aceleaşi.

Ploaia trecuse. Grădina răspândea un parfum pătrunzător de goiavă şi *tejocote,* de prun şi de păr. El plantase copacii din grădină. El ridicase zidul care despărţea casa şi grădina, domeniul său intim, de cel agricol.

Când cizmele călcară pe pământul umed, îşi băgă mâinile în buzunarele pantalonilor şi merse încet spre grilaj. Îl deschise şi se îndreptă spre locuinţa vecină. În timpul primei sarcini a nevesti-si tânăra indiancă îl primise din când în când, cu o tăcere inertă şi cu o lipsă totală de întrebări sau de precauţii.

Intră fără să bată, îmbrâncind uşa cu o lovitură, în cocioaba din cărămizi sparte. O luă de braţ, sculând-o din somn, atingând deja căldura cărnii întunecoase, adormite. Fata privi cu spaimă faţa descompusă a stăpânului, părul buclat care-i cădea peste ochii verzui şi sticloşi, buzele groase înconjurate de un puf răvăşit şi aspru.

— Vino, nu-ţi fie frică.

Ridică braţele şi-şi băgă pe cap bluza albă şi întinse mâna ca să-şi ia şalul. El o duse afară. Fata gemea încetişor, ca un viţel prins cu arcanul. Iar el îşi ridică faţa spre cerul împodobit în noaptea aceea cu toate luminile lui.

— Vezi steaua aceea mare, strălucitoare? Ţi se pare c-ai putea s-o atingi cu mâna, nu-i aşa? Dar până şi tu ştii că n-ai s-o atingi niciodată. Trebuie să spunem nu, lucrurilor pe care nu le putem atinge. Vino; o să stai cu mine în casa cea mare.

Tânăra intră în grădină cu capul în jos.

Copacii spălaţi de ploaie străluciră în întuneric. Pământul fermentat se încărcă de mirosuri puternice, iar el respiră adânc.

Sus, în cameră, ea lăsase uşa întredeschisă şi se culcase.

Aprinse lampa. Se întoarse cu faţa la perete, încrucişându-şi mâinile pe piept şi strângându-şi picioarele. După un moment le întinse iar şi căută pe dibuite sandalele pe jos. Se sculă şi umblă prin cameră, ridicând şi coborând capul. Legănă, fără să-şi dea seama, copilul adormit în pătuţul lui. Îşi mângâie pântecul. Se întinse din nou pe pat şi rămase aşa, aşteptând să audă pe coridor paşii bărbatului.

EU îi las să facă ce vor, nu mai pot să gândesc ori să doresc; mă obişnuiesc cu durerea asta: nimic nu poate dura la nesfârşit, fără să se transforme în obişnuinţă; durerea pe care-o simt sub coaste, în jurul buricului, în intestine, e de acum durerea mea, o durere care roade; senzaţia de greaţă din gură e gustul meu; umflătura pântecului e sarcina mea, o compar cu o sarcină, asta mă distrează, încerc să-l ating. Îl parcurg de la ombilic la pubis. Nou. Rotund. Cleios. Dar sudoarea rece cedează. Faţa incoloră pe care reuşesc s-o văd în bucăţile asimetrice de sticlă ce împodobesc geanta Teresei, care trece pe lângă patul meu, fără să se despartă niciodată de geantă, ca şi cum ar exista hoţi în încăpere. Sufăr un colaps. Nu mai ştiu. Doctorul a plecat. Spunea că se duce să cheme alţi doctori. Nu vrea să-şi asume singur răspunderea în cazul meu. Nu mai ştiu. Dar îi văd. Au intrat. Uşa de acaju se deschide, se închide şi paşii nu se aud din cauza covorului gros. Au închis ferestrele. Au tras, cu zgomot de şoapte, perdelele cenuşii. Au intrat. Ah, există o fereastră. E o lume afară. E vântul ăsta înalt, de podiş, care clatină nişte copaci negri, zvelţi. Trebuie să respir…

— Deschideţi fereastra…

— Nu, nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii.

— Deschideţi…

— *Domine non sum dignus*…[24]

— Fac ceva pe Dumnezeul vostru…

24 Doamne nu sunt demn (lat.).

— … deoarece crezi în el…

Foarte deştept. A fost deştept. Mă linişteşte. Nu mă mai gândesc la lucrurile astea. Da, la ce bun să-l insult, dacă nu există? Asta îmi face bine. O să le admit pe toate, fiindcă, dacă mă revolt, înseamnă că recunosc că lucrurile astea există. Aşa o să fac. Nu ştiu la ce mă gândeam. Îmi cer iertare. Preotul mă înţelege. Îmi cer iertare. N-o să le dau dreptate revoltându-mă. E mai bine. Aşa. Probabil că am o mină plictisită. E cea adecvată situaţiei. Câtă importanţă se acordă acestui lucru. Un lucru care pentru cel mai interesat, pentru mine, înseamnă sfârşitul importanţei. Da. Aşa merge bine. Aşa. În momentul când îmi dau seama că totul va înceta să mai aibă importanţă pentru mine, ceilalţi încearcă să facă din asta lucrul cel mai important: propria durere, salvarea sufletului aproapelui. Dau drumul unui sunet spart prin nări şi-i las să facă ce vor şi-mi încrucişez braţele pe stomac. Ah. Daţi-vă la o parte, toţi, lăsaţi-mă să ascult. Să vedem dacă n-or să înţeleagă. Să vedem dacă nu înţeleg ce vrea să spună un braţ îndoit astfel…

„— … pretind că aici, în México, se pot fabrica aceleaşi vagoane. Dar trebuie să împiedicăm treaba asta, nu-i aşa? Douăzeci de milioane de pesos fac un milion şi jumătate de dolari…

— *Plus our commissions…*[25]

— Gheaţa n-o să vă facă prea bine la guturai.

— *Just hay fever. Well, I'll be…*[26]

— N-am terminat. În plus, zic că taxele de transport aplicate companiilor miniere pentru traficul din centrul Republicii până la frontieră sunt foarte scăzute, că asta aduce cu o subvenţie, că ne costă mai scump să transportăm legume decât minereurile companiilor noastre…

---

25 Plus comisioanele noastre (engl.).

26 Da, bântuie gripa. Eu am să… (engl.).

— *Nasty, nasty…*[27]

— Sigur. Vă daţi seama că dacă vor spori taxele de transport, n-o să ne mai renteze să exploatăm minele…

— *Less proffits, sure, lesproffitsure lesslesslesss…*”[28]

Ce e, Padilla? Ce dracu, Padilla. Ce-i cu cacofonia asta? Fii atent, Padilla.

— S-a terminat banda. Un moment. Urmarea e pe cealaltă parte.

— Nu te înţelege, *licenciado.*

Probabil că Padilla zâmbeşte cum ştie el. Padilla mă cunoaşte. Ştie că ascult. Ah, ascult, ah. Zgomotul ăsta îmi umple creierul de curent electric. Sunetul propriei mele voci, vocea mea reversibilă, da, care începe iar să scârţâie şi poate fi ascultată pe dos, vocea mea care seamănă cu ţipătul unei veveriţe, dar a mea, ca numele meu care n-are decât unsprezece litere, dar poate fi scris într-o mie de feluri Amuc Reostrir Zurtec Marzi Itzau Erimor, dar care are o cheie, un stăpân, Artemio Cruz, ah, numele meu, îmi aud numele care scârţâie, se opreşte, porneşte în sens invers:

„— Fiţi amabil, Mr. Corkery. Telegrafiaţi societăţilor de bază interesate, în Statele Unite. Să pornească acolo o campanie de presă împotriva lucrătorilor comunişti de la Căile Ferate din México.

— *Sure, if you say they’re commies, I feel it my duty to uphold by any means our…*[29]

— Da, da, da. Ce bine că idealurile noastre coincid cu interesele noastre, nu-i aşa? Şi încă ceva: vorbiţi cu ambasadorul dumneavoastră, să exercite presiuni asupra guvernului mexican, care e încă nou şi pe jumătate verde.

---

27 Urâtă treabă, urâtă… (engl.).

28 Mai puţine beneficii, desigur, maipuţinebeneficii… maipuţinebeneficii…(engl.).

29 Firește, dacă spuneţi că sunt roşii, e de datoria mea să vă sprijin în orice… (engl.).

— *Oh, we never intervene.*[30]

— Scuzaţi-mă că trebuie să vorbesc pe şleau. Recomandaţi-i să studieze afacerea în linişte şi să-şi dea o părere dezinteresată, având în vedere preocuparea firească pentru interesele cetăţenilor nord-americani din Mexic. Să li se explice că e nevoie să se menţină un climat favorabil investiţiilor şi cu tulburările astea…

— *O.K., O.K.”*

Ah, ce bombardament de semne, de cuvinte, de stimulente pentru auzul meu obosit; ah, ce oboseală; ah, ce limbaj fără înţeles; ah, dar am hotărât, e viaţa mea, trebuie s-o ascult: ah, n-or să-mi înţeleagă gestul, fiindcă abia pot să mişc degetele: tăiaţi, m-am plictisit, ce-are a face, ce pisălogeală, ce poliloghie… Am ceva să le spun:

— L-ai dominat şi mi l-ai smuls.

Aşteptam cu bucurie dimineaţa asta. Am trecut fluviul călare.

— E vina ta. A ta. Tu eşti vinovatul.

Teresa lasă să-i cadă ziarul. Catalina spune, apropiindu-se de pat, ca şi cum eu n-aş putea s-o aud:

— Arată rău de tot.

— A spus unde e? întreabă Teresa puţin mai încet.

Catalina face nu din cap.

— Avocaţii nu-l au. Trebuie să fie scris de mână. Deşi e în stare să moară fără să lase testament, ca să ne complice viaţa.

Le ascult cu ochii închişi şi mă prefac, mă prefac.

— Părintele n-a scos nimic de la el?

Catalina trebuie să fi spus nu. Simt că îngenunchează la căpătâiul patului şi spune cu glasul încet şi spart:

— Cum te simţi?… Nu vrei să stăm puţin de vorbă?… Artemio… E ceva foarte grav… Artemio… Nu ştim dac-ai lăsat un testament. Am vrea să ştim unde…

Durerea mi se calmează. Ele nu-mi văd sudoarea rece

30 O, noi nu intervenim niciodată (engl.).

care coboară pe frunte, nici nemişcarea încordată. Aud vocile, dar abia acum încep să disting siluetele. Totul se limpezeşte în faţa ochilor mei şi le disting întregi, cu feţele şi cu gesturile lor şi aş vrea ca durerea să mi se întoarcă în pântec. Îmi spun, îmi spun cu luciditate că nu le iubesc, că nu le-am iubit niciodată.

— … am vrea să ştim unde…

Închipuiţi-vă în faţa unui negustoraş care nu vă dă pe credit, codoaşelor, în faţa unui proprietar care vă evacuează, în faţa unui avocat care vă face şicane, a unui medic şarlatan, închipuiţi-vă făcând parte din nesigura clasă de mijloc, scârbelor, stând la coadă, stând la coadă ca să cumpăraţi lapte botezat, să plătiţi cotele mobiliare, să obţineţi audienţe, să vi se acorde un împrumut, să staţi la coadă ca să visaţi că aţi putea ajunge mai sus, invidiind pe soţia şi pe fiica lui Artemio Cruz care trec în maşina lor, suspinând după o casă în las Lomas de Chapultepec, suspinând după o blană de vizon, după un colier de smaralde, după o călătorie în străinătate, închipuiţi-vă într-o lume lipsită de orgoliul şi de hotărârea mea, închipuiţi-vă într-o lume în care eu aş fi virtuos, umil; de jos, de unde-am venit, sau până sus, unde-am ajuns; doar aici, vă spun, există demnitate, nu la mijlocul scării, nu în invidie, în monotonie, în cozi; tot sau nimic; înţelegeţi ce-am riscat? înţelegeţi? totul sau nimic, totul jucat pe-o carte, pe negru ori pe roşu, riscând totul, riscându-ţi pielea, expunându-te să fii împuşcat de cei de sus ori de cei de jos; asta înseamnă să fii bărbat adevărat, cum am fost eu, nu cum m-aţi fi vrut voi, om pe jumătate, om cu ţipete neputincioase, un om de bordeluri şi de cârciumi, mascul de carte poştală, ah, nu, eu, nu! n-a trebuit să ţip la voi, n-a trebuit să mă îmbăt ca să vă sperii, n-a trebuit să vă bat ca să mă impun, n-a trebuit să mă umilesc rugându-vă să-mi daţi puţină afecţiune; eu v-am dat bogăţia fără să aştept recompensă, afecţiune, înţelegere şi, fiindcă nu v-am cerut

nimic, nu m-aţi putut părăsi, v-aţi agăţat de luxul meu, blestemându-mă cum poate n-aţi fi blestemat bietul meu salariu într-un plic de hârtie ordinară, dar obligate să mă respectaţi cum nu mi-aţi fi respectat mediocritatea, ah, biete muieri încrezute, neputincioase, care aţi avut toate darurile averii şi capul mediocrităţii; dacă cel puţin aţi fi profitat de tot ce v-am dat, dac-aţi fi înţeles măcar la ce servesc, cum se folosesc obiectele luxului; în schimb, eu am avut totul, mă auziţi?, tot ce se cumpără şi tot ce nu se poate cumpăra, am avut-o pe Regina, mă auziţi, am iubit-o pe Regina, o chema Regina şi mă iubea, m-a iubit sărac, m-a urmat, a murit pentru mine, acolo, departe, auziţi?; eu te-am auzit, Catalina, am ascultat ce-i spuneai într-o zi:

„— Tatăl tău; tatăl tău, Lorenzo… Crezi…? Crezi că e de admis…? Nu ştiu, când e vorba de oameni sfinţi… de adevăraţi martiri…”

— *Domine non sum dignus…*

TU o să miroşi, din străfundurile durerii, parfumul persistent de tămâie şi-o să ştii, sub ochii tăi închişi, c-au închis şi ferestrele, că nu mai respiri aerul proaspăt al înserării; doar mirosul greu de tămâie, figura preotului venit să te dezlege de păcate, ultimul oficiu pe care n-o să-l ceri, dar o să-l accepţi totuşi, ca să nu le oferi satisfacţia de-a te fi revoltat în ultimele clipe; o să vrei ca totul să se petreacă astfel încât să nu rămâi dator cu nimic nimănui şi-o să doreşti să te regăseşti într-o viaţă care să nu datoreze nimănui nimic; ea o să te împiedice, amintirea ei – o s-o numeşti: Regina; o s-o numeşti: Laura; o să-i spui: Catalina, o să-i spui: Lilia – va îngloba toate amintirile tale şi te va obliga s-o recunoşti; dar chiar mulţumirea asta o s-o transformi – o s-o ştii, de după fiecare ţipăt de durere profundă – în milă de tine însuţi, în pierdere a pierderii tale; nimeni nu-ţi va da mai mult, ca să-ţi ia mai mult, decât femeia asta, femeia pe care ai iubit-o sub patru

nume diferite: cine altul?

O să vrei să rezişti; îţi vei fi impus un legământ secret: să nu te recunoşti dator; îi vei fi învăluit în aceeaşi uitare pe Teresa şi pe Gerardo; o uitare pe care-o s-o justifici, fiindcă n-o să ştii nimic despre ei, deoarece fata va creşte lângă maică-sa, departe de tine care n-o să trăieşti decât pentru fiul tău, pentru că Teresa o să se mărite cu un băiat a cărui înfăţişare n-o să ţi se întipărească niciodată în memorie, un om şters, cenuşiu pentru care nu va trebui să cheltuieşti şi să împrăştii timpul de graţie acordat memoriei tale; şi Sebastián: n-o să vrei să ţi-aduci aminte de dascălul Sebastián; să-ţi aminteşti mâinile pătrate care-or să te tragă de urechi, or să te lovească cu o linie: n-o să vrei să-ţi aminteşti degetele care te dor, degetele tale albite de cretă, orele petrecute în faţa tablei învăţând să scrii, să înmulţeşti, să desenezi lucruri elementare, case şi cercuri, n-o să vrei; e datoria ta;

o să strigi şi nişte braţe-or să te oprească; vei voi să te scoli şi să umbli ca să-ţi calmezi durerea;

vei simţi mirosul de tămâie,

vei mirosi grădina închisă,

te vei gândi că nu există alegere, că nu trebuie să alegi, că în ziua aceea nu ai avut de ales: ai lăsat să se întâmple, n-ai fost responsabil, n-ai creat niciuna din cele două morale pe care ţi le-au cerut în ziua aceea; nu puteai fi responsabil de opţiunile pe care nu le creaseşi tu: vei visa, îndepărtat de trupul tău care ţipă şi se frânge, departe de cuţitul înfipt în stomacul tău, gata să-ţi stoarcă lacrimi, vei visa la acea orânduială a vieţii, creată de tine însuţi, pe care n-o vei putea revela niciodată, fiindcă lumea n-o să-ţi dea ocazia, fiindcă lumea n-o să-ţi ofere decât legile ei deja stabilite, codurile ei în luptă, vei visa că n-o să visezi, că n-o să gândeşti, că n-o să trăieşti:

tămâia va fi un miros având timpul lui, povestea lui:

părintele Páez o să trăiască în casa ta, Catalina o să-l

ascundă în pivniţă; n-o să fii tu vinovatul, n-o să fie din vina ta;

n-o să-ţi aminteşti ceea ce vă spuneaţi, tu şi el, în noaptea aceea, în pivniţă; nu-ţi vei aminti dacă e el, dacă eşti tu, cel care spune; cum se numeşte monstrul care se travesteşte de bunăvoie în femeie, care se castrează de bunăvoie, care se îmbată dinadins cu sângele fictiv al unui Dumnezeu? cine va spune asta? dar care iubeşte, v-o jur, fiindcă iubirea Domnului e nesfârşită şi sălăşluieşte în toate trupurile, le justifică existenţa; ne-am primit corpurile prin graţia şi binecuvântarea Domnului, pentru a le da clipele de dragoste de care viaţa ar vrea să ne frustreze; să nu te gândeşti la ruşine, să nu te gândeşti la nimic şi, în schimb, îţi vei uita grijile: nu, nu poate fi un păcat, fiindcă toate cuvintele şi toate actele scurtei, grăbitei noastre iubiri de azi şi niciodată de mâine, nu sunt decât o consolare pe care ne-o oferim, tu şi eu, acceptarea relelor necesare vieţii care să justifice apoi pocăinţa noastră, căci, cum să existe adevărata pocăinţă fără recunoaşterea adevăratului păcat în fiinţa noastră? cum să ne dăm seama de păcatul a cărui iertare trebuie s-o implorăm în genunchi, dacă înainte de-a cere iertare nu săvârşim păcatul însuşi? uită-ţi viaţa, lasă-mă să sting lumina, uită totul şi apoi o să ne rugăm împreună pentru iertarea noastră, vom înălţa o rugăciune care să ne şteargă minutele de dragoste; pentru a consacra trupul acesta care-a fost creat de Domnul şi spune Dumnezeu cu fiecare dorinţă neîmplinită ori satisfăcută, Dumnezeu, cu fiecare dezmierdare tainică, Dumnezeu, de câte ori dăruieşti o sămânţă pe care Domnul a plantat-o între pulpele tale;

să trăieşti înseamnă să-ţi trădezi Dumnezeul; fiecare act al vieţii, fiecare act care ne afirmă drept fiinţe vii, cere să fie violate poruncile Dumnezeului tău;

o să vorbeşti în noaptea aceea cu maiorul Gavilán într-un bordel, cu toţi vechii tăi camarazi şi n-o să-ţi aminteşti

ce v-aţi spus, în noaptea aceea, n-o să-ţi aminteşti dacă ei o spun, dacă tu spui, cu vocea rece care nu va fi glasul oamenilor; glasul rece al puterii şi al interesului: dorim cel mai mare bine posibil pentru patrie; în măsura în care va fi compatibil cu propria noastră bunăstare; să fim deştepţi; am putea ajunge departe: să facem doar ceea ce e necesar, nu imposibilul; sa precizăm o dată pentru totdeauna toate măsurile de forţă şi de cruzime care să ne fie utile o dată pentru totdeauna; ca să nu fim obligaţi să le repetăm; să eşalonăm binefacerile, pentru ca poporul să le savureze; revoluţia se poate împlini foarte repede: dar mâine ne vor cere mai mult, şi mai mult, mereu mai mult; şi atunci n-o să mai avem ce le oferi dacă am făcut şi am dat deja totul; în afară, poate, de sacrificiul nostru personal; la ce bun să murim dacă tot n-o să mai vedem roadele eroismului nostru? să păstrăm totdeauna ceva ca rezervă; suntem oameni, nu martiri; totul ne va fi permis dacă avem puterea în mâinile noastre; pierde puterea şi-or să te aibă; dă-ţi seama de ce noroc avem: suntem tineri, dar aureolaţi de prestigiul revoluţiei armate triumfătoare; de ce luptăm? ca să murim de foame? când e necesar, forţa e dreaptă; puterea nu se împarte;

şi mâine? vom fi morţi, deputat Cruz; cei care vor veni după noi să se descurce cum pot;

domine non sum dignus, *domine non sum dignus;* da, un om care poate vorbi dureros cu Dumnezeu, un om care poate ierta păcatul pentru că l-a comis, un preot care are dreptul să fie slujitor al Domnului, fiindcă mizerabila lui condiţie umană îi permite să se folosească de izbăvire pentru el însuşi, înainte de-a o acorda celorlalţi; *domine non sum dignus;*

nu vei vrea să recunoşti greşeala; n-o să fii vinovat de morala pe care n-ai creat-o tu, pe care-ai găsit-o gata formulată; tu ai fi dorit

dorit

dorit
dorit
ah, cât de fericite erau zilele acelea petrecute alături de dascălul Sebastián pe care n-ai vrea să ţi-l mai aminteşti, aşezat pe genunchii lui, învăţând lucrurile acelea elementare de la care trebuie să pleci pentru a fi un om liber, nu un sclav al poruncilor scrise fără ca tu să fi fost consultat; ah, erau într-adevăr fericite zilele acelea de ucenicie, meşteşugurile pe care te-a pus să le înveţi de la el ca să-ţi poţi câştiga viaţa: zilele acelea cu forjă şi ciocane, când dascălul Sebastián se întorcea obosit şi ţinea lecţiile doar pentru tine, ca tu să fii bine înarmat pentru viaţă şi să-ţi creezi propriile tale reguli; tu revoltatul, tu liber, tu nou şi unic: n-o să vrei să-ţi aminteşti: el ţi-a cerut-o, tu te-ai dus la revoluţie; amintirea asta nu vine de la mine, nu te va ajunge:
n-o să ai ce răspunde celor două coduri opuse şi impuse;
tu nevinovatul,
tu care vei vrea să fii inocent,
tu care n-ai ales, în noaptea aceea.

(1927: 23 NOIEMBRIE)

EL îşi îndreptă privirea ochilor verzi spre fereastră şi celălalt îl întrebă dacă dorea ceva, iar el clipi şi privi cu ochii verzi spre fereastră. Atunci celălalt, care fusese până în momentul acela foarte, foarte calm, îşi trase cu violenţă pistolul din centură şi-l trânti pe masă; auzi clinchetul paharelor şi al sticlelor şi întinse mâna, dar celălalt surâdea deja înainte ca el să fi putut da un nume senzaţiei fizice pe care gestul brutal, lovitura şi efectul ei asupra paharelor albastre şi a sticlelor albe i-o treziseră în adâncul stomacului. Dar celălalt zâmbi şi un automobil trecu cu viteză pe străduţă, printre insulte şi huiduieli şi farurile luminară capul rotund al celuilalt. Celălalt învârti

butoiul pistolului şi-i arătă că nu mai avea decât două gloanţe; îl închise din nou, trase cocoşul şi-şi puse capătul ţevii pe tâmplă. El încercă să-şi întoarcă privirea, dar încăperea foarte mică nu oferea niciun punct pe care să-l poţi fixa cu atenţie; pereţii goi, coloraţi în indigo, şi podeaua din dale de *tezontle* şi mesele, cele două scaune, cei doi oameni. Celălalt aşteptă până când ochii verzi încetară să cerceteze încăperea şi se fixară iarăşi pe pumn, pe pistol şi pe tâmplă. Zâmbea, dar transpirând, şi el la fel. Încercă să distingă în tăcere tic-tacul ceasului aflat în buzunarul drept al vestei. Poate că bătea mai încet decât inima lui; era tot una, fiindcă detunătura pistolului era deja în urechile lui, dinainte, şi în acelaşi timp tăcerea domina toate celelalte zgomote, chiar cel posibil – încă nu – al unui revolver. Celălalt aşteptă. El văzu. Celălalt apăsă pe cocoş şi un clinchet sec şi metalic se pierdu în tăcere şi afară noaptea rămânea aceeaşi, fără lună. Celălalt rămase cu arma apăsată pe tâmplă şi începu să zâmbească, să râdă cu hohote; corpul obez tremura dinăuntru, ca o cremă de zahăr ars, dinăuntru, pentru că în afară nu se mişca. Rămaseră aşa câteva secunde şi nu se mişcă nici el; acum simţea mirosul de tămâie care îl urmărea peste tot de azi-dimineaţă şi putu să distingă doar prin fumul imaginar faţa celuilalt, care continua să râdă lăuntric înainte de-a pune din nou pistolul pe masă, de-a întinde degetele turtite, galbene, îndreptând încetişor arma spre el. Bucuria tulbure din ochii celuilalt putea fi semnul lacrimilor reţinute; el nu voi s-o afle. Simţea în stomac durerea amintirii, care nu era încă o amintire, a acestei siluete obeze cu arma lipită de tâmplă; frica celuilalt, mai ales frica stăpânită, îi contracta intestinele şi nu-i permitea să vorbească: asta ar însemna sfârşitul: să fie găsit în camera asta cu cadavrul grăsanului, să existe o probă contra lui. Îşi recunoscuse deja pistolul, păstrat totdeauna în sertarul dulapului, fără să-şi dea încă seama că grăsanul îl apropia

de el cu degetele lui scurte, cu pumnul înfăşurat în batista care poate că ar fi căzut dacă celălalt... Dar dacă n-ar fi căzut, sinuciderea era evidentă. Pentru cine? Un comandant al poliţiei moare într-o încăpere pustie, cu duşmanul lui în faţă. Cine a dispus de cine? Celălalt îşi desfăcu centura şi dădu dintr-o dată tot paharul pe gât. Transpiraţia îi păta subsuorile şi-i aluneca pe gât. Degetele, scurte de parc-ar fi fost tăiate, apropiau cu insistenţă pistolul. Ce să spună? Că totul era clar în ceea ce-l privea; că n-o să dea înapoi?; nu-i aşa? El întrebă ce lucru era clar, iar celălalt spuse că e limpede că n-are nimic să-şi reproşeze, că dacă era vorba chiar de moarte tot nu dădea înapoi, că n-avea rost să-şi piardă vremea mereu cu nimicuri şi că aşa stăteau lucrurile. Dacă nici asta nu-l convingea, atunci nu mai ştia ce l-ar putea convinge. Era o dovadă – îi spuse celălalt – că trebuia să treacă de partea lor; era cumva vreunul din partidul lui care să fie dispus să-i demonstreze, punându-şi viaţa în primejdie, că doreau să fie de partea lor? Aprinse o ţigară şi-i oferi şi lui una, iar el şi-o aprinse singur şi apropie chibritul arzând de faţa cafenie a grăsanului, dar acesta suflă şi îl stinse, iar el se simţi prinsul celuilalt. Luă pistolul şi puse ţigara în echilibru instabil pe marginea paharului, fără să-şi dea seama că cenuşa cădea în băutură şi se depunea pe fund. Îşi apăsă capătul ţevii pe tâmplă şi nu încercă nicio senzaţie termică, cu toate că-şi închipui că trebuia să-i fie frig şi-şi aminti că avea treizeci şi opt de ani, dar că nimănui nu-i păsa de asta, grăsanului în niciun caz, iar lui şi mai puţin.

Şi în dimineaţa aceea se îmbrăcase în faţa oglinzii mari, ovale, din camera lui şi mirosul de tămâie îi pătrunsese în nări, iar el se prefăcuse că nu simte nimic. Se mai ridica din grădină parfum de castan peste pământul uscat şi curat al anotimpului. Văzu un bărbat puternic, cu braţele puternice, cu stomacul plat, fără grăsime, cu muşchii tari

în jurul ombilicului întunecat, unde se întâlneau puful sexului cu cel al stomacului. Îşi trecu o mână peste obraji, peste nările turtite şi simţi iarăşi mirosul de tămâie. Alese o cămaşă curată din dulap şi nu-şi dădu seama că revolverul nu mai era acolo, sfârşi cu îmbrăcatul şi deschise uşa camerei. „N-am timp; într-adevăr, n-am timp. Îţi spun că n-am timp."

Grădina era plină de plante decorative dispuse în formă de potcoavă şi de floare de crin, de trandafiri şi arbuşti, şi panglica ei verde înconjura clădirea cu un etaj, construită în stil florentin, cu coloane zvelte şi frize de ipsos deasupra porticului. Pereţii erau pictaţi în trandafiriu înspre exterior şi în saloanele prin care trecu în dimineaţa aceea, lumina nesigură a orei decupa siluetele încărcate ale policandrelor, statuile de marmură, draperiile de catifea, fotoliile înalte îmbrăcate în brocart, vitrinele şi liniile aurite ale comodelor. Dar se opri alături de uşa laterală în fundul salonului, cu mâna pe mânerul de bronz şi nu dori să deschidă şi să coboare.

„Aparţinea unor persoane care au plecat în Franţa. Am cumpărat-o pe nimica toată, dar restaurarea ne-a costat mult. I-am spus soţului meu: lasă-mă să mă ocup de tot, las-o pe seama mea, ştiu cum…"

Grăsanul sări din fotoliu, uşor, umflat de aer şi îndepărtă mâna care presa pistolul la tâmplă: nimeni nu auzi împuşcătura, fiindcă era târziu şi erau singuri, da, poate că pentru asta n-o auzi nimeni, iar glontele se înfipse în peretele albastru al încăperii, în timp ce şeful poliţiei râdea şi zicea că de data asta ajunge cu joaca şi cu glumele astea periculoase; la ce bun, când totul se putea aranja aşa de uşor? Aşa de uşor, gândi el; e timpul ca lucrurile să se aranjeze uşor; n-o să trăiesc niciodată liniştit?

— De ce nu mă lăsaţi în pace? De ce?

— Dar totul e foarte simplu, bătrâne. Depinde de tine.

— Unde suntem?

Nu venise el; îl aduseseră; erau în centrul oraşului, dar şoferul îl rătăcise, cotise la stânga, apoi la dreapta, transformând geometria aceea spaniolă, de dreptunghiuri, într-un labirint care te înghiţea încetul cu încetul. Toate astea veneau pe neaşteptate, ca mâna scurtă şi fragilă a celuilalt, care-i smulse arma, continuând să râdă, şi se aşează iar, din nou greoi, gras, asudat, cu ochii scânteietori.

— Nu suntem noi cei care-i avem pe ceilalţi? Ştii? Alegeţi totdeauna prietenii dintre oamenii care-i au pe ceilalţi, deoarece, cu ei, n-o să te aibă nimeni pe tine. Să bem.

Ciocniră şi grasul spuse că lumea se împarte în puternici şi în fricoşi şi că venise timpul să aleagă. Mai zise că ar fi tare păcat dacă deputatul – el – nu ar şti să aleagă la timp, deoarece ei erau nişte tipi de treabă, oameni cumsecade, şi dădeau tuturor posibilitatea să aleagă numai că nu erau toţi la curent cu lucrurile ca deputatul, îşi închipuiau că sunt grozavi şi întorceau armele, când era aşa de uşor să treci dintr-o tabără în alta. Cu aerul că nici nu te gândeşti la ce faci şi să ajungi de partea care trebuie. Nu cumva era prima dată când îşi întorcea haina pe dos? Atunci unde fusese în ultimii cincisprezece ani? Vocea celuilalt, grasă ca şi carnea, insinuantă şi şerpuitoare ca o năpârcă, îl adormea; un gâtlej cu inele contractabile, lubrifiat de alcool şi havane:

— Nu-ţi spune nimic?

Celălalt îl privi fix iar el continuă să-şi mângâie catarama centurii, fără să-şi dea seama ce face, până când îşi retrase degetele, fiindcă plăcuţa de argint îi amintea răceala sau căldura pistolului şi fiindcă voia să aibă mâinile libere.

— Mâine o să-i împuşte pe popi. Ţi-o spun şi ca o dovadă de prietenie, pentru că sunt sigur că nu faci parte din fricoşii ăia.

Dădură la o parte scaunele. Celălalt se duse la fereastră

şi bătu violent cu degetele în geam. Făcu un semn, apoi întinse mâna omului. Celălalt rămase pe prag, în timp ce el coborî după găleata împuţită şi întunecoasă şi vărsă gunoiul şi totul începu să miroasă a coajă de portocală putrezită, a ziar mucezit. Omul care era lângă uşă îşi ridică un deget spre pălăria albă şi-i arătă că bulevardul 16 Septembrie era în direcţia aceea.

— Ce părere ai?

— Că trebuie să trecem de partea ălorlalţi.

— Eu nu.

— Şi tu?

— Vă ascult.

— Nu mai ascultă nimeni pe-aici?

— Saturno e persoană de încredere, nu transpiră niciun cuvânt din casa ei…

— Dacă nu ies, îi scot eu…

— L-am urmat pe şef şi uite că nu mai merge treaba cu el.

— E un om pierdut. Cel nou i-a întins o cursă de toată frumuseţea.

— Ce propui?

— Eu zic să vedem de unde bate vântul.

— Mai bine-mi tai urechile. Ce dracu suntem noi?

— Cum?

— Trebuie să existe o portiţă.

— Dar nu se prea vede, nu?

— Ba da. Ne dăm la o parte?

— Eu n-am spus nimic.

— Poate că da, poate că nu, depinde…

— Eu zic că trebuie să fim bărbaţi dintr-o bucată, cu ăsta sau cu celălalt…

— Treziţi-vă, generale, se apropie ziua.

— Cum rămâne?

— Păi… aşa. Fiecare face ce-l taie capul.

— Păi… cine ştie.

— Eu aşa aş zice.
— Atunci, crezi că şeful nu mai are nici o şansă?
— Aşa mi se pare, mi se pare…
— Ce?
— Mi se pare, asta-i tot.
— Şi tu, ce-ai hotărât?
— Ei, mi se pare şi mie că…
— În sfârşit, la o adică, să fie ca şi cum n-am fi pălăvrăgit nimic.
— Cine crezi c-o să ciripească toate astea?
— Nu ştiu, aşa, o bănuială.
— Blestematele de bănuieli.
— Atunci, ieşim din încurcătură împreună?
— Împreună, sigur, da' fiecare scapă pe unde poate…
— … că pâinea şi cuţitul tot acolo rămân…
— Asta-i sigur. Tot acolo.
— Nu mâncaţi, dom'le general Jiménez?
— Fiecare le ştie pe-ale lui.
— Da, da' dacă-şi dă vreunul drumul la gură…
— Ce-ţi trece prin cap, frate? Aici nu suntem toţi fraţi?
— De acord, de acord, dar unul îşi poate aduce aminte de mămica lui care l-a adus pe lume, aşa că, cinstit, bănuielile…
— Pârlitele de bănuieli, cum zice coana Saturno…
— Curvele de bănuieli, colonele Gavilán.
— Şi dacă unu' şi-aduce aminte.
— Fiecare o să facă ce crede şi asta-i tot.
— Dar vrea să-şi salveze pielea, nu?
— Cinstit, domnule deputat, în mod cinstit.
— Cinstit, generale, bineînţeles.
— Atunci…
— Aici n-a fost nimic.
— Nimic, nici atâtica.
— Dar e sigur că-l aranjează pe şef?
— Pe care, pe cel dinainte sau pe cel de-acum?

— Pe ăl dinainte…

Chicago, Chicago, that toddlin' town[31]*:* coana Saturno ridică acul fonografului şi bătu din palme:

— În ordine, păpuşilor… iar el îşi puse pălăria de paie şi dădu la o parte perdelele, râzând, dar nu le văzu decât dintr-o parte, reflectate în oglinda murdară a salonului, cu pielea brună, năclăită de pudră şi de cremă, cu aluniţe false desenate pe obraji, pe sâni, lângă buze, cu sandale de satin sau de lac, cu fustele scurte, cu genele date cu albastru, şi văzu şi mâna Cerberului îmbrăcat de sărbătoare, pudrat la fel:

— Cadoul meu, domnule?

Şi totul o să treacă cu bine, o ştia, şi se frecă pe abdomen cu mâna dreaptă, întârziind în grădiniţa din faţa casei de *rendez-vous* ca să respire parfumul de rouă al peluzei şi prospeţimea apei din fântâna căptuşită cu catifeaua mâlului; bun, generalul Jiménez trebuie să-şi fi scos ochelarii albăstrii şi probabil că-şi freca pleoapele uscate şi barba albită de solzii datoraţi conjunctivitei: o să ceară să i se scoată cizmele, să i le scoată cineva, fiindcă el era obosit şi pentru că în fond era obişnuit să i le tragă cineva şi toţi or să înceapă să râdă, căci generalul probabil c-o să profite de poziţia fetei ca să-i ridice fustele, scoţând la vedere fesele mici, rotunde şi întunecate, acoperite de o mătase liliachie, cu toate că ceilalţi ar fi preferat spectacolul rar al ochilor acelora mereu voalaţi, căscaţi de data asta ca nişte stridii uriaşe, insipide şi toţi, prietenii, fraţii, camarazii, or să întindă braţele şi-or să le pună pe tinerele pensionare ale coanei Saturno să-i dezbrace, iar ele se vor învârti ca nişte albine doar în jurul celor îmbrăcaţi în costumul militar, ca şi cum niciuna n-ar fi ştiut ce-ar fi putut să fie sub uniformă, sub butonii cu efigia vulturului şi-a şarpelui, sub eghileţii de aur; el le văzuse învârtindu-se aşa, umede, fluturi abia ieşiţi din cocon,

31 Chicago, Chicago, oraşul acela plin de mişcare (engl.).

ridicându-şi braţele de metise, cu pudriera şi puful în mână, albind de pudră capetele prietenilor, ale fraţilor, ale camarazilor întinşi pe paturi cu picioarele desfăcute şi cu cămăşile pătate de coniac, cu tâmplele năclăite şi mâinile uscate, în timp ce ritmul charlestonului se filtra, în timp ce ele îi dezbrăcau cu mişcări lente şi sărutau fiecare parte dezgolită şi chicoteau de câte ori ei îşi întindeau degetele: îşi privi unghiile punctate cu alb, semn că era mincinos, după cum se spunea, şi semiluna unghiei de la degetul mare. Iar câinele lătra aproape de el. Îşi ridică reverele hainei şi merse spre casă, cu toate c-ar fi preferat să se întoarcă dincolo şi să doarmă înlănţuit de corpurile pudrate şi să slobozească acidul care-i ţinea nervii atât de încordaţi şi-l obliga să rămână cu ochii deschişi, privind fără rost şirurile de case scunde, cenuşii, înconjurate de balcoane încărcate cu vaze de flori din porţelan şi sticlă, şirurile de palmieri uscaţi şi colburoşi ai bulevardului, mirosind fără rost resturile de ştiuleţi ardeiaţi şi de sos cu oţet.

Îşi trecu o mână peste ţepii obrazului. Căută în legătura de chei care-l incomoda. Ea probabil că era în momentul acela acolo, jos; ea, care urca şi cobora scările acoperite de covoare fără niciun zgomot şi se speria de câte ori îl vedea că intră: „Ah! Mi-a fost frică. Nu te aşteptam. Nu, nu te aşteptam atât de curând; îţi jur că nu te aşteptam aşa de devreme”, iar el se întreba de ce-şi lua ea aerele acelea de complicitate ca să-i reproşeze vina. Dar toate astea aveau un nume şi întâlnirile, atracţia reprimată înainte de-a se manifesta, refuzul care-i apropia uneori, nu aveau încă nume, nici înainte de-a se naşte, nici o dată consumate, fiindcă cele două acte erau un singur lucru. O dată, în întuneric, degetele lor se întâlniră pe balustrada scării şi ea îi strânse mâna, iar el aprinse lumina ca să nu se împiedice, fiindcă nu ştia că ea cobora în timp ce el urca, dar faţa ei n-avea nimic de a face cu ceea ce simţea mâna

ei, şi de aceea ea stinse lumina, iar el vru să numească asta perversitate, dar nici acesta nu era cuvântul nimerit, căci obişnuinţa nu poate fi perversă, din momentul când încetează să fie premeditată şi întâmplătoare. Cunoştea un lucru, dulce, învelit în mătase şi cearceafuri de in, un lucru perceput prin atingere, deoarece luminile camerei nu se aprindeau niciodată în momentele acelea: doar atunci, pe scară, nu-şi ascunse nici faţa, nici expresia ei. Asta se întâmplase o singură dată şi nu era nevoie să-şi amintească şi totuşi era chinuit de dorinţa dulce-amară de-a se întâmpla din nou. Se gândi şi încercă sentimentul acela când lucrul se repetase, când se repetă chiar în dimineaţa aceea şi aceeaşi mână o atinse pe a lui, de data asta pe balustrada scării care conducea în pivniţă, când nicio lumină nu se aprinse şi ea îl întrebă doar: – Ce cauţi aici?, înainte de-a-şi reveni şi de-a continua cu o voce neutră: – Ah, ce frică mi-a fost! Nu te aşteptam. Îţi jur că nu te aşteptam aşa de devreme – neutră, fără ironie, iar el respira doar mirosul acela aproape carnal, mirosul acela însoţit de cuvinte. De formula ştiută.

Deschise uşa pivniţei şi la început nu-l zări, căci părea făcut din tămâie; ea luă braţul oaspetelui ascuns care încerca să mascheze cutele sutanei între picioare şi să împrăştie mirosul sfinţit agitându-şi braţele, înainte de-a-şi da seama de inutilitatea acestor lucruri – protecţia femeii, gesturile lui negre de mirare şi de spaimă exagerată – şi de-a lăsa capul în jos cu un gest bine jucat de cădere în neant, care trebuie să-l fi reconfortat şi să-i fi dat siguranţa că oficia, pentru propria lui satisfacţie, dacă nu pentru cea a martorilor care nu-l priveau pe el, ci se uitau unul la altul, gesturile consacrate ale resemnării. Dori, ceru ca omul care intrase atunci să-l privească, să-l recunoască: trăgând cu ochiul, preotul văzu că nu-şi putea desprinde ochii de pe femeie, nici ea de pe el, cu toate că-l îmbrăţişa şi-l acoperea pe slujitorul Domnului care simţea în spasmul

vezicii, în ochii şi în limba injectate, galbene, promisiunea unei spaime pe care, când va veni momentul – momentul următor, căci n-o să mai apuce probabil altul – n-o va putea ascunde. Nu-i mai rămânea decât clipa asta, gândi preotul, ca să accepte destinul, dar în clipa asta nu avea martori. Bărbatul cu ochii verzi poruncea: îi cerea femeii să ceară, să îndrăznească să ceară, să obţină de la hazard un da sau un nu, iar ea nu putea răspunde: nu mai putea răspunde. Preotul îşi închipui că, în altă zi, sacrificând această posibilitate de-a răspunde sau de-a cere, ea sacrificase încă de atunci o viaţă, viaţa slujitorului lui Dumnezeu. Lumânările trădau opacitatea pielei, materie care susţine transparenţa şi strălucirea; lumânările dublau cu un geamăn negru albeaţa feţei, a gâtului, a braţelor. Aşteptă ca ea să i-o ceară. Văzu contractarea gâtului pe care dorea să-l sărute. Preotul suspină; ea n-o să-i ceară nimic şi lui îi rămânea, în faţa bărbatului cu ochii verzi, doar o clipă pentru a mima resemnarea, pentru că mâine n-o să mai poată, o să-i fie desigur imposibil, fiindcă mâine resemnarea îşi va fi uitat numele şi se va numi intestine, iar intestinele nu cunosc cuvintele Domnului.

Dormi până la prânz. Îl deşteptă cântecul unei flaşnete, în stradă, şi nu se obosi să recunoască melodia, deoarece tăcerea nopţii trecute – sau amintirea, care era noaptea şi tăcerea – impunea timpi morţi nesfârşiţi care tăiau melodia, iar apoi începea din nou ritmul lent, melancolic, ce se strecura prin fereastra întredeschisă, înainte ca amintirea lipsită de zgomote să-l întrerupă din nou. Telefonul sună, luă receptorul, auzi râsul stăpânit al celuilalt şi zise:

— Bine.

— Îl avem aici la comandatura poliţiei, domnule deputat.

— Da?

— Domnul Preşedinte e la curent.

— Atunci…

— Ştii. Un gest. O vizită. Nu-i nevoie să spui nimic.
— La ce oră?
— Vino cam pe la două.
— Pe curând.

Ea ascultase din camera de alături şi începu să plângă, lipită de uşă, iar apoi nu mai auzi nimic şi-şi şterse obrajii de lacrimi înainte de-a se aşeza în faţa oglinzii.

Cumpără un ziar de la un vânzător de stradă şi încercă să-l citească, în timp ce conducea, dar putu doar să arunce o privire pe titlurile care vorbeau despre împuşcarea celor care atentaseră la viaţa celuilalt şef, candidatul. Şi-l aminti în momentele importante, în campania împotriva lui Villa, la prezidenţie, când toţi îi juraseră credinţă şi privi fotografia părintelui Pro, cu braţele desfăcute, în clipa când era împuşcat. Pe lângă el defilau capotele albe ale maşinilor de tip nou, fustele scurte şi pălăriile în formă de clopot ale femeilor, pantalonii evazaţi ai trăsniţilor la modă, lustragii aşezaţi pe jos, în jurul broaştei cu fântâna ei arteziană, dar nu oraşul era cel care defila în faţa privirii sticloase şi fixe, ci cuvântul.

Îl savură şi-l văzu în privirile rapide de pe trotuare, care se încrucişau cu a lui, îl văzu în atitudini, în clipitul din ochi, în expresiile trecătoare, în ridicatul din umeri, în semnele obscene ale degetelor. Se simţi primejdios de viu, agăţat de volan, dezgustat de feţele, de gesturile, de semnele scârboase ale degetelor, între două oscilaţii ale pendulului. Azi trebuia să o facă, fiindcă mâine, în mod fatal, cei care erau azi ultragiaţi îl vor ultragia la rândul lor. Un reflex într-un geam îl orbi şi-şi duse mâna la pleoape; alesese totdeauna cum trebuie, pe mai marele zilei, pe stăpânul în ascensiune împotriva celui în declin. Apăru imensul Zócalo, cu posturile de gardă între arcade şi clopotele Catedralei făcură să răsune bronzul profund al orei două după-amiază. Arătă legitimaţia de deputat gărzii de la intrarea din strada Moneda. Iarna translucidă a

platoului decupa silueta bisericească a vechiului México şi grupuri de studenţi în sesiunea de examene coborau străzile Argentina şi Guatemala. Parcă maşina în curtea interioară. Luă ascensorul. Străbătu saloanele în lemn de trandafir, luminate de candelabre, şi se aşeză în anticameră. În jurul lui, cei care vorbeau în şoaptă nu ridicau tonul decât ca să pronunţe cu veneraţie cele trei cuvinte:

— *El Señor Presidente.*[32]

— *Ol Soñor Prosodonto*.

— *Al Sañar Prasadanta.*

— Deputatul Cruz? Intraţi.

Grăsanul îi întinse braţele şi amândoi se bătură cu palma pe spate şi pe mijloc şi-şi frecară şoldurile şi grăsanul râse ca de obicei, cu zguduiri lăuntrice şi mimă cu arătătorul o împuşcătură în cap, şi râse din nou fără zgomot, scuturându-şi în tăcere burta şi obrajii negricioşi. Îşi încheie cu destulă greutate gulerul uniformei şi-l întrebă dacă citise ziarele, iar el răspunse că da, că prinsese dedesubtul jocului, dar că asta n-avea nicio importanţă şi că venise doar ca să-şi reafirme ataşamentul faţă de domnul Preşedinte, adeziunea sa necondiţionată, şi grăsanul îl întrebă dacă dorea ceva, iar el îi vorbi despre anumite terenuri părăginite în afara oraşului, care în prezent nu valorau mare lucru, dar care ar putea fi parcelate cu timpul şi celălalt îi promise să aranjeze afacerea, fiindcă, la urma urmei, ei doi erau camarazi, fraţi, şi domnul deputat intrase în luptă, ohooo… din… da, din ’913 şi acum avea tot dreptul să trăiască în siguranţă şi la adăpost de surprizele politicii; îi spuse toate astea şi iar îl mângâie pe braţ şi-l bătu pe spate şi şolduri ca să pecetluiască prietenia. Uşa cu mânere aurite se deschise şi din celălalt birou ieşiră generalul Jiménez, colonelul Gavilán şi alţi amici care fuseseră azi-noapte la Saturno şi

32 Domnul Preşedinte (span.).

trecură fără să-l vadă, cu capetele aplecate şi grăsanul începu iar să râdă şi-i spuse că mulţi prieteni de-ai lui veniseră să se pună la dispoziţia domnului Preşedinte în ceasurile acelea de unire şi întinse un braţ, invitându-l să intre.

În fundul biroului, aproape de o lampă cu lumină verzuie, văzu doi ochi înşurubaţi în adâncul craniului, nişte ochi de tigru la pândă, lăsă capul în jos şi spuse:

— La ordinele dumneavoastră, domnule Preşedinte… Pentru a vă servi necondiţionat, vă asigur, domnule Preşedinte…

EU simt din nou mirosul de ulei stătut pe care mi-l întind pe ochi, pe nas, pe buze, pe picioarele reci, pe mâinile albăstrii, pe pulpe, aproape de sex şi cer să deschidă fereastra: vreau să respir. Scot un sunet spart prin nări şi-i las să facă ce vor şi-mi încrucişez braţele pe stomac. Inul aşternuturilor, prospeţimea lui. Iată ceva important. Ce ştiu ei, Catalina, preotul, Teresa, Gerardo?

— Lăsaţi-mă…

— Ce ştie doctorul. Îl cunosc eu mai bine. Altă figura pe care ne-o face.

— Taci.

— Teresita, nu-l contrazice pe tata… pe mama, voiam să spun… Nu vezi că…

— Aş. Eşti la fel de vinovată ca el. Tu din slăbiciune şi laşitate, el din… din…

— Ajunge. Ajunge.

— Bună seara.

— Pe aici.

— Ajunge, pentru Dumnezeu.

— Continuaţi, continuaţi.

La ce mă gândeam? Ce-mi aminteam?

— … ca nişte cerşetori, de ce-l obligă pe Gerardo să muncească?

Ce înţeleg ei, Catalina, preotul, Teresa, Gerardo? Ce importanţă or să aibă ifosele lor de doliu sau formulele referitoare la onoare care vor apărea în ziare? Cine va fi destul de onest ca să spună, cum o spun eu acum, că unica mea iubire a fost posesiunea lucrurilor, stăpânirea lor senzuală? Iată ce iubesc. Aşternuturile pe care le mângâi. Şi toate celelalte, care-mi defilează acum prin faţa ochilor. Dalele de marmură italiană, cu vine verzi şi negre. Sticlele care păstrează soarele verilor din locurile lor. Tablourile vechi, cu lacul crăpat, care culeg într-o singură tuşă de culoare lumina soarelui sau a lămpilor, pe care le poţi parcurge pe îndelete cu ochii şi cu degetele, aşezat pe un divan de piele albă cu aplicaţii aurite, cu un pahar de coniac într-o mână şi cu ţigara în cealaltă, îmbrăcat într-un smocking uşor, de mătase, cu pantofi uşori, de iac, odihnindu-se pe un covor adânc şi tăcut de merinos. Aşa devine un om stăpânul peisajului şi al feţelor altor oameni. Aşa, sau aşezat pe o terasă dând spre Pacific, privind apusul soarelui şi reproducând cu toate simţurile, încordate, da, delicioase, acel du-te-vino, acel contact al valurilor argintate cu nisipul umed. Pământ. Pământ care poate fi convertit în bani. Terenuri parcelate, în oraş, pe care începe să se înalţe pădurea de schele ale construcţiilor. Terenuri verzi şi galbene la ţară, totdeauna cele mai bune, în apropierea stăvilarelor, străbătute de zumzetul tractorului. Terenuri verticale, în munţii bogaţi în minereuri, sipete brune. Maşini: mirosul savuros de rotativă care-şi vomează foile într-un ritm accelerat…

„— Ei, don Artemio, vă simţiţi rău?

— Nu, din cauza căldurii. Arşiţa asta. Cum merge, Mena? Vrei să deschizi ferestrele?

— Imediat…”

Ah, zgomotele străzii. Dintr-o dată. E imposibil să le descompui. Ah, zgomotele străzii.

„— Ce doriţi, don Artemio?

— Mena, dumneata ştii cu cât entuziasm l-am apărat aici, până în ultima clipă, pe preşedintele Batista. Dar acum, când nu mai e la putere, nu mai e aşa uşor, şi e şi mai greu să-l susţii pe generalul Trujillo, cu toate că e încă la putere. Dumneata, care-i reprezinţi pe amândoi, trebuie să înţelegi… E o problemă delicată…

— Ah, nu vă faceţi griji, don Artemio, o să aranjez eu asta. Deşi, cu toţi cei loviţi de naţionalizări… Şi fiindcă tot vorbim despre asta, uite, v-am adus un articol care explică opera Benefactorului…[33] Asta-i tot…

— Cum să nu. Lasă-mi-l. Ah, Díaz, vii la timp. Bagă asta ca articol de fond, cu o semnătură imaginară… La revedere, Mena, aştept veşti de la dumneata…”

Veşti de la dumneata. Veşti. Aştept veşti. Veşti despre buzele mele albite, aaah, o mână, daţi-mi o mână, ah, alt puls ca să-l reînvie pe al meu, buze ca ceara…

— Tu eşti vinovat.

— Asta te uşurează? Învinovăţeşte-mă. Am trecut fluviul călare. Ne-am întors pe pământul meu natal. Pământul meu.

— … am vrea să ştim unde…

În sfârşit, în sfârşit îmi oferă plăcerea să le văd venind, îngenuncheate la propriu, să-mi ceară asta. Preotul făcuse începutul. Probabil că-mi dă ceva târcoale din moment ce ele vin până la căpătâiul meu cu tremurul acela uşor care nu scapă atenţiei mele. Încearcă să ghicească renghiul pe care vreau să li-l joc, ultimul renghi, pe care l-am savurat atât în mine însumi, umilinţa definitivă de-ale cărei consecinţe totale n-o să mă mai pot bucura, dar ale cărei spasme iniţiale mă încântă acum. Poate că asta va fi ultima flacără de triumf…

— Unde… – şoptesc cu atâta suavitate, atâta prefăcătorie… – Unde… Lăsaţi-mă să mă gândesc… Teresa, cred că-mi aduc aminte… Nu e o casetă de acaju…

---

33 Aşa era numit de susţinătorii săi dictatorul Trujillo.

în care-mi ţin ţigările…? Are fund dublu…

Nu apuc să termin. Se scoală amândouă şi aleargă spre imensul birou ferecat la care cred ele că uneori, noaptea, îmi petrec ceasurile de insomnie citind anumite lucruri: ele ar vrea să fie aşa. Cele două femei se opintesc să deschidă sertarele, împrăştie hârtiile şi găsesc, în sfârşit, cutia de abanos. Ah, aşadar acolo era. Acolo era alta. Sau o luaseră. Probabil că degetele lor deschid cu înfrigurare al doilea fund, făcându-l să alunece sub primul. Nu găsesc nimic. Când am mâncat ultima oară? E mult de când am urinat. Dar să mănânc. Am vomat. Dar am să mănânc.

„— Subsecretarul la telefon, don Artemio…”

Au tras perdelele, nu-i aşa? E noapte, aşa-i? Există plante care au nevoie de lumina nopţii ca să înflorească. Aşteaptă să vină întunericul. Rochiţa-rândunicii îşi desface petalele la apusul soarelui. Rochiţa-rândunicii. În coliba aceea crescuse una, în coliba de lângă fluviu. Se deschidea la căderea nopţii, da.

„— Mulţumesc, domnişoară… Bun… da, la telefon Artemio Cruz. Nu, nu, nu, nu există conciliere posibilă. E pur şi simplu o tentativă de-a răsturna guvernul. Au reuşit deja să determine sindicatul să abandoneze în masă partidul oficial; dacă asta continuă, pe cine o să vă sprijiniţi, domnule subsecretar?… Da… Asta-i singura soluţie: să negaţi existenţa grevei, să le trimiteţi trupe, să-i ciomăgească bine şi să-i împrăştie, şi să-i închidă pe capi… Situaţia mi se pare gravă, domnule…”

Mimoza de asemenea, îmi amintesc că şi mimoza are sentimente; poate fi senzitivă şi pudică, castă şi palpitantă, vie, mimoza…

„— … da, desigur… şi încă ceva, ca să vorbim deschis: dacă vă arătaţi slabi, eu şi asociaţii mei ne transferăm imediat capitalurile în afara Mexicului. Ne trebuie garanţii. Spuneţi, ce s-ar întâmpla dacă în două săptămâni ar părăsi ţara o sută de milioane de dolari, de exemplu?… ei?… Nu,

înţeleg foarte bine. Asta mai lipsea!…”

În sfârşit. S-a terminat. Ah. Asta a fost tot. Tot? Cine ştie. Nu-mi aduc aminte. De mult nu mai ascult vocile de pe magnetofon. E mult de când mă prefac şi în realitate mi-e gândul la lucrurile pe care-mi place să le mănânc, da, e mai important să mă gândesc la mâncare, fiindcă n-am mai mâncat de multe ore, iar Padilla opreşte magnetofonul şi eu am rămas cu ochii închişi şi nu ştiu ce-or fi gândind, ce-or fi zicând Catalina, Teresa, Gerardo ăla, fata – nu. Gloria a plecat, e ceva timp de când a ieşit cu fiul lui Padilla, se giugiulesc în salon, profitând că au rămas singuri – pentru că rămân cu ochii închişi şi mă gândesc doar la cotlete de porc, la muşchi fript la cuptor, la curcani împănaţi cu trufe, la supele care-mi plac aşa de mult, aproape la fel de mult ca deserturile, ah, da, am avut totdeauna o slăbiciune pentru dulciuri, iar aici dulciurile sunt delicioase, prăjituri cu migdale şi ananas, cu nucă de cocos şi halviţă, ah, ah, şi lapte caramelizat, rulouri de Zamora, mă gândesc la asta, fructe glasate, şi peşti, *huachinangos,* bibani, sole, mă gândesc la stridii şi crevete.

— Am trecut fluviul călare. Şi-am ajuns până la dune, lângă mare. În Veracruz.

crustacee şi calmari, caracatiţe şi fructe de mare, mă gândesc la bere, amară ca marea, la bere, mă gândesc la vânatul din Yucatán, la faptul că nu sunt bătrân, nu, deşi eram într-o zi, în faţa unei oglinzi, la brânzeturi fermentate, ah, cât de mult îmi plac, mă gândesc, doresc, asta mă uşurează, ah, cât mă plictiseşte să-mi aud propria voce, exactă, insinuantă, autoritară, având acelaşi rol, mereu, ce plictiseală, când aş putea să mănânc, să mănânc; mănânc, dorm, fac amor şi restul, ce? ce? cine vrea să mănânce să doarmă să-şi facă de cap pe banii mei? tu, Padilla, şi tu, Catalina, şi tu, Teresa, şi tu, Gerardo, şi tu, Paquito Padilla, aşa te cheamă?, care acum probabil că

muşti buzele nepoatei mele în penumbra salonului meu adică a salonului ăstuia, tu care mai eşti tânăr, fiindcă eu nu trăiesc aici, voi sunteţi tineri, eu ştiu să trăiesc bine, de-aia nici nu trăiesc aici, sunt un bătrân, ei?, un bătrân plin de manii, care are dreptul să le aibă, căci s-a lăsat dus, pricepeţi?, s-a lăsat dus ducându-i de nas pe ceilalţi, a ştiut să aleagă la timp, ca în noaptea aceea, ah, mi-am adus aminte, noaptea aceea, cuvântul acela, femeia aceea; să mi se dea de mâncare; de ce nu-mi daţi de mâncare; plecaţi de aici: ah, durere; la o parte; *chinguen a su madre*[34].

TU îl vei pronunţa: e cuvântul tău; şi cuvântul tău e al meu: cuvânt de onoare; cuvânt – promisiune; cuvânt – aur calp; cuvânt de stea; imprecaţie, intenţie-salut, proiect de viaţă, obârşie, amintire, strigăt al disperaţilor – eliberare a săracilor, ordin al celor puternici, invitaţie la ceartă şi la muncă, epigraf al iubirii, semn al naşterii, ameninţare şi batjocură, verb martor, tovarăş de sărbătoare şi de beţie, spadă a curajului, tron al forţei, colţ al prefăcătoriei, blazon al rasei, colac de salvare al extremelor, rezumat al istoriei; simbol şi emblemă a Mexicului; cuvântul tău;

— Fă-i felul maică-ti
— Fiu de *chingada*
— Noi suntem adevăraţii *chingones*
— Lasă-te de *chingaderas*
— Acum îl termin
— Hai, *chingaquedito*
— Nu te lăsa pus jos
— Am avut-o pe baba asta
— Pune jos
— Puneţi jos
— Aranjează-l bine, fără să te uiţi

34 Verbul mexican *chingar* (a viola) şi substantivele derivate *(chingada, chingón, chingaquedito, chingadera)* se folosesc în expresii triviale şi pentru a denumi abuzurile, violenţele, escrocheriile.

— L-am aranjat de o mie de pesos
— M-a avut şeful
— Nu-mi prăpădi ziua – Hai toţi la *chingada*
— M-a pus jos, dar nu m-a avut
— L-am aranjat pe indian
— Ne regulează străinii
— Trăiască Mexicul, pui de *rechingada;*

tristeţe, zori, prăjire, beţie, minciună, somn neliniştit: fii ai cuvântului. Născuţi din *chingada*, morţi în *chingada,* trăind doar prin *chingadera;* pântece şi giulgiu, ascunşi în *chingada.* Ea e cea care face faţă, ea împarte cărţile, ea riscă totul pe-o carte, ea maschează reticenţa şi jocul dublu, ea dă la iveală rivalitatea şi curajul, ea îmbată, strigă, moare, trăieşte în fiecare pat, prezidează ceremoniile prieteniei, ale urii, ale puterii. Cuvântul nostru. Tu şi eu, membrii ai acestei masonerii: ordinul *chingadei.* Eşti cine eşti, pentru că ai pus jos pe alţii şi nu te-ai lăsat pus jos; eşti cine eşti, fiindcă n-ai ştiut să-i ai pe ceilalţi şi i-ai lăsat să te aibă; lanţ al *chingadei* ai cărei prizonieri suntem toţi: prin veriga de sus, prin veriga de jos, legaţi de toţi fiii *chingadei* care ne-au precedat şi care ne vor urma; vei moşteni *chingada;* la rândul tău o vei lăsa moştenire urmaşilor; eşti fiul fiilor *chingadei:* vei fi tatăl altor copii ai *chingadei;* cuvântul nostru, ascuns sub fiecare faţă, sub fiecare semn, sub fiecare mârşăvie: *chingada* îşi bate joc de tine; *chingada* îţi descarcă sexul ţinut la post, faci dragoste cu *chingada, chingada* îţi ponegreşte mama, n-o să ai mamă, dar o să ai *chingada* ta; graţie *chingadei,* iată-te stăpân, ea ţi-e tovarăş, frate, camarad, e bătrânica ta, mica ta prietenă; *chingada,* scheletul îţi trosneşte în braţele *chingadei;* te simţi cum nu se poate mai bine cu *chingada,* tragi chefuri pe cinste cu *chingada*, cu *chingada* ţi se zbârcesc obrajii; cu *chingada* nu dai înapoi; te agăţi de mamelele *chingadei;*

unde-o să ajungi cu *chingada?*

ah mister, ah amăgire, ah nostalgie: crezi că, datorită ei, te vei întoarce la obârşie; la care obârşie? nu tu; nimeni nu vrea să se-ntoarcă la mincinoasa vârstă de aur, la începuturile sinistre, la mârâitul bestial, la lupta pentru carnea ursului, pentru cavernă şi cremene, la sacrificiu şi la nebunie, la teroarea fără nume a începutului, la fetişul jertfit, la frica de soare, frica de furtună, frica de eclipsă, frica de foc, frica de măşti, la groaza de idoli, la teama de pubertate, teama de apă, teama de foame, teama de-a te simţi părăsit, la teroarea cosmică: *chingada*, piramidă de negaţii, templu *nahuatl* al spaimei

o mister, o amăgire, o miraj; crezi că o să mergi înainte cu ea, c-o să te afirmi; spre care viitor? nu tu; nimeni nu vrea să umble împovărat de blestem, de bănuială, de frustrare, de resentiment, de ură, de invidie, de ranchiună, de dispreţ, de nesiguranţă, de mizerie, de abuz, de insultă, de intimidare, de falsul orgoliu, de falsa virilitate, de corupţia *chingadei* tale;

las-o în drum, ucide-o cu armele care nu-i aparţin; s-o omorâm: să ucidem cuvântul care ne separă, ne împietreşte, ne corupe cu dubla lui otravă de idol şi de cruce; să nu ne fie nici răspuns, nici fatalitate;

roagă-te, acum, când preotul îţi unge buzele, nările, pleoapele, braţele, pulpele, sexul cu ultimul mir; roagă-te: să nu ne fie nici răspuns, nici fatalitate; *chingada,* pui de *chingada, chingada* care otrăveşte dragostea, distruge prietenia, striveşte tandreţea, *chingada* care împarte, *chingada* care desparte, distrugătoarea *chingada, chingada* care otrăveşte; sexul încâlcit în şerpi şi-n metal al mamei de piatră, *chingada;* râgâiala de beţiv a preotului pe piramidă, a domnului pe tron, a ierarhului în catedrală; fum, Spania şi Anáhuac, fum, îngrăşăminte ale *chingadei,* excremente ale *chingadei,* platouri ale *chingadei,* sacrificii, onoruri ale *chingadei,* sclavii ale *chingadei,* temple ale *chingadei,* limbi ale *chingadei;* pe cine-o să pui azi la

pământ, ca să exişti?, şi mâine, pe cine? pe cine-o să pui jos; de care-o să te foloseşti? fiii *chingadei* sunt aceste lucruri, aceste fiinţe pe care-o să le transformi în obiecte pentru uzul tău, obiecte ale plăcerii, ale dominaţiei, ale dispreţului, ale victoriei, ale vieţii tale; fiul *chingadei* e un lucru de care te foloseşti: un nimic

oboseşti

n-o învingi

auzi murmurul celorlalte rugăciuni care nu ascultă propria ta rugăciune: să nu ne fie nici răspuns, nici fatalitate; purifică-te de *chingada;*

oboseşti

n-o înfrângi

ai purtat-o în spinare toată viaţa; lucrul ăsta;

eşti un pui al *chingadei*

al insultei pe care-ai spălat-o insultând alţi oameni

al uitării de care ai nevoie ca să-ţi aminteşti

al acestui lanţ fără sfârşit al nedreptăţii noastre

oboseşti

mă oboseşti; mă învingi; mă obligi să cobor cu tine în infernul ăsta; vrei să-ţi aduci aminte de alte lucruri, nu de asta; mă obligi să uit că lucrurile vor fi, niciodată că sunt, niciodată c-au fost; mă învingi prin *chingada*

oboseşti

odihneşte-te

visează la inocenţa ta

spune c-ai încercat, c-o să-ţi dai silinţa; că într-o bună zi o să-ţi plătească cu aceeaşi monedă, o să-ţi întoarcă cealaltă faţă; când, tânăr, vei vrea să insulţi ceea ce a trebuit să priveşti cu recunoştinţă, o dată bătrân; în ziua în care o să-ţi dai seama de ceva, că ceva s-a sfârşit; într-o bună zi o să te trezeşti – te învinge – şi-o să te priveşti în oglindă şi-o să vezi, în sfârşit, că trebuie să fi lăsat ceva în urma ta; o să ţi-o aminteşti; prima zi lipsit de tinereţe, prima zi a unui timp nou; fixeaz-o, o s-o fixezi, ca pe o

statuie, ca s-o poţi vedea în întregime: o să dai la o parte perdelele ca să intre briza matinală; ah, cum o să te umple, ah, te va face să uiţi mirosul de tămâie, mirosul care te urmăreşte, ah, te va purifica: n-o să-ţi permită nici măcar umbra unei îndoieli: n-o să te conducă în pragul primei îndoieli;

(1947: 11 SEPTEMBRIE)

EL trase perdelele şi respiră aerul pur. Briza dimineţii pătrundea înăuntru, fluturând perdelele ca să-şi anunţe prezenţa. Privi afară: ceasurile zorilor erau cele mai frumoase, cele mai limpezi, cele ale unei primăveri obişnuite. Soarele iradiant va veni în curând să le înăbuşe. Dar la şapte dimineaţa, plaja din faţa balconului era iluminată de calmul proaspăt şi de contururi tăcute. Valurile abia clipoceau şi glasurile rarilor vizitatori nu reuşeau să distragă de la întâlnirea lor solitară soarele născând, oceanul liniştit şi nisipul spălat de maree. Trase perdelele şi respiră aerul pur. Trei puşti treceau pe plajă, adunând în găleţi comorile nopţii: stele, melci, bucăţi de lemn lustruit. O navă cu vele se legăna aproape de ţărm; cerul transparent se proiecta pe pământ printr-un filtru de cel mai palid verde. Nu trecea nicio maşină pe drumul care despărţea hotelul de plajă.

Lăsă să cadă perdelele şi se îndreptă spre sala de baie din plăci de faianţă în stil maur. Privi în oglindă faţa aceea buhăită de somnul care era totuşi aşa de scurt, de distinct. Închise uşa încetişor. Dădu drumul robinetelor şi puse dopul lavoarului. Îşi aruncă bluza de pijama pe capacul closetului. Alese o lamă nouă, o desprinse din învelişul de hârtie cerată şi-o puse în aparatul de ras auriu. Apoi îl lăsă să cadă în apa caldă, umezi un prosop şi-şi acoperi faţa cu el. Aburii întunecară oglinda. O şterse cu o mână şi aprinse lampa cu neon de deasupra oglinzii. Desfăcu tubul cu un

nou produs american, crema de ras cu aplicaţie directă: îşi întinse substanţa albă şi înviorătoare pe obraji, pe bărbie şi pe gât. Îşi fripse degetele când trebui să scoată din apă aparatul de ras. Avu un gest de enervare şi cu mâna stângă întinse pielea obrazului şi începu să se radă, de sus în jos, cu grijă, strâmbându-şi gura. Aburii îl făceau să transpire: simţea cum îi alunecă sudoarea pe spinare. Acum se rădea în sens invers, fără grabă, şi apoi îşi mângâia bărbia ca să se asigure că pielea e netedă Deschise iar robinetele, umezi prosopul, îşi acoperi faţa cu el. Se şterse pe urechi şi-şi dete pe faţă cu o loţiune excitantă care-l făcu să suspine de plăcere. Şterse lama şi o puse din nou în suportul pe care-l băgă în trusa de piele. Scoase dopul şi privi o clipă scurgerea băltoacei cenuşii de săpun şi de păr încleiat. Îşi studie trăsăturile: vru să se recunoască acelaşi de totdeauna, căci, atunci când curăţase din nou aburul care păta cristalul oglinzii, avusese inconştient impresia – la acea oră timpurie, a gesturilor lipsite de importanţă, dar indispensabile, a greţei de la stomac şi-a foamei nedefinite, a mirosurilor nedorite care împresurau viaţa inconştientă a somnului – că trecuse mult timp de când, privindu-se în fiecare zi în oglinda unei băi, nu se văzuse. Dreptunghi de mercur şi de sticlă, unicul portret autentic al figurii cu ochii verzi şi cu gura energică, cu fruntea înaltă şi umerii obrajilor proeminenţi. Deschise gura şi scoase limba presărată cu umflături mici, albe; apoi căută în imaginea din oglindă scobiturile dinţilor pierduţi. Deschise dulăpiorul şi luă protezele care dormeau în fundul unui pahar cu apă. Le clăti repede şi, întorcând spatele oglinzii, şi le puse. Întinse pasta verzuie pe periuţă şi se spălă pe dinţi. Făcu o gargară şi apoi îşi scoase pantalonii de pijama. Desfăcu robinetele duşului. Încercă temperatura apei cu podul palmei şi simţi şuvoiul inegal de apă pe ceafă, în timp ce-şi săpunea corpul slab, cu coastele ieşite în afară, cu

stomacul flasc şi cu muşchii care mai păstrau încă o anumită încordare nervoasă, dar care tindeau să se lase spre interior, într-un fel care i se părea grotesc, dacă nu se supraveghea cu o vigilenţă energică şi artificială… şi asta doar când era observat, ca în zilele astea, de privirile impertinente, în hotel şi pe plajă. Ridică faţa spre duş, închise robinetele şi se frecă cu prosopul. Se simţi iarăşi mulţumit când îşi frecţionă pieptul şi subsuorile cu lavandă şi-şi pieptănă părul cârlionţat. Luă din dulap chiloţii de baie albaştri şi un scampolo. Îşi puse în picioare sandalele italiene din pânză şi sfoară şi deschise încet uşa sălii de baie.

Briza continua să agite perdeaua, iar soarele nu începuse încă să strălucească; ar fi păcat, mare păcat, să piardă o asemenea zi. În septembrie nu ştii niciodată ce-o să fie. Privi spre patul dublu. Lilia mai dormea încă în poziţia aceea firească, liberă: cu capul culcat pe umăr şi braţul întins pe pernă, cu spatele gol şi un genunchi îndoit, scos de sub aşternut. Se apropie de trupul tânăr, pe care se jucau cu graţie primele raze, luminând puful auriu al braţelor şi colţurile umede ale pleoapelor, buzele, subsuoara de culoarea paiului. Se aplecă să privească boabele de perlă ale sudorii de pe buze şi să simtă căldura uşoară care se degaja din corpul de animal mic odihnindu-se, bronzat de soare, impudic cu inocenţă. Întinse braţele, dorind s-o întoarcă şi să-i vadă corpul din faţă. Buzele întredeschise se lipiră şi fata suspină. El coborî să-şi ia micul dejun.

După ce bău cafeaua, se şterse la gură cu şervetul şi privi în jur. La ora aceea mâncau de obicei doar copiii, însoţiţi de bonele lor. Capetele netede şi umede erau ale celor care nu rezistaseră tentaţiei de-a se scălda înainte de masă şi care se pregăteau acum să se întoarcă, cu costumele ude, pe plaja unde domnea timpul acela în afara timpului în care doar imaginaţia copiilor va da ritmul dorit

orelor, lungi ori scurte, cu castele şi ziduri întărite în lucru, cu vesele pregătiri de înmormântare, de plimbări cu picioarele prin apă, de trântă pe nisip, de corpuri cufundate într-un timp fără altă măsură decât cea a soarelui, de ţipete vesele în impalpabilul înveliş al apei. Părea curios să-i vezi, aşa de mici, căutând deja în spaţiul larg deschis în faţa lor locul necesar unei înmormântări fictive, unui castel de nisip. Acum era momentul când copiii plecau şi intrau oaspeţii adulţi ai hotelului.

Aprinse o ţigară şi aşteptă ameţeala uşoară care, de câteva luni, întovărăşea mereu primul fum tras în piept, îşi îndreptă privirea departe de restaurant, spre curba decupată a plăjii, a cărei spumă şerpuia din zarea oceanului nesfârşit până la semiluna izolată a micului golf, punctat acum de vase cu pânze, de unde venea zgomotul crescând de activitate. O pereche cunoscută trecu pe lângă el şi-l salută cu un gest. El înclină capul şi trase din nou din ţigară.

Zgomotele din restaurant crescură: tacâmuri lovite de farfurii, linguriţe cu care se amesteca în ceşti, sticle destupate şi bolboroseala apei minerale, scaune mişcate din loc, discuţiile perechilor, ale grupurilor de turişti. Şi vuietul crescând de valuri, care nu se resemna să se lase dominat de zgomotul uman. De la masă, se vedea esplanada noii faţade moderne a staţiunii Acapulco, ridicată în grabă ca să satisfacă nevoia de confort a marelui număr de turişti nord-americani pe care războiul îi lipsise de Waikiki, Portofino sau Biarritz, şi de asemenea ca să ascundă fundalul prea puţin arătos, plin de noroi, cu pescari goi, şi colibele lor umplute de plozi cu burţile umflate de nemâncare, cu câinii râioşi, cu pârâiaşele de apă murdară, cu trichină şi bacili. Mereu aceleaşi două timpuri, în această comunitate cu două feţe, atât de depărtată de ce-a fost şi atât de departe de ce vrea să fie.

Sta, fumând, iar picioarele, care nu-i mai suportau, nici

măcar la unsprezece dimineaţa, îmbrăcămintea uşoară de vară, erau puţin umflate. Îşi frecă pe ascuns genunchiul. Senzaţia de frig o purta probabil în el, căci dimineaţa izbucnise într-o singură lumină rotundă şi craniul soarelui ardea cu panaşul lui portocaliu. Iar Lilia intra, cu ochii ascunşi sub ochelarii întunecaţi de soare. El se sculă în picioare şi apropie scaunul fetei. Făcu semn chelnerului. Remarcă şoaptele perechii pe care-o cunoştea. Lilia comandă *papaya* şi cafea.

— Ai dormit bine?

Fata dădu din cap, surâse cu buzele strânse şi mângâie mâna brună a bărbatului, conturată pe faţa de masă.

— N-au venit cumva ziarele din México? întrebă ea, în timp ce despica în bucăţele felia de fructă. Nu vrei să vezi?

— Da. Grăbeşte-te, la douăsprezece ne aşteaptă iahtul.

— Unde mâncăm de prânz?

— La club.

Bărbatul se îndreptă spre biroul administraţiei. Da, o să fie o zi asemănătoare cu cea de ieri, cu discuţii greu de legat, cu întrebări şi răspunsuri în doi peri. Dar noaptea, fără vorbe, era altceva. La ce bun să ceară mai mult? Convenţia tacită nu cerea dragoste adevărată, nici măcar o aparenţă de interes personal. Voia o fată pentru vacanţă. O avea. Lunea viitoare totul va lua sfârşit, n-o s-o mai vadă. Cine ar pretinde mai mult? Cumpără ziarele şi urcă să-şi pună nişte pantaloni de flanelă.

În maşină, Lilia stătu cu nasul în ziare şi comentă câteva noutăţi din domeniul filmului. Îşi încrucişă picioarele bronzate şi lăsă să-i cadă o sanda. El aprinse a treia ţigară din dimineaţa aceea, nu-i spuse că ziarul acela era editat de el, se distră observând reclamele cocoţate pe noile construcţii şi trecerea stranie de la hotelul cu cincisprezece etaje şi de la restaurantul hamburghez la muntele arid, cu măruntaiele scoase la lumină de excavator, care se prăbuşea cu pântecul lui roşcat până

deasupra şoselei.

Când Lilia sări cu graţie pe punte, iar el încercă să-şi găsească echilibrul şi, în sfârşit, puse piciorul pe iaht, celălalt era deja acolo şi le întinse mâna ca să-i ajute să treacă de pe pontonul legănat de valuri pe vas.

— Xavier Adame.

Aproape gol, cu un slip foarte mic, cu faţa negricioasă, unsuroasă în jurul ochilor albaştri şi a sprâncenelor dese şi mobile. Întinse mâna cu o mişcare de lup nevinovat; îndrăzneţ, candid, ascuns.

— Don Rodrigo întreabă dacă nu vă deranjează să împărţiţi vasul cu mine.

El consimţi şi căută un loc în cabina umbrită. Adame îi spunea Liliei:

— … bătrânul mi-l pusese la dispoziţie încă de acum o săptămână şi pe urmă a uitat…

Lilia zâmbi şi întinse prosopul de plajă pe pupa însorită.

— Nu vrei nimic? o întrebă bărbatul pe Lilia când cel care servea pe bord se apropie cu o servantă cu băuturi şi gustări.

Lilia, culcată pe punte, făcu semn că nu cu un deget. El apropie servanta şi ciuguli din migdale în timp ce musul îi pregătea un *gin-and-tonic.* Xavier Adame dispăruse pe acoperişul cabinei. Se auziră paşii lui apăsaţi, un schimb rapid de cuvinte cu cineva care era pe ponton, apoi mişcarea corpului lungindu-se pe acoperişul cabinei.

Micul iaht ieşi încet din golf. El îşi luă cascheta cu cozoroc transparent şi se aplecă să bea din gin.

În faţa lui, soarele se revărsa peste Lilia. Fata desfăcu nodul sutienului şi se întoarse cu spatele. Corpul îi fu străbătut de un fior de bucurie. Îşi ridică braţele şi-şi legă pe ceafă părul arămiu şi strălucitor. Boabe fine de transpiraţie îi alunecau pe gât, lubrifiind carnea dulce, rotunjită a braţelor şi spatele neted, despărţit în două de linia coloanei vertebrale. O privea din fundul cabinei.

Acum o să adoarmă în aceeaşi poziţie de azi-dimineaţă. Culcată pe o parte, cu un genunchi îndoit. Văzu că-şi răsese părul de la subsuori. Motorul porni şi valurile se despicară în două creste vijelioase, aruncând o ploaie de stropi sărată, regulată, egală, care cădea peste corpul Liliei. Apa de mare îi udă slipul şi i-l lipi pe pulpe, i-l mulă pe rotunjimea feselor. Pescăruşii se apropiară ţipând de vasul în viteză, iar el sorbi încetişor băutura prin pai. Corpul tânăr, departe de-a-l excita, îl umplea de stăpânire de sine, de un fel de austeritate răutăcioasă. Aşezat pe scaunul de pânză din fundul cabinei, se distra amânându-şi dorinţele, păstrându-le de rezervă pentru noaptea tăcută şi solitară, când corpurile dispăreau în întuneric şi nu mai puteau fi obiect de comparaţie. Noaptea, n-o să aibă pentru ea decât mâini experte, iubind încetineala şi surpriza. Coborî privirea şi-şi văzu mâinile măslinii, cu vene verzui, proeminente, care suplineau vigoarea şi nerăbdarea altei vârste.

Erau acum în largul mării. Coasta pustie, cu desişuri încâlcite şi bastioane de stânci, ridica deasupra ei o reverberaţie fierbinte. Iahtul făcu un viraj pe marea punctată de valuri, iar unul dintre ele se sparse, udând trupul Liliei; ea scoase un ţipăt de bucurie şi-şi înălţă bustul susţinut de mugurii trandafirii care păreau să înşurubeze sânii duri. Apoi se lungi din nou. Musul se apropie cu un platou care mirosea a prune coapte, a piersici şi a portocale curăţate de coajă. El închise ochii şi schiţă un surâs dificil impus de gând: corpul acesta lasciv, talia fină, pulpele pline purtau şi ele, ascuns acum într-o celulă minusculă pentru moment, cancerul timpului. Minune efemeră, cu ce-o să se deosebească, după ani şi ani, de celălalt corp, care o poseda acum? Cadavru la soare, mustind unsori şi sudoare, transpirându-şi tinereţea trecătoare, pierdută cât ai clipi din ochi, capilaritate ofilită, pulpe care se vor veşteji din cauza naşterilor şi a simplei,

tulburătoarei permanenţe pe pământ, după acelaşi tipic elementar, mereu repetat, lipsit de originalitate. Deschise ochii. O privi.

Xavier sări de pe cabină. Iar el văzu cum apar picioarele păroase, apoi nodul sexului ascuns şi, la urmă, pieptul încins de soare. Da; mergea cu paşi de lup, aplecându-se ca să intre în cabina deschisă şi să ia două piersici de pe platoul pus la gheaţă. Îi zâmbi şi ieşi cu fructele în mână. Se lăsă pe vine lângă Lilia, cu picioarele desfăcute în dreptul capului fetei; o atinse pe umăr. Lilia surâse şi luă una din cele două piersici pe care i le oferea, spunând cuvinte pe care el nu putea să le audă, pierdute în zgomotul motorului, al brizei, al valurilor repezi. Acum cele două guri mestecau în acelaşi timp şi zeama li se scurgea pe bărbie. Dacă cel puţin… Da. Tânărul îşi apropie picioarele, le întinse şi se instală la babord. Îşi ridică privirea veselă, încruntând din sprâncene, spre cerul alb al amiezei. Lilia îl privea mişcând din buze. Xavier arăta ceva, mişcă braţul şi-l îndreptă spre coastă. Lilia încerca să privească într-acolo, ascunzându-şi sânii. Xavier se apropie din nou de ea şi amândoi izbucniră în râs când el îi legă sutienul, iar ea se aşeză, cu bustul umed, desenat pe pânză şi-şi feri cu o mână ochii de soare ca să poată vedea ce-i arăta el pe linia îndepărtată a unei plaje mici, căzute ca o cochilie galbenă în desişul pădurii. Xavier se ridică în picioare şi strigă ceva pilotului. Iahtul viră din nou şi se îndreptă spre plajă. Tânăra se culcă şi ea la babord şi trase spre ea geanta ca să-i ofere o ţigară lui Xavier. Stăteau de vorbă.

El vedea cele două corpuri, aşezate unul lângă altul, la fel de înnegrite şi de netede, trasate dintr-o singură linie, fără ezitări, de la cap la picioarele alungite. Nemişcate dar încordate într-o aşteptare sigură de ea; identificate în ineditul lor, în dorinţa abia mascată de-a se pune la încercare, de-a se expune. Trase prin pai restul băuturii şi-

şi puse ochelari negri care, împreună cu cozorocul caschetei, îi ascundeau aproape complet faţa.

Vorbeau. Terminau de supt sâmburele piersicii şi probabil că-şi spuneau:

„E bine”, sau poate,

„Îmi place…”, ceva nerostit de nimeni înaintea lor, transmis prin corpuri, prin prezenţe care erau un fel de premieră a vieţii. Probabil îşi spuneau…

— Cum de nu ne-am văzut până acum? Eu sunt aproape mereu la club…

— Eu nu… Uite, acum o să aruncăm sâmburii. Un, doi…

Îi văzu aruncând sâmburii în aceeaşi clipă, cu un râs care nu ajunse până la el; văzu forţa braţelor.

— Am câştigat! zise Xavier când sâmburii se scufundară fără zgomot, departe de iaht. Ea începu să râdă. Se lungiră iarăşi.

— Îţi place schiul nautic?

— Nu ştiu.

— O să te învăţ eu…

Ce şi-or fi spunând? Tuşi şi trase servanta lângă el ca să mai ia un pahar. Xavier se întreba, fără îndoială, ce fel de pereche formau, Lilia şi el. Ea o să-i povestească mica ei istorie sordidă. El o să ridice din umeri, o s-o oblige să prefere corpul de lup, cel puţin pentru o noapte, ca variaţie. Dar în ceea ce priveşte dragostea… dragostea…

— Important e să ţii braţele încordate, vezi?, să nu îndoi braţele…

— O să mă uit întâi cum faci tu…

— Sigur. Aşteaptă până ajungem la plajă.

Ah, da! Să fii tânăr şi bogat.

Iahtul se opri la câţiva metri de plaja ascunsă. Se legăna, obosit, şi lăsă să-i scape suflul de motorină, pătând marea cu cristale verzi şi cu fundul alb. Xavier luă schiurile şi le aruncă în apă; apoi plonjă, apăru la suprafaţă zâmbind şi le puse în picioare.

— Aruncă-mi coarda!

Femeia o căută şi apoi i-o aruncă tânărului. Iahtul porni din nou şi Xavier se ridică deasupra apei, urmând dâra lăsată de vas, cu un braţ ridicat în semn de salut, în timp ce Lilia îl urmărea din ochi, iar el bea *gin-and-tonic*; fâşia de mare care-i despărţea pe tineri îi apropia într-un fel ciudat; îi unea mai mult decât o împreunare, îi fixa într-o apropiere imobilă, ca şi cum iahtul n-ar fi brăzdat apele Pacificului, ca şi când Xavier ar fi fost o statuie sculptată pentru vecie, târâtă de vas, ca şi cum Lilia s-ar fi oprit pe un val, pe oricare dintre valurile care în aparenţă nu posedau substanţă proprie, se ridicau, se risipeau, mureau, se formau din nou – aceleaşi şi altele – mereu în mişcare, mereu identice, în afara timpului, oglindă a lor înseşi, a valurilor începuturilor, ale mileniului pierdut şi-al celui ce-o să vină. Se cufundă în fotoliul jos şi comod. Ce trebuia să aleagă acum? Cum să evite acest hazard încărcat de necesităţi care nu se supuneau voinţei lui?

Xavier dădu drumul corzii şi căzu în apă, lângă plajă. Lilia plonjă fără să se uite, fără să se uite la el. Dar explicaţia o să vină. Care? Lilia o să-i dea lui explicaţii? Xavier o să-i ceară explicaţii Liliei? Lilia o să-i explice lui Xavier? Când capul Liliei, iluminat de soare şi de mare cu o mie de reflexe stranii, apăru în apă lângă cel al tânărului, înţelese că nimeni, în afară de el, n-ar îndrăzni să ceară o explicaţie; că acolo, jos, în marea liniştită din rada aceasta transparentă, nimeni nu va căuta motive, nimeni n-o să împiedice întâlnirea fatală, nimeni nu va zădărnici ceea ce era, ceea ce trebuia să fie. Ce piedică putea exista între cei doi tineri? Corpul prăbuşit în fotoliu, îmbrăcat cu un scampolo, cu pantaloni de flanelă şi caschetă? Privirea lui neputincioasă? Acolo, jos, corpurile înotau în tăcere şi bordul îl împiedica să vadă ce se întâmpla. Xavier fluieră. Iahtul o luă din loc şi Lilia apăru, pentru o clipă, la suprafaţă. Apoi căzu; iahtul se opri. Râsetele pline,

deschise, ajunseră la urechea lui. N-o auzise niciodată râzând aşa. Ca şi cum s-ar fi născut atunci, ca şi cum n-ar fi lăsat în urmă, mereu în urmă, jaloanele aventurilor ei, poveştile ei, saci de ruşine, faptele ei, ale lui.

Ale tuturor. Iată cuvântul insuportabil. Faptele tuturor. Strâmbătura amară nu putea să oprească cuvântul care ţâşnea la lumină. Care rupea toate resorturile puterii şi-ale greşelii, ale dominaţiei unice, exercitate asupra celorlalţi, asupra cuiva, asupra unei fete aflate în mâinile lui, cumpărate de el, pentru a le face să se integreze într-un vast univers de acte comune, de destine asemănătoare, de experienţe fără etichete de posesiune. Aşadar femeia asta nu fusese însemnată pentru vecie? N-o să fie, pentru totdeauna, o femeie pe care el a avut-o întâmplător? N-o să fie asta definiţia şi fatalitatea ei; să fie ce era, fiindcă la un moment dat a fost a lui? Lilia putea să iubească de parcă el n-ar fi existat niciodată?

Se sculă, merse spre pupă şi strigă:

— Se face târziu. Trebuie să ne întoarcem la club ca să mâncăm la timp.

Îşi simţi faţa, tot corpul, rigide şi acoperite de un fel de scrobeală palidă, când îşi dădu seama că strigătul nu-i era ascultat de nimeni: şi-ar fi fost şi greu să-l fi putut auzi două trupuri uşoare care înotau sub apa opalină, paralele, fără să se atingă, ca şi când ar fi plutit într-un al doilea strat de aer.

Xavier Adame îi lăsă pe debarcader şi se întoarse la iaht: voia să mai schieze. Îi salută de la proră. Îşi agită cămaşa şi în ochii lui nu era nimic din ceea ce ar fi dorit el să vadă. Ca în timpul prânzului de la capătul radei, sub bolta de palmieri, ar fi vrut să vadă ce nu găsea în ochii căprui ai Liliei. Xavier nu pusese întrebări. Lilia nu povestise istoria aceea tristă, de melodramă pe care-o savura în el însuşi, pe când distingea mirosurile amestecate de Vichysoisse. Căsătoria fără pretenţii, cu veşnicul bădăran, cu

puşlamaua, cu viteazul, cu pârlitul ăla: divorţul şi trotuarul. I-ar fi plăcut să-i povestească toate astea – ah, poate c-ar fi trebuit să i le spună lui Xavier. Nu-i era prea uşor să-şi aducă aminte de povestea asta, totuşi, fiindcă dispăruse din ochii Liliei, în după-amiaza aceea, de parcă în timpul dimineţii trecutul ar fi fugit din viaţa femeii.

Dar prezentul nu putea fugi, pentru că îl trăiau chiar acum, aşezaţi în aceste fotolii de pai şi mâncând în chip mecanic prânzul ales în mod special: *Vichysoisse*, langustă, *Côtes du Rhone, Baked Alaska.* Era aşezată acolo, plătită de el. Opri în aer mica furculiţă pentru scoici înainte de-a şi-o duce la gură: plătită de el, dar îi scăpa printre degete. Nu putea s-o mai oprească mult timp. În seara asta, chiar în noaptea asta, o să-l caute pe Xavier, or să se-ntâlnească pe ascuns, aranjaseră deja întâlnirea. Iar ochii Liliei, pierduţi în peisajul de vase şi apă adormită, nu spuneau nimic. Dar ar putea să-i facă să mărturisească, să-i facă o scenă…

Îşi dădu seama că e absurd, nelalocul lui şi continuă să-şi mănânce langusta… Ce cale, acum… o întâlnire fatală care se pune de-a curmezişul voinţei lui… Ah, lunea viitoare totul o să se termine, n-o s-o mai revadă, n-o s-o mai caute în întuneric, gol, sigur c-o să găsească moliciunea aceea culcată între cearceafuri, n-o să mai…

— Nu ţi-e somn? murmură Lilia când le serviră desertul. Nu te-a moleşit vinul?

— Ba da. Puţin. Serveşte-te.

— Nu; nu vreau îngheţată… Aş vrea să-mi fac siesta.

Când ajunseră la hotel, Lilia se despărţi de el făcându-i semn cu degetele, iar el traversă bulevardul şi ceru unui băiat să-i aşeze un fotoliu la umbra palmierilor. Aprinse cu greutate o ţigară: un vânt nevăzut, venit nu se ştie de unde în după-amiaza călduroasă, se încăpăţâna să-i stingă chibriturile. Câteva perechi tinere îşi făceau siesta aproape de el, îmbrăţişaţi, unii împletindu-şi picioarele, alţii cu

capetele ascunse sub prosoapele de baie. Ar fi dorit acum ca Lilia să coboare şi să-şi culce capul pe genunchii lui acoperiţi de flanelă, slabi, duri. Suferea sau poate se simţea rănit, plictisit, neliniştit. Suferea din cauza misterului acestei iubiri, pe care nu-l putea atinge. Suferea din cauza amintirii acelei complicităţi imediate, fără vorbe, încheiată sub ochii lui din atitudini care nu aveau vreo semnificaţie în ele însele, dar care în prezenţa acestui bărbat, a bărbatului cufundat într-un *chaise longue,* ascuns de cozorocul caschetei, de ochelari negri… Una din tinerele lungite pe jos se întinse cu gesturi languroase ale braţelor şi începu să împrăştie cu mâna o ploaie de nisip fin pe gâtul prietenului ei. Scoase un ţipăt atunci când tânărul sări, prefăcându-se supărat şi-o apucă de mijloc. Se rostogoliră amândoi prin nisip; ea se ridică şi o luă la fugă; iar el după ea, până când o prinse, gâfâind, nervoasă, şi-o duse în braţe spre mare. El îşi scoase sandalele italiene şi simţi nisipul fierbinte sub tălpile picioarelor. Să străbată plaja, până la capăt, singur. Să meargă privind urma propriilor lui paşi, fără să remarce că mareea îi ştergea încetul cu încetul şi că fiecare nouă amprentă îşi era unica, efemera mărturie.

Soarele era la înălţimea ochilor.

Amanţii ieşiră din mare – el, încurcat, nu putu măsura durata acestui act prelungit, petrecut aproape pe plajă, dar adăpostit de cearceafurile mării argintate în apus – şi din afectarea aceea zburdalnică cu care intraseră în apă, nu mai rămăsese acum decât două capete alăturate în tăcere şi privirea coborâtă a acestei fete splendide, brunete, tinere… Tânără. Tinerii se lungiră din nou. Foarte aproape de el şi-şi acoperiră iar capetele cu acelaşi prosop de baie. Îi mai acoperea şi noaptea, leneşa noapte a tropicului. Negrul care închiria fotoliile începu să le strângă. El se ridică şi se îndreptă spre hotel.

Hotărî să facă o baie în piscină înainte de-a urca în

cameră. Intră într-o cabină aşezată alături de bazin şi stând pe o bancă, îşi scoase iarăşi sandalele. Vestiarele metalice unde se păstra îmbrăcămintea clienţilor îl ascundeau. Pe covoraşul de cauciuc se auziră nişte paşi umezi în spatele lui; nişte glasuri cu respiraţia tăiată izbucniră în râs; îşi şterseră trupurile cu prosoapele de baie. El îşi scoase cămaşa. De cealaltă parte a dulapului se ridică un miros pătrunzător de transpiraţie, de tutun şi de apă de colonie. Un val de fum de ţigară se înălţă spre acoperiş.

— Azi n-au apărut frumoasa şi fraierul.

— Nu, azi nu.

— Fata asta-i grozavă…

— Păcat. Tipul ăla ramolit probabil că n-o satisface.

— Riscă să moară de apoplexie.

— Da. Grăbeşte-te.

Plecară. El îşi puse sandalele în picioare şi ieşi îmbrăcându-şi cămaşa.

Urcă în cameră pe scară. Deschise uşa. N-avea de ce să fie surprins. Vedea bine patul răscolit în timpul siestei, dar nu şi pe Lilia. Se opri în mijlocul camerei. Ventilatorul se rotea ca un vultur captiv. Afară, pe terasă, altă noapte cu greieri şi licurici. Altă noapte. Închise fereastra ca să împiedice mirosul să se împrăştie. Simţurile lui adunară aroma de parfum răspândit de curând, de transpiraţie, de prosoape ude, de cosmetice. Nu astea le erau numele. Perna, purtând încă golul unui cap, era grădină, fruct, pământ jilav, mare. Se duse încet spre sertarul în care ea… Luă în mână sutienul de mătase, şi-l apropie de obraz. Barba care-i creştea îl zgârie. Trebuia să se pregătească.

Trebuia să facă baie, să se bărbierească din nou pentru noaptea asta. Lăsă sutienul şi se îndreptă cu un umblet nou, iarăşi mulţumit, spre baie.

Aprinse lumina. Dădu drumul robinetului de apă caldă. Îşi zvârli cămaşa pe capacul closetului. Deschise dulapul.

Văzu obiectele acelea, lucrurile lor. Tuburi de pastă de dinţi, cremă de ras mentolată, piepteni de baga, *cold cream*, tubul de aspirină, pastile contra arsurilor la stomac, tampoane igienice, lavandă, lame de ras albastre, briantină, fard, pilule antispasmodice, gargară galbenă, prezervative, lapte de magnezie, plasture, sticla de tinctură de iod, sticluţa cu şampon, pensete, foarfece pentru unghii, ruj, picături pentru ochi, tub de eucalipt pentru nas, sirop contra tusei, dezodorizant. Luă aparatul de ras. Era plin de fire de păr groase, castanii, prinse între lamă şi aparat. Rămase cu aparatul în mână. Şi-l apropie de buze şi, fără să vrea, închise ochii. Când îi deschise, bătrânul acela cu ochii injectaţi, cu pometii încărunţiţi, cu buzele veştejite, care nu mai era celălalt, imaginea ştiută, îi înapoie o strâmbătură din oglindă.

EU îi văd. Au intrat. Uşa de acaju se închide, se deschide şi paşii se afundă fără zgomot în covorul gros. Au închis ferestrele. Au tras, şuşotind, perdelele cenuşii. Aş vrea să le cer să le deschidă, să deschidă ferestrele. Există o lume afară. E vântul acela înalt, de platou, care freamătă în arborii negri şi zvelţi. Trebuie să respir… Au intrat.

— Apropie-te, fetiţo, să te recunoască. Spune-ţi numele.

Miroase frumos. Ea miroase tare frumos. Ah, uite, pot să mai disting obrajii îmbujoraţi, ochii strălucitori, întreaga siluetă tânără, graţioasă, care se apropie cu paşi mici de patul meu.

— Sunt… sunt eu, Gloria…

— Aşteptam dimineaţa asta cu bucurie. Am trecut fluviul călare.

— Vezi unde-a ajuns? Vezi, vezi? Ca fratele meu. A ajuns la fel.

— Asta te alină? Fă-o.

— *Ego te absolvo…*

Foşnetul plăcut şi mângâietor de bani şi de acţiuni noi,

când le atinge mâna unui om ca mine. Demarajul lin al unei maşini de lux, construită special, cu aer condiţionat, bar, telefon, cu perne pentru mijloc şi taburete pentru picioare, ei, popo, ce zici?, şi acolo, sus, e la fel, ce spui? Cerul ăsta care înseamnă puterea asupra oamenilor, nenumăraţi, cu feţele ascunse, cu numele uitate; numele înscrise pe mii de liste de personal din mină, din uzină, de la ziar; figura anonimă care-mi urează nu ştiu ce de ziua mea. Care-şi ascunde de mine ochii sub cască atunci când vizitez săpăturile, care-şi înclină capul în semn de salut când străbat câmpurile, care mă caricaturizează în ziarele opoziţiei; ei, nu-i aşa? Astea există, da, sigur că toate astea-s ale mele. Asta înseamnă să fii Dumnezeu, nu-i aşa?, să fii temut şi urât şi toate celelalte, asta-nseamnă să fii Dumnezeu, cu adevărat, nu-i aşa? Învaţă-mă să salvez toate astea şi te las să-ţi faci meseria cu mine, mă bat cu pumnii-n piept, merg în genunchi la un altar, beau oţet şi port o cunună de spini. Spune-mi cum să salvez toate astea, căci spiritul…

— … al Fiului şi-al Sfântului Duh, amin…

E tot acolo, în genunchi, cu faţa bine spălată. Încerc să-i întorc spatele. Durerea din coaste mă împiedică. Aaaah. Trebuie c-a terminat. Probabil că-s dezlegat de păcate. Vreau să dorm. Ah, iar junghiul, iată-l. Aaaah – vai. Şi femeile. Nu, nu astea. Femeile. Cele care iubesc. Cum? Da. Nu. Nu ştiu. Am uitat faţa aceea. Doamne, i-am uitat faţa. Era a mea, cum aş putea s-o uit.

„— Padilla… Padilla… Cheamă-i pe cei de la informaţii şi pe cea care răspunde de ecouri.”

Vocea ta, Padilla, răspunsul spart al vocii tale în aparat…

„— Da, don Artemio. Don Artemio, e o problemă urgentă. Indienii ăia iar fac tărăboi. Vor să li se plătească ce li se datorează pentru tăiatul pădurilor.

— Ce? Şi ce sumă e?

— Juma’ de milion.

— Atâta tot? Transmite-i comisarului din district să-i strângă-n chingi, că doar pentru asta îl plătesc. Asta mai lipsea…

— Mena e în anticameră. Ce să-i spun?

— Spune-i să intre.”

Ah Padilla, nu pot să deschid ochii şi să te văd, dar pot să-ţi văd gândurile, Padilla, în spatele măştii de durere; omul în agonie se numeşte Artemio Cruz, Artemio Cruz şi atâta tot; doar omul ăsta moare, nu?, nimeni altul. E un fel de şansă care întârzie celelalte morţi. De data asta nu moare decât Artemio Cruz. Şi moartea asta poate veni în locul alteia, poate în locul morţii tale, Padilla… Ah. Nu. Am încă multe de făcut. Nu fiţi aşa de siguri, nu…

— Ţi-am spus că se preface.

— Lasă-l să se odihnească.

— Îţi spun că se preface!

Le văd, de departe. Degetele lor deschid cu nerăbdare fundul dublu, făcându-l să alunece cu grijă sub primul. N-au găsit nimic. Dar iată că eu agit din nou braţul arătând spre peretele îmbrăcat în stejar, spre dulapul adânc care ocupă o latură întreagă a camerei. Ele aleargă într-acolo, deschid toate uşile, împing toate umeraşele încărcate cu costume albastre, în dungi, la doi nasturi, din lână irlandeză, fără să-şi aducă aminte că nu sunt hainele mele, că îmbrăcămintea mea e acasă la mine, împing toate umeraşele în timp ce eu le arăt, cu amândouă mâinile pe care abia mai pot să le mişc, că actul s-ar putea să fie în unul din buzunarele interioare din dreapta ale vreunui costum. Graba Teresei şi a Catalinei sporeşte, acum scotocesc la întâmplare, aruncă pe covor hainele goale, caută în toate şi se întorc cu faţa la mine. Fac o figură cât mai serioasă. Sunt înfundat în perne şi respir greu, dar privirea mea nu pierde niciun amănunt. O simt grăbită şi avidă. Le fac semn cu mâna să se apropie:

— Acum îmi amintesc… într-un pantof… mi-aduc bine aminte…

Să le văd pe amândouă în patru labe, în învălmăşeala de haine şi pantaloni, arătându-mi şoldurile lor late, mişcându-şi fesele cu o gâfâială obscenă, printre pantofii mei, şi doar atunci o dulceaţă amară îmi împăienjeneşte ochii, îmi duc mâna la inimă şi strâng din pleoape.

— Regina…

Murmurul de indignare şi de efort al celor două femei se pierde cu încetul în întuneric. Mişc din buze ca să şoptesc numele acela. Nu-mi mai rămâne mult timp ca să-mi amintesc, ca să mi-l amintesc pe celălalt, pe cel pe care l-a iubit… Regina…

„— Padilla… Padilla… Vreau să mănânc ceva uşor… Nu mă simt prea bine cu stomacul. Vino cu mine când terminăm cu treaba…”

Cum? Selecţionezi, construieşti, faci, păzeşti, continui; nimic mai mult… Eu…

„— Da, pe curând. Respectele mele.

— Aveţi dreptate, domnule. E uşor să-i zdrobeşti.

— Nu, Padilla, nu-i uşor. Dă-mi platoul acela… da, cel cu sandvişuri. I-am văzut pe ăştia o dată porniţi. Când se hotărăsc, e greu să li te împotriveşti…”

Cum era cântecul ăla? „*Surghiunit de guvern, am plecat în Sud şi m-am întors după un an; ah, cât mi-s de zbuciumate nopţile fără tine, fără tine; niciun prieten, nicio rudă care să mă plângă; doar iubirea, doar iubirea unei femei m-a făcut să mă-ntorc.*”

„— De-asta trebuie să acţionăm acum, când au început cu nemulţumirile contra noastră, şi să tăiem răul de la rădăcină. Nu sunt organizaţi şi joacă totul pe-o carte. Hai, ocupă-te de sandvişuri, ajung pentru amândoi…

— Agitaţie inutilă…”

„Am o pereche de pistoale cu mânerele de fildeş ca să trag în cei de la căile ferate eu sunt lucrătoare şi-l am pe

Juan el e bucuria mea eu sunt dragostea lui; dac-o să crezi că-s soldat fiindcă umblu cu cizme sunt un biet muncitor de la căile ferate.”

„— Dacă au dreptate, nu. Dar n-au. Dumneata, însă, care ai fost marxist în tinereţe, trebuie că înţelegi mai bine. Teme-te de ce se întâmplă. Eu nu mai…

— Campanela aşteaptă afară.”

Ce-au spus? Chist? hemoragie? hernie? ocluziune? perforaţie? ocluzie intestinală? colici?

Ah, Padilla, probabil că apăs pe un buton din moment ce intri, Padilla, nu te văd, fiindcă am ochii închişi, am ochii închişi, pentru că nu mă mai încred în peticul ăsta minuscul, imperfect, în retina mea; şi dacă deschid ochii şi retina nu mai primeşte nimic, nu mai transmite nimic creierului?, atunci?

— Deschideţi fereastra.

— Tu eşti vinovatul. Ca şi fratele meu.

Da.

TU n-o să ştii, n-o să înţelegi de ce Catalina, stând lângă tine, vrea să împartă cu tine amintirea asta, amintirea care vrea să se impună peste toate celelalte; tu aici, Lorenzo acolo?, ce vrea să-şi aducă aminte?, tu cu Gonzalo în închisoarea asta?, Lorenzo fără tine în munţii aceia? N-o să ştii, n-o să înţelegi dacă tu eşti el, dacă el va fi tu. Dac-ai trăit acea zi fără el, cu el, el pentru tine, tu în locul lui. O să-ţi aminteşti. Da, în ziua aceea, ultima, tu şi el aţi fost împreună – şi atunci înseamnă că n-a trăit el în locul tău, ori tu în locul lui, fiindcă aţi fost alături – acolo. El te-a întrebat dacă mergeţi împreună până la mare: mergeaţi călare, te-a întrebat dac-o să mergeţi împreună, călare, până la mare: o să te întrebe unde mâncaţi şi ţi-a spus – o să-ţi spună – tată, o să zâmbească, o să ridice mâna în care ţine puşca şi-o să iasă din vad cu pieptul gol, ţinând sus puşca şi sacii de pânză. Ea n-o să fie acolo. Catalina n-o să

aibă amintirea asta. De-aceea tu o să-ncerci să-ţi aminteşti toate astea, ca să uiţi ceea ce ar vrea ea să-ţi aduci aminte. Ea o să trăiască retrasă şi-o să tremure când el se va întoarce, pentru câteva zile, la México, ca să-şi ia rămas bun. Numai de-ar veni să-şi ia rămas bun. Ea aşa crede. El n-o s-o facă. O să ia vaporul de la Veracruz, va pleca. Probabil c-o să plece. Ea o să fie obligată să-şi amintească dormitorul unde somnul luptă să-şi menţină stăpânirea, cu toate că aerul primăverii intră prin balconul deschis. Ea o să-şi amintească, vrând-nevrând, paturile separate, camerele separate, pernele de mătase, cearceafurile răscolite ale celor două camere separate, surpătura saltelelor, silueta persistentă a celor care-au dormit în aceste paturi. Ea n-o să-şi poată aminti crupa iepei, care semăna cu o pereche de nestemate negre, spălate de apa mocirloasă. Tu da. Traversând fluviul, tu şi cu el o să observaţi pe celălalt mal un spectru de pământ înălţat deasupra fermentaţiei ceţoase a dimineţii. Lupta dintre desişul întunecos şi soarele arzător se va materializa într-un dublu reflex al tuturor lucrurilor, într-o fantomă a umezelii îmbrăţişând reverberaţia. Va mirosi a banană. Va fi Cocuya. Catalina nu va şti niciodată ce-a fost, ce e, ce-o să fie Cocuya. O să aştepte, aşezată pe marginea patului, cu oglinda într-o mână şi cu peria în cealaltă, dezgustată, cu un gust de fiere în gură, hotărând să rămână aşa, aşezată, cu privirea pierdută, fără poftă de nimic, spunându-şi că scenele o lasă totdeauna la fel: pustie. Nu doar tu şi cu el veţi simţi copitele calului pe pământul poros de pe mal. O să mai simţiţi, ieşind din apă, prospeţimea amestecată cu fermentaţia caldă a pădurii şi-o să priviţi înapoi: fluviul cel leneş care clatină cu blândeţe lichenii de pe celălalt ţărm. Şi mai departe, la capătul cărării mărginite de flori, proaspăt zugrăvit, conacul moşiei Cocuya, construit pe o pajişte umbrită. Catalina va repeta: „Doamne, nu merit asta”, va ridica oglinda şi se va-

ntreba dacă asta va vedea Lorenzo când se va întoarce, dacă o să se întoarcă; această deformare crescândă a bărbiei şi a gâtului. O să-şi dea seama de zbârciturile încă ascunse care încep să-i brăzdeze pleoapele şi obrajii? O să vadă în oglindă alt fir de păr alb şi-o să şi-l smulgă. Şi tu, cu Lorenzo lângă tine, vei pătrunde în pădure. O să vezi în faţa ta spatele gol al fiului tău, pe care se vor succeda, egale, umbrele manglierului şi razele granulate ale soarelui care va traversa bolta deasă de crengi. Rădăcinile noduroase ale copacilor vor sfărâma crusta pământului, se vor ivi, sălbatice şi răsucite, de-a lungul cărării croite cu cuţitul. O cărare care nu peste mult timp va fi năpădită iar de încâlcitele liane. Lorenzo va călări la trap, ţeapăn, fără să-şi mişte capul, atingând cu biciul spinarea iepei ca să alunge muştele sâcâitoare. Catalina o să-şi repete că el n-o să aibă încredere în ea, n-o să aibă încredere în ea dacă n-o s-o vadă ca înainte, ca atunci când era copil, şi-o să se culce cu un geamăt, cu braţele în lături, cu privirea înceţoşată şi-o să lase să-i cadă din picioare sandalele de mătase şi se va gândi la fiul ei, care seamănă aşa de mult cu taică-său, la fel de zvelt, la fel de brunet. Ramurile uscate vor trosni sub copite şi se va deschide câmpia albă cu panaşurile tulpinilor unduioase. Lorenzo va da pinteni calului. Îşi va întoarce capul şi buzele or să i se desfacă într-un zâmbet care va veni spre ochi tăi însoţit de un strigăt de bucurie şi de braţul ridicat; braţ puternic, piele măslinie, zâmbet alb ca cel al tinereţii tale; o să-ţi aminteşti tinereţea ta mulţumită lui şi acestor locuri şi n-o să vrei să-i spui lui Lorenzo cât de mult înseamnă pentru tine acest pământ, pentru că, poate, asta ar însemna să-i forţezi sentimentele; o să-ţi aminteşti ca să-ţi aduci aminte în adâncul amintirii. Catalina, pe pat, o să-şi aducă aminte de dezmierdările de copil ale lui Lorenzo, din zilele grele ale morţii bătrânului Gamaliel, o să-şi amintească de copilul îngenuncheat alături de ea, cu capul culcat în poala

mamei, şi că atunci ea îl numea bucuria vieţii ei, fiindcă înainte de-a se naşte el nu, suferise mult, şi nu putea s-o spună, fiindcă avea îndatoriri sacre, iar copilul o privea fără să înţeleagă; fiindcă, fiindcă, fiindcă. Tu o să-l aduci pe Lorenzo să trăiască aici ca să înveţe el însuşi să iubească acest pământ, fără să fie nevoie să-i explici motivele perseverenţei drăgăstoase cu care vei fi reconstruit pereţii incendiaţi ai conacului şi vei fi făcut să dea rod pământul câmpiei. Nu pentru că, fără pentru că, pentru că. O să ieşiţi în bătaia soarelui. Tu o să-ţi iei pălăria cu borurile largi, o să ţi-o pui pe cap. Vântul smuls de galop aerului liniştit şi luminos o să-ţi umple gura, ochii, capul; Lorenzo va trece înainte, făcând să se ridice praful alb, pe drumul deschis în mijlocul plantaţiilor şi în urma lui, în galop, vei avea siguranţa că amândoi simţiţi acelaşi lucru: cursa dilată venele, face să circule sângele, sporeşte puterea văzului, îl deschide asupra acestui pământ necuprins, plin de sevă, atât de diferit de platouri, de deşerturile pe care-o să le cunoşti, parcelat în pătrate mari, roşii, verzi, negre, punctat de palmieri înalţi, tulbure şi profund, mirosind a excremente şi a coajă de fructe, care-şi dăruie simţurile rafinate, celor trezite acum, exaltate, ale fiului tău şi ale tale însuţi, tu şi fiul tău care goniţi nebuneşte şi salvaţi din lâncezeală toţi nervii, toţi muşchii uitaţi ai corpului. Pintenii tăi vor străpunge până la sânge pântecul murgului; o să ştii că Lorenzo vrea să continue goana. Privirea lui întrebătoare va opri frazele Catalinei. Ea se va reţine, se va întreba până unde poate să meargă, o să-şi spună că-i o problemă de timp, că trebuie să scoată la iveală motivele ei încetul cu încetul, da, până când el o să le înţeleagă bine. Ea stând în fotoliu iar el la picioarele ei, cu braţele sprijinite pe genunchi. Pământul va întoarce un zgomot de tunet sub copite, tu o să-ţi apleci capul, de parc-ai vrea să-l apropii de urechea calului şi să-l îmboldeşti prin cuvinte, dar deodată greutatea asta,

greutatea indianului care va zăcea, cu faţa în jos, pe crupa aceluiaşi animal, indianul care va întinde un braţ ca să se agaţe de centura ta: durerea te va adormi; braţul şi piciorul or să-ţi atârne inerte şi indianul va continua să se agaţe de mijlocul tău şi să geamă cu faţa congestionată: grămezile de roci vor urma unele după altele, iar voi veţi înainta adăpostiţi de întuneric, prin trecătoarea muntelui, descoperind văi interioare de piatră, prăpăstii adânci – foste albii de râuri secate – drumuri năpădite de scaieţi şi desişuri; cine-şi va aminti cu tine? Lorenzo fără tine în munţii aceia? Gonzalo cu tine în închisoarea asta?:

(1915: 22 OCTOMBRIE)

EL se acoperi cu cuvertura albastră, fiindcă vântul îngheţat al acestor ore dezminţea, într-un zvon de mirişte agitată, căldura verticală a zilei. Petrecuseră toată noaptea pe câmp, fără să mănânce. La mai puţin de doi kilometri se ridicau coroanele de bazalt ale lanţurilor de munţi cu rădăcina scufundată în deşertul dur. Încă de trei zile, detaşamentul de recunoaştere înainta fără să verifice direcţia ori să se orienteze, ghidat doar de flerul căpitanului, care credea să cunoască şiretlicurile şi drumurile armatei, acum decimată şi pusă pe fugă, ale lui Francisco Villa. La şaizeci de kilometri în urmă rămăseseră forţele care nu aşteptau decât sosirea, în goana mare, a unui emisar al detaşamentului pentru a se arunca asupra resturilor armatei lui Villa şi-a le împiedica să se alăture forţelor proaspete din Chihuahua. Dar unde ar putea fi oamenii împrăştiaţi ai căpeteniei? El credea că ştie: pe vreun coclaur al muntelui, urmând cel mai dificil drum. În a patra zi – ziua aceea – detaşamentul trebuia să pătrundă în Sierra, în timp ce trupele credincioase lui Carranza înaintau spre locul pe care, în zori, el şi oamenii lui trebuiau să-l părăsească. De ieri, apa de băut se terminase.

Iar sergentul care plecase călare, pe înserate, luând cu el bidoanele goale ale întregului detaşament, spre râul care se prăvălea din înaltul stâncilor şi se sfârşea la primul contact cu deşertul, nu-l descoperi. Putu să vadă, fără îndoială, albia brăzdată de vene roşietice, curată şi zbârcită, goală. În urmă cu doi ani, trecuseră pe aici în epoca ploilor, iar acum doar un astru rotund se legăna, din zori până-n asfinţit, deasupra capetelor încinse ale soldaţilor. Făcuseră popas fără să aprindă focul; vreo iscoadă ar fi putut să-i observe de pe culmi. De altfel, nu era necesar. N-aveau de pregătit niciun aliment şi în imensitatea câmpiei deşerte, un foc izolat n-ar prea fi putut să încălzească pe nimeni. Înfăşurat în manta, îşi mângâie faţa slabă, mustaţa deasă continuată cu barba crescută în ultimele zile; incrustaţiile de praf în colţurile buzelor, în sprâncene, pe vârful nasului. Optsprezece oameni formau tabăra, la câţiva metri de şef; el doarme ori veghează singur, mereu, şi o fâşie de pământ îl desparte de oamenii lui. Nu departe, coamele cailor fluturã în vânt şi siluetele lor negre se desenau pe pielea galbenă a pământului. Ar fi vrut să urce; izvorul râului era în munte şi între stânci se năştea năvala aceea de prospeţime efemeră şi solitară. Ar fi vrut să urce; duşmanul nu putea fi departe. Corpul i se simţea încordat în noaptea asta. Foamea şi setea îi adânciseră şi-i măriseră şi mai mult ochii, ochii aceia verzi cu privirea egală şi rece.

Masca pătată de praf rămase nemişcată, de veghe. Aştepta prima linie a zorilor ca s-o pornească la drum: a patra zi, aşa cum fusese hotărât. Aproape nimeni nu dormea, căci îl priveau de departe, aşezat cu genunchii îndoiţi, înfăşurat în pătură, imobil. Cei care încercau să închidă ochii luptau cu setea, cu foamea şi cu oboseala. Cei care nu se uitau la căpitan priveau şirul de cai cu părul stufos. Dârlogii fuseseră legaţi de un trunchi gros care răsărea, ca un deget pierdut, din pământ. Caii obosiţi

priveau spre pământ. Soarele trebuia să apară în spatele muntelui. Venise timpul.

Toţi aşteptau clipa în care şeful se ridică, aruncă pătura albastră şi-şi descoperi pieptul încărcat de cartuşiere, catarama strălucitoare a uniformei de ofiţer, jambierele din piele de porc. Fără niciun cuvânt, tot detaşamentul se ridică şi oamenii se apropiară de cai. Căpitanul avea dreptate: strălucirea desfăcută în evantai apăru de după cele mai joase culmi şi azvârli un arc de lumină pe care-l salutară cu cântecele lor micuţele păsări invizibile, depărtate, dar stăpâne peste nemărginita tăcere a pământului părăsit. El îi făcu un semn lui Tobías, indianul yaqui, şi-i spuse în limba lui:

— Tu o să rămâi în urmă şi când îl vom zări pe duşman o să pleci imediat să-i previi pe ceilalţi.

Indianul dădu din cap, punându-şi pălăria scundă şi rotundă, împodobită cu o pană roşie înfiptă în panglică. Căpitanul sări în şa şi şirul de oameni se îndreptă în trap uşor spre gura Sierrei: trecătoarea cu defileuri gălbui.

Trei cornişe se desfăceau din trecătoare. Trupa se căţără spre cea de-a doua, cea mai puţin largă, dar îndeajuns ca să permită trecerea animalelor în şir indian; cea care ducea la izvor. Bidoanele goale loveau cu zgomot spart pulpele oamenilor; pietrele care se desprindeau sub potcoave repetau acest sunet spart şi profund, care se pierdea fără ecouri, ca o lovitură unică, seacă, pe o darabană încordată, de-a lungul trecătorii. Din înaltul defileului s-ar fi putut vedea coloana cea scurtă înaintând pe dibuite, cu capetele plecate. Doar el rămânea cu privirea aţintită asupra culmilor, clipind din ochi ca să se ferească de soare, lăsând în grija calului să ocolească accidentele terenului. În fruntea detaşamentului, nu încerca nici teamă nici orgoliu. Frica rămăsese în urmă, nu în primele, ci în nenumăratele ciocniri care făcuseră din primejdie viaţa obişnuită şi din linişte un element

surprinzător. Tocmai de asta, tăcerea încremenită a trecătorii îl neliniştea în taină şi iată de ce strângea frâurile şi, fără să-şi dea seama, îşi pregătea muşchii braţului şi-ai mâinii ca să apuce la repezeală pistolul. Credea că nu cunoaşte trufia. La început teama, apoi obişnuinţa îl împiedicaseră. Nu putea să se simtă trufaş când primele gloanţe îi şuierau pe lângă ureche şi această viaţă miraculoasă se impunea de câte ori proiectilul nu nimerea ţinta; atunci nu se putea simţi decât mirat în faţa înţelepciunii oarbe a corpului său de-a evita pericolul, de-a se ridica sau de-a se lăsa în jos, de-a-şi ascunde faţa în spatele trunchiului unui copac; mirare şi dispreţ, când se gândea la tenacitatea cu care corpul, mai rapid decât voinţa, se apăra el însuşi. Nu putea să simtă orgoliu atunci când, mai târziu, nici măcar nu mai auzea acel şuierat tenace, intrat în obişnuinţă. Trăia doar o nelinişte, stăpânită şi seacă, în clipele când liniştea neprevăzută îi dădea târcoale. Îşi scoase înainte maxilarul, în semn de îndoială.

Fluieratul necurmat al unui soldat, în urma lui, îi întări convingerea primejdiei acestei plimbări prin trecătoare. Şi fluieratul fu spart de împuşcături neaşteptate şi urlete bine ştiute: caii lui Villa erau aruncaţi de călăreţii lor cu capul înainte, vertical, din creştetul stâncos al trecătorii, într-un coborâş care semăna cu o sinucidere, în timp ce puştile adăpostite în spatele celei de-a treia grămezi de stânci răneau oamenii din detaşament, iar caii însângeraţi se cabrau şi se rostogoleau, împresuraţi de vuietul împuşcăturilor spre adâncul acoperit de colţuri de stâncă; dar el putu doar să întoarcă privirea şi să-l vadă pe Tobías năpustindu-se, ca oamenii lui Villa, pe povârnişul stâncos, într-o tentativă inutilă de-a îndeplini ordinele; calul indianului călcă greşit şi zbură timp de o secundă, înainte de a se prăbuşi în fundul defileului, zdrobindu-l pe călăreţ sub greutatea lui. Urletele crescură, însoţite de focuri

continue; el se lăsă să alunece pe şoldul stâng al calului şi se rostogoli, dirijându-şi căderea prin salturi şi opriri succesive, spre fund; în imagini învălmăşite, îi apăreau pântecele cailor cabraţi care palpitau acolo, sus, în mijlocul împuşcăturilor, şi ele inutile, trase de oamenii surprinşi pe acea pantă abruptă şi îngustă, lipsiţi de posibilitatea de-a se pune la adăpost sau de-a conduce animalele. Se prăbuşi, zdrelindu-se de laturile stâncoase, iar călăreţii lui Villa căzură pe a doua îngrămădire de stânci, ca să lupte corp la corp. Rostogolirea sălbatecă a corpurilor cuprinse şi-a cailor înnebuniţi continua, în timp ce el pipăia cu mâinile însângerate fundul întunecos al trecătorii şi scotea pistolul. Îl aştepta doar o nouă tăcere. Forţele-i fuseseră zdrobite. Se târî, cu braţul şi piciorul îndurerate, spre-o stâncă uriaşă.

— Ieşiţi, căpitane Cruz, predaţi-vă…

Iar el răspunse cu gâtlejul uscat:

— Ca să mă împuşcaţi? Nu mă mişc de-aici.

Dar mâna dreaptă, paralizată de durere, de-abia mai putea ţine pistolul. Ridicând braţul, simţi un junghi pătrunzător în pântec: începu să tragă, cu capul plecat, fiindcă durerea nu-l lăsa să ridice privirea: trase până când cocoşul nu mai repetă decât imitarea propriului său zgomot metalic. Aruncă pistolul de cealaltă parte a stâncii, iar vocea de deasupra strigă din nou:

— Ieşiţi cu mâinile la ceafă.

De cealaltă parte a stâncii zăceau mai mult de treizeci de cai, morţi ori muribunzi. Câţiva încercau să ridice capul; alţii se sprijineau într-un picior îndoit. Pe cei mai mulţi înfloreau pete roşii pe frunte, pe gât, pe pântece. Şi, unii deasupra, alţii dedesubtul animalelor, oamenii din ambele tabere aveau atitudini ciudate: cu faţa în sus, de parc-ar fi căutat şuvoiul pârâului secat; cu faţa în jos, îmbrăţişând stâncile. Morţi toţi, în afară de omul care gemea, strivit sub greutatea unei iepe roşcate.

— Lăsaţi-mă să-l scap pe omul ăsta – strigă spre grupul de pe culme. Poate că e unul de-ai voştri.

Cum? Cu care braţe? Cu ce puteri? De-abia se aplecase ca să apuce de subsuori trupul lui Tobías prins sub cel al calului, că un glonţ de oţel şuieră, lovind în piatră. Ridică privirea. Şeful grupului victorios – o cască colonială albă, vizibilă din umbra culmii – îl linişti pe cel care trăsese cu o mişcare a braţelor. Sudoarea năclăită, amestecată cu praf, i se scurse pe încheieturile mâinilor, şi, dacă una din ele abia se mai putea mişca, cealaltă reuşi, cu o voinţă concentrată, să tragă toracele lui Tobías.

Auzi, în spatele lui, copitele repezi ale cailor celor care se desfăcuseră din coloană ca să-l captureze. Erau deasupra lui, când picioarele zdrobite ale indianului apărură de sub corpul animalului. Mâinile oamenilor lui Villa îi smulseră cartuşierele de pe piept.

Era şapte dimineaţa.

Aproape că nu-şi mai amintea, când pătrunse la patru după-amiază în închisoarea din Perales, de marşul forţat pe care colonelul villist Zagal îl impusese oamenilor lui şi celor doi prizonieri, ca să străbată în nouă ore cărările Sierrei şi să coboare în satul Chihuahua. În capul lui năpădit de dureri continue de-abia putu înregistra drumul pe care-l urmară. În aparenţă, cel mai dificil. Dar cel mai uşor pentru cine, aşa cum făcuse Zagal, îl însoţise pe Pancho Villa încă de când începuse să fie urmărit, pentru cineva care colindase douăzeci de ani munţii aceştia şi le ştia cu ochii închişi ascunzătorile, locurile de trecere, defileurile, scurtăturile. Casca colonială în formă de ciupercă ascundea jumătate din faţa lui Zagal, dar dinţii lui lungi şi deşi zâmbeau mereu, încadraţi de mustaţa şi de ciocul negru. Zâmbeau când fu urcat cu greu pe cal şi când corpul zdrobit al indianului fu culcat cu faţa în jos, pe crupa aceluiaşi animal. Surâdeau atunci când Tobías întinse braţul şi se agăţă de centura căpitanului. Zâmbeau

la fel când coloana se puse în mişcare, adâncindu-se într-o deschizătură întunecoasă, o adevărată peşteră cu două ieşiri, cale necunoscută de el şi de ceilalţi oameni ai lui Carranza şi care-ţi permitea să faci într-o oră un traseu de patru pe drumurile deschise. Dar nu-şi dădu seama decât pe jumătate de toate astea. Ştia că în ambele tabere ale acestui război de facţiuni ofiţerii din tabăra duşmană erau împuşcaţi pe loc şi se întrebă pentru ce motiv îl conducea acum colonelul Zagal spre un destin necunoscut.

Durerea îl adormi. Braţul şi piciorul, strivite în cădere, îi atârnau inerte, iar indianul continua să se agaţe de el şi să geamă, cu faţa congestionată. Îngrămădirile de roci abrupte se succedau iar ei mergeau învăluiţi în întuneric, în inima munţilor, descoperind văi interioare de piatră, prăpăstii adânci, foste albii de râuri, drumuri pe care hăţişurile şi scaieţii formau o boltă de protecţie pentru coloana în mers. Poate că numai partizanii lui Pancho Villa au trecut pe aici, gândi el, şi iată cum au putut câştiga, înainte, şiragul acela de victorii de guerillă care-au frânt coloana vertebrală a dictaturii. Maeştri ai surprizei, ai încercuirii, ştiind s-o ia la picior imediat după ce dădeau lovitura. Exact opusul şcolii lui, aceea a generalului Alvaro Obregón, care prefera bătălia după toate regulile, pe teren deschis, cu dispozitive precise şi cu manevre pe teren explorat în prealabil.

— Grupaţi, în ordine. Nu vă împrăştiaţi! striga colonelul Zagal de fiecare dată când se rupea de capul coloanei călărind înapoi, înghiţind praf şi arătându-şi dinţii. Acum o să lăsăm muntele în urmă şi cine ştie ce ne-aşteaptă. Fiţi gata de orice; staţi la pândă; deschideţi bine ochii ca să observaţi toţi norii de praf; toţi la un loc, o să vedem mai bine decât eu singur…

Pereţii stâncoşi se depărtau mereu. Coloana era pe o culme plată şi deşertul Chihuahua, şerpuitor, pătat de grupuri de mezquite, se deschidea la picioarele lor.

Soarele era retezat de rafale de vânt de pe înălţimi; strat proaspăt care nu atingea niciodată meleagurile fierbinţi ale pământului.

— O luăm prin mină, ca să coborâm mai repede! strigă Zagal. Tovarăşul dumitale să se agaţe bine, Cruz, coborâşul e abrupt.

Mâna indianului strânse centura lui Artemio; dar era în această apăsare ceva mai mult decât dorinţa de-a nu cădea; insistenţa de-a transmite ceva. Artemio lăsă capul în jos, mângâie grumazul calului şi apoi întoarse faţa spre figura congestionată a lui Tobías.

Indianul murmură în limba lui:

— O s-o luăm pe lângă o mină părăsită de mult timp. Când o să trecem pe lângă gura unei galerii, aruncă-te jos de pe cal şi fugi să te ascunzi înăuntru; galeriile sunt surpate peste tot şi n-or să te poată găsi…

El continuă să mângâie coama calului. Îşi ridică iar capul şi încercă să distingă, în coborâşul spre deşert, intrarea galeriei despre care-i vorbise Tobías.

Indianul şopti:

— Nu te gândi la mine. Am picioarele zdrobite.

Vremea prânzului? Ora unu? Soarele era din ce în ce mai apăsător.

Nişte capre apărură pe o stâncă şi câţiva soldaţi le luară la ochi cu carabinele. Una fugi, alta căzu la pământ de pe piedestalul ei şi un soldat villist descăleca şi o luă în spate.

— Să fie ultima dată când vreunul din voi mai vânează! spuse Zagal cu glasul răguşit şi binevoitor. Într-o zi, gloanţele astea or să-ţi lipsească, caporale Payán.

Apoi, ridicându-se în scări se adresă coloanei:

— Să vă intre în cap, ticăloşilor, că oamenii lui Carranza sunt pe urmele noastre. Nu începeţi să prăpădiţi muniţiile. Ce credeţi? Că mergem ca învingători spre sud, ca înainte? Nicidecum. Ne retragem înfrânţi, spre nord, de unde-am venit.

— Sigur, dom’colonel, gemu cu vocea înăbuşită caporalul, dar acum cel puţin avem ceva de mâncare.

— Avem pe dracu! strigă Zagal.

Cei din coloană începură să râdă: caporalul Payán prinse capra moartă pe crupa calului.

— Să nu se-atingă nimeni de apă ori de băutură până nu ajungem jos, ordonă Zagal.

Dar lui nu-i era gândul decât la cărările pe care coborau. Acolo, după cotitura aceea, era intrarea galeriei.

Potcoavele calului lui Zagal se izbiră de şinele înguste care se prelungeau cu o jumătate de metru în faţa intrării. În clipa aceea Cruz se azvârli de pe cal şi se lăsă să alunece pe panta lină, în timp ce puştile luate prin surprindere de-abia se pregăteau să tragă şi el căzu în genunchi în întuneric; răsunară primele împuşcături şi dinspre grupul villist veni o învălmăşeală de glasuri. Frigul neaşteptat limpezi capul bărbatului; întunericul îl ameţi. Înainte; picioarele începură să fugă, uitând de durere, până când corpul i se izbi de stâncă: braţele se depărtară, fiecare în direcţia unuia din cele două puţuri divergente. În unul sufla un vânt puternic, din celălalt venea o căldură stătută. Mâinile întinse simţiră, în vârfurile degetelor, aceste temperaturi opuse. O luă iar la fugă, în partea de unde venea căldura, unde puţul trebuia să fie mai adânc. În spate, cu muzica lor de pinteni, alergau şi picioarele villiştilor. Un chibrit îşi aruncă strălucirea portocalie iar el călcă pe alături, căzu într-o surpătură verticală şi simţi lovitura brutală a corpului de nişte bârne mâncate de carii. Sus, zgomotul pintenilor nu se mai termina şi murmurul vocilor răsuna în pereţii minei. Cel hăituit se ridică cu greutate; încercă să-şi dea seama de dimensiunile locului în care căzuse şi de portiţa salvatoare pe unde să continue fuga.

„E mai bine să aştept aici…”

Vocile de deasupra deveniră mai puternice, ca şi cum ar

fi discutat. Apoi se auzi, limpede de tot, hohotul de râs al colonelului Zagal. Vocile se îndepărtară. Cineva fluieră undeva, departe: o singură fluierătură aspră, ca să atragă atenţia. În ascunzătoare ajunseră alte zgomote nedefinite, grele, care durară câteva minute. Apoi, nimic. Ochii începură să se obişnuiască: întunericul.

„Se pare că au plecat. Poate că e o cursă. E mai bine să aştept aici."

În căldura puţului părăsit, îşi atinse pieptul, îşi pipăi coastele care-l dureau, din cauza loviturilor. Se găsea într-un spaţiu rotund, fără ieşire: desigur, fundul unei excavaţii. Câteva bârne putrezite zăceau pe pământ; altele susţineau bolta fragilă de argilă. Se asigură de stabilitatea uneia dintre ele şi se instală, aşezat, aşteptând trecerea orelor. Una din bârne se prelungea până la deschizătura îngustă prin care căzuse: nu era prea greu să se caţere pe ea şi să ajungă din nou la galeria prin care intrase. Îşi pipăi pantalonii şi dădu de câteva rupturi, ca şi pe tunica ai cărei eghileţi auriţi se desfăcuseră. Şi oboseala, foamea, somnul. Corpul tânăr îşi întinse picioarele şi-şi simţi sângele pulsând puternic în coapse. Întunericul şi tihna, gâfâitul uşor şi ochii închişi. Se gândi la femeile pe care-ar fi vrut să le cunoască; corpul celor pe care le cunoscuse îi fugea din minte. Ultima fusese în Fresnillo. O femeie de stradă gătită. Una din alea care plâng când le întrebi: „De unde eşti? Cum de-ai ajuns aici?" Obişnuita întrebare, ca să începi conversaţia şi fiindcă toate adoră să inventeze poveşti. Asta nu; nu făcea altceva decât să plângă. Şi războiul care nu se mai termină. Desigur, astea erau ultimele operaţii. Îşi încrucişă braţele pe piept şi încercă să respire regulat. Dacă vor supune armata împrăştiată a lui Pancho Villa, o să fie pace. Pace.

„Ce-o să fac când or să se termine toate astea? Şi la ce bun să te gândeşti c-o să se termine? Eu nu gândesc aşa."

Poate că pacea ar aduce cu ea ocazii de-a găsi de lucru.

Când bătuse de-a lungul şi de-a latul drumurile Mexicului, nu fusese decât martorul distrugerii. Dar câmpurile distruse puteau fi însămânţate din nou. În Bajío, odată, văzuse un câmp tare frumos, lângă care s-ar fi putut construi o casă cu arcade şi cu curţi pline de flori, din care să supraveghezi muncile câmpului. Să vezi cum rodeşte o sămânţă, s-o ocroteşti, să fii atent la creşterea plantei, să culegi fructele. Ar putea fi o viaţă frumoasă, o viaţă frumoasă…

„Nu adormi, fii prevăzător…”

Se ciupi de picior. Muşchii cefei îi traseră capul pe spate.

De sus nu venea niciun zgomot. Putea să cerceteze. Se sprijini pe bârna care urca în sus ca să ajungă, cu piciorul, la scoarţa stâncoasă a ieşirii. Se legănă, sprijinindu-se în braţul sănătos, din ieşitură în ieşitură, până-şi putu înfige unghiile în marginea platformei superioare, îşi scoase capul. Era în puţul încălzit. Dar acum părea şi mai întunecos şi sufocant decât înainte. Se îndreptă spre bifurcarea galeriilor. O recunoscu, fiindcă alături de puţul prost aerisit era celălalt, cel în care vântul sufla cu putere. Dar mai încolo, lumina nu mai pătrundea prin gura galeriei pe unde intrase. Se lăsase noaptea? Oare pierduse socoteala orelor?

Bâjbâind, mâinile căutară intrarea. Nu noaptea îl făcuse prizonier în întuneric, ci o baricadă de bolovani îngrămădiţi de villişti înainte de plecare. Îl îngropaseră în mormântul ăsta cu filoanele epuizate.

Simţi în nervii stomacului o senzaţie precisă: că era strivit. Îşi lărgi automat nările, într-o sforţare închipuită de-a respira. Îşi duse degetele la tâmple şi şi le mângâie. Celălalt puţ, cel cu ventilaţie. Aerul ăsta venea de afară, urca spre deşert, îl biciuia soarele. Alergă spre celălalt culoar. Nasul i se lipi de aerul dulce. Împins de curent şi, sprijinindu-se cu mâinile de pereţi, merse împleticindu-se

prin întuneric. O picătură îi udă mâna. Îşi apropie gura deschisă de zid, căutând sursa apei. De pe bolta neagră picurau aceste perle leneşe, solitare. Culese o alta cu limba: o aşteptă pe a treia, pe a patra. Lăsă capul să-i atârne. Puţul părea să se termine aici. Adulmecă aerul. Venea de jos, îl simţea înconjurându-i gleznele. Îngenunchie, căută cu mâinile. De acolo, din crăpătura aceea invizibilă venea: puţul astupat îi dădea puteri. Pietrele erau desprinse. Începu să scoată din ele până când crăpătura se mări şi, în sfârşit, pietrele se prăbuşiră: o altă galerie, luminată de vene argintate, se deschidea în spatele pietrelor surpate. Se strecură prin deschizătură şi-şi dădu seama că în noua galerie nu putea merge în picioare: încăpea doar târându-se pe burtă. Aşa şi înaintă, fără să ştie unde-l conducea călătoria lui de reptilă. Filoane cenuşii, reflexe aurii ale epoleţilor de ofiţer; doar aceste străluciri diferite îi luminau încetineala de şarpe purtându-şi giulgiul. Ochii reflectau cele mai negre unghere ale întunericului şi un fir de salivă i se scurgea pe bărbie. Îşi simţi gura plină de tamarine: poate amintirea involuntară a unei fructe care, păstrată în memorie, mai îşi conservă puterea asupra glandelor salivare, sau poate mesajul fidel al mirosului venit dintr-o grădină îndepărtată, care, purtat prin aerul încremenit al deşertului, a reuşit să ajungă până în culoarul îngust. Mirosul zgândărit mai simţi ceva. O înghiţitură întreagă de aer. Un plămân plin. Un parfum imposibil de confundat de pământ aflat în apropiere; de neconfundat pentru cine rămâne atâta timp închis în gustul stâncii. Galeria joasă mergea în pantă; acum se întrerupea brusc şi cobora, abrupt, spre un vast spaţiu interior acoperit de nisip. Îşi dădu drumul din înălţimea galeriei şi căzu pe aşternutul moale. Câteva braţe vegetale pătrunseseră până aici. Pe unde?

„Da, acum urcă iar. Dar e lumina zilei! Părea un reflex al nisipului şi când colo, lumină!”

Alergă, cu pieptul plin de aer, spre intrarea scăldată de soare.

Alergă fără să audă ori să vadă ceva. Fără să audă cântecul monoton al chitarei şi vocea ce-l acompania, o voce plină şi senzuală de soldat obosit.

Las muchachas durangueñas se visten de azul y verde,
de las ocho en adelante, la que no pellizca muerde…[35]

Fără să vadă focul mic pe care se legăna scheletul caprei vânate în munţi şi degetele care smulgeau bucăţi de carne.

Căzu, fără să audă ori să vadă ceva, pe prima fâşie de pământ luminată. Cum ar fi putut să vadă, sub soarele după-amiezii, topit, care se revărsa ca pe o ciupercă de var peste casca colonială a omului care râdea şi-i întindea mâna.

— Hai, căpitane, o să ne faci să întârziem. Uită-te puţin ce poftă de mâncare are indianul. Şi acum, puteţi să vă ocupaţi de bidoane.

Las muchachas chihuahuenses ya no saben ni qué hacer,
pidiendo a Dios que haya un hombre que las sepa bien querer…[36]

Prizonierul ridică ochii şi, înainte de-a-i vedea pe oamenii colonelului Zagal întinşi pe pământ, îşi lăsă privirea să rătăcească în peisajul uscat, de bolovani şi de făclii spinoase, nesfârşit şi leneş, tăcut, plumburiu. Apoi se ridică şi se îndreptă spre mica tabără. Indianul îl privea fix. El întinse braţul, smulse o bucată perpelită din spinarea

35 Fetele din Durango poartă-albastru doar şi verde / de la opt încolo, seara, care nu ciupeşte, muşcă… (span.).

36 Fetele din Chihuahua nu ştiu ce să se mai facă / tot rugându-se de Domnul să găsască un bărbat să le iubească (span.).

caprei şi se aşează să mănânce.

Perales.

Era un sat cu case din chirpici, care nu se deosebea cu nimic de celelalte. Doar o porţiune de stradă, cea din faţa primăriei, era pietruită. Celelalte uliţe erau prăfuite, cu colbul bătătorit de picioarele goale ale copiilor, de ghearele curcanilor care se umflau în pene pe la răspântii, de labele haitelor de câini care, când dormeau la soare, când începeau să alerge toţi odată, la întâmplare, lătrând. Existau poate o casă-două frumoase, cu uşi mari, cu acoperiş de tablă şi burlane de tinichea; de regulă erau cele ale cămătarului şi guvernatorului local (când nu era vorba de una şi aceeaşi persoană), care-o luaseră la sănătoasa ca să scape de justiţia expeditivă a lui Pancho Villa. Trupele ocupaseră cele două reşedinţe, umplând curţile interioare – ascunse în spatele zidurilor înalte, cu faţada de fortăreaţă întoarsă spre stradă – de cai şi de paie, de lăzi cu muniţii şi unelte: tot ceea ce Divizia de Nord, în retragere, reuşea să salveze în marşul înapoi spre punctul de plecare. Culoarea satului era cenuşiul; doar faţada primăriei avea nuanţe trandafirii, care se estompau imediat, pe zidurile laterale şi în curţi, în aceeaşi culoare cenuşie a pământului. Era un iaz în apropiere; iată de ce se întemeiase satul, a cărui bogăţie se limita la câţiva curcani şi găini, câteva fâşii de pământ uscate pe care se cultiva porumbul, uliţele prăfuite, două forje, o dulgherie, o dugheană cu articole de băcănie şi câteva produse casnice. Trăiau ca prin minune. Trăiau în tăcere. Ca în mai toate satele mexicane, era greu de ghicit unde se ascundeau locuitorii. Dimineaţa ori după-amiaza, după-amiaza sau seara se putea auzi zgomotul insistent al unui ciocan, plânsetele unui nou-născut, dar ar fi fost greu să găseşti o făptură vie în străzile încinse. Copiii se arătau câteodată, micuţi, desculţi. Trupa rămânea şi ea în spatele zidurilor caselor rechiziţionate sau ascunsă în curtea primăriei, spre

care se îndrepta acum coloana istovită de oboseală. Când descălecară, o patrulă se apropie şi colonelul Zagal îl arătă pe indian.

— Ăsta, la închisoare. Dumneata vii cu mine, Cruz.

Colonelul nu mai râdea. Deschise uşile biroului văruit şi-şi şterse cu o mânecă transpiraţia de pe frunte. Îşi desfăcu centura şi se aşeză. Prizonierul îl privea, stând în picioare.

— Ia loc, căpitane, o să stăm puţin de vorbă. Vrei o ţigară?

Prizonierul o luă şi flacăra brichetei apropie cele două feţe.

— Bun, zâmbi iar Zagal, e simplu de tot. Dumneata ai putea să ne spui care sunt planurile celor care ne urmăresc, iar noi te-am pune în libertate. Îţi vorbesc deschis. Ştim că suntem pierduţi, dar vrem totuşi să ne apărăm. Dumneata eşti un soldat bun şi înţelegi asta.

— Desigur. Tocmai de asta n-o să vorbesc.

— De acord. Dar n-ai avea să ne povesteşti mare lucru. Dumneata şi toţi morţii care au rămas în trecătoare formaţi un detaşament de recunoaştere, e clar. Asta înseamnă că grosul trupelor nu era departe. Aţi mirosit până şi drumul pe care-o luăm, spre nord. Dar cum nu cunoaşteţi prea bine locurile de trecere prin munţi, a trebuit să traversaţi toată câmpia şi asta v-a luat mai multe zile. Ei bine: câţi sunteţi, dacă aveţi trupe care au plecat înainte cu trenul, cam la cât apreciezi dumneata proviziile de muniţii care vă rămân, câte piese de artilerie aveţi? Pentru ce tactică v-aţi decis? Unde se grupează brigăzile care ne urmăresc? Vezi ce simplu e; îmi spui toate astea şi eşti liber. Pe cuvânt.

— Cine mi-o dovedeşte?

— La naiba, căpitane, oricum, tot am pierdut. Sunt cinstit cu dumneata. Divizia e decimată. S-a împărţit în bande care-or să se piardă în munţi, împuţinându-se mereu, fiindcă de-a lungul drumului sunt mulţi care rămân

în satele lor, la gospodăriile lor. Suntem obosiţi. Sunt mulţi ani de când luptăm, încă de când ne-am ridicat împotriva lui don Porfirio. Apoi ne-am bătut cu Madero, cu *los colorados* din Orozco, pe urmă cu pârliţii lui Huerta, apoi cu voi, cu oamenii lui Carranza. Mulţi ani. Suntem obosiţi. Oamenii noştri sunt ca şopârlele, capătă încet-încet culoarea pământului, se bagă iar în colibele de unde-au ieşit, se îmbracă din nou ca peonii şi aşteaptă ceasul reluării luptei, chiar de-ar trebui să aştepte o sută de ani. Ştiu că de data asta am pierdut, ca şi oamenii lui Zapata în sud. Aţi câştigat voi. La ce bun să mori în mâinile noastre, când aţi câştigat deja războiul? Lasă-ne să pierdem luptând. E tot ce-ţi cer. Lasă-ne să pierdem cu puţină cinste.

— Pancho Villa nu-i în satul ăsta.

— Nu. Înaintează. Iar oamenii ni se opresc în drum. Suntem deja tare puţini.

— Ce garanţii am?

— Te lăsăm aici viu, în închisoare, până când prietenii dumitale te vor elibera.

— Dacă ai noştri câştigă. Dacă nu…

— Dacă-i batem, îţi dau un cal să fugi.

— Ca să mă puteţi împuşca pe la spate când voi fugi.

— Te ascult…

— Nu. N-am nimic de spus.

— Prietenul dumitale, indianul şi Bernal, un *licenciado* trimis de Carranza, sunt închişi. Aşteaptă să fii împuşcat împreună cu ei.

Zagal se ridică.

Niciunul din cei doi nu încercase vreun sentiment. Fiecare, în tabăra lui, îşi pierduse capacitatea de-a încerca sentimente, uzată de întâmplările cotidiene, de acţiunile neîntrerupte ale luptei lor oarbe. Vorbiseră ca nişte automate, fără să-şi angajeze emoţiile. Zagal cerea informaţii şi dădea posibilitatea de-a alege între libertate şi

plutonul de execuţie, prizonierul refuza să dea informaţii; dar nu o făceau în numele lui Zagal şi Cruz, ci ca angrenajele a două maşini de război opuse. De aceea, ştirea că va fi împuşcat era primită de prizonier cu indiferenţă absolută. O indiferenţă care-l obliga, tocmai ea, să-şi dea seama de calmul monstruos cu care-şi accepta propria moarte. Atunci se sculă şi el, strângând din dinţi:

— Colonele Zagal, e mult timp de când ascultăm de ordine, fără să ne oferim răgazul de a face ceva, cum să vă spun?, ceva despre care să se poată spune: asta o fac eu, Artemio Cruz; îmi asum răspunderea eu singur, nu în calitate de ofiţer. Dacă trebuie să mă omorâţi, omorâţi-l pe Artemio Cruz. Aţi spus-o şi dumneavoastră, c-o să se termine toată povestea asta, că suntem obosiţi. Eu nu vreau să mor ca ultim sacrificat al unei cauze victorioase şi poate că nici dumneavoastră nu vreţi să muriţi ca ultimă victimă a cauzei pierdute. Fiţi bărbat, colonele, şi lăsaţi-mă şi pe mine să fiu. Vă propun lupta cu pistolul. Trageţi o linie în patio şi să ieşim amândoi înarmaţi din două colţuri opuse. Dacă reuşiţi să mă răniţi înainte de-a trece linia, mă ucideţi. Dacă o trec fără să mă atingeţi, eliberaţi-mă.

— Caporal Payán! strigă Zagal cu o fulgerare în ochi. Du-l în celulă. Apoi se întoarse spre prizonier: N-o să vi se anunţe ora execuţiei, aşa că fiţi pregătiţi. Poate fi într-o oră, ori la fel de bine mâine sau poimâine. Gândeşte-te bine la ce ţi-am spus.

Printre gratii intra soarele gata să apună şi zugrăvea în galben siluetele celor doi oameni, unul în picioare, altul culcat. Tobías încercă să şoptească câteva vorbe de salut; celălalt, cel care se plimba nervos prin celulă, se apropie de el când uşa scârţâi închizându-se, iar cheile caporalului scârţâiră în broască.

— Sunteţi căpitanul Artemio Cruz? Eu sunt Gonzalo Bernal, trimisul Şefului Suprem Venustiano Carranza.

Era îmbrăcat în civil: haine de caşmir cafenii, cu o

centură prinsă pe spate. El îl privi ca pe toţi civilii care se alăturau din când în când nucleului asudat al celor care se băteau: cu o privire rapidă, batjocoritoare şi indiferentă, până când Bernal continuă, trecându-şi o batistă peste fruntea înaltă şi mustaţa blondă:

— Indianului îi e tare rău. Are un picior rupt.

Căpitanul ridică din umeri:

— Pentru cât îi mai rămâne de trăit…

— De unde ştiţi? întrebă Bernal, ţinându-şi batista pe buze, astfel că vorbele îi ieşeau înăbuşite.

— O să ne-mpuşte pe toţi. Dar nu ne spun când. Nu ne era scris să murim de guturai.

— Nu-i nicio speranţă să vină până atunci ai noştri?

Acum căpitanul fu cel care se opri – făcuse înconjurul celulei, studiind tavanul, pereţii, ferestruica zăbrelită, duşumeaua prăfuită; căutarea instinctivă a unui loc pe unde să se poată fugi – şi privi un nou duşman: denunţătorul, închis în aceeaşi celulă cu el.

Întrebă:

— N-avem apă?

— A băut-o indianul.

Indianul gemu. El se apropie de faţa arămie sprijinită pe perna de piatră a băncii goale care servea de pat şi de scaun. Îşi lipi aproape obrazul de cel al lui Tobías şi pentru prima dată, cu o forţă care-l obligă să se îndepărteze, simţi prezenţa acestei figuri care nu fusese niciodată decât o pată negricioasă, o parte a trupei, mai uşor de recunoscut în integritatea nervoasă şi rapidă a trupului de războinic decât în calmul acesta, în această durere. Tobías avea un chip; el îl văzu. Sute de dungi albe – cutele săpate de râs, de mânie, de ochii încruntaţi ca să se apere de soare – brăzdau colţurile pleoapelor şi pometii mari. Buzele groase, proeminente, zâmbeau blând, iar în ochii cenuşii, înguşti era ceva care semăna cu un puţ de lumină tulbure, fermecată, care se oferea.

— Ai venit, într-adevăr, spuse Tobías în limba lui, pe care căpitanul o învăţase în contactul zilnic cu trupele din munţii Sinaloa.

Strânse mâna vânoasă a indianului:

— Da, Tobías. E mai bine să ştii: or să ne împuşte.

— Aşa trebuie să fie. Tu ai face la fel.

— Da.

Rămaseră tăcuţi, în timp ce soarele dispărea. Cei trei bărbaţi se pregătiră să petreacă noaptea împreună. Bernal se plimba încet prin celulă; el se scula şi apoi se aşeză iar în praf, trăgând linii pe duşumea. Afară, pe coridor, se aprinse o lampă cu petrol şi se auzi zgomotul fălcilor caporalului care făcea de gardă. Un vânt rece se ridică deasupra câmpiei deşertului.

Din nou în picioare, se apropie de uşa celulei: scânduri groase, de pin, nedate la rindea şi crăpătura deschisă la înălţimea ochilor. De cealaltă parte, se ridica fumul ţigării de foi pe care şi-o aprindea caporalul. El strânse pumnii în jurul zăbrelelor ruginite şi studie profilul turtit al pazniculuі. Smocuri mari şi negre de păr ieşeau de sub şapca de pânză şi cădeau până în dreptul obrazului pătrat şi spân. Prizonierul îi căută privirea şi caporalul răspunse cu un gest repezit, un „ce vrei?” tăcut, azvârlit de mişcarea capului şi din mâna liberă. Cealaltă strângea carabina, cu obişnuinţa pe care-o dă meseria.

— S-a dat ordinul pentru mâine?

Caporalul îl privi cu ochii lui mari, galbeni. Nu răspunse.

— Eu nu-s de aici. Dar tu?

— De acolo, de sus, răspunse caporalul.

— Cum e locul ăla?

— Care?

— Unde or să ne împuşte. Ce se vede de acolo?

Se opri şi-i făcu semn caporalului să-i dea bricheta.

— Ce se vede?

Îşi aminti abia atunci că privise întotdeauna drept

înainte, din seara în care traversase muntele şi fugise din vechea locuinţă din Veracruz. De atunci nu privise niciodată înapoi. De atunci voia să se ştie singur, fără alte puteri decât ale lui… Iar acum… nu se putea abţine să întrebe – cum e, ce se vede de acolo – ceea ce era poate felul lui de-a ascunde dorinţa chinuitoare de a-şi aminti, ceea ce-l purta spre imaginea ferigilor dese şi-a râurilor leneşe, a florilor tubulare crescute pe-o colibă, a unei fuste apretate şi-a unor plete dulci care miroseau a gutuie…

— Or să vă ducă în curtea din spate, spuse caporalul, şi ce se vede, ce vrei să fie? Doar un zid înalt, plin tot de găuri de câţi am tot împuşcat pe aici…

— Şi muntele? Nu se vede muntele?

— Păi, ca să spun drept, nu-mi amintesc.

— Ai văzut mulţi care…?

— Oho…

— Poate că cel care împuşcă vede mai bine decât condamnaţii ce se petrece.

— Te pomeneşti că tu n-ai fost niciodată într-un pluton de execuţie?

(„Da, însă fără să fiu atent, fără să mă gândesc niciodată la ceea ce se poate simţi, ori că vreodată o să vină rândul meu. De asta nici n-am dreptul să te întreb, nu-i aşa? Tu n-ai făcut decât să ucizi ca şi mine, fără să fii atent la nimic. De-aceea nimeni nu ştie ce simţi atunci şi nimeni nu-ţi poate povesti. Dacă te-ai putea întoarce, dacă ai putea povesti ce înseamnă să auzi împuşcăturile şi să le simţi în piept, pe faţă. Dacă s-ar putea povesti adevărul despre asta, poate că n-am mai îndrăzni să ucidem, niciodată; sau poate că nimănui nu i-ar mai păsa că moare… Poate fi îngrozitor… dar poate fi şi la fel de firesc ca a te naşte… Ce ştim noi doi?”)

— Ascultă, căpitane, eghileţii ăştia n-o să-ţi mai trebuiască. Dă-mi-i mie.

Caporalul îşi băgă mâna printre zăbrele, iar el se

întoarse cu spatele. Soldatul începu să râdă cu un fel de scheunat înăbuşit.

Indianul şoptea acum ceva în limba lui, iar el se târî spre căpătâiul tare, ca să-şi lipească palma de fruntea înfierbântată de febră a indianului şi să audă ce spunea. Vorbele lui curgeau într-un fel de melodie monotonă, dulce.

— Ce spune?

— Povesteşte. Cum le-a smuls guvernul pământurile pe care le aveau din totdeauna ca să le dea unor străini. Că s-au bătut ca să şi le apere şi că atunci au venit trupele federale şi-au început să le taie mâinile bărbaţilor şi să-i urmărească prin munţi. Că i-au urcat pe conducătorii lor yaqui pe-o canonieră şi i-au aruncat apoi în mare, încărcaţi de greutăţi.

Indianul vorbea cu ochii închişi:

— Pe cei rămaşi, ne-au obligat să ne alăturăm unui convoi foarte lung şi de acolo, din Sinaloa, ne-au pus să mergem până în partea cealaltă, în Yucatán.

— Povesteşte. Cum au trebuit să meargă până în Yucatán şi cum mureau rând pe rând, pe drum, femeile şi bătrânii şi copiii tribului. Cei care-au reuşit să ajungă până la plantaţiile de agave au fost vânduţi ca sclavi, iar bărbaţii au fost despărţiţi de soţiile lor. Cum le-au obligat pe femei să se culce cu metişi, ca să-şi uite limba şi să nască alţi lucrători…

— M-am întors, m-am întors. De-abia am aflat c-a izbucnit războiul şi m-am întors cu fraţii mei să lupt contra răului.

Indianul râse încetişor, iar el simţi că vrea să urineze. Se ridică şi desfăcu şliţul pantalonilor kaki; căută un colţ şi ascultă susurul lichidului căzând în praf. Se încruntă gândindu-se la sfârşitul obişnuit al vitejilor care mor cu o pată umedă pe pantalonii militari. Bernal, care stătea acum cu braţele încrucişate, părea să caute, printre

zăbrelele înalte, o rază de lună pentru noaptea asta rece şi întunecoasă. Uneori, loviturile insistente de ciocan care veneau din sat, ajungeau până la ei; câinii lătrau. Câteva discuţii pierdute, fără înţeles, reuşeau să traverseze pereţii. El îşi scutură uniforma de praf şi se apropie de tânărul *licenciado.*

— Avem ţigări?

— Da… cred că da… Erau pe aici.

— Dă-i una indianului.

— I-am oferit înainte. Nu-i plac ţigările mele.

— Le are pe-ale lui?

— Cred că i s-au terminat.

— Poate că soldaţii au cărţi de joc.

— Nu; nu m-aş putea concentra. Cred că n-aş putea…

— Ţi-e somn?

— Nu.

— Ai dreptate. Nu trebuie să dormim.

— Crezi că într-o zi o să regreţi?

— Ce?

— Vreau să spun, să fi dormit înainte…

— Asta e nostim.

— Ah, da. Atunci, mai bine să ne aducem aminte. Se spune că-i plăcut să-ţi aminteşti.

— N-am lăsat multă viaţă în urma noastră.

— Cum să nu. Iată care-i avantajul indianului. Poate că de asta nu-i place să vorbească.

— Da. Nu, nu te înţeleg…

— Spuneam că indianul are multe să-şi aducă aminte.

— Poate că în limba lui nu-ţi aminteşti la fel.

— Tot drumul ăsta, de la Sinaloa. Ce ne-a povestit adineauri.

— Da.

— …

— Regina…

— Ce spui?

— Nimic. Repetam nişte nume.
— Câţi ani ai?
— Aproape douăzeci şi şase. Şi tu?
— Douăzeci şi nouă. Nici eu n-am prea multe amintiri. Şi viaţa care-a devenit aşa, deodată, atât de agitată.
— Când o să începem să ne amintim de copilărie, de exemplu?
— E adevărat; e greu.
— Ştii? Acum. În timp ce vorbeam…
— Ce-i?
— Ei, bine; îmi repetam nişte nume. Ştii? Nu-mi mai spun nimic; nu mai înseamnă nimic.
— Se luminează de ziuă.
— Nu te gândi la asta.
— Am spatele transpirat rău de tot.
— Dă-mi ţigara. Ce-i cu tine?
— Scuză-mă. Ia. Poate că nu se simte nimic.
— Aşa spun.
— Cine-o spune, Cruz?
— Desigur. Cei care ucid.
— Asta e foarte important pentru tine?
— Păi…
— De ce nu te gândeşti la…?
— La ce? Că totul o să fie la fel, chiar dacă ne omoară?
— Nu, nu te gândi la viitor, gândeşte-te la trecut. Eu mă gândesc la toţi cei care au murit deja în revoluţie.
— Da; îmi amintesc de Bule, de Aparicio, de Gómez, de căpitanul Tiburcio Amanillas… de câţiva.
— Fac prinsoare că nu ştii nici douăzeci de nume. Şi nu-i vorba numai de ei. Cum se numeau toţi morţii? Nu numai cei din revoluţia asta; cei căzuţi în toate revoluţiile şi în toate războaiele şi chiar cei care-au murit în patul lor. Cine-şi aminteşte de ei?
— Ascultă: dă-mi un chibrit.
— Scuză-mă.

— Ah, uite, a răsărit luna.

— Vrei s-o vezi? Dacă te urci pe umerii mei, ai putea ajunge…

— Nu. N-are rost.

— Bine că mi-au luat ceasul.

— Da.

— Vreau să spun, ca să nu numărăm orele.

— Sigur, înţelesesem.

— Noaptea mi s-a părut mai… mai lungă…

— La dracu’ cu nevoia asta de-a urina mereu…

— Uită-te la indian. A adormit. Bine că nu ne-a fost, nici unuia, frică.

— Acum, o să mai stăm încă o zi închişi aici.

— Cine ştie. Pot să vină dintr-un moment în altul.

— Nu, ăştia nu. Le place să se joace cu noi. Prea se obişnuieşte să împuşti în zori. Or să se joace cu noi.

— E mai mult impulsiv, nu?

— Villa, da. Nu şi Zagal.

— Cruz… nu ţi se pare absurd?

— Ce?

— Să murim în mâna unuia dintre şefi şi să nu credem în niciunul.

— Oare or să ne scoată pe toţi trei o dată sau pe rând?

— O dată e mai uşor, nu-i aşa? Tu eşti militar.

— Nu-ţi vine nicio idee ca să ieşim de aici?

— Vrei să-ţi povestesc ceva? Să mori de râs, nu alta.

— Ce?

— Nu ţi-aş spune, dacă n-aş fi sigur că nu mai scăpăm de aici. Carranza m-a trimis în misiunea asta doar ca să se descotorosească de mine şi să fie ăştia vinovaţi de moartea mea. I-a intrat în cap că-i mai convenabil un erou mort decât un trădător viu.

— Tu, trădător?

— Depinde de ce înţelegi prin asta. Tu n-ai făcut decât să lupţi; ai ascultat de ordine şi nu te-ai îndoit niciodată de

şefii tăi.

— Desigur. Important e să câştigăm războiul. Cum, tu nu eşti pentru Obregón şi Carranza?

— La fel aş putea fi pentru Zapata sau Villa. Nu cred în niciunul.

— Şi atunci?

— Asta-i tragedia. Nu sunt decât ei. Nu ştiu dacă-ţi aminteşti de început. Nu e mult de atunci, dar pare tare îndepărtat… atunci când şefii nu contau. Ceea ce făceam atunci nu era pentru a ridica un om, ci pentru a-i ridica pe toţi.

— Vrei să vorbesc de rău lealitatea oamenilor noştri? Asta e revoluţia, e foarte simplu: credinţă faţă de şefi.

— Da. Până şi indianul, care la început a plecat ca să se lupte pentru pământurile lui, nu se mai bate acum decât pentru generalul Obregón şi împotriva generalului Villa. Nu, înainte era altceva. Înainte ca totul să fi degenerat într-un război de facţiuni. Un sat prin care trecea revoluţia însemna un sat unde se sfârşea cu datoriile pentru ţăran, unde erau expropriaţi cămătarii, unde se eliberau prizonierii politici şi erau nimiciţi ciocoii. Dar uită-te numai cum au fost lăsaţi în drum cei care credeau că revoluţia nu se făcea ca să salte în sus nişte şefi, ci ca să elibereze poporul.

— O să fie timp pentru toate.

— Nu, n-o să fie. O revoluţie începe să se făurească pe câmpurile de luptă, dar o dată ce se corupe, chiar când continuă să câştige bătăliile, e deja pierdută. Suntem toţi responsabili. Ne-am lăsat fracţionaţi şi conduşi de ambiţioşi, de lacomi, de mediocri. Cei care doresc o adevărată revoluţie, radicală, intransigentă, sunt din nefericire oameni ignoranţi şi cruzi. Iar cei instruiţi vor doar o revoluţie oprită la jumătate de drum, compatibilă cu singurul lucru care-i interesează: să profite, să trăiască bine, să se substituie „elitei” lui don Porfirio. Asta e drama

Mexicului. Uită-te la mine. Toată viaţa n-am făcut decât să-i citesc pe Kropotkin, Bakunin, pe bătrânul Plehanov, cu nasul în cărţi de când eram puşti, şi-am discutat, am discutat. Iar când a venit momentul, iată că-s de partea lui Carranza, fiindcă el mi se pare mai acceptabil, fiindcă el nu mă sperie. Vezi ce porcărie? Mi-e frică de coate-goale, de Villa şi de Zapata… „Voi continua să fiu o fiinţă imposibilă atâta timp cât persoanele care sunt azi posibile vor continua să fie posibile…” Ah, da. Desigur.

— Dai înapoi în ceasul morţii…

— „Acesta-i defectul radical al caracterului meu: dragostea pentru lucrurile fantastice, aventurile de necrezut, faptele care deschid orizonturi infinite şi imprevizibile…” Ah, da. Sigur.

— De ce n-ai spus asta niciodată când erai liber?

— Le-am spus încă din ’913 lui Iturbe, lui Lucio Blanco, lui Buelna, tuturor militarilor cinstiţi care n-au tins niciodată să devină şefi. De asta n-au ştiut să-l oprească pe bătrânul Carranza, care n-a făcut toată viaţa decât să semene discordie şi să dezbine, fiindcă altfel, cine nu i-ar fi luat-o înainte bătrânului ăstuia mediocru? De asta îi şi sălta pe mediocri, pe cei de felul lui Pablo González, pe cei care nu puteau să-l pună în inferioritate. Aşa a divizat revoluţia, a transformat-o într-un război de facţiuni.

— Şi de asta te-au trimis la Perales?

— Cu însărcinarea de-a-i convinge pe oamenii lui Villa că trebuie să se predea. De parcă n-am şti toţi că sunt puşi pe fugă şi zdrobiţi şi că-n disperarea lor le fac felul tuturor partizanilor lui Carranza care le pică în mâini. Bătrânul nu vrea să-şi păteze mâinile. Preferă ca duşmanul să facă în locul lui treburile murdare. Artemio, Artemio, oamenii n-au fost la înălţimea poporului şi-a revoluţiei lor.

— De ce nu treci de partea lui Villa?

— De partea altui şef? Ca să văd cât timp se menţine şi apoi să trec de partea altuia şi aşa mai departe, până când

o să mă aflu din nou într-o celulă, aşteptând iar ordinul de-a fi împuşcat?

— Dar îţi salvezi pielea, de data asta…

— Nu… Crede-mă, Cruz, aş vrea să scap, să mă întorc la Puebla. Să-mi văd soţia, fiul. Pe Luisa şi pe Pancholín. Şi pe surioara mea Catalina, care are atâta nevoie de mine. Să-l văd pe tata, pe bătrânul meu don Gamaliel, aşa de nobil, aşa de orb. Să încerc să-i explic de ce m-am amestecat în toate astea. El n-a înţeles niciodată că sunt obligaţii pe care e necesar să ţi le asumi, chiar dacă ştii dinainte că te îndrepţi spre eşec. Pentru el, vechea stare de lucruri era veşnică; moşiile, cămătăria deghizată, totul… Măcar de-ar fi cineva căruia să-i pot cere să se ducă să-i vadă şi să le spună ceva din partea mea. Dar de aici n-o să iasă nimeni viu, o ştiu. Nu; totul e un joc sinistru de eliminări succesive. Trăim între criminali şi pitici, din moment ce căpetenia cea mare se înconjoară de pigmei care să nu-l pună în umbră, iar şefii mai mărunţi trebuie să-l asasineze pe cel mare ca să se salte. Ce păcat, Artemio. Cât de necesară e toată întâmplarea asta şi cât e de puţin necesar să o corupi. Nu asta e ceea ce doream când am făcut revoluţia cu tot poporul, în ’913… Iar tu trebuie să hotărăşti odată. Când o să terminaţi cu Zapata şi Villa, or să rămână doar doi conducători, actualii tăi şefi. Cu care o să fii?

— Şeful meu e generalul Obregón.

— Bine măcar că te-ai hotărât deja. Să vedem dacă asta n-o să te coste viaţa; rămâne de văzut dacă…

— Uiţi c-or să ne împuşte.

Bernal începu să râdă surprins ca şi cum ar fi încercat să zboare şi greutatea uitată a lanţurilor l-ar fi împiedicat. Puse mâna pe umărul celuilalt prizonier şi spuse:

— Nenorocită manie politică! Sau e poate intuiţie. Tu de ce nu treci de partea lui Villa?

Nu putu distinge prea bine faţa lui Gonzalo Bernal, dar

ghici în întuneric ochii mici, zeflemitori, aerul acela de atotştiutor al avocăţeilor care nu luptau niciodată, care nu ştiau decât să vorbească mult, în timp ce ei câştigau bătăliile. Se îndepărtă brusc de Bernal.

— Ce s-a întâmplat? zâmbi licenţiatul.

El mârâi ceva şi-şi aprinse ţigara stinsă.

— Nu se vorbeşte aşa, zise printre dinţi. Şi ce? Vrei să vorbesc deschis? Merită scuipaţi ăi care îşi dau drumul aşa, fără să-i întrebe nimeni nimic, şi mai ales când trebuie să moară. Taci din gură, dragul meu *licenciado*, şi spune-ţi dumitale tot ce vrei, dar pe mine lasă-mă să mor, fără să mă dezumflu.

Vocea lui Gonzalo se învălui într-un strat metalic:

— Ascultă, viteazule, suntem trei oameni condamnaţi. Indianul şi-a povestit viaţa…

Iar furia i se revărsă asupra lui însuşi, fiindcă se lăsase târât în confidenţe şi pălăvrăgeală, că se destăinuise unui om nedemn de încrederea lui.

— Viaţa lui a fost cea a unui om adevărat. Avea dreptul.

— Şi tu?

— Eu m-am bătut. De altceva nu-mi mai aduc aminte.

— Trebuie să fi iubit o femeie…

Strânse din pumni.

— … ai avut părinţi; poate că ai şi un copil. Nu? Eu da, Cruz; eu mă gândesc c-am avut parte de viaţa unui bărbat, c-aş vrea să fiu liber ca să continui s-o trăiesc. Tu, nu?; tu n-ai vrea acum să mângâi…?

Glasul lui Bernal se alteră în momentul când mâinile lui îl căutară în întuneric, îl izbiră de perete, fără niciun cuvânt, cu un scrâşnet opac, cu unghiile înfipte în reverele de caşmir ale acestui nou duşman înarmat cu idei şi tandreţe, care nu făcea decât să repete gândurile ascunse ale căpitanului, ale prizonierului, ale lui: ce-o să fie după moartea noastră? Şi Bernal îl repeta, cu toate că pumnii strânşi ai celuilalt îi făceau rău:

— … dacă nu ne-ar fi ucis înainte de-a apuca să avem treizeci de ani?… cum ar fi fost vieţile noastre?; eu aş vrea să fac atâtea lucruri…

Până când el, cu spatele transpirat şi cu faţa foarte aproape de cea a lui Bernal, începu să vorbească la fel, în şoaptă: – … n-o să se schimbe nimic, poate că nu ştii?; soarele o să răsară mereu; or să se nască alţi copii, cu toate că pe noi or să ne cureţe, nici acum nu înţelegi?

Cei doi bărbaţi se desfăcură din strânsoarea violentă. Bernal se lăsă să alunece la pământ; el se îndreptă spre uşa celulei, hotărât: o să-i înşire lui Zagal un plan de acţiune fals, o să ceară să fie cruţat indianul, o să-l lase pe Bernal în voia soartei.

Când caporalul care făcea de gardă îl conducea, fredonând, la colonel, nu mai simţea decât durerea pierdută după Regina, amintirea aceea dulce şi amară pe care-o ascunsese atât de bine şi care izbucnea acum, năvalnică, cerându-i să continue să trăiască, ca şi cum o femeie moartă ar fi avut nevoie de amintirea unui bărbat viu, pentru a fi ceva mai mult decât un cadavru devorat de viermi într-o groapă fără nume, într-un sat fără nume.

— O să-ţi fie greu să ne tragi pe sfoară, zise cu veşnica lui voce binevoitoare colonelul Zagal. Două detaşamente or să plece imediat ca să verifice dacă ceea ce ne-ai spus e adevărat, iar dacă atacul vine din altă parte, roagă-te de Domnul să te aibă în paza lui şi gândeşte-te că n-ai câştigat decât câteva ore mai mult de trăit, dar cu preţul onoarei dumitale.

Zagal îşi întinse picioarele şi-şi mişcă unul după altul degetele picioarelor, sub ciorapi. Cizmele erau pe masă, scâlciate, fără şanuri.

— Şi indianul?

— N-a fost vorba despre el în convenţia noastră. Ascultă: noaptea creşte. De ce să le facem iluzii nenorociţilor ăstora, lăsându-i să vadă un nou răsărit de soare? Caporal

Payán!… Trebuie să-i trimitem pe cei doi prizonieri într-o lume mai bună. Scoate-i din celulă şi du-i în curtea din fund.

— Indianul nu poate să meargă, spuse caporalul.

— Dă-i marijuana – zise Zagal izbucnind în râs. Sau duceţi-l pe targă şi sprijiniţi-l de zid cum oţi putea.

Ce-au văzut Tobías şi Gonzalo Bernal? Aceleaşi lucruri ca şi căpitanul, cu toate că acesta era la înălţime, oprit lângă Zagal pe terasa primăriei. Iar jos, indianul era scos pe o targă şi Bernal mergea cu capul în pământ, apoi cei doi oameni erau puşi la zid între două lămpi cu petrol.

O noapte în care strălucirea zorilor întârzia să se arate, în care silueta munţilor nu se putea vedea, nici măcar atunci când puştile fulgerară într-un spasm roşietic şi Bernal întinse mâna ca să atingă umărul indianului. Tobías rămase sprijinit de zid, susţinut de targă. Lămpile îi luminară faţa descompusă, ciuruită de gloanţe. Şi mai luminară doar gleznele trupului prăbuşit al lui Gonzalo Bernal, pe care începură să se scurgă fire de sânge.

— Iată-ţi morţii, spuse Zagal.

Şi altă rafală de împuşcături, îndepărtată şi susţinută, îi comentă cuvintele, iar apoi i se alătură imediat glasul unui tun răguşit care aruncă în aer un colţ al clădirii. Ţipetele villiştilor se ridicară, confuze, spre terasa albă de pe care Zagal urla dezarticulat:

— Iată-i! Ne-au descoperit! Sunt oamenii lui Carranza! În timpul ăsta, el îl aruncă la pământ şi mâna lui – care-şi regăsise întreaga energie, în care i se concentra toată puterea – strângea tocul pistolului smuls de la colonel. Simţi în mâini metalul uscat al armei. O propti în spatele lui Zagal şi înconjură cu braţul drept gâtul colonelului, strânse şi-l forţă să rămână la pământ, cu fălcile înţepenite, cu spume la gură. Pe deasupra cornişei, putu să vadă confuzia care domnea în curtea de execuţie. Soldaţii plutonului alergau, călcând în picioare cadavrele lui Tobías

şi Bernal, răsturnând lămpile cu petrol; grindina de explozii se abătu asupra întregului sat Perales, însoţită de strigăte şi incendii, de cai galopând şi nechezând. Ieşeau în patio alţi villişti, îmbrăcându-şi în fugă tunicile, încheindu-se la pantaloni. Lumina lămpilor căzute desena o linie pe fiecare profil, pe fiecare centiron, pe fiecare nasture. Mâinile se-ntinseră ca să apuce puştile şi cartuşierele. Drugul care închidea intrarea grajdului fu dat la o parte cu grabă şi caii nechezând năvăliră în patio, călăreţii se aruncară pe ei şi porniră în goană spre porţile deschise. Câţiva întârziaţi goneau în urma cavaleriei şi, în sfârşit, curtea rămase pustie. Cadavrul lui Bernal şi cel al indianului. Două lămpi cu petrol. Vacarmul de strigăte se îndepărta; se îndrepta spre ciocnirea cu duşmanul. Prizonierul îl lăsă pe Zagal. Colonelul rămase în genunchi, tuşind, pipăindu-şi gâtul strangulat. Abia mai putu să şoptească:

— Nu vă predaţi. Sunt aici.

Dimineaţa îşi arătă, în sfârşit, pleoapa albastră deasupra deşertului.

Zgomotele din apropiere nu se mai auzeau. Pe străzi, villiştii alergau în întâmpinarea asediatorilor. Bluzele lor albe se colorau în albastru. Din patio nu se auzea nici măcar o şoaptă. Zagal se ridică, descheindu-şi tunica cenuşie, oferindu-şi pieptul duşmanului. Căpitanul înaintă şi el, cu pistolul în mână.

— Îmi menţin oferta, îi spuse cu glasul sec colonelului.

— Să coborâm, răspunse Zagal, lăsându-şi braţele să cadă.

În birou, Zagal luă un Colt dintr-un sertar.

Traversară, înarmaţi amândoi, coridoarele reci până în patio. Îşi împărţiră suprafaţa patrulaterului. Colonelul dădu la o parte, cu piciorul, capul lui Bernal. Căpitanul ridică lămpile cu petrol.

Fiecare se aşează într-un colţ. Înaintară.

Zagal trase primul, iar glonţul îl răni din nou pe Tobías, indianul. Colonelul se opri şi o speranţă îi lumină ochii negri: celălalt înainta fără să tragă. Lupta se desfăşura după toate legile onoarei. Colonelul se agăţă – o secundă, două, trei – de speranţa că celălalt îi va respecta curajul, c-or să se întâlnească amândoi în mijlocul curţii, fără nicio altă împuşcătură.

Se opriră amândoi în mijlocul curţii.

Colonelul schiţă iar un zâmbet. Căpitanul traversă linia imaginară. Zagal, râzând, îi făcea tocmai cu mâna un semn de prietenie când două gloanţe, trase unul după altul, îi traversară stomacul, iar celălalt îl privi cum se frângea în două şi cădea la picioarele lui. Atunci aruncă pistolul pe craniul ud leoarcă de transpiraţie al colonelului şi rămase acolo, nemişcat, în picioare.

Vântul deşertului îi răvăşi părul cârlionţat de pe frunte, tunica zdrenţuită, pătată de sudoare, şireturile rupte ale jambierelor de piele. Barba nerasă de cinci zile i se zbârli pe obraji şi ochii verzi se pierdeau sub genele prăfuite, sub lacrimile uscate. În picioare, erou solitar pe un câmp de luptă îngrădit, rezervat morţilor. Drept, în picioare, erou fără martori. În picioare, abandonat, în timp ce bătălia se dădea afară din sat, în bătaie de tobe.

Lăsă privirea în jos. Braţul mort al colonelului Zagal se întindea spre capul mort al lui Gonzalo. Indianul rămăsese aşezat, cu trupul sprijinit de zid: spinarea lui lăsase o dâră însângerată pe pânza lărgii. Se aplecă şi închise ochii colonelului.

Se ridică repede şi respiră adânc aerul în care voia să-şi regăsească viaţa şi libertatea, să le mulţumească, să le dea un nume. Dar era singur. Fără martori. Fără tovarăşi. Un strigăt surd îi scăpă din gâtlej, înăbuşit în zgomotul asemănător al unei mitraliere, departe.

„Sunt liber; liber.”

Îşi lipi pumnii strânşi pe stomac şi faţa i se strâmbă de

durere.

Ridică ochii şi văzu, în sfârşit, ceea ce trebuia să vadă un condamnat, în zori: linia îndepărtată a munţilor, cerul deja alburiu, zidurile de chirpici ale curţii. Auzi ceea ce trebuia să asculte în zori un condamnat la moarte: ţipetele păsărilor nevăzute, plânsetele ascuţite ale unui copil înfometat, zgomotele acelea ciudate ale ciocanului vreunui lucrător din sat, străine de bubuiturile invariabile, monotone, pierdute, ale tunurilor şi puştilor care continuau să tragă undeva, în spatele lui. Trudă anonimă, mai tare decât tot vacarmul ăsta, sigură că lupta, moartea, victoria or să treacă, dar ca soarele o să se înalţe iar şi iar, în fiecare zi…

EU nu mai pot dori nimic; îi las să facă ce vor cu mine. Încerc să-l ating. Îl pipăi de la buric până la pubis. Rotund. Vâscos. Nu mai ştiu. Doctorul a plecat. Spunea că se duce să caute alţi medici. Nu vrea să-şi asume singur răspunderea în cazul meu. Nu mai ştiu. Dar îi văd. Au intrat. Uşa de acaju se deschide, se închide şi paşii se afundă fără zgomot în covorul gros. Au închis ferestrele. Au tras, şuşotind, perdelele cenuşii. Au intrat.

— Apropie-te, draga mea… să te recunoască… spune-i cum te cheamă…

Miroase frumos. Ea miroase tare frumos. Ah, da. Mai pot distinge obrajii îmbujoraţi, ochii strălucitori, silueta tânără, graţioasă, care se apropie încet de patul meu.

— Sunt… sunt eu, Gloria…

Încerc să-i murmur numele. Ştiu că nimeni nu-mi aude cuvintele. Dar trebuie să-i mulţumesc măcar pentru asta Teresei: pentru că a lăsat să se apropie de mine corpul tânăr al fetei ei. Numai de i-aş vedea mai bine faţa. De i-aş putea vedea mai bine grimasa. Trebuie că-şi dă seama de mirosul ăsta de solzi putreziţi, de vărsături şi de sânge: îmi priveşte, desigur, pieptul scobit, barba căruntă, neîngrijită,

urechile ca de ceară, scurgerea continuă a nasului, saliva uscată de pe buze şi bărbie, ochii care privesc în gol, care încearcă să înveţe din nou cum să privească, toate…

O iau de lângă mine.

— Biata de ea… a impresionat-o…

— Ce-i?

— Nimic, tată; odihneşte-te.

Se pare că s-a logodit cu fiul lui Padilla. Cum o fi sărutând-o, ce i-o fi spunând, ah, da, ce ruşine. Intră şi ies. Mă ating pe umăr, dau din cap, şoptesc cuvinte de încurajare, da, nu ştiu că îi aud, chiar în starea asta; aud şi cele mai îndepărtate discuţii, vorbele schimbate prin colţurile camerei, deşi nu aud cuvintele spuse lângă mine, la căpătâiul meu.

— Cum ţi se pare, domnule Padilla?

— Rău de tot.

— Lasă un adevărat imperiu.

— Da.

— Sunt atâţia ani de când îşi conduce singur toate afacerile.

— O să fie greu de înlocuit.

— Ascultă. În afară de don Artemio, nimeni n-ar fi mai capabil ca dumneata…

— Da, sunt foarte mişcat…

— Dar cine o să ia locul dumitale, în cazul acesta?

— Avem destui oameni pregătiţi.

— Atunci, or să fie avansaţi mai mulţi?

— Desigur. Va fi o nouă împărţire a responsabilităţilor.

Ah, Padilla, apropie-te. Ai adus magnetofonul?

— Dar îţi dai seama…?

— Don Artemio… V-am adus…

— Da, domnule.

— Să fii pregătit. Guvernul va interveni cu mână de fier şi dumneata trebuie să fii gata să preiei conducerea sindicatului.

— Da, domnule.

— Te previn că se mai pregătesc pentru aceeaşi candidatură câţiva vulpoi bătrâni. Eu am dat deja de înţeles autorităţilor că dumneata eşti cel care ne-a câştigat încrederea. Nu vrei să guşti ceva?

— Nu, mulţumesc, am mâncat deja. Am mâncat adineauri.

— Nu-i lăsa să-ţi sufle mandatul ăsta. Du-te să dai o raită, dar imediat, pe la Secretariat, pe la CTM, te descurci dumneata.

— Desigur, domnule. Contaţi pe mine.

— La revedere, Campanela. Ai grijă cum procedezi. Deschide bine ochii. Nu te lăsa dus de nas. Hai, Padilla…”

Gata. S-a terminat. Ah. Asta a fost tot. Tot? Cine ştie. Nu-mi aduc aminte. E mult timp de când nu mai ascult vocile de pe magnetofon. E mult timp de când mă prefac. Cine mă atinge? Cine-i aşa de aproape de mine? Zadarnic, Catalina. Îmi spun: ce zadarnică, ce zadarnică dezmierdare. Mă întreb: ce-o să-mi spui? crezi c-ai găsit în sfârşit cuvintele pe care n-ai îndrăznit niciodată să le rosteşti? Ah, m-ai iubit?, de ce nu ne-am spus-o? Eu te-am iubit. Nu-mi mai amintesc. Mângâierile tale mă obligă să te văd şi nu ştiu. Nu înţeleg de ce stai aici, lângă mine, de ce împarţi, în sfârşit, cu mine amintirea asta, acum fără reproş în privire. Orgoliul. Orgoliul ne-a salvat. Tot el ne-a ucis.

— … pentru nişte pârliţi de bani, în timp ce ne jigneşte cu femeia asta, ne închide gura cu luxul lui, ne dă ce ne dă ca pe o pomană…

N-au înţeles. N-am făcut nimic pentru ei. Nu m-am ocupat de ei. Am făcut-o pentru mine. Poveştile astea nu mă privesc. Nu mă interesează să-mi amintesc viaţa Teresei şi-a lui Gerardo. Nu-mi pasă.

— De ce nu i-ai impus să-ţi dea locul pe care-l meritai, Gerardo? Eşti la fel de capabil ca el…

Nu-mi pasă de ei.

— Linişteşte-te, Teresita, înţelege în ce situaţie sunt: eu nu mă plâng.

— Puţină personalitate; nici măcar…

— Lăsaţi-l să se odihnească.

— Nu-i lua apărarea! N-a făcut pe nimeni să sufere mai mult decât pe tine.

Eu am supravieţuit. Regina. Cum te chema? Nu. Tu, Regina. Cum te chema, soldat fără nume? Gonzalo. Gonzalo Bernal. Un indian. Un biet indian yaqui. Am supravieţuit. Voi aţi murit.

— Şi pe mine. Cum aş putea să uit. Nici măcar n-a apărut la nuntă. La nunta mea, la nunta fiicei lui…

N-au înţeles niciodată. N-am avut nevoie de ele. Am devenit singur. Soldatul. Indianul. Regina. Gonzalo.

— A distrus chiar ceea ce iubea, mamă, o ştii foarte bine.

— Nu vorbi. Pentru Dumnezeu, taci…

Testamentul? Nu vă bateţi capul: există un act scris, timbrat, întocmit în faţa notarului; nu uit pe nimeni: şi de ce să vă fi uitat, să vă fi urât?; nu mi-aţi fi mulţumit, în taină?, nu v-ar fi făcut plăcere să ştiţi că până-n ultima clipă m-am gândit la voi ca să vă trag pe sfoară?; nu. Îmi amintesc de voi cu indiferenţa unui demers rece, dragă Catalina, amabila mea fiică, nepoată, ginere; vă împart o avere uriaşă pe care voi o s-o atribuiţi, în public, efortului meu, tenacităţii, simţului meu de răspundere, calităţilor mele personale. Faceţi-o. Simţiţi-vă liniştiţi. Uitaţi că bogăţia asta am câştigat-o punându-mi pielea în joc, fără măcar s-o ştiu, într-o luptă pe care n-am ţinut s-o înţeleg, fiindcă nu-mi convenea s-o ştiu, s-o înţeleg, căci singurii care puteau s-o ştie şi s-o înţeleagă erau cei care nu aşteptau nimic în schimbul sacrificiului lor. Asta înseamnă sacrificiu, nu-i aşa? să dai totul şi să nu aştepţi nimic. Cum se numeşte atunci să dai totul ca să primeşti totul? Dar ăştia nu mi-au oferit mie totul. Ea mi-a dat totul. Nu l-am

luat. N-am ştiut să-l iau. Cum se numeşte asta?

„— O. K. The picture's clear enough. Say, the old boy at the Embassy wants to make a speech comparing this Cuban mess with the old-time Mexican revolution. Why don't you prepare the climate with an editorial…?[37]

— Da, da. S-a făcut. Douăzeci de mii de pesos?

— *Seems fair enough. Any ideas?*[38]

— Da. Spuneţi-i să stabilească limpede contrastul dintre o mişcare anarhică, sângeroasă, care distruge proprietatea privată şi drepturile omului, şi o revoluţie ordonată, paşnică şi legală ca cea din Mexic, care-a fost condusă de mica burghezie inspirată de opera lui Jefferson. La urma urmelor, oamenii au memoria scurtă. Spuneţi-i să ne laude.

— *Fine. So long, Mr. Cruz, it's always…*[39]

Ah, ce bombardament de semne, de cuvinte, de stimuli pentru auzul meu obosit; ah, ce oboseală; n-or să-mi înţeleagă semnele, căci abia mai pot mişca degetele: opriţi magnetofonul, m-am plictisit, nu mă interesează, ce pisălogeală, ce pisălogeală…

— În numele Tatălui, al Fiului…

— Aşteptam cu bucurie dimineaţa asta. Am trecut fluviul călare.

— De ce mi l-ai smuls?

O să le las moştenire morţile inutile, numele mort al Reginei, al indianului… Tobías, mi-am adus aminte, îl chema Tobías… al lui Gonzalo Bernal, al unui soldat fără nume. Şi ea? O alta.

— Deschideţi fereastra.

— Nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii. Laura. De ce? De ce s-a întâmplat totul aşa? De ce?

---

37 În regulă. Tabloul e clar. Ascultă, bătrânul de la ambasadă vrea să ţină o cuvântare, comparând scandalul ăsta cuban cu revoluţia mexicană de pe vremuri. De ce nu pregăteşti atmosfera cu un editorial? (engl.).

38 Mi se pare destul de rezonabil. Ceva idei? (engl.).

39 Perfect. Cu bine. Domnule Cruz, întotdeauna… (engl.).

TU vei supravieţui: vei simţi din nou atingerea uşoară a cearceafurilor şi vei şti că ai supravieţuit, mai tare decât timpul şi mişcarea care-ţi scurtează cu fiecare clipă destinul: între paralizie şi dezlănţuire e trasată linia vieţii tale: aventura; îţi vei închipui că cea mai bună măsură de prevedere e să nu te mai mişti niciodată; o să te închipui imobil, la adăpost de primejdie, de întâmplare, de incertitudine: astâmpărul tău n-o să oprească timpul care se scurge fără tine, cu toate că tu îl născoceşti şi-l măsori, timpul care-ţi neagă imobilitatea şi te supune propriului său pericol de suprimare; deoarece aventurier fiind, o să-ţi măsori viteza după cea a timpului;

timpul pe care-o să-l inventezi ca să supravieţuieşti, ca să-ţi dai iluzia unei permanenţe mai lungi pe pământ, timpul pe care creierul tău o să-l creeze observând mereu alternanţa luminii şi a tenebrelor pe cadranul somnului; reţinând imaginile liniştii ameninţate de îngrămădirea concentrată şi neagră de nori, de prevestirea tunetului, de posteritatea fulgerului, de descărcările torentelor de ploaie, de neîndoielnica apariţie a curcubeului; ascultând chemările ciclice ale animalelor în munţi; strigând semnele timpului: urletul vremii de război, urletul vremii de doliu, urletul timpului de sărbătoare; în sfârşit, tot numind timpul, vorbind despre timp, gândind timpul inexistent al unui univers care nu-l cunoaşte, fiindcă timpul n-a avut nicicând început şi n-o să aibă sfârşit nicicând; n-a început, n-o să se sfârşească şi nu ştie că tu o să inventezi măsura infinitului, o rezervă de raţiune;

o să inventezi şi-o să măsori un timp care nu există,

vei şti, vei distinge, vei judeca, vei calcula, vei imagina, vei prevedea, vei sfârşi prin a gândi ceea ce n-o să aibă altă realitate decât cea creată de creierul tău, vei învăţa să-ţi domini violenţa ca s-o poţi domina pe cea a duşmanilor tăi; vei învăţa să freci două bucăţi de lemn

până când vor scoate scântei, fiindcă o să ai nevoie să arunci o torţă la intrarea peşterii tale şi să sperii animalele care n-or să te distingă, n-or să facă nicio diferenţă între carnea ta şi carnea altor animale şi-o să trebuiască să construieşti o mie de temple, să dictezi o mie de legi, să scrii o mie de cărţi, să adori o mie de zei, să pictezi o mie de tablouri, să fabrici o mie de maşini, să stăpâneşti o mie de popoare, să dezagregi o mie de atomi ca să-ţi arunci iarăşi torţa aprinsă la intrarea peşterii,

şi vei face toate astea, pentru că gândeşti, fiindcă-ţi vei fi dezvoltat în creier o masă nervoasă, o reţea densă capabilă să obţină informaţii şi să le transmită din faţă în urmă; vei supravieţui, nu pentru c-ai fi cel mai puternic, ci din cauza hazardului de neînţeles al unui univers din ce în ce mai rece, în care vor supravieţui doar organismele care vor şti să-şi conserve temperatura în pofida modificărilor mediului înconjurător, cele care-şi vor concentra această masă nervoasă de sub frunte şi vor putea să prevadă primejdia, să caute hrană, să-şi organizeze mişcarea şi să găsească direcţia în care să înoate în oceanul rotund, proliferant, ticsit, al originilor; în fundul mării or să rămână speciile moarte şi pierdute, surorile tale, milioane de surori care n-au ieşit la suprafaţa apei cu cele cinci stele contractile ale lor, cu cele cinci degete ale lor înfipte în ţărmul opus, în teren solid, în insulele aurorei; vei năvăli din apă o dată cu amiba, cu reptila şi cu pasărea, împerecheate toate; păsările care se vor năpusti de pe noile culmi ca să se zdrobească în noile abisuri, învăţând lecţia eşecului, în timp ce reptilele vor deprinde zborul, iar pământul se va răci; vei supravieţui o dată cu păsările apărate de penele lor, îmbrăcate în iuţeala căldurii lor, în timp ce reptilele reci vor dormi, vor hiberna şi, până la urmă, vor muri, iar tu îţi vei înfige copitele în pământul sigur, în insulele aurorei şi vei asuda ca un cal şi te vei căţăra în copacii cei noi cu temperatura ta constantă şi vei

coborî apoi din ei cu celulele cerebrale diferenţiate, cu funcţiunile vitale automatizate, cu constantele tale de hidrogen, de zahăr, de calciu, de apă, de oxigen; liber de a gândi, depăşindu-ţi senzaţiile imediate şi necesităţile vitale,

vei coborî cu cele zece mii de milioane de celule cerebrale, cu o pilă electrică în cap, maleabil, schimbător, gata să explorezi, să-ţi satisfaci curiozitatea, să-ţi propui scopuri, să le realizezi cu minimul de efort, să eviţi dificultăţile, să prevezi, să înveţi, să uiţi, să-ţi reaminteşti, să legi între ele ideile, să recunoşti formele, să adaugi trepte noi la capătul lăsat liber de necesitate, să-ţi sustragi voinţa atracţiilor şi refuzurilor mediului fizic, să cauţi condiţiile favorabile, să măsori realitatea după criteriul minimului necesar, să doreşti în taină maximul posibil, fără a te expune, totuşi, monotoniei frustrării;

să te obişnuieşti, să te modelezi după exigenţele vieţii în comun;

să doreşti; să doreşti ca dorinţa ta şi obiectul dorit să fie unul şi acelaşi lucru; să visezi la îndeplinirea imediată, la identificarea fără graniţe posibile dintre dorinţă şi ceea ce doreşti;

să te recunoşti pe tine însuţi;

să-i recunoşti pe ceilalţi şi să-i laşi să te recunoască: şi să ştii că te opui fiecărui individ, fiindcă orice individ e un obstacol în plus în calea dorinţei tale;

vei alege, vei alege ca să supravieţuieşti, vei alege dintre oglinzile infinite una singură, una care te va reflecta în mod irevocabil, care va umple cu o umbră neagră celelalte oglinzi, le vei ucide înainte de-a-ţi fi oferit, încă o dată, drumurile acelea nesfârşite dintre care trebuia să alegi;

vei hotărî, vei alege unul din drumuri, vei sacrifica toate celelalte căi; te vei sacrifica pe tine însuţi în clipa alegerii, vei înceta să fii toţi ceilalţi oameni care-ai fi putut să fii, vei vrea ca alţii – altul – să împlinească în locul tău viaţa pe

care-ai mutilat-o alegând: alegând un da, alegând un nu, permiţând ca nu dorinţa ta, identică cu libertatea ta, să te îndrumeze prin labirint, ci interesul, frica, mândria ta;

în ziua aceea o să-ţi fie teamă de dragoste;

dar o vei putea recupera: te vei odihni cu ochii închişi, însă nu vei înceta să vezi, nu vei înceta să doreşti, căci astfel vei face al tău lucrul dorit;

memoria e dorinţa satisfăcută

azi, când viaţa şi destinul tău se confundă.

(1934: 12 AUGUST)

EL luă un chibrit, îl frecă de marginea aspră a cutiei, privi flacăra şi-o apropie de capătul ţigării. Închise ochii. Aspiră fumul. Îşi întinse picioarele şi se tolăni în fotoliul de catifea; mângâie catifeaua cu mâna liberă şi trase în piept mireasma crizantemelor aranjate într-o vază mare de cristal, pe masă, în spatele lui. Ascultă muzica lentă transmisă de fonograf, tot în spatele lui.

— Sunt gata imediat.

Căută pe dibuite, cu mâna liberă, albumul deschis aşezat pe măsuţa de nuc, la dreapta lui. Atinse copertele de carton, citi Deutsche Grammophon Gesselschaft şi ascultă intrarea maiestuoasă a violoncelului care se impunea, înlătura şi apoi domina refrenul viorilor, pe care le lăsa pe al doilea plan al corului. Nu mai ascultă. Îşi aranjă cravata şi mângâie câteva clipe mătasea plină, mătasea aceea care foşnea uşor când o atingeai cu degetele.

— Vrei să-ţi pregătesc ceva de băut?

Se duse spre măsuţa joasă, menită să suporte greutatea diferitelor sticle şi pahare, dintre care alese o sticlă de scotch şi un pahar masiv, din cristal de Bohemia, turnă două degete de whisky, apoi alese un cub de gheaţă şi vărsă puţină apă în pahar.

— Ce bei şi tu.

Atunci repetă operaţia, luă amândouă paharele în mână. Le ciocni, le roti puţin între palme ca să se amestece bine whiskyul cu apa şi se apropie de uşa camerei.

— O clipă.

— L-ai ales cu gândul la mine?

— Da. Ţi-aduci aminte?

— Da.

— Iartă-mă, am întârziat puţin.

Se întoarse în fotoliu. Luă din nou albumul, şi-l puse pe genunchi. Werke von Georg Friedrich Händel. Ascultaseră cele două concerte în sala aceea prea încălzită şi, din întâmplare, locurile lor erau vecine, ea auzi că el vorbea spaniola şi-i spunea prietenului său că era insuportabilă căldura din sală. El îi ceruse în engleză să-i împrumute programul, iar ea zâmbise şi-i răspunse, în spaniolă, cu multă plăcere. Zâmbiseră amândoi. Concerti Grossi, opus 6.

Îşi dăduseră întâlnire pentru luna viitoare când trebuiau amândoi să ajungă în acelaşi oraş, în aceeaşi cafenea din rue Caumartin, aproape de Boulevard des Capucines, pe care el o va vizita câţiva ani mai târziu, fără ea, fără să mai regăsească locul exact, dorind să-l vadă din nou, să comande aceleaşi lucruri, şi află o cafenea decorată în roşu şi sepia, cu scaune romane şi cu bar lung din lemn roşiatic, nu tocmai o cafenea în aer liber, dar deschisă, fără uşi. Băuseră mentă cu apă. Ceru acelaşi lucru. Ea spusese că septembrie era cea mai frumoasă lună, sfârşitul lui septembrie şi începutul lui octombrie. Vara indiană, întoarcerea din vacanţă. Plătise. Ea îl luase de braţ, râzând, respirând adânc, şi traversară grădinile din Palais-Royal, merseră printre galerii şi prin curţi, călcând în picioare primele frunze moarte, înconjuraţi de porumbei şi intrară în restaurantul acela cu mese mici, banchete îmbrăcate în catifea şi pereţi acoperiţi de oglinzi pictate, decorat cu picturi vechi, în lac vechi auriu, albastru şi

sepia.

— Sunt gata.

Privi peste umăr şi-o văzu ieşind din cameră, punându-şi cerceii, aranjându-şi cu o mână părul lins, de culoarea mierii. Îi întinse paharul cu whisky pe care-l pregătise şi ea bău o înghiţitură, încreţind nasul şi se aşeză în fotoliul roşu, picior peste picior, cu dreptul deasupra şi ridică paharul la înălţimea ochilor. El îi răspunse repetându-i gestul şi-i zâmbi, în timp ce ea îşi scutura ceva de pe reverul taiorului negru. Clavecinul conducea melodia în descrescendo, acompaniat de viori; el şi-o imaginã ca pe-o coborâre din înălţimi, nu ca pe-un mers drept înainte; o coborâre lentă, imperceptibilă care, în clipa când atingea pământul, se transforma într-o izbucnire de bucurie a contrapunctelor strecurată între tonurile grave şi ascuţite ale viorilor. Clavecinul, ca nişte aripi, uşurase coborârea şi atingerea pământului. Acum muzica, pe pământ, dansa. Se priviră amândoi.

— Laura…

Ea făcu un semn cu arătătorul şi începură să asculte din nou; ea în fotoliu, cu paharul în mâini; el în picioare, făcând să se învârtească în jurul axei globul ceresc, oprindu-l din când în când ca să observe figurile desenate cu linii argintii deasupra presupusei înfăţişări a constelaţiilor: Corbul, Pavăza, Ogarul, Peştele, Altarul, Centaurul. Acul se învârti deasupra tăcerii; el se duse spre fonograf, îl ridică de pe disc, îl aşeză pe suportul lui.

— E foarte drăguţ apartamentul tău.

— Da. E curios. Dar nu mi-au încăput toate lucrurile.

— E bine aşa.

— A trebuit să închiriez o pivniţă ca să păstrez tot ce n-a încăput.

— Dacă vrei, ai putea…

— Mulţumesc, spuse ea râzând. Dacă nu mi-aş dori decât o casă mare, aş fi rămas cu el.

— Vrei să mai ascultăm muzică, sau ieşim?

— Nu. Să bem paharele şi să plecăm.

Se opriră în faţa unui tablou şi ea zise că-i plăcea mult şi că-l privea foarte des, fiindcă trenurile astea oprite, fumul albastru, clădirile albastre şi ocre din fund, siluetele estompate, abia insinuate, acoperişul acela oribil, din fier şi din geamuri opace, al gării Saint-Lazare pictate de Monet îi plăceau mult, era tot ce-i plăcea mai mult în oraşul ăsta unde poate că lucrurile nu erau prea frumoase văzute separat, în detalii, dar erau irezistibile văzute în ansamblu. El îi răspunse că era o idee, ea râse şi-i mângâie mâna şi-i spuse că avea dreptate, că pur şi simplu îi plăcea, că totul era pe gustul ei, că era mulţumită, iar el, după ani, revăzu tabloul, după ce fusese deja instalat în muzeul din Jeu-de-Paume şi ghidul îi spuse că era uimitor, că în treizeci de ani pictura asta crescuse ca valoare de patru ori, că acum costa nu ştiu câte mii de dolari, era uimitor.

El se apropie, se opri lângă ea, mângâie spatele fotoliului şi atinse apoi umerii Laurei. Ea îşi aplecă atunci capul peste mâna bărbatului, îşi mângâie obrazul de degetele lui. Suspină şi zâmbi din nou, se dădu la o parte şi bău puţin whisky. Îşi aruncă, cu ochii închişi, capul pe spate şi dădu pe gât înghiţitura, după ce-o păstrase între limbă şi cerul gurii.

— Ne-am putea întoarce la anul. Nu crezi?

— Da. Ne-am putea întoarce.

— Mi-aduc aminte mereu cum ne plimbam pe străzi.

— Şi eu. Nu fuseseşi niciodată la Village. Ţin minte că te-am dus acolo.

— Da. Ne-am putea întoarce.

— E o vitalitate ciudată în oraşul ăsta. Ţi-aminteşti? Nu învăţaseşi încă să distingi mirosul amestecat de fluviu şi de mare. Nu le-ai recunoscut. Ne-am dus până la Hudson şi închideam ochii ca să-l recunoaştem.

El luă mâna Laurei, îi sărută degetele. Telefonul sună, iar el se duse să ia receptorul, îl ridică şi auzi glasul care repeta: – *Alo… Alo, alo?… Laura?*

Astupă cu mâna microfonul negru şi-l întinse Laurei. Ea puse paharul pe măsuţă şi veni la telefon.

— Da?

— *Laura? Aici e Catalina.*

— Da. Ce mai faci?

— *Nu te deranjez?*

— Tocmai voiam să plec.

— *N-o să te reţin prea mult.*

— Spune.

— *Nu te reţin prea mult?*

— Nu, ţi-am mai spus.

— *Cred că am făcut o greşeală. Ar fi trebuit să-ţi spun.*

— Da?

— *Da, sigur. Ar fi trebuit să cumpăr divanul tău. Mi-am dat seama acum, în timp ce-mi aranjam casa cea nouă. Ţii minte, divanul acela de brocart? Ştii, ar merge foarte bine în vestibul, fiindcă am cumpărat goblenuri. Goblenuri ca să împodobesc vestibulul şi cred că singurul lucru care s-ar potrivi cu ele e divanul tău de brocart…*

— Cine ştie. Ar fi poate prea multă broderie.

— *Nu, nu, nu. Goblenurile mele sunt destul de întunecate şi divanul tău e mai deschis, ar fi un contrast tare drăguţ.*

— Dar ştii că mi-am instalat aici divanul, în apartament.

— *Ei, hai, nu fii aşa. Ai destulă mobilă. Nu mi-ai spus tu că a trebuit să laşi mai mult de jumătate într-o pivniţă? Tu mi-ai spus, nu-i aşa?*

— Da. Dar mi-am aranjat salonul în aşa fel încât…

— *Ei, mai gândeşte-te. Când vii să-mi vezi casa?*

— Când vrei.

— *Nu; vreau ceva precis. Fixează o zi şi luăm ceaiul împreună şi stăm de vorbă.*

— Vineri?

— *Nu, vineri nu pot, mai bine joi.*

— Atunci, rămâne pentru joi.

— *Dar îţi repet că fără mobila ta vestibulul n-o să aibă niciun haz, aş prefera să nu-l mai am, înţelegi?, aşa n-are niciun farmec. Un apartament e mai uşor de aranjat. O să vezi.*

— Atunci, pe joi.

— *Ascultă, l-am văzut pe stradă pe soţul tău. M-a salutat foarte drăguţ. Laura, e tare păcat, e un păcat să divorţaţi. Mi s-a părut un bărbat foarte bine. Se vede că-i lipseşti. De ce, Laura, de ce?*

— Asta ţine acum de trecut.

— *Atunci, pe joi. O să fim singure. Ca să putem sta de vorbă în voie.*

— Da, Catalina. Pe joi.

— *La revedere.*

O invită la dans şi traversară saloanele pline de palmieri ale hotelului Plaza şi se îndreptară spre sala de dans, el o luă în braţe, iar ea mângâie degetele lungi ale bărbatului, primi căldura palmelor lui, îşi înclină capul pe umărul partenerului ei, şi-l ridică, îl privi fix, aşa cum o privea şi el; se priveau, se priveau, ochii lui verzi, ai ei cenuşii, se priveau, singuri în sala de dans cu orchestra care cânta un blues foarte lent, se priveau, se priveau, cu degetele împletite, ţinându-se de mijloc, învârtindu-se încet, rochia cu volane, rochia aceea…

Ea închise telefonul şi-l privi, aşteptând. Se duse spre divan, mângâie brocartul, apoi se uită din nou la bărbat.

— Vrei să aprinzi lumina? Acolo, lângă tine. Mulţumesc.

— Ea nu ştie nimic.

Laura se îndepărtă de lângă divan şi-l privi.

— Nu, e prea multă lumină. Vezi, nu ştiu încă prea bine cum să aşez lămpile. Nu-i tot una să luminezi o casă mare şi un apartament.

Se simţea obosită, se aşeză pe divan, lua o cărticică legată în piele, de pe masa de lângă ea, şi începu s-o răsfoiască. Îşi aruncă într-o parte, cu o mişcare a capului, părul blond care-i acoperea jumătate din chip, se apropie de cercul de lumină al lămpii şi murmură încet ceea ce citea, ridicând din sprâncene, cu un zâmbet de resemnare pe buze. Citi, închise cartea şi spuse:

— Calderón de la Barca, şi repetă pe dinafară, privindu-l: Să nu existe oare plăcere într-o zi? De ce, o, Doamne, ai făcut să crească florile dacă mirosul n-o să se desfete cu dulcele parfum al miresmelor lor…

Se lungi pe divan, acoperindu-şi ochii cu mâinile, repetând cu acelaşi glas limpede, obosit, cu un glas ce nu voia să se audă ori să fie auzit:

— … dacă urechea n-o să le audă?… dacă n-or să le vadă nici ochii?… şi simţi mâna lui pe gât, atingând perlele vii, culcate pe piept.

— Eu nu te-am obligat…

— Nu, tu nu eşti de vină. Sunt alte motive mai vechi.

— De ce s-a întâmplat?

— O, poate pentru că am o părere prea bună despre mine însămi… deoarece credeam că am dreptul să fiu tratată altfel… să nu fiu un obiect, ci o fiinţă…

— Dar cu mine?

— Nu ştiu. Nu ştiu. Am treizeci şi cinci de ani. E greu să o iei de la capăt, cel puţin dacă nimeni nu-ţi întinde o mână… Am vorbit în noaptea aceea, ţii minte?

— La New York.

— Da. Ne-am spus că trebuie să ne cunoaştem.

— … că e mai primejdios să închizi uşile decât să le deschizi. Încă nu mă cunoşti?

— Nu-mi spui niciodată nimic. Nu-mi ceri niciodată nimic.

— Ar trebui s-o fac, nu-i aşa? De ce?

— Nu ştiu…

— Nu ştii. Dac-ai citi printre rânduri, ai şti.

— Poate.

— Eu te iubesc. Mi-ai spus şi tu că mă iubeşti. Nu, nu vrei să înţelegi… Dă-mi o ţigară.

Scoase pachetul din buzunarul hainei. Luă un chibrit, îl aprinse în timp ce ea lua ţigara, simţea foiţa de hârtie între buze, o umezea, dădea la o parte bucăţica lipită de buze, o învârtea între două degete, o arunca încetişor şi aştepta. Iar el o privea.

— Acum o să-mi reiau poate lecţiile. La cincisprezece ani voiam să pictez. Apoi am uitat de asta.

— Nu mai ieşim în oraş?

Ea îşi scoase pantofii, îşi lăsă capul pe o pernă, aruncă spre tavan rotocoale de fum.

— Nu, nu mai ieşim.

— Mai vrei un scotch?

— Da, mai dă-mi unul.

Luă de pe masă paharul gol, privi pata de ruj de pe gura paharului, ascultă clinchetul de clopoţel al cubului de gheaţă izbit de cristal, se duse spre măsuţă, vărsă un deget de whisky, luă încă un cub de gheaţă cu cleştişorul de argint…

— Fără apă, te rog.

Ea îl întrebase dacă n-ar fi vrut să afle încotro privea, la cine sau la ce se uita fata care stătea în picioare pe leagăn, îmbrăcată în alb – în alb şi în umbră – cu panglici albastre prinse de rochie; îi spusese că totdeauna e ceva care rămâne în afara tabloului, căci lumea reprezentată în pictură trebuia să-şi afle o prelungire în afară, să se întindă dincolo de tablou, să fie încărcată de alte culori, de alte prezenţe, de alte chemări, datorită cărora se compunea şi exista tabloul. Ieşiseră sub soarele de septembrie. Merseseră, râzând, pe sub arcadele din strada Rivoli şi ea îi spusese că trebuia să vadă Place des Vosges, care era poate cea mai frumoasă. Opriseră un taxi. El îşi

întinsese pe genunchi planul metroului, iar ea urmărise cu degetul linia roşie, linia verde, agăţată de braţul lui, sorbindu-şi aproape răsuflările, spunându-i că numele astea o încântau, că nu se mai sătura să le repete, Richard Lenoir, Ledru-Rollin, Filles-du-Calvaire…

Îi dădu paharul şi învârti din nou globul ceresc, recitind numele Lupus. Crater, Sigitharius, Piscis, Horologium, Argo navis, Libra, Serpens. Îl învârtea, iar degetul lui atingea sfera, mângâia stelele reci, îndepărtate.

— Ce faci?

— Privesc lumea asta.

— Ah.

Se aplecă şi-i sărută părul; ea-i răspunse cu o mişcare a capului şi zâmbi.

— Nevasta ta vrea divanul ăsta.

— Am auzit.

— Ce mă sfătuieşti? Să fiu generoasă?

— Cum vrei.

— Ori indiferentă. Să uit că mi-a vorbit? Prefer să fiu indiferentă. Generozitatea seamănă uneori cu o insultă urâtă fără haz, nu ţi se pare?

— Nu te înţeleg.

— Pune puţină muzică.

— Ce vrei să asculţi?

— Acelaşi disc. Pune-l din nou, te rog.

Citi numerele de pe cele patru feţe. Le puse în ordine, apăsă pe buton, lăsă să cadă discul, să cadă cu aceeaşi izbitură seacă peste suportul îmbrăcat în piele de căprioară. Simţi mirosurile contopite de ceară, tuburi încălzite şi lemn şlefuit şi auzi iar aripile clavecinului, căderea dulce spre bucurie, clavecinul care renunţa la zbor ca să se lase împreună cu viorile pe pământ, sprijinul, spinarea uriaşului.

— E destul de tare?

— Puţin mai tare, Artemio…

— Da?
— Nu mai pot, dragostea mea. Trebuie să alegi.
— Ai răbdare, Laura. Dă-ţi seama…
— De ce?
— Nu mă obliga.
— De ce? Ţi-e frică de mine?
— Nu ne simţim bine aşa? Ne lipseşte ceva?
— Cine ştie. Poate că nu ne lipseşte nimic.
— N-am auzit bine.
— Nu, nu da muzica mai încet. Ascultă-mă, cu toată muzica asta. Am început să obosesc.
— Nu te-am înşelat. Nu te-am obligat.
— Nu te-am transformat, asta-i altceva. Nu vrei.
— Te iubesc aşa, aşa cum am fost până acum.
— Ca în prima zi.
— Da, aşa.
— Nu mai suntem în prima zi. Acum mă cunoşti. Răspunde-mi.
— Dă-ţi seama, Laura, te rog. Lucrurile astea ne pricinuiesc rău. Trebuie să ştii să menajezi…
— Aparenţele? Ori teama? N-o să se întâmple nimic, poţi să fii sigur că n-o să se-ntâmple nimic.
— Ar fi trebuit să ieşim.
— Nu, acum nu. Nu. Pune-l mai tare.
Viorile se ciocniră de cristale: bucuria, renunţarea. Bucuria grimasei forţate sub ochii limpezi, strălucitori. Îşi luă pălăria de pe scaun. Merse spre uşa apartamentului. Se opri, cu mâna pe clanţă. Privi înapoi. Laura ghemuită, strângea în braţe pernele, cu spatele la el. Ieşi. Închise încet uşa.

EU mă trezesc din nou, de data asta într-un strigăt: cineva mi-a înfipt un pumnal lung şi rece în stomac; cineva dinafară; eu nu pot atenta în felul ăsta la propria mea viaţă; e cineva, altcineva care mi-a înfipt un tăiş de oţel în

măruntaie; întind braţele, fac un efort ca să mă ridic şi iată că mâinile, braţele străine sunt aici, iată că mă reţin, cerându-mi să fiu calm, spunându-mi să stau liniştit şi un deget formează repede un număr de telefon, greşeşte, încearcă din nou şi iar greşeşte, obţine în sfârşit legătura, îl cheamă pe doctor, repede, imediat, şi totul, fiindcă am vrut să mă ridic şi să-mi înşel durerea mişcându-mă, însă ei nu mă lasă s-o fac – dar cine-s?, cine-s? – şi contracţiile urcă, mi le închipui ca pe inelele unui şarpe, urcă spre piept, spre gâtlej şi-mi umplu limba, gura, cu cleiul pisat, amar, al vreunei mâncări de care uitasem şi pe care-o vomez acum, cu faţa în jos, căutând în zadar un lighean, nu covorul pătat de lichidul ăsta scârbos şi gros al stomacului meu; nu se opreşte, îmi zgârie pieptul, e atât de amar şi mă face să râd din gât, mă gâdilă îngrozitor; continuă, nu se opreşte, e o veche digestie amestecată cu sânge, vomată pe covorul camerei şi nu-i nevoie să mă văd ca să-mi bănuiesc paloarea feţei, lividitatea buzelor, ritmul accelerat al inimii în timp ce pulsul îmi slăbeşte la încheietura mâinii; mi-au înfipt un pumnal în buric, acelaşi care m-a hrănit altă dată cu viaţă, cândva, şi nu pot crede ceea ce-mi spun degetele când îmi pipăi pântecul lipit de corpul meu, dar care nu mai e pântecul meu: umflat, rotund, balonat de gazele pe care le simt circulând şi de care nu pot scăpa, oricât m-aş sforţa; gazele care-mi urcă până la gâtlej şi-mi coboară iar în pântec, în intestine, fără să le pot elimina; dar pot să-mi aspir propria răsuflare care duhneşte, acum când reuşesc să mă culc din nou şi să simt că în jurul meu se curăţă în grabă covorul; simt mirosul apei amestecate cu săpun, cârpele ude care încearcă să învingă duhoarea vomatului; vreau să mă scol: dacă merg prin cameră durerea o să-mi treacă, ştiu că o să-mi treacă:

— Deschideţi fereastra.

— A distrus chiar ceea ce iubea, mamă, o ştii foarte bine.

— Taci. Pentru Dumnezeu, nu mai vorbi.

— Nu l-a omorât pe Lorenzo, n-a…?

— Taci, Teresa! Îţi interzic să continui. Îmi faci rău.

Cum, Lorenzo? Puţin îmi pasă. Puţin îmi pasă. Să spună tot. Ştiu de mult ceea ce-şi spun fără să îndrăznească să mi-o spună. S-o spună acum. Să profite de ocazie. Eu m-am impus. N-au înţeles. Mă privesc ca nişte statui în timp ce preotul mă unge cu mir pe pleoape, pe urechi, pe buze, pe picioare şi pe mâini, între picioare, aproape de sex. Dă drumul magnetofonului, Padilla.

— Am trecut fluviul…

Şi mă opreşte ea, Teresa, de data asta îi văd frica în ochi, panica în strâmbătura lividă a buzelor, văd în braţele Cătălinei povara insuportabilă a vorbelor nespuse niciodată, pe care o împiedic să le spună acum: reuşesc să mă culce din nou: nu pot, nu mai pot, durerea mă frânge în două, trebuie să-mi ating vârful picioarelor cu degetele mâinilor ca să fiu sigur că picioarele sunt acolo, că n-au dispărut, îngheţate, moarte deja, aaaaah-vaaai moarte deja şi abia acum îmi dau seama că mereu, toată viaţa, am purtat mişcarea asta imperceptibilă în intestine, tot timpul, o mişcare pe care-o recunosc abia acum, fiindcă, dintr-o dată, n-o mai simt; s-a oprit, era o mişcare de valuri care m-a însoţit toată viaţa şi acum n-o mai simt. N-o mai simt, dar îmi privesc unghiile când întind mâinile ca să-mi pipăi picioarele îngheţate pe care nu le mai simt, îmi văd unghiile noi albăstrii, pământii, înnoite cu ocazia morţii, aaaah-vaaai, nu asta o să treacă, nu vreau pielea asta albăstrie, pielea asta colorată de sânge mort, nu, nu, n-o vreau, să fie albastre altele, albastru cerul, albastre amintirile, albaştri caii care trec fluviile, albaştri caii lucioşi şi verde marea, albastre florile, nu eu, albastru, nu, nu, nu, aaaaa-vaaaai, şi trebuie să mă las să cad pe spate, căci nu ştiu unde să mă duc, cum să mă mişc, nu ştiu unde să-mi îndrept braţele şi picioarele pe care nu le simt, nu ştiu încotro să mă uit, nu vreau să mă scol, fiindcă nu ştiu

încotro să mă duc, n-am decât durerea asta din buric, durerea din burtă, durerea din coastă, durerea din rect când mă forţez degeaba, când mă forţez sfâşiindu-mă, cu picioarele desfăcute şi nu mai simt niciun miros, dar aud plânsul Teresei şi simt mâna Cătălinei pe spatele meu.

Nu ştiu, nu înţeleg de ce stai lângă mine şi împarţi, în sfârşit, cu mine o amintire, de data asta fără reproş în priviri. Ah, dac-aş înţelege. Dac-am înţelege. Poate că mai există o membrană în spatele ochilor deschişi şi doar acum o s-o rupem şi-o să vedem. Corpul poate da la fel de mult cât primeşte din privirea, din dezmierdarea altcuiva. Mă atingi. Îmi atingi mâna şi o simt pe a ta fără să mi-o simt pe a mea. Mă atinge. Catalina îmi mângâie mâna. Asta trebuie să fie dragoste. Mă întreb. Nu înţeleg. Să fie dragoste? Eram atât de obişnuiţi. Ca atunci când eu îi ofeream dragoste, ea să-mi răspundă prin reproş; când ea îmi oferea iubire, eu să-i dau în schimb orgoliu: poate două jumătăţi şi un singur sentiment. Mă atinge. Vrea să-şi amintească împreună cu mine asta, doar asta; să înţeleagă.

— De ce?

— Am trecut fluviul călare…

Eu am supravieţuit. Regina. Cum te chema? Nu. Tu, Regina. Pe tine cum te chema, soldat fără nume? Am supravieţuit. Voi aţi murit. Am supravieţuit.

— Apropie-te, draga mea… să te recunoască… spune-i cum te cheamă…

Dar aud plânsul Teresei şi simt pe spate mâna Cătălinei, aud paşii repezi, scârţâind, ai omului care-mi palpează stomacul, îmi ia pulsul, îmi deschide brutal pleoapele şi-mi inundă ochii cu o lumină artificială care se aprinde şi se stinge, se aprinde şi se stinge, şi iar îmi pipăie stomacul, îmi introduce un deget în anus, îmi bagă termometrul cald, mirosind a alcool în gură şi celelalte voci se opresc şi noul venit spune ceva departe, din fundul unui tunel:

— Imposibil de ştiut. Poate fi o hernie strangulată.

Poate-i peritonită. Poate fi o colică nefritică. Cred mai curând că-i o colică nefritică. În cazul ăsta, ar trebui să-i injectăm două centigrame de morfină. Dar poate fi periculos. Cred că trebuie să consultăm şi alt doctor.

Ah. Durere care se învinge pe ea însăşi, ah, durere care te prelungeşti până când nimănui nu-i mai pasă de tine, până când devii o stare normală; ah, durere, nu ţi-aş mai îndura lipsa, mă obişnuiesc cu tine, ah, durere, ah…

— Spuneţi ceva, don Artemio. Vorbiţi, vă rog. Vorbiţi.

— … nu mi-o amintesc, nu mi-o mai aduc aminte, da, cum aş putea-o uita…

— Vedeţi: pulsul se opreşte de tot când vorbeşte.

— Faceţi-i o injecţie, doctore; să nu mai sufere…

— Trebuie să-l mai vadă un medic. E periculos.

— … cum aş putea să uit…

— Staţi liniştit, vă rog. Nu mai vorbiţi. Aşa. Când a urinat ultima oară?

— Azi-dimineaţă… nu, acum două ore, fără să-şi dea seama.

— N-aţi păstrat urina?

— Nu… Nu.

— Puneţi-i plosca. S-o păstraţi; trebuie analizată.

— Nu eram acolo; cum să-mi aduc aminte?

Din nou obiectul ăsta rece. Din nou organul mort vârât în deschizătura metalică. O să învăţ să trăiesc cu toate astea. Un atac: un bătrân de vârsta mea poate avea un atac; un atac nu e nimic anormal; o să treacă; trebuie să treacă; dar e aşa de puţin timp, de ce nu mă lasă să-mi aduc aminte lucrul ăsta?; da, atunci când corpul era tânăr; a fost odată tânăr; a fost tânăr… Ah, corpul moare de durere, însă în creier năvăleşte lumina: se despart, ştiu că se despart: fiindcă acum îmi amintesc faţa aceea.

— Căieşte-te:

am un fiu, eu l-am făcut: fiindcă acum mi-aduc aminte chipul acela; cum să-l apuc, cum să-i apuc ca să nu-mi

scape, cum, Doamne, cum, te rog, cum.

TU vei cere cu disperare din străfundurile memoriei tale; o să-ţi apleci capul de parc-ai vrea să-l apropii de urechea calului şi să-l îmboldeşti prin vorbe. O să simţi – şi fiul tău va trebui să simtă deopotrivă – aburul răsuflării sălbatice, sudoarea, nervii încordaţi, privirea sticloasă din cauza efortului. Cuvintele or să se piardă în vuietul de copite şi el o să-ţi strige: „N-ai putut niciodată să ajungi iapa din urmă, tată!”, „Cine te-a învăţat să călăreşti?, ei?”, „Îşi spun că nu poţi! Să vedem!”, „Trebuie să-mi povesteşti totul, Lorenzo, ca până acum, la fel… la fel ca până acum… nu trebuie să-ţi fie ruşine de nimic, dacă i-o spui mamei tale; nu, nu, să nu fii tulburat niciodată de prezenţa mea; sunt cel mai bun prieten al tău, poate unicul tău prieten…” O să şi-o repete în dimineaţa asta, întinsă pe pat, în dimineaţa asta primăvăratică şi-o să-şi repete toate discuţiile pe care le pregătise încă de când fiul ei era copil, răpindu-ţi-l, ocupându-se de el toată ziua, refuzând să accepte o doică, închizând-o pe fetiţă, de la şase ani, într-un internat religios, pentru ca tot timpul să fie pentru Lorenzo, pentru ca Lorenzo să se obişnuiască cu viaţa asta uşoară, fără hotărâri de luat. Viteza o să-ţi smulgă lacrimi din ochi: vei strânge între pulpe pântecul murgului, o să te-arunci înainte, violent, peste coama calului, dar iapa neagră îşi va menţine avantajul de trei lungimi. O să te ridici în şa, frânt de oboseală; o să încetineşti galopul. Ţi se va părea mai frumos să priveşti iapa şi pe tânărul călăreţ îndepărtându-se, zarva pierzându-se în corul papagalilor, în behăitul care coboară de pe coastă; o să trebuiască să clipeşti din ochi ca să nu pierzi din vedere iapa lui Lorenzo, care-o să părăsească acum cărarea ca să gonească în trap spre hăţişuri, întorcându-se spre cursul fluviului. Nu: fără hotărâri greu de luat, fără nevoia alarmantă de-a alege, o să-şi spună Catalina, gândindu-se

că tu, la început, fără să vrei, ai ajutat-o prin indiferenţa ta, fiindcă tu făceai parte din altă lume, dintr-un univers al muncii şi al forţei, pe care l-a cunoscut când tu ai luat în mâini pământurile lui don Gamaliel, lăsând ca fiul tău să lâncezească, la început, în cealaltă lume, cea a camerelor slab luminate; înclinare firească, climat de excluderi şi de înglobări aproape imperceptibile, fabricat de ea printre şoapte sacre şi disimulări tăcute. Iapa lui Lorenzo se va depărta de cărare, ca să gonească în trap spre hăţişuri, îndreptându-se spre fluviu. Braţul ridicat al băiatului va arăta ceva spre răsărit, în direcţia de unde se ivise soarele, spre laguna despărţită de mare prin nisipul adus de fluviu. O să închizi ochii când vei simţi iar aburii calzi urcându-ţi spre faţă, prospeţimea umbrei deasupra capului. O să laşi în grija calului să te conducă, legănându-te pe şaua îmbibată de sudoare. Sub ochii închişi ţi se vor revărsa în tiparuri invizibile forma soarelui şi trupul umbrei, se va desena spectrul albastru al siluetei tinere, puternice. Te vei fi trezit în dimineaţa asta, ca în toate dimineţile, cu bucuria aşteptată. „Am întins totdeauna şi celălalt obraz”, o să repete Catalina, cu copilul lângă ea, „totdeauna; am îndurat totul, mereu; numai şi numai pentru tine”, şi-o să iubeşti ochii ăştia miraţi, întrebători care-or să se lase conduşi: „O să-ţi povestesc într-o zi…” N-o să greşeşti aducându-l pe Lorenzo la Cocuya de când avea doisprezece ani; o să ţi-o repeţi: nu. Doar pentru el vei fi cumpărat pământurile, vei fi reconstruit conacul şi-l vei fi lăsat în el, copil-stăpân, răspunzător de recolte, în faţa vieţii petrecute între cai şi vânătoare, înot şi pescuit. O să-l vezi de departe, călare, şi-o să-ţi spui că el e acum oglinda tinereţii tale, zvelt şi puternic, cu faţa smeadă şi cu ochii verzi cufundaţi deasupra pometţilor înalţi. Vei aspira putregaiul mocirlos al malului. „O să-ţi povestesc într-o bună zi… Tatăl tău; tatăl tău, Lorenzo…” Veţi descăleca aproape de ierburile unduitoare ale lagunei. Liberi, caii.

Vor lăsa boturile în jos, vor linge apa, se vor linge unul pe altul cu buzele lor umede. Apoi vor începe să alerge leneşi, într-un trap hipnotic, despicând ierburile ancorate, răvăşindu-şi coamele, ridicând valuri spumoase de praf, lăsându-se auriţi de soare şi de reflexele apei. Lorenzo o să pună mâna pe umărul tău. „Tatăl tău; tatăl tău, Lorenzo… Lorenzo; îl iubeşti cu adevărat pe Domnul Dumnezeul nostru? Crezi în tot ce te-am învăţat? Ştii că Biserica este trupul lui Dumnezeu pe pământ şi că preoţii sunt trimişii Domnului? Crezi?…" Lorenzo îţi va pune mâna pe umăr. O să vă priviţi în ochi, o să zâmbiţi. Tu o să-l iei pe Lorenzo de gât; băiatul se va preface că-ţi dă o lovitură în stomac; tu o să-l ciufuleşti, râzând: o să vă cuprindeţi în braţe, într-o trântă prefăcută, dar puternică, îndârjită, gâfâind, şi până la urmă o să cădeţi pe iarbă, epuizaţi, râzând, sufocându-vă, râzând… „Doamne, de ce-ţi pun întrebarea asta? N-am dreptul, în realitate n-am dreptul… Nu ştiu, oamenii sfinţi… adevăraţii martiri… Crezi că-i de admis?… Nu ştiu de ce te întreb…" Caii vor reveni, obosiţi ca şi voi şi apoi veţi pleca, ducându-i de dârlogi, de-a lungul fâşiei de nisip întinse până la malul mării, al mării libere, Lorenzo, Artemio, al mării deschise, spre care va alerga sprinten Lorenzo, spre valurile care i se sparg, izbindu-se, în jurul mijlocului, spre marea verde a tropicului care-o să-i ude pantalonii, marea străjuită de zborul jos al pescăruşilor, marea care se strecoară pe plajă cu limba ei obosită, marea pe care tu o s-o cuprinzi în palmă, impulsiv, şi-o să ţi-o duci la buze; marea cu gustul ei de bere amară, marea care miroase a pepene, a guanabána, a goiavă, a gutuie, a fragi: pescarii or să-şi târască năvoadele grele pe nisip, voi o să vă apropiaţi, veţi deschide cu ei cochiliile stridiilor, veţi mânca împreună raci şi creveţi, iar Catalina, singură, va încerca să închidă ochii, să doarmă, va aştepta întoarcerea băiatului pe care nu l-a mai văzut de doi ani, de când împlinise cincisprezece, şi Lorenzo, sfărâmând

carapacea trandafirie a creveţilor şi mulţumind pentru felia de lămâie pe care i-o întind pescarii, o să te-ntrebe dacă nu te gândeşti niciodată la ceea ce e dincolo de mare, fiindcă lui i se pare că pământul e acelaşi peste tot, că doar marea e alta. Tu o să-i spui că sunt şi insule. Lorenzo îţi va răspunde că în mare se întâmplă atâtea lucruri, încât ar trebui parcă să fim mai mari, mai desăvârşiţi atunci când trăim pe mare. Iar tu, întinzându-te pe nisip şi ascultând chitara pescarilor, ai fi vrut, ai fi vrut doar să-i explici că acum mulţi ani, aproape patruzeci, ceva s-a rupt aici, ca să înceapă altceva, ori pentru ca ceva şi mai nou să nu ia fiinţă niciodată. Sub soarele ceţos al aurorei, în soarele aspru, topit, al amiezii, pe cărările negre, lângă marea asta, acum liniştită, densă, verde, exista pentru tine o fantomă, nu reală deşi adevărată, care-ar fi putut… Nu era asta – însuşi adevărul posibilităţilor pierdute – ceea ce te-a neliniştit atât de mult, ceea ce te-a făcut să te întorci cu Lorenzo la Cocuya, ci ceva şi mai greu de exprimat – o să ţi-o spui cu ochii închişi, cu gustul de scoici în gură, cu cântecul din Veracruz în urechi, pierdut în nemărginirea acestei înserări – şi mai greu de gândit în tine însuţi; şi cu toate că ai vrea să i-o spui fiului tău, n-o să îndrăzneşti: el trebuie să înţeleagă singur; şi-l simţi înţelegând, ghemuindu-se pe vine, cu faţa spre marea nesfârşită, cu cele zece degete răsfirate, sub cerul acoperit de nori, întunecat dintr-o dată: „Pleacă un vapor peste zece zile. Mi-am reţinut un loc”; cerul şi mâna lui Lorenzo întinsă ca să primească primele picături de ploaie, ca şi cum le-ar fi cerşit; „Tu n-ai face la fel, tată? Nici tu n-ai rămas acasă. Credinţa? Nu ştiu. Tu m-ai adus aici, tu m-ai învăţat toate astea. E ca şi cum ţi-aş retrăi viaţa, înţelegi?” „Da.” „Acum e acolo un front. Cred că-i singurul front care-a rămas. O să plec”… Ah, durerea asta, ah, junghiul ăsta, ah, ce chef ai avea să te scoli, să alergi, să-ţi uiţi durerea mergând, muncind, strigând, poruncind; şi n-or să te lase, or să te ia

de braţe, or să te-oblige să stai liniştit, te vor obliga, stăpâni pe trupul tău, să-ţi aminteşti mai departe, şi tu n-o să vrei, vrei, ah, nu vrei; nu-ţi vei fi visat decât zilele tale, cele care-ţi aparţin; nu vrei să ştii nimic despre o zi care e a ta mai mult ca oricare alta, căci va fi singura pe care altcineva o s-o trăiască în locul tău, singura pe care-o să ţi-o poţi aminti în numele cuiva; o zi scurtă, spaimă, o zi cu plopi albi, Artemio, o zi care-i şi a ta, o viaţă care-i şi a ta… ah…

(1939: 3 FEBRUARIE)

EL era pe terasă cu o carabină în mână şi-şi aducea aminte cum plecau amândoi la vânătoare în lagună. Dar asta era o puşcă ruginită care nu făcea doi bani la vânătoare. De pe terasă se vedea faţada episcopiei. Rămăsese doar zidul, ca o carapace fără etaje şi acoperiş. În spatele faţadei bombele dărâmaseră totul. Se mai vedeau nişte mobile vechi, îngropate; pe stradă treceau în şir indian un bărbat cu guler tare şi două femei îmbrăcate în negru. Clipeau din ochi, ducând nişte bagaje şi mergeau cu paşi miraţi de-a lungul faţadei. Ajungea să-i vezi ca să recunoşti duşmanii.

— Ei, pe partea ailaltă! le strigă de la postul lui de pe terasă şi bărbatul dădu capul pe spate, iar soarele îi bătu orbitor în ochelari. Dădu din mână, făcându-le semn să traverseze strada şi să evite pericolul faţadei pe punctul de-a se prăbuşi. Traversară şi în depărtare răsunară salvele artileriei fasciştilor – se auzeau sparte când răsunau în zănoagele munţilor şi ascuţite atunci când şuierau în aer. Apoi se aşeză pe un sac de nisip. Miguel era lângă el. Nu s-ar fi mişcat pentru nimic în lume de lângă mitralieră. Văzură de pe terasă străzile pustii ale satului. În stradă erau cratere, stâlpi de telegraf rupţi şi cabluri încâlcite – ecoul nesfârşit al salvelor şi păcăneala câtorva

puşti, pavajul uscat şi rece – doar faţada fostei episcopii rămăsese în picioare pe strada asta.

— Ne-a mai rămas doar o bandă de cartuşe pentru mitralieră, îi spuse lui Miguel, iar Miguel îi răspunse:

— Să aşteptăm până se lasă noaptea. Pe urmă…

Se sprijiniră de zid şi aprinseră două ţigări. Miguel se înfofoli până nu i se mai văzu decât barba blondă. În zare erau munţii acoperiţi de ninsoare; zăpada coborâse mult, cu toate că soarele strălucea. Dimineaţa muntele se profila clar şi părea să înainteze spre ei. Apoi, spre seară, se retrăgea: nu se mai vedeau cărările şi pinii de pe povârnişuri. Când venea noaptea, nu mai rămânea decât o masă îndepărtată, viorie.

Dar azi, spre amiază, Miguel privi spre soare, clipind din ochi, şi-i spuse:

— Dacă n-ar fi tunurile şi împuşcăturile, ne-am crede în timp de pace. Zilele de iarnă sunt frumoase. Uită-te până unde s-a lăsat zăpada.

El privi ridurile albe, adânci care brăzdau faţa lui Miguel de la pleoape până la barbă; cutele astea erau ca zăpada chipului lui. N-o să le uite, fiindcă descifrase în ele bucuria, curajul, furia, seninătatea. Învinseseră uneori, înainte ca ceilalţi să-i oblige iar să bată în retragere. Alteori fuseseră doar înfrânţi. Însă înainte de-a câştiga ori de-a pierde, atitudinea pe care trebuiau s-o ia era de mai înainte întipărită în liniile feţei lui Miguel. Învăţase multe din chipul lui Miguel. Numai că nu-l văzuse plângând.

Stinse ţigara pe jos şi vârful incandescent înflori ca un bici de scântei şi-l întrebă pe Miguel de ce pierdeau războiul, iar acesta arătă spre munţii dinspre frontieră şi-i răspunse:

— Fiindcă mitralierele noastre n-au trecut pe acolo.

Miguel stinse şi el ţigara şi începu să fredoneze:

Los cuatro generales, los cuatro generales,

los cuatro generales, mamita mía,
que se han alzado…[40]

iar el continuă, sprijinit la fel de sacii cu nisip:

Para la Nochebuena, mamita mía,
serán ahorcados, serán ahorcados…[41]

Cântară multă vreme, ca să le treacă timpul. Erau multe ore ca asta, în care stăteau de pază şi nu se întâmpla nimic, şi atunci cântau. Nu-şi spuneau dinainte c-or să cânte. Nici nu le era ruşine să cânte în gura mare în faţa celorlalţi. Era la fel ca atunci când începeau să râdă degeaba şi se luau în glumă la trântă şi cântau pe plaja de lângă Cocuya, cu pescarii. Numai că acum cântau ca să prindă curaj, cu toate că vorbele cântecului păreau o glumă proastă, căci cei patru generali nu fuseseră spânzuraţi, ci îi împinseseră până în satul ăsta, cu retragerea tăiată, iar în faţa lor era numai graniţa munţilor. Şi nu mai aveau cum să scape.

Soarele porni spre apus devreme, pe la patru după-amiază, iar el îşi mângâie puşca veche cu patul gălbui şi-şi puse căciula. Se înfofoli la fel ca Miguel. Erau câteva zile de când ar fi vrut să-i propună ceva. Cizmele îi erau destul de prăpădite, dar mai rezistau pentru moment. În schimb, Miguel era încălţat cu nişte espadrile vechi, înfăşurate în zdrenţe şi legate cu sfoară. Ar fi vrut să-i spună să poarte cizmele pe rând, o zi fiecare. Dar nu îndrăznea. Cutele de pe faţa lui Miguel îi spuneau că nu trebuia s-o facă. Acum îşi suflau în mâini, căci învăţaseră ce înseamnă să stai de veghe o noapte întreagă, iarna, pe terasă. Atunci, dinspre

---

40 Cântec republican din războiul civil spaniol: „Cei patru generali, cei patru generali, / cei patru generali, măicuţă / care s-au răsculat…

41 de Crăciun, măicuţă / vor fi spânzuraţi, vor fi spânzuraţi…” (Cântecul a devenit celebru prin interpretarea lui Paul Robeson.).

capătul străzii, de parc-ar fi apărut dintr-unul din cratere, se ivi în goană un soldat de-al nostru, republican. Dădea din mâini şi pe urmă se prăbuşi, cu faţa în jos. În urma lui, alţi soldaţi republicani tropăiau cu cizmele pe trotuarele bombardate. Bubuiturile de tun, care păreau că vin de departe, se apropiară dintr-o dată şi unul din soldaţi strigă din stradă:

— Arme, vă rog, daţi-ne arme!

— Nu vă opriţi, strigă bărbatul care mergea în fruntea soldaţilor noştri. Să nu fiţi ţinte sigure.

Trecură în fugă pe sub ei, iar ei îndreptară mitraliera spre ariergarda tovarăşilor lor: credeau că-i urmăresc.

— Trebuie să fie pe-aproape, îi zise lui Miguel.

— Ţinteşte, mexicanule, ţinteşte bine, îi spuse Miguel, luând în mână ultima bandă de cartuşe rămase.

Dar altă mitralieră le-o luă înainte. La două-trei sute de metri, alt cuib, de data asta al fasciştilor, aşteptase la pândă momentul retragerii noastre şi acum mitraliera împroşca strada şi ne omora soldaţii. Însă nu-l atinse pe şef, care se aruncă la pământ şi strigă:

— Culcaţi pe burtă! Nu vă intră în cap!

El schimbă direcţia mitralierei ca să tragă asupra cuibului ambuscat, iar soarele dispăru în spatele munţilor. Focul mitralierei îl aruncă înapoi şi Miguel murmură:

— Doar curaj – n-ajunge. Maurii blonzi sunt mai bine echipaţi.

Fiindcă deasupra capetelor lor zumzăiră motoarele.

— Le-au venit avioanele Caproni.

Luptau umăr la umăr, dar nu se mai vedeau în întuneric. Miguel întinse braţul şi-l atinse pe umăr. Aviaţia italiană bombarda satul pentru a doua oară în aceeaşi zi.

— Hai, Lorenzo. S-au întors Capronii.

— Unde să mergem? Cum? Să lăsăm mitraliera?

— Nu mai e bună de nimic. Nu mai avem gloanţe.

Mitraliera duşmană tăcuse şi ea. Pe sub ei, în stradă,

trecu un grup de femei. Le bănuiră prezenţa, fiindcă mergeau cântând în gura mare, fără să le pese de nimic:

Con Líster y Campesino
con Galán y con Modesto,
con el comandante Carlos,
no hay milicianos con miedo…[42]

Glasurile lor răsunau straniu, în vuietul bombelor, dar erau mai puternice decât ele, căci bombele cădeau din când în când, iar glasurile cântau tot timpul. „Şi, ştii, tată, nu erau cine ştie ce voci războinice, ci glasuri de femei îndrăgostite. Cântau pentru luptătorii Republicii cum le-ar fi cântat iubiţilor lor şi, acolo, sus, înainte de-a lăsa mitraliera, Miguel şi cu mine ne-am atins întâmplător mâinile şi am avut acelaşi gând. Că poate cântau pentru noi, Miguel şi Lorenzo, că ne iubeau…”

Şi atunci faţada episcopiei se prăbuşi şi ei se aruncară la pământ, acoperiţi de praf, şi el se gândi la Madrid, aşa cum arăta când ajunsese acolo, în cafenelele pline de lume până la două-trei dimineaţa, când nimeni nu vorbea decât despre război, când toţi pluteau într-un fel de euforie şi erau absolut siguri de victorie iar el se gândi că Madridul continua să reziste şi că madrilenele îşi făceau din bombe moaţe pentru păr…[43]. Se târâră până la scară. Miguel nu era înarmat. El îşi târa puşca gălbuie. Ştia că nu aveau decât o puşcă la cinci oameni. Hotărî să-şi păstreze puşca.

Coborâră pe scara în spirală.

„Cred că era într-o cameră un copil care plângea. Nu sunt sigur, s-ar putea să fi luat drept plâns ţipătul alarmei

42 Alt cântec al războiului spaniol: „Cu Lister şi Campesino cu Galán şi cu Modesto / şi cu comandantul Carlos / nu cunosc soldaţii frica.”

43 Aluzie la *copia* cântată în timpul asedierii oraşului Cádix de către trupele lui Napoleon, reluată în timpul războiului civil spaniol: „Cu bombele trimise / de franţujii lui Soult / gaditanele îşi fac / bigudiuri pentru păr.”

aeriene.”

Dar şi-l închipui acolo, părăsit. Coborâră pe dibuite, în întuneric. Era atâta beznă, încât atunci când au ajuns în stradă, li s-a părut că-i ziuă. Miguel spuse: *„No pasarán”* şi femeile răspunseră la fel: „N-or să treacă!” Noaptea îi orbise şi probabil că se abătuseră puţin de la drum, căci una din femei alergă spre ei şi le spuse:

— Nu, nu pe-aici. Veniţi cu noi.

Când se obişnuiseră cu lumina slabă a nopţii, erau toţi cu faţa în jos, culcaţi pe trotuar. Zidul prăbuşit îi izolase de mitralierele duşmane: strada era blocată; el trase în piept praful împrăştiat, şi o dată cu el, transpiraţia fetelor culcate alături. Încercă să le vadă feţele. Nu zări decât un basc, o beretă de pânză, până când fata întinsă lângă el îşi ridică faţa şi el văzu părul castaniu despletit, albit de varul dărâmăturilor, iar ea îi spuse:

— Eu sunt Dolores.

— Lorenzo. El e Miguel.

— Miguel.

— Ne-am pierdut de grup.

— Eram din corpul patru de armată.

— Cum plecăm de aici?

— Trebuie să facem un ocol şi să trecem podul.

— Cunoaşteţi locurile?

— Miguel le ştie.

— Da, le cunosc.

— De unde eşti?

— Sunt mexican.

— Ah, atunci nu-i greu să ne înţelegem.

Avioanele se îndepărtară, iar ei se ridicară hi picioare. Nuri, cea cu bascul, şi Maria, cu bereta de pânză, îşi spuseră numele, iar ei le repetară pe ale lor. Dolores era în pantaloni şi vestă, celelalte două aveau salopete şi raniţe. Înaintară în şir indian pe strada pustie, strecurându-se pe lângă zidurile clădirilor înalte, pe sub balcoanele

întunecoase care aveau ferestrele deschise, ca într-o zi de vară. Auzeau împuşcăturile continue, dar nu ştiau dincotro vin. Uneori călcau pe cioburi de sticlă, alteori Miguel, care mergea în capul şirului, îi făcea atenţi când treceau pe lângă un cablu căzut. Un câine îi lătră la o răspântie şi Miguel aruncă după el cu o piatră. Pe un balcon, un bătrân stătea într-un balansoar, cu capul înfofolit într-un fular. Nici nu se uită la ei când trecură, iar ei nu înţeleseră ce făcea acolo: dacă aştepta să se întoarcă cineva, să răsară soarele, ori ce altceva. Nici nu se uită la ei.

El respiră adânc. Lăsară în urmă satul şi ajunseră pe un câmp cu plopi desfrunziţi. În toamna asta, nu strânsese nimeni frunzele uscate care foşneau sub picioarele lor, înnegrite deja de umezeală. Privi zdrenţele ude care înfăşurau picioarele lui Miguel şi dori iarăşi să-i dea cizmele lui, dar mersul tovarăşului lui era atât de sigur, picioarele îi erau aşa de puternice şi zvelte, încât îşi dădu seama că ar fi inutil să-i ofere un lucru de care n-avea nevoie. În depărtare îi aşteptau culmile întunecate. Poate că atunci o să aibă nevoie. Acum, nu. Acum erau lângă podul sub care curgea apa tulbure şi adâncă, şi ei se opriră s-o privească.

— Credeam c-o să fie îngheţat – avu un gest de supărare.

— Apele din Spania nu îngheaţă niciodată, murmură Miguel. Totdeauna curg.

— De ce? îl întrebă Dolores.

— Fiindcă am fi putut evita podul.

— De ce? întrebă acum Maria şi toate trei, cu privirile întrebătoare, semănau cu nişte fetiţe curioase.

Miguel spuse:

— Pentru că, în general, podurile sunt minate.

Micul grup nu se mişcă. Fluviul repede, alb, de la picioarele lor, îi hipnotiza. Nu se mişcară până ce Miguel ridică ochii, privi spre munţi şi spuse:

— Dacă traversăm podul, putem să ajungem în munţi şi

de acolo la graniţă. Dacă nu reuşim, or să ne împuşte…

— Şi atunci? întrebă Maria cu un suspin înăbuşit şi, pentru prima oară, cei doi bărbaţi văzură privirea ei sticloasă, obosită.

— Am pierdut! strigă Miguel, strângând pumnii goi şi începu să se învârtească, de parc-ar fi căutat pe pământul acoperit de covorul de frunze negre o puşcă. Şi n-avem cum da înapoi. Şi nici aviaţie, nici artilerie, nimic!

El nu se clinti. Rămase privindu-l pe Miguel până când Dolores, mâna caldă a lui Dolores, cele cinci degete pe care le scosese tocmai atunci de la subsuoară apucară cele cinci degete ale băiatului şi el înţelese. Ea-i căută ochii şi el îi văzu, tot pentru prima dată, pe ai ei. Fata clipi şi el văzu că sunt verzi, ca marea de la noi. O văzu nepieptănată, nefardată, cu obrajii înroşiţi de frig, cu buzele pline, uscate. Ceilalţi trei nu observaseră nimic. Merseră, ea şi cu el, ţinându-se de mână şi păşiră pe pod. El ezită o clipă. Ea nu. Cele zece degete unite îi încălzeau cu singura căldură pe care o simţise el în toate aceste luni.

„… singura căldură pe care-am simţit-o în toate lunile astea de retragere lentă spre Cataluña şi Pirinei.”

Ascultau zgomotul pe care-l făcea sub ei fluviul şi scârţâitul podului de lemn. Poate că Miguel şi fetele i-au strigat de pe celălalt ţărm, dar ei n-au auzit nimic. Podul se lungea, s-ar fi zis că traversează un ocean, nu râul învolburat.

„Inima-mi bătea repede. Probabil că i se simţeau bătăile în mâna mea, fiindcă ea mi-a ridicat-o şi şi-a dus-o la piept, şi-am simţit cât de tare îi bătea inima…”

Au mers din clipa aceea unul lângă altul, fără să se teamă şi podul se scurta.

De cealaltă parte a râului apăru ceva ce nu văzuseră încă. Un ulm mare desfrunzit, măreţ, frumos, alb. Nu era acoperit de zăpadă, ci de un înveliş strălucitor de gheaţă. Era atât de alb, încât scânteia în noapte ca o bijuterie. El

simţi povara puştii ţinute pe umăr, povara picioarelor, tălpile de plumb pe lemnul podului: atât de diafan, strălucitor şi alb i se părea ulmul care-i aştepta. Strânse degetele lui Dolores. Vântul îngheţat îi orbea. Închise ochii.

„Închideam ochii, tată, şi-i deschideam, temându-mă ca nu cumva copacul să nu mai fie acolo…”

Atunci picioarele simţiră pământul, se opriră, fără să privească în urma lor, şi alergară amândoi spre ulm, fără să ia în seamă strigătele lui Miguel şi ale celor două fete, fără să audă fuga prietenilor pe pod, alergară şi îmbrăţişară trunchiul gol, alb, acoperit de gheaţă, clătinându-l în timp ce perlele frigului cădeau peste capetele lor, mâinile care îmbrăţişau trunchiul se atinseră şi se depărtară dintr-o dată de copacul lor ca să se îmbrăţişeze, Dolores şi el, ca el să-i mângâie fruntea şi ea grumazul; ea se dădu puţin înapoi pentru ca el să-i vadă mai bine ochii verzi, umezi şi gura întredeschisă înainte de-a-şi ghemui capul pe pieptul băiatului, ridicând faţa şi întinzându-i buzele, înainte de-a fi înconjuraţi de prietenii care nu îmbrăţişară copacul, aşa cum o făcuseră ei…

„… Ce caldă eşti, Lola… Şi-mi eşti atât de dragă.”

Făcură popas în contraforturile sierrei, sub coroana de zăpadă. Miguel şi tânărul căutară crengi şi făcură focul. El se aşeză lângă Lola şi o luă iarăşi de mână. Maria scoase din traistă un blid spart, îl umplu cu zăpadă, o făcu să se topească lângă foc şi mai scoase apoi o bucată de brânză de capră. Pe urmă, Nuri scoase din sân, râzând, nişte plicuri boţite de ceai Lipton şi toţi izbucniră în râs, văzând mutra căpitanului de iaht englez desenată pe plicurile cu ceai.

Nuri povesti că înainte de căderea Barcelonei sosiseră pachete cu ţigări, ceai şi lapte condensat trimise de americani. Nuri era durdulie şi veselă şi înainte de război lucrase într-o fabrică de ţesături, iar Maria vorbea şi evoca

amintirea zilelor de studenţie la Madrid, când locuia în Căminul Studenţesc, când participa la grevele împotriva lui Primo de Rivera şi plângea la premierele lui Lorca.

„Îţi scriu, cu foile rezemate pe genunchi, în timp ce-i aud vorbind şi încerc să le spun cât de mult iubesc Spania şi nu reuşesc să vorbesc decât despre prima mea vizită la Toledo, un oraş pe care mi-l închipuiam aşa cum îl pictase El Greco împăienjenit într-o furtună de fulgere şi de nori verzui, dominând întinsul Tajo, un oraş, cum să-ţi spun?, războindu-se cu el însuşi. Şi-am găsit un oraş scăldat în soare, un oraş însorit şi tăcut, un Alcázar bombardat, fiindcă tabloul lui El Greco – iată ce încerc să le spun – e întreaga Spanie şi dacă Tajo din Toledo e mai îngust, ruptura[44] din Spania se întinde de la o mare la alta. Iată ce-am văzut aici, tată. Asta încerc să le spun…”

Asta le spuse, înainte ca Miguel să înceapă să povestească cum s-a alăturat brigăzii colonelului Asencio şi cât i-a fost de greu să înveţe să se bată. Le spuse că toţi cei din armata populară erau nişte viteji, dar că asta nu ajungea ca să învingă. Trebuiau să înveţe să lupte. Şi soldaţii improvizaţi nu înţelegeau prea repede că există reguli de securitate şi că face mai mult să continui să trăieşti ca să continui lupta. Şi pe urmă, după ce învăţau să se apere, le mai rămânea să înveţe cum să atace. Şi după ce ştiau toate astea, trebuiau sa mai înveţe lucrul cel mai greu, să câştige cea mai grea victorie, izbânda asupra lor înşişi, asupra obiceiurilor şi comodităţii lor. Îi vorbi de rău pe anarhişti, care erau, după Miguel, nişte defetişti, şi pe traficanţii care promiteau Republicii arme pe care le vânduseră deja lui Franco. Spuse că cea mai mare durere a lui, cea pe care-o s-o ia cu el în mormânt, era că nu putea înţelege cum de nu s-au ridicat toţi muncitorii din lume ca să ne apere în Spania, fiindcă, dacă pierdea Spania, era ca şi cum ar fi pierdut toţii laolaltă. Spuse toate astea şi rupse

44 În original, *tajo:* tăietură, despicătură.

în două o ţigară, îi dădu o jumătate mexicanului şi fumară amândoi, el lângă Dolores, dându-i chiştocul ca să fumeze şi ea.

Auziră, undeva departe, un bombardament intens. De la tabăra lor, se vedea o strălucire gălbuie, un evantai de praf în noapte.

— E Figueras, spuse Miguel. Bombardează Figueras.

Priviră spre Figueras. Lola era alături de el. Nu vorbea cu ceilalţi. Nu-i vorbi decât lui, în şoaptă, în timp ce priveau praful acela şi zgomotul îndepărtat. Îi spuse că avea douăzeci şi doi de ani, cu trei mai mult decât el, iar el se îmbătrâni şi-i răspunse că împlinise deja douăzeci şi patru. Ea îi mărturisi că era din Albacete şi că plecase la război ca să-şi urmeze logodnicul. Îşi făcuseră studiile împreună – studiaseră chimia – şi ea l-a urmat, dar pe el l-au împuşcat maurii în Oviedo. El îi povesti că venea din Mexic şi că acolo trăia într-un ţinut cald, plin de fructe, lângă mare. Ea îl rugă să-i vorbească despre fructele tropicale şi numele pe care ea nu le auzise niciodată îi făcură să râdă, ea îi spuse că *mamey* semăna cu un nume de otravă şi *guanábana* cu unul de pasăre. El îi zise că iubea caii şi că, după ce venise, făcuse parte din cavalerie, dar că acum nu mai aveau nici cai, nici nimic. Ea îi răspunse că nu se urcase niciodată pe un cal; el încercă să-i explice bucuria pe care ţi-o dă călăritul, mai cu seamă pe plajă, în zori, când aerul miroase a iod şi vântul din nord se linişteşte, când mai plouă încă domol şi spuma pe care-o ridică copitele se contopeşte cu burniţa şi mergi cu pieptul gol, cu buzele pline de sare. Asta-i plăcu. Îi spuse că poate-i mai rămăsese încă amintirea sării în gură şi-l sărută. Ceilalţi adormiseră în jurul focului care aproape se stinsese. El se sculă ca să-l aţâţe, având încă în gură gustul Lolei. Văzu că într-adevăr toţi adormiseră, lipiţi unul de altul ca să se încălzească şi se întoarse alături de Lola. Ea îi deschise jacheta căptuşită cu blană de miel şi el îşi

împreună mâinile pe spatele fetei şi pe bluza de dril şi ea îi acoperi spatele cu jacheta. Ea îi şopti la ureche că trebuiau să hotărască un loc unde să se întâlnească din nou, în cazul când s-ar despărţi. El îi spuse c-or să se regăsească într-o cafenea pe care-o ştia, aproape de piaţa Cibeles, după ce-o să eliberăm Madridul, ea îi declară c-or să se vadă în Mexic şi el îi răspunse că da, în piaţa din portul Veracruz, sub arcade, în cafeneaua din La Parroquia. O să bea cafea şi-o să mănânce raci.

Ea zâmbi, el la fel şi-i spuse că voia să-i desfacă părul şi s-o sărute, ea i-o luă înainte şi-i scoase şapca, îl ciufuli, în timp ce el îşi strecura mâinile sub bluza de dril, îi mângâia spatele, căuta sânii liberi şi nu se mai gândiră la nimic, nici el, nici ea, fiindcă glasul nu-i mai pronunţa cuvinte, ci lăsa să-i scape tot ce gândea în murmurul acela continuu care însemna în acelaşi timp mulţumesc te iubesc nu mă uita vino…

Iau în piept cu trudă muntele şi pentru prima dată Miguel merge greu; şi nu din cauza urcuşului, care e dificil. I-au îngheţat picioarele de frig, un frig cu dinţi pe care toţi îl simt pe faţă. Dolores se sprijină de braţul iubitului ei şi, când o priveşte cu coada ochiului, o vede îngrijorată, dar zâmbeşte când i se uită în ochi. Numai de n-ar fi furtună, e tot ce cere, e tot ce vor. El e singurul înarmat şi puşca lui nu mai are decât două gloanţe. Miguel le-a spus că nu trebuie să le fie frică.

„Nu mi-e frică. De cealaltă parte a muntelui e graniţa şi-o să petrecem noaptea asta în Franţa, într-un pat, cu un acoperiş deasupra capului. O să mâncăm bine. Mi-aduc aminte de tine şi mă gândesc că nu ţi-ar fi ruşine, c-ai face la fel ca mine. Ai luptat şi tu şi ţi-ar face plăcere să ştii că există totdeauna cineva care să continue lupta. Ştiu că asta ţi-ar face plăcere. Dar acum o să se termine cu lupta asta. Imediat ce-o să trecem graniţa, membrul brigăzilor internaţionale în retragere n-o să mai existe şi-o să înceapă

altceva. Nu voi uita niciodată viaţa de aici, tată. Căci aici am învăţat tot ce ştiu. E foarte simplu. O să-ţi povestesc când mă întorc. Acum nu găsesc cuvintele.”

Pipăi cu un deget scrisoarea pe care-o purta în buzunarul cămăşii. Nici nu putea deschide gura din cauza frigului. Respira gâfâind. Dintre dinţii strânşi ţâşnea un abur alb. Mergeau aşa de încet. Şirul refugiaţilor era enorm; nu-l puteai cuprinde cu privirea. Înaintea lor mergeau căruţele pline cu grâu şi cârnaţi pe care tiranii le duceau în Franţa; femeile mergeau ducând în spinare salteaua şi pledurile, alţii duceau tablouri şi scaune, ligheane şi oglinzi. Ţăranii spuneau c-or să semene în Franţa. Înaintau foarte încet. Erau şi copii, unii sugari. Pământul de pe munte era tare, aspru, plin de mărăcini şi hăţişuri. Mergeau arând muntele. El simţi pumnul lui Dolores ascuns sub vestă şi mai simţi că trebuia s-o salveze şi s-o protejeze. O iubea mai mult decât azi-noapte. Şi ştia că mâine o s-o iubească mai mult decât azi. Şi ea pe el. Nu era nevoie să şi-o spună. Se plăceau. Asta era tot. Ne placem. Ştiau acum să râdă împreună. Aveau multe lucruri să-şi povestească.

Dolores se depărtă de el şi alergă spre Maria. Luptătoarea se oprise lângă o stâncă, cu o mână pe frunte. Spuse că nu era nimic. Se simţea foarte obosită. Trebuiră să se dea la o parte ca să facă loc feţelor roşii, mâinilor îngheţate, căruţelor încărcate. Maria repetă că era puţin ameţită. Lola o luă de braţ şi reluară drumul şi tocmai atunci, da, atunci auziră foarte aproape zgomotul motorului şi se opriră. Avionul nu se vedea. Toţi îl căutară din ochi, căci cerul era lăptos. Miguel a fost primul care-a zărit aripile negre, crucea încârligată şi tot el a strigat primul spre ceilalţi.

— La pământ! Cu faţa în jos!

Toţi la pământ, între stânci, sub căruţe. Toţi, în afară de puşca în care mai sunt două gloanţe. Şi nu trage, prăpădita

asta, afurisita de mătură ruginită, nu vrea să tragă oricât aş apăsa pe trăgaci, în picioare, până când zgomotul trece pe deasupra capetelor, le acoperă cu umbra cea iute şi cu ploaia de mitralii care cade pe pământ şi tună pe piatră.

„— Jos, Lorenzo, jos, mexicanule!”

Jos, jos, jos, Lorenzo, şi cizmele tale noi pe pământul uscat, Lorenzo, şi puşca ta pe jos, mexicanule, şi greaţa pe care-o simţi în stomac, ca şi cum ai purta oceanul în măruntaie, şi faţa ta la pământ cu ochii tăi verzi şi deschişi şi cu amorţeala somnului, între soare şi noapte, în timp ce ea ţipă iar tu ştii că, în sfârşit, cizmele tale or să-i fie de folos sărmanului Miguel cu barba lui blondă şi ridurile albe, şi peste un minut Dolores o să se azvârle la pieptul tău, Lorenzo, şi Miguel îi va spune că e zadarnic, plângând pentru prima dată, că trebuie să continue drumul, că viaţa e de cealaltă parte a munţilor, viaţa şi libertatea, fiindcă astea erau chiar cuvintele pe care le-a scris el; au luat scrisoarea, au scos-o din cămaşa pătată, ea a strâns-o în mâini, câtă căldură!, dac-o ninge, o să-l îngroape zăpada, când l-ai mai sărutat încă o dată, Dolores, prăbuşită peste trupul lui şi el a vrut să te ducă pe malul mării, călare, înainte de-ai atinge sângele şi să adoarmă cu tine în ochi… tot verdele… nu uita…

EU mi-aş spune adevărul, dacă nu mi-aş simţi buzele albe, dacă n-aş fi frânt în două, incapabil să mă stăpânesc pe mine însumi, dac-aş suporta povara cuverturilor, dacă nu m-aş lungi iar, răsucit, cu faţa în jos, vomând lichid şi fiere; mi-aş spune că nu-i de ajuns să repeţi timpul şi locul, pura permanenţă; mi-aş spune că era ceva mai mult, o dorinţă pe care n-am exprimat-o niciodată, ceea ce m-a obligat să-l conduc – ah, nu ştiu, nu-mi dau seama –, da, să-l oblig să găsească capetele firului rupt de mine, să-mi reînnoade viaţa, să-mi întregească celălalt destin, a doua parte pe care eu n-am putut-o împlini, şi ea, aşezată la

căpătâiul meu, mă întreabă numai:

— De ce-a fost aşa? Spune-mi: de ce? Eu îl crescusem pentru altceva. De ce l-ai luat?

— Nu l-a trimis la moarte pe propriul lui fiu preferat? Nu l-a smuls de lângă tine, de lângă mine, ca să-l deformeze? Nu-i adevărat?

— Teresa, tatăl tău nu te aude…

— Se preface. Închide ochii şi se preface.

— Taci.

— Taci.

Eu nu mai ştiu. Dar îi văd. Au intrat. Uşa de acaju se deschide, se închide şi paşii se afundă fără zgomot în covorul gros. Au închis ferestrele. Au tras, şuşotind, perdelele cenuşii. Au intrat.

— Sunt… sunt eu, Gloria…

Foşnetul proaspăt şi dulce al banilor şi-al acţiunilor când le atinge mâna unui om ca mine. Demarajul lin al unei limuzine de lux, special comandate, cu aer condiţionat, bar, telefon, cu perne pentru mijloc şi taburete pentru picioare, ei, popo, ce zici?, şi acolo, sus, ce zici?

— Vreau să mă întorc acolo, în ţinutul…

— De ce-a fost aşa? Spune-mi: de ce? Eu îl crescusem pentru altceva. De ce l-ai dus cu tine?

şi nu-şi dă seama că e ceva şi mai dureros decât cadavrul părăsit, decât gheaţa şi soarele care i-au fost mormânt, decât ochii rămaşi deschişi pentru veşnicie, devoraţi de păsări; Catalina lasă bucata de bumbac pe care mi-o trecea peste tâmple, se dă la o parte şi nu ştiu dacă plânge: încerc să ridic mâna ca s-o găsesc; sforţarea aleargă în junghiuri întretăiate de la braţ până la piept şi de la piept la pântec; că în pofida cadavrului părăsit, în pofida gheţei şi a soarelui care l-au îngropat, în pofida ochilor deschişi pentru veşnicie, devoraţi de păsări, e ceva şi mai rău; vărsăturile de nestăpânit, dorinţa de nestăpânit de-a defeca, fără să reuşeşti s-o faci, fără să reuşeşti nici

măcar să elimini gazele din pântecul balonat, fără să poţi opri durerea difuză, fără să poţi găsi pulsul la încheietura mâinii, fără să-ţi mai poţi simţi picioarele, simţind că sângele mi se revarsă, că mi se varsă înăuntru, da, înăuntru, eu o ştiu mai bine, nu ei, şi nu-i pot convinge, ei nu-l văd scurgându-se din buze înspre pulpe; ei nu cred, nu spun decât că nu mai am temperatură, ah, temperatură, nu spun decât colaps, colaps, nu bănuiesc decât o tumefacţie, tumefacţie cu contururi fluide, iată ce spun în timp ce mă reţin, mă palpează, vorbesc de marmoraje, da, îi aud, de marmoraje violacee pe pântecul pe care eu nu-l mai simt, nu-l mai văd: că e ceva mai cumplit decât cadavrul abandonat, decât gheaţa şi soarele care i-au fost mormânt, decât ochii deschişi pentru veşnicie, devoraţi de păsări: să nu ţi-l poţi aminti, să nu-l ţii minte decât după portretele lui, după lucrurile pe care le-a lăsat în cameră, după cărţile însemnate pe margini: dar ce are mirosul transpiraţiei lui?, nimic nu repetă culoarea pielii lui; şi nu mă pot gândi la el din moment ce nu-l mai pot vedea şi simţi;

călărea, în dimineaţa aceea;

ţin minte asta: am primit o scrisoare cu timbre dintr-o ţară străină

dar să mă gândesc la el

ah, am visat, mi-am închipuit, am ştiut acele nume, mi-am amintit cântecele acelea, ah, mulţumesc, dar de ştiut, cum să pot şti?; nu ştiu, nu ştiu ce-a fost cu războiul acela, cu cine-a vorbit înainte de moarte, cum îi chema pe bărbaţii, pe femeile care i-au fost tovarăşi în preajma morţii, ce-a spus, ce-a gândit, cum era îmbrăcat, ce mâncase în ziua aceea, asta nu mai ştiu; inventez peisaje, inventez oraşe, inventez nume şi iată că nu le mai ţin minte: Miguel, José, Federico, Luis? Consuelo, Dolores, Maria, Esperanza, Mercedes, Nuri, Guadalupe, Esteban, Manuel, Aurora? Guadarrama, Pirineii, Figueras, Toledo, Teruel, Ebro, Guernica, Guadalajara?; cadavrul părăsit,

gheaţa şi soarele care i-au fost mormânt, ochii rămaşi deschişi pentru veşnicie, devoraţi de păsări:

ah, îţi mulţumesc, ţie care mi-ai arătat ce ar fi putut fi viaţa mea,

ah, îţi mulţumesc, ţie care-ai trăit ziua aceea în locul meu,

dar e ceva şi mai dureros:

nu-i aşa, nu-i aşa? Asta există cu adevărat, lucrul ăsta e într-adevăr al meu. Asta înseamnă să fii Dumnezeu, nu-i aşa?, să fii temut şi urât şi toate celelalte, asta înseamnă să fii Dumnezeu, cu adevărat, nu-i aşa? Învaţă-mă să salvez toate astea, popo, şi te las să-ţi faci meseria cu mine, mă bat cu pumnii în piept, merg în genunchi la un sanctuar, beau oţet şi port o cunună de spini. Spune-mi cum să salvez toate astea, căci spiritul…

— … şi-al Fiului şi-al Sfântului Duh, amin…

E ceva şi mai dureros:

— Nu, în cazul ăsta ar fi fost vorba de o tumoare moale, sigur, dar şi de-o deplasare sau de-un început de hernie a viscerelor…

— Repet: ocluzie intestinală. Durerea e provocată doar de torsiunea anselor intestinale care a provocat ocluzia…

— În cazul ăsta ar trebui operat…

— Poate că a şi început cangrena şi n-o putem evita…

— Cianoza e deja evidentă…

— Facies…

— Hipotermie…

— Lipotimie…

Tăceţi… Tăceţi!

— Deschideţi ferestrele.

Nu pot să mă mişc; nu ştiu încotro să mă uit, în ce parte să mă întorc; nu simt temperatura, ci doar frigul care îmi cuprinde pulpele, dar nu frigul şi căldura pe care le au toate celelalte, ceea ce e păstrat, ce n-am văzut niciodată…

— Sărăcuţa… a impresionat-o…

… tăceţi… bănuiesc ce mutră am, nu mi-o spuneţi… ştiu că am unghiile pământii, pielea albăstrie… tăceţi…

— Apendicită?

— Trebuie operat.

— E riscant.

— Susţin: colică nefritică. Două centigrame de morfină şi se calmează.

— E riscant.

— Nu are hemoragie.

Îţi mulţumesc. Aş fi putut să mor la Perales. Aş fi putut muri cu soldatul acela. Aş fi putut muri într-o cameră pustie, faţă în faţă cu omul acela gras. Am supravieţuit. Tu ai murit. Mulţumesc.

— Opriţi-l. Ligheanul.

— Vezi unde-a ajuns? Vezi, vezi? Ca fratele meu. La fel.

— Opriţi-l. Ligheanul.

Opriţi-l. Se duce. Opriţi-l. Vomează. Vomează gustul pe care la început îl simţise numai. Nu se mai poate întoarce. Vomează cu faţa în sus. Îşi vomează murdăria. I se scurge pe buze, pe fălci. Excrementele. Ele ţipă. Ţipă.

Nu le aud, dar trebuie să strige. Asta nu se întâmplă. Nu e nimic. Trebuie să strige ca să nu se întâmple. Mă opresc, mă imobilizează. Gata. Se duce. Pleacă fără nimic, gol. Fără lucruri. Opriţi-l. Pleacă.

TU vei citi scrisoarea aceea, datată dintr-un lagăr de concentrare, timbrată în străinătate, semnată Miguel, care o va cuprinde pe cealaltă, scrisă în grabă, semnată Lorenzo; vei primi scrisoarea asta, vei citi: „Nu mi-e frică… Mi-aduc aminte de tine… Nu ţi-ar fi fost ruşine… N-o să uit niciodată viaţa de aici, tată, fiindcă aici am învăţat tot ce ştiu… O să-ţi povestesc când mă întorc”; o să citeşti şi-o să ai din nou de ales: o să alegi altă viaţă;

vei hotărî să-l laşi pe mâna Catalinei, n-o să-l duci în ţinutul acela, n-o să-l împingi spre propria lui alegere; n-o

să-l împingi spre destinul mortal, care-ar fi putut fi al tău; n-o să-l obligi să facă ce n-ai făcut tu însuţi, să-ţi răscumpere viaţa irosită; n-o să accepţi ca, de data asta, pe-o cărare stâncoasă, tu să mori, însă ea să fie salvată;

vei prefera să-l iei în braţe pe soldatul rănit care pătrunde în pădurice a salvatoare, să-l întinzi, să-i speli braţul ciopârţit de mitralieră în ochiul de apă pârjolit de deşert, să-l pansezi, să rămâi lângă el, să-i dai curaj din curajul tău, să aştepţi, să aştepţi să fiţi descoperiţi, prinşi, împuşcaţi într-un sat cu nume uitat, ca acela prăfuit, ca acela înălţat din chirpici şi frunze de *maguey;* să fiţi împuşcaţi, soldatul şi tu, doi oameni fără nume, goi, aruncaţi în groapa comună a condamnaţilor, fără inscripţii la căpătâi; mort la douăzeci şi patru de ani, fără alte căi, fără alte labirinturi, fără alte alegeri de făcut: mort, ţinând de mână un soldat fără nume salvat de tine: mort;

îi vei spune Laurei: da

îi vei spune omului gras din camera aceea goală, zugrăvită în indigo: nu

vei prefera să rămâi acolo cu Bernal şi Tobías, să-ţi urmezi soarta, să nu ajungi în curtea pătată de sânge ca să te dezvinovăţeşti, ca să gândeşti că prin moartea lui Zagal ai spălat-o pe cea a tovarăşilor tăi

n-o să te duci la bătrânul Gamaliel în Puebla

n-o vei mai primi pe Lilia când o sa se-ntoarcă în noaptea aceea

nu te vei gândi că niciodată n-o să mai poţi avea altă femeie

vei rupe tăcerea în seara aceea, îi vei vorbi Catalinei, îi vei cere să te ierte, îi vei vorbi de cei care-au murit pentru tine, îi vei cere să te accepte aşa, cu vinele tale, o s-o rogi să nu te urască, să te accepte aşa

o să rămâi cu Lunero pe moşie, nu vei părăsi niciodată locul acela

vei rămâne cu Sebastian, învăţătorul – cum era?, cum

era?, nu vei pleca să te alături revoluţiei în nord,

vei fi un peon

vei fi un fierar vei rămâne pe dinafară, cu cei care-au rămas pe dinafară

n-o să fii Artemio Cruz, n-o să ai şaptezeci şi unu de ani, n-o să cântăreşti şaptezeci şi nouă de kilograme, n-o să ai un metru optzeci şi doi înălţime, n-o să porţi dinţi falşi, n-o să fumezi ţigări negre, n-o să te-mbraci în cămăşi de mătase italiană, n-o să colecţionezi butoni de manşete, n-o să-ţi comanzi cravatele la o casă de modă din New York, n-o să porţi costume albastre la trei nasturi, n-o să preferi caşmirul irlandez, n-o să bei *gin-and-tonic,* n-o să ai un Volvo, un Cadillac şi-o camionetă Rambler, n-o să ţii minte şi n-o să iubeşti un tablou de Renoir, n-o să mănânci la micul dejun ouă ochiuri şi felii de pâine prăjită cu marmeladă *Blackwell's,* n-o să citeşti în fiecare dimineaţă un ziar care-ţi aparţine, n-o să răsfoieşti uneori seara, *Life* şi *Paris-Match,* n-ai să auzi desfăşurându-se în jurul tău acest descântec, acest cor, ura aceasta care vrea să-ţi smulgă viaţa înainte de vreme, care invocă, invocă, invocă, invocă ceea ce ai mai fi putut să-ţi închipui zâmbind, acum câtva timp, dar nu vei tolera azi:

De profundis clamavi

De profundis clamavi

Priveşte-mă, ascultă-mă, dă lumină ochilor mei, ca să nu adorm, nici în moarte / Căci în ziua când vei mânca din el vei muri / Nu te bucura de moartea aproapelui, adu-ţi aminte că toţi suntem muritori / Moartea şi infernul au fost prăbuşite în lacul de foc şi asta a fost a doua moarte / De ceea ce mă tem nu scap, mă stăpâneşte ceea ce mă umple de spaimă / Cât de amară e amintirea ta pentru cel mulţumit de bogăţiile lui / Ţi s-au deschis cumva uşile morţii? / Păcatul ni s-a tras de la femeie şi tot prin ea murim cu toţii / Ai văzut poarta ţinutului întunericului? / Bună-i vrerea ta pentru sărman şi neputincios / Şi ce fructe

au cules atunci? Pe cele de care se ruşinează acum, căci sfârşitul lor e moartea / Fiindcă pofta cărnii înseamnă moarte;

cuvânt al Domnului, viaţă, îndeletnicire a morţii,

de profundis clamavi, domine,

omnes eodem cogimur, omnium versatur urna

quae quasi saxum Tantalum semper impendet

quid quisque vitet, nunquam homini satis cautum est in horas

mors tanem inclusum protrahet inde caput

nascentes morimur, finisque ab origine pendet

atque in se sua per vestigia volvitur annus

omnia te vita per funda sequentur[45]

cor, mormânt; glasuri, rug; îţi vei închipui, în zona uitată a conştiinţei tale, riturile, ceremoniile acestea, acest declin: înmormântare, incinerare, balsam; expus în vârful unui turn, ca nu pământul, ci aerul să te descompună: închis în mormânt cu sclavii tăi morţi; plâns de bocitoare plătite; îngropat cu tot ce ai mai preţios, ca să-ţi ţină tovărăşie giuvaerele tale negre: veghe, prohod,

requiem aeternam, dona eis Domine

de profundis clamavi, Domine[46]

vocea Laurei, care vorbea despre lucrurile astea, aşezată pe jos, cu genunchii îndoiţi, cu cărticica legată în mână… spune că totul ne poate fi mortal, chiar ceea ce ne dă viaţă… spune că, neputând remedia moartea, mizeria,

---

45 Din adâncuri te-am chemat. Doamne, toţi suntem mânaţi în acelaşi loc, urna tuturor zarurilor soartei stă să se răstoarne mereu ameninţătoare, cum stânca ameninţă pe Tantal. Niciodată în clipa trăită omul nu ştie sigur de ce să se ferească, moartea până la urmă îl scoate afară pe cel ce s-a ascuns. Murim deja în capul noului născut şi sfârşitul stă în începutul lucrurilor, iar anul se împlineşte din propriile lui sfărâmături. Toate cele ce şi-au îndeplinit cursul vieţii se întorc spre tine (lat.).

46 Liniştea eternă dăruieşte-le-o, Doamne, / din adâncuri te-am chemat, Doamne (lat.).

ignoranţa, am face bine, ca să fim fericiţi, să nu ne gândim la ele… spune că e de temut doar moartea fulgerătoare… de asta şi trăiesc duhovnicii în casa atotputernicilor… spune fii bărbat; teme-te de moartea lipsită de primejdie, nu de cea în mijlocul primejdiei… spune că premeditarea morţii e premeditarea libertăţii… spune cât de tăcuţi ţi-s paşii, oh, moarte îngheţată… spune nu te vor cruţa, orele; orele care-ţi sapă la rădăcină zilele… spune arătându-mi tăiat, nodul îngust… spune nu-i oare făcută uşa mea din plăci duble metalice?… spune c-o să mor o mie de morţi, căci ceea ce aştept e chiar viaţa mea… spune că omul vrea să trăiască atunci când vrerea Domnului e să moară… spune la ce bun comori, vasali, slujitori…?

la ce bun? la ce bun? să intoneze, să cânte, să geamă; nu vor atinge sculpturile somptuoase, marchetăriile bogate, mulurile de ipsos şi aur, comodele incrustate cu os şi baga, ferecăturile şi zăvoarele, cuierele cu aplicaţii şi încuietori de fier, taburetele parfumate din lemn de *ayacahuite*, băncile corului, cornişele şi şambranele baroce, spătarele arcuite, lemnăria cioplită, mascaroanele policrome, ornamentele ţintuite în bronz, pieile lucrate, picioarele curbate ale mobilelor, terminate într-o gheară ţinând o bilă, casulele cu fir de argint, fotoliile îmbrăcate în damasc, divanele de catifea, mesele de sufragerie, vazele şi amforele, panourile faţetate, paturile cu baldachin şi tapiserii, coloanele ornate cu caneluri, stemele şi chenarele, covoarele de merinos, cheile de fier forjat, pânzele crăpate, mătăsurile şi caşmirurile, lânurile şi taftalele, cristalele şi policandrele, vesela pictată de mână, grinzile călduroase, de astea n-or să se atingă: toate astea vor fi ale tale;

vei întinde mâna;

o zi oarecare, care va fi totuşi o zi neobişnuită; sunt trei-patru ani de atunci; nu-ţi vei aduce aminte: o să-ţi aminteşti ca să-ţi aduci aminte; nu, o să-ţi aminteşti,

fiindcă ceea ce-ţi aminteşti în primul rând, când încerci să-ţi aduci aminte, e o zi deosebită, o zi ceremonioasă, o zi despărţită de celelalte prin cifrele roşii; asta va fi ziua – o vei gândi tu însuţi atunci – în care toate numele, persoanele, cuvintele, faptele dintr-un ciclu fermentează şi fac să trosnească crusta pământului; va fi o noapte când vei sărbători Anul Nou; degetele tale artritice vor apuca cu greutate balustrada de fier forjat; o să-ţi înfunzi cealaltă mână în buzunarul hainei şi-o să cobori greoi: o să întinzi mâna;

(1955: 31 DECEMBRIE)

EL se agăţă cu greutate de balustrada de fier forjat îşi înfundă cealaltă mână în buzunarul hainei de casă şi coborî greoi, fără nicio privire pentru nişele închinate Fecioarelor mexicane. Guadalupe, Zapopan, Remedios. Soarele la apus, pătrunzând prin vitralii, făcea să scânteieze aurăria pictată în relief, în culori calde, rochiile largi care păreau nişte vele argintii; învăpăie lemnul ars al grinzilor; lumină jumătate din chipul bărbatului. Îşi pusese deja pantalonii, cămaşa şi cravata smockingului; purta pe deasupra lor halatul roşu şi semăna cu un prestidigitator bătrân şi obosit; îşi închipui cum o să arate, în aceeaşi noapte, repetarea actelor care, cu altă ocazie, ar fi putut să poarte cu ele revelaţia unui farmec neobişnuit; azi, ar recunoaşte plictisit aceleaşi feţe, aceleaşi fraze care dădeau tonul, an după an, la sărbătoarea lui San Silvestre în vasta reşedinţă din Coyoacán.

Paşii răsunau spart pe plăcile de *tezontle*. Puţin cam strânse în pantofii de lac negru, picioarele se târau cu şovăirea aceea greoaie pe care n-o mai putea evita. Înalt, legănat pe călcâiele nesigure, cu bustul gros şi mâinile atârnându-i, nervoase, brăzdate şi ele de vene groase, străbătu încet coridoarele văruite, înfundându-şi paşii în

covoarele de lână, privindu-se în oglinzile care purtau patina vremii şi, din loc în loc, în cele ale comodelor în stil colonial, mângâind cu vârful degetelor ferecăturile şi zăvoarele, cuierele cu aplicaţii şi steme de fier, taburetele parfumate din lemn de *ayacahuite*, marchetăriile bogate. Un servitor îi deschise uşa care dădea în salonul cel mare; bătrânul se opri pentru ultima oară în faţa unei oglinzi şi-şi aranjă nodul cravatei. Îşi netezi cu palma părul încărunţit, rar şi ondulat care-i încununa fruntea înaltă. Strânse din fălci ca să-şi fixeze bine protezele şi intră în salonul cu podeaua lustruită, vastă esplanadă din lemn de cedru strălucitor, despuiată de covoare ca să se poată dansa, deschisă spre grădina cu peluză şi terase din cărămizi, împodobită cu tablouri din perioada colonială: San Sebastián, Santa Lucía, San Jerónimo, San Miguel.

În fundul salonului îl aşteptau fotografii, strânşi în jurul fotoliului de damasc verde, sub policandrul cu cincizeci de braţe atârnat de plafon. Pendula de pe căminul deschis lângă taburetele îmbrăcate în piele, trase în jurul focului aprins, în zilele astea friguroase, bătu ora şapte. Salută din cap şi luă loc în fotoliu, aranjându-şi plastronul ţeapăn şi manşetele de pichet. Alt servitor se apropie cu cei doi ogari cenuşii, cu boturi trandafirii şi ochi melancolici şi puse curelele lustruite în mâna stăpânului. Zgărzile câinilor, cu ţinte de bronz, sclipiră în contraste de lumini. Ridică iar capul şi strânse din dinţi. Fulgerele de magneziu luminară cu tonalităţi de var capul mare, încărunţit. Pe măsură ce-l rugau să ia alte atitudini, el îşi netezea părul cu insistenţă şi-şi trecea degetele peste cele două pungi umflate care-i atârnau de nări şi se pierdeau abia pe gât. Doar pometii înalţi îşi menţineau fermitatea ştiută, chiar aşa, străbătuţi de reţeaua fină de zbârcituri care coborau de pe pleoapele din ce în ce mai înfundate în orbite, de parc-ar fi vrut să protejeze privirea amuzată şi amară în acelaşi timp, irisurile verzui ascunse între cutele cărnii

căzute.

Unul din ogari lătră şi încercă să scape. O sclipire de magneziu fulgeră chiar în clipa când el era târât brusc din fotoliu de forţa câinelui, cu o expresie tulburată dar rigidă. Ceilalţi fotografi priviră mustrător spre cel care luase clişeul. Vinovatul scoase dreptunghiul negru din camera obscură şi-l înmână, fără nicio vorbă, unui confrate.

După ce plecară fotografii, el întinse o mână tremurătoare şi luă o ţigară cu filtru din cutia de argint pusă pe o masă rustică. Aprinse cu greu bricheta şi-şi plimbă încet privirea, aprobând din cap, peste pânzele vechi cu sfinţi, lăcuite, pe care lumina desena pete întinse, care ştergeau detaliile centrale ale tablourilor, dar care, în schimb, dădeau un relief opac colţurilor în tonuri gălbui şi umbre roşietice. Mângâie damascul fotoliului şi aspiră fumul prin filtru. Servitorul se apropie fără zgomot şi-l întrebă dacă putea să-i servească ceva. Făcu semn ca da şi ceru un Martini foarte sec. Servitorul deschise uşile batante din cedru sculptat şi apără oglinzile încrustate în pereţi, barul cu etichete colorate şi sticlele cu băuturi: opalin, verde de smarald, roşu, alb cristalin: Chartreuse, Peppermint, Acquavit, Vermouth, Courvoisier, Long John, Calvados, Armagnac, Beherovka, Pernod şi şirurile de pahare de cristal masiv şi cizelat ori fin, cu clinchet de clopoţel. Luă paharul. Spuse servitorului să se ducă în pivniţă şi să aleagă cele trei sorturi de vin pentru cină. Îşi întinse picioarele şi se gândi la grija minuţioasă cu care se ocupase de construcţia şi înzestrarea acestei case, adevărata lui locuinţă. Catalina putea locui în casa imensă din Las Lomas, lipsită de personalitate, asemenea tuturor locuinţelor de milionari. El preferase zidurile astea vechi, cu cele două secole ale lor săpate în piatră şi *tezontle*, care-l apropiau în mod misterios de episoadele trecutului, de-o imagine a pământului lui natal pe care nu voia s-o piardă în întregime. Da, îşi dădea seama că era vorba de-o

substituire, de-o mistificare. Şi totuşi, lemnăria, piatra, zăbrelele, mulurile, mesele de sufragerie, mobila de lux, panourile şi tocurile uşilor, scaunele sculptate, conspirau ca să-i înapoieze real, cu un uşor parfum de nostalgie, scenele, atmosfera, senzaţiile tactile ale tinereţii.

Lilia se plângea; dar Lilia n-o să înţeleagă niciodată. Ce putea să-i spună unei femei tinere ca ea un plafon de grinzi vechi? Ori o fereastră zăbrelită cu opacităţi de rugină? Ori contactul somptuos al casulei de pe cămin, stropită cu aur, brodată cu fir de argint? Ori parfumul de pin al cuferelor din *ayacahuite?* Ori luciul limpede al bucătăriei în faianţă de Puebla? Ori scaunele episcopale din sufragerie? Posesia acestor obiecte era la fel de bogată, de senzuală, de somptuoasă ca cea a banilor şi-a semnelor celor mai evidente de plenitudine. Ah, da, ce plăcere desăvârşită, ce senzualitate a lucrurilor neînsufleţite, ce delectare, ce bucurie solitară… Doar o dată pe an aveau parte de toate astea şi invitaţii la faimoasa recepţie de la San Silvestre… O zi de plăceri înmulţite, căci oaspeţii trebuiau să accepte casa asta ca pe adevărata lui locuinţă şi să se gândească la Catalina însingurată care, împreună cu ceilalţi, cu Teresa, cu Gerardo cina la ora asta în reşedinţa din Las Lomas… În timp ce el o prezenta pe Lilia şi deschidea uşile unei sufragerii albastre, cu veselă albastră, garnituri albastre, pereţi albaştri… în care vinurile curg în valuri şi platourile circulă încărcate de cărnuri rare, de peşti trandafirii şi scoici parfumate, de verdeţuri necunoscute, de dulciuri…

Era nevoie să-i întrerupă odihna? Lipăitul neglijent al papucilor Liliei pe podea. Unghiile pe care încă nu şi le dăduse cu ojă pe uşa salonului. Faţa năclăită de unsoare. Vrea să afle dacă rochia roz îi stă bine seara. Nu vrea să facă figură proastă ca anul trecut, să mai provoace dispreţul acela îngheţat. Ah, bea deja ceva! De ce n-o invită să bea un pahar? A început să se sature până peste cap de lipsa lui de încredere, de dulapul cu băuturi închis

cu lacătul, de servitorul impertinent care nu-i permite să intre în pivniţă. Dacă se plictiseşte? Ca şi cum el n-ar şti-o foarte bine. Ar dori să fie bătrână, urâtă, ca să se descotorosească o dată de ea şi s-o lase să trăiască aşa cum pofteşte. Cum, n-o ţine nimeni cu sila? Şi atunci, banii, luxul, casa? Bani mulţi, mult lux, dar fără bucurie, fără distracţie, fără măcar să aibă dreptul să bea un păhărel. Ah, sigur că-l iubeşte mult. I-a spus-o de o mie de ori. Femeile se obişnuiesc cu orice: depinde de afecţiunea care li se arată. Se pot obişnui la fel de bine cu o dragoste tinerească şi cu una părintească. Sigur că ţine la el; asta ar mai lipsi… Sunt aproape opt ani de când trăiesc împreună şi nu i-a făcut scene, n-a certat-o… S-a simţit obligată, asta-i… Dar cum i-ar mai plăcea să se distreze!… Cum? O credea aşa de proastă?… Bun, bun, n-a ştiut niciodată de glumă. De acord, dar îşi dă seama care-i situaţia… Nimeni nu-i nemuritor… Laba gâştii la colţul ochilor… Corpurile… Numai că şi el s-a obişnuit cu ea, nu-i aşa? La vârsta lui i-ar fi greu s-o ia de la capăt. Cu toate milioanele lui… nu-i lucru uşor şi pierzi mult timp până găseşti o femeie… Stricatele alea… se pricep, le place aşa de mult să facă nazuri… să lungească tatonările de la început… refuzul, ezitarea, tentaţia, da, toate astea… şi să-i facă pe bătrâni caraghioşi… Desigur, cu ea e mai comod… Şi nu se plânge, nu, Doamne fereşte. Şi chiar o măguleşte că vin s-o sărbătorească de fiecare dată, la Anul Nou… Şi-l iubeşte, sigur, poate să i-o jure, prea s-a obişnuit cu el… dar în ce hal se plictiseşte!… în sfârşit, ce-ar fi rău dac-ar avea câteva prietene intime, dacă ar ieşi din când în când să se distreze, dacă… dacă s-ar duce să bea un păhărel o dată pe săptămână…?

El nu se clinti. Nu-i dădea dreptul să-l sâcâie şi totuşi… o oboseală indiferentă, abulică… cu desăvârşire străină firii lui… îl obliga să rămână acolo… cu paharul de Martini între degetele înţepenite… să asculte neroziile femeii pe zi

ce trece mai vulgară şi… şi… nu, era încă ispititoare, chiar… chiar aşa, insuportabilă… Cum s-o domine?… Tot ceea ce domina nu-l mai asculta, acum, decât în virtutea unei anumite prelungiri virtuale, inerte… a forţei anilor lui tineri… Lilia l-ar putea părăsi… i se strânse inima… Nu era suficient ca să înlăture primejdia… teama asta… Poate că n-o să se ivească altă ocazie… să rămână singur… îşi mişcă degetele, antebraţul, cotul, cu greu, şi scrumiera căzu pe covor şi împrăştie mucurile umede şi îngălbenite la capăt, scrumul alb pe deasupra, cu solzi cenuşii, cu mijlocul negru. Se aplecă, răsuflând din greu.

— Nu te apleca. Îl chem imediat pe Serafín.

— Da.

Poate… Dezgust. Însă scârbă, repulsie… Mereu, imaginaţia dominată de îndoială… O duioşie involuntară îl făcu să întoarcă privirea spre ea…

Îl studia, din pragul uşii… Ranchiunoasă, blândă… Părul vopsit în blond-cenuşiu şi pielea brună… Nici ea nu mai putea da înapoi… n-ar recupera niciodată şi asta-i punea pe picior de egalitate… lăsând la o parte diferenţa de vârstă şi de fire… Scene? la ce bun?… Se simţi obosit. S-a sfârşit… Voinţa şi destinul au hotărât… Atâta tot… Niciun lucru, nicio amintire, niciun nume în plus faţă de cele cunoscute… Dezmierdă iarăşi damascul… Mucurile, scrumul împrăştiat nu miroseau deloc frumos. Şi Lilia, stând acolo cu faţa unsuroasă.

Ea în prag. El aşezat în fotoliul de damasc.

Atunci ea suspină şi plecă târşâindu-şi papucii în camera ei şi el aşteptă aşezat, fără să se gândească la nimic, până când întunericul îl surprinse privindu-şi imaginea răsfrântă cu atâta claritate în uşile de sticlă care dădeau spre grădină. Valetul intră, aducându-i haina, o batistă şi o sticluţă cu apă de colonie. În picioare, bătrânul se lăsă îmbrăcat şi apoi despături batista ca să-i verse valetul câteva picături. Când îşi aranjă batista în buzunarul de sus

al hainei, schimbă o privire cu servitorul. Băiatul lăsă ochii în jos. Nu. De ce să se gândească la ce putea simţi omul ăsta?

— Serafín, repede, mucurile…

Se ridică, sprijinindu-se cu amândouă mâinile pe braţele fotoliului. Făcu câţiva paşi spre cămin şi mângâie grilajul din fier forjat de Toledo şi simţi răsuflarea focului pe faţă şi pe mâini. Făcu câţiva paşi înainte în clipa când auzi murmurul vocilor – încântate, admirative – în vestibul. Serafín terminase de strâns mucurile.

Porunci să se înteţească focul şi familia Régules intră în timp ce valetul mânuia vătraiul şi vâlvătăile se înălţară. Dinspre uşa care dădea în sufragerie venea alt servitor care aducea un platou. Roberto Régules luă un pahar în timp ce perechea de tineri – Betina şi soţul ei, tânărul Ceballos – făceau înconjurul salonului, ţinându-se de mână, lăudau picturile vechi, mulurile de ipsos şi aur, sculpturile somptuoase, cornişele şi şambranele baroce, suporturile strunjite, mascaroanele policrome. Era cu spatele la uşă când paharul se zdrobi de pământ răsunând ca un clopot dogit şi vocea Liliei strigă ceva în batjocură. Bătrânul şi invitaţii văzură faţa femeii nemachiate care apărea, agăţată de mânerul uşii:

— Tra la la! La mulţi ani!… Nu-mi face mutre, moşulică, într-o oră-mi trece… şi cobor ca şi cum n-ar fi fost nimic… voiam doar să-ţi spun c-am hotărât să încep un an mai vesel… cât se poate de vesel!…

El se îndreptă spre ea cu paşii nesiguri, greoi şi ea strigă:

— M-am săturat să mă uit la televizor toată ziua… moşulică!

Cu fiecare pas al bătrânului, vocea Liliei semăna şi mai mult cu un sunet de flaut.

— Am învăţat pe dinafară toate poveştile cu cow-boy… pac-pac… şeriful din Arizona… tabăra pieilor roşii… pac-

pac… am ajuns să şi visez vocile astea… moşulică… ia un Pepsi… nu mai mult… moşulică… securitate în comoditate; poliţe…

Mâna artritică pălmui faţa nemachiată şi buclele vopsite căzură peste ochii Liliei. I se tăie răsuflarea. Întoarse spatele şi plecă încet, pipăindu-şi obrazul. El se întoarse spre grupul format din perechea Régules şi Jaime Ceballos. Îi privi fix, pe rând, pe fiecare, timp de câteva secunde, cu capul sus. Régules bău paharul de whisky; îşi ascunse privirea în spatele paharului. Betina zâmbi şi se apropie de gazdă cu o ţigară în mână, de parcă i-ar fi cerut să i-o aprindă.

— Unde-aţi găsit cufărul ăsta?

Bătrânul se dădu la o parte şi Serafín, servitorul, aprinse un chibrit chiar lângă faţa femeii şi ea trebui să-şi îndepărteze capul de bustul bătrânului şi să se întoarcă cu spatele la el. În fundul vestibulului, în spatele Liliei, intrau muzicanţii, înfofoliţi, dârdâind de frig. Jaime Ceballos pocni din degete şi făcu o piruetă, ca un dansator de flamenco.

Pe masa cu picioarele sculptate în chip de capete de delfin, sub policandrele de bronz, potârnichi împănate cu sos de vin vechi, batog înfăşurat în foi de muştar tarragonez, raţe sălbatice acoperite cu coji de portocală, crapi garnisiţi cu lapţi, ciorbă de peşte catalană, deasă, mirosind a ulei şi măsline, cocoşi rumeniţi, plutind în sos de vin roşu de Macon, porumbei umpluţi cu pireu de anghinare, platouri aşezate pe bucăţi de gheaţă, frigărui de langustă trandafirie într-o spirală de felii de lămâie, ciuperci pariziene şi felii de roşii, jambon de Bayonne, stufat cu vânat stropit cu rachiu de Armagnac, gâturi de gâscă umplute cu pateu de porc, pireu de castane şi coajă de mere prăjite cu nuci, sosuri de ceapă şi portocale, de usturoi şi fistic, de migdale şi melci; în ochii bătrânului, când se deschise uşa, pe care erau sculptate cornurile

abundenţei şi îngeraşi cu fesele rotunde, policromată într-o mânăstire din Querétaro, străluci acel punct inaccesibil: deschise larg uşile şi dădu drumul unui râs sec, răguşit, de fiecare dată când unuia dintre cei o sută de invitaţi îi era prezentat platoul din porţelan de Saxonia pe care-l purta un valet, în zgomotul tacâmurilor ciocnite de vesela albastră: cupele de cristal se îndreptau spre sticlele întinse de servitori şi el porunci să se tragă perdelele care mascau peretele de cristal dinspre grădina umbrită de cireşi, de pruni desfrunziţi, fragili, de statui luminoase de piatră monahală: lei, îngeri, călugări emigraţi din palatele şi mânăstirile Viceregatului; izbucni focul de artificii, castele măreţe care-şi aruncau vâlvătăile jucăuşe spre înaltul bolţii iernatice, limpezi şi îndepărtate; ştire albă, scânteietoare, încrucişată cu zborul roşu al unui evantai cu serpentine galbene; izbucnire a cicatricelor căscate ale nopţii, monarhi în haine de gală care-şi etalau medalioanele de aur pe giulgiul nopţii, trăsuri de lumină gonind spre aştrii îndoliaţi ai nopţii. De după buzele strânse, el râse, cu acelaşi râs mârâit. Platourile golite erau iar încărcate cu alte păsări, alte scoici, alte bucăţi de carne în sânge. Braţele goale se agitau în jurul bătrânului aşezat greoi într-un fotoliu al vechiului stal împodobit cu marchetării colorate, cu sculpturi exuberante, cu cornişe şi şambrane capricioase. Mirosi şi privi parfumurile femeilor, rotunjimile decolteurilor, taina subsuorilor rase, urechile încărcate de bijuterii, grumajii albi şi taliile fine de pe care unduiau valurile de tafta, de mătase, de lamé cu fir aurit; aspiră parfumul de lavandă şi de ţigări aprinse, de ruj şi de machiaj, de pantofiori de femeie şi de coniac vărsat, de digestii greoaie şi de lac de unghii. Ridică paharul şi se ridică în picioare; servitorul îi puse în mână zgărzile câinilor care n-or să se dezlipească de lângă el tot restul nopţii; vacarmul de felicitări pentru anul cel nou izbucni: paharele se făcură ţăndări pe podea, iar braţele

mângâiară, strânseră, se ridicară în cinstea acestei sărbători a timpului, a acestor funeralii, a acestui rug al memoriei, a acestei reînvieri fermentate a tuturor faptelor, în timp ce orchestra cânta *Rândunicile*, a tuturor faptelor, cuvintelor şi lucrurilor moarte ale ciclului, în cinstea acordării unei amânări a scadenţei pentru cele o sută de vieţi care suspendau întrebările, bărbaţi şi femei, pentru a-şi spune, cu privirea uneori umedă, că n-o să mai existe alt timp, ci doar acesta, cel trăit şi prelungit în durata acestor clipe dilatate în chip artificial de izbucnirea artificiilor şi de dangătul clopotelor; Lilia îl mângâie pe gât ca pentru a-i cere iertare; poate că el ştia că multe lucruri, multe dorinţe mărunte trebuiau reprimate pentru-a putea, într-un singur moment de plenitudine, să te bucuri pe deplin, fără irosiri prealabile şi ea trebuia să-i fie recunoscătoare pentru asta; el o spune printr-un murmur. Atunci când viorile reluară, în salon, *Biata lume din Paris,* ea, cu o mutră pe care i-o cunoştea foarte bine, îl luă de braţ, însă el refuză clătinând din capul albit şi se îndreptă, împreună cu câinii spre fotoliul pe care-l va ocupa tot restul nopţii, în faţa perechilor… se va distra uitându-se la mutrele lor, prefăcute, dulci, viclene, maliţioase, stupide, inteligente, gândindu-se la noroc, la norocul pe care-l avuseseră toţi, ei şi el… figuri, corpuri, dansuri ale unor făpturi libere, ca el… i-o afirmă, i-o confirmă, mişcându-se uşor pe parchetul ceruit, sub policandrul luminos… dând frâu liber amintirilor lui, tulburi acum… îl obligă, în mod pervers, să se bucure şi mai mult de roadele acestei identităţi… libertate şi putere… nu era singur… cei care dansau erau în preajma lui… iată ce-i spuse căldura din pântec, satisfacţia din măruntaie… escortă neagră, de carnaval, a bătrâneţii atotputernice, a prezenţei încărunţite, artritice, greoaie… ecou al zâmbetului insistent, răguşit, reflectat în mişcarea ochilor mici, verzi… blazoane de dată recentă, ca al lui… uneori chiar mai tinere… se învârteau, se

învârteau… îi cunoaşte… industriaşi… negustori… traficanţi… băieţi de familie… cămătari… miniştri… deputaţi… ziarişti… soţii… logodnice… codoaşe… amante… se învârteau frânturile de cuvinte ale celor care treceau dansând prin faţa lui…

— Da… – Mergem imediat… – … dar tata… – … te iubesc… – … liberă…? – Aşa mi-au spus… – … avem destul timp… – Atunci… – … aşa… – … mi-ar plăcea… – Unde? – … spune-mi… – … n-o să mă mai întorc… – … îţi plăcea?… – … e greu… – nu se mai face… – păpuşico… – … grozav… – s-a dus dracului… – … bine i-a făcut… – … hmmm…

Hmmm!… ştia să citească în ochi, după mişcările buzelor, ale umerilor… putea să le spună în gând ce părere avea… putea să le spună cine erau… putea să le-aducă aminte adevăratele lor nume… bancrute frauduloase… devalorizări cunoscute dinainte… specularea preţurilor… cămătă bancară… noi latifundii… reportaje plătite cu atâta rândul… contracte de lucrări publice umflate… papagali în campaniile electorale… tocarea averii părinteşti… trafic de influenţă în birourile ministeriale… nume false: Arturo Capdevila, Juan Felipe Couto, Sebastián Ibargüen, Vicente Casteñeda, Pedro Caseaux, Jenaro Arriaga, Jaime Ceballos, Pepito Ibargüen, Roberto Régules… Şi viorile cântau şi fustele largi se roteau şi cozile fracurilor… N-or să vorbească despre toate astea… vor vorbi despre călătorii şi amoruri, despre case şi maşini, despre vacanţe şi petreceri, despre bijuterii şi servitori, despre, boli şi preoţi… Dar sunt acolo, acolo, toţi… în faţa celui mai puternic… să-i distrugă ori să-i măgulească menţionându-i în ziar… să le impună prezenţa Liliei… să-i împingă, cu o voce secretă, să danseze, să mănânce, să bea… să-i simtă apropiindu-se…

— Trebuia să-l aduc, numai şi numai ca să vadă tabloul ăsta cu Arhanghelul, da, ăsta, divin…

— Am spus-o mereu: doar având gustul lui don

Artemio…

— Cum să vă mulţumim?

— Pe bună dreptate nu acceptaţi invitaţii.

— Totul a fost atât de strălucit că am rămas încremenită: încremenită de uimire, încremenită, don Artemio; ce vinuri! şi raţele acelea cu garnituri aşa de delicioase!

… să întoarcă faţa şi să trateze cu indiferenţă… zvonurile-i erau de ajuns… nu dorea să se fixeze asupra unui lucru… simţurile i se desfătau cu simplul murmur din jurul lui… atingeri, mirosuri, gusturi, imagini… N-au decât să-i zică, râzând şi şuşotind, mumia din Coyoacán… n-au decât să-şi bată joc de Lilia cu zâmbetele lor ascunse… Sunt aici, dansând sub privirea lui…

Ridică un braţ: un semn spre dirijor: muzica se opri la jumătatea unei bucăţi şi toţi întrerupseră dansul; potpuriul oriental picurat din corzi, lumea care se dă la o parte, femeia pe jumătate goală care înaintează dinspre uşă, ondulându-şi braţele şi şoldurile şi care ajunge în mijlocul salonului; un strigăt vesel; dansatoarea oprită în faţa tobelor al căror ritm comandă mişcările taliei; trup frecat cu untdelemn, buze portocalii, pleoape albe şi sprâncene albastre: în picioare, făcând ocolul cercului de invitaţi în timp ce dansa, cu pântecul scuturat de spasme din ce în ce mai rapide: îl alese pe bătrânul Ibargüen şi-l trase, ţinându-l de braţ, spre mijlocul pistei, îl făcu să se aşeze pe jos, îi aranjă braţele în poziţia zeului Visna, ţopăind în jurul lui, iar el încercă să-i imite unduirile trupului: zâmbiră toţi; ea se apropie de Capdevila, îl obligă să-şi scoată haina şi să danseze în jurul lui Ibargüen: gazda râse din fundul fotoliului său de damasc, mângâind zgărzile câinilor; dansatoarea se sui în cârca lui Couto şi încuraja câteva femei s-o imite; izbucniră toţi în râs: ciocnirile dintre echipaje, în mijlocul hohotelor de râs, deranjară coafurile şi umplură de transpiraţie feţele inflamate ale amazoanelor; fustele se mototoliră, ridicate deasupra

genunchilor: câţiva tineri, râzând strident, întinseră picioarele ca să pună piedică armăsarilor damblagiţi care se luptau între cei doi bătrâni luaţi la dans şi femeia cu pulpele desfăcute.

Ridică privirea, de parc-ar fi ţâşnit la suprafaţa apei după ce s-ar fi scufundat împovărat de lest; deasupra capetelor cu părul în dezordine şi-a braţelor unduitoare, cerul limpede al grinzilor şi pereţii albi, pânzele în ulei din secolul al XVII-lea şi picturile cu îngeri, în aur… şi în urechea lui la pândă, cursa nevăzută a şobolanilor uriaşi – colţi negri, boturi ascuţite – care populau acoperişul şi fundaţiile acestei vechi mânăstiri a sfântului Jerónimo şi care se furişau uneori cu neruşinare prin colţurile salonului şi, ascunşi în întuneric, cu miile, deasupra şi dedesubtul petrecăreţilor veseli, aşteptau… poate… ocazia de-a-i lua pe toţi prin surprindere… de-a le transmite febra şi migrena… greaţa şi frigurile… tumoarea dură şi dureroasă între picioare şi la subsuori… petele negre pe piele… vărsături cu sânge… dac-ar ridica iarăşi braţul… ca servitorii să bareze ieşirile cu drugi de fier… ieşirile acestei case pline de amfore şi vaze… de panouri bizotate… de paturi cu baldachin şi tapiserii… de chei de fier forjat… de obloane şi staluri… de uşi metalice duble… de statui cu chip de călugări şi de lei… şi toată trupa să se vadă obligată să rămână aici… să nu abandoneze vasul… să se frece pe corp cu oţet… să aprindă ruguri din lemn parfumat… să-şi agaţe la gât coliere din lemn de cimbru… să alunge scârbiţi muştele verzi, sâcâitoare… iar el să poruncească să se danseze, să se trăiască, să se bea… O căută pe Lilia în marea fremătătoare de lume: bea, singură, tăcută, într-un colţ cu un zâmbet nevinovat pe buze, întorcând spatele dansurilor şi turnirelor improvizate… unii bărbaţi ieşeau să urineze… ducându-şi deja mâna la nasturii de la pantaloni… câteva femei se duceau să se pudreze… deschizându-şi deja poşeta de

seară… avu un zâmbet dur… singura reacţie pe care i-o provoca izbucnirea de veselie şi munificenţă: chicoti încetişor… şi-i închipui… toţi, fiecare, la rând în faţa celor două toalete de la parter… urinând toţi, cu vezica încărcată de lichide minunate… uşurându-se toţi de resturile unui festin preparat timp de două zile cu o migală, un gust, o alegere… străine cu totul de acest destin final al raţelor şi langustelor, al pireurilor şi sosurilor… ah, da, cea mai mare plăcere a nopţii…

Se plictiseau repede. Dansatoarea îşi termină dansul şi nu mai interesă pe nimeni. Oamenii îşi reluară conversaţiile, cerură iar şampanie, se cufundară din nou în divanele adânci: alţii reveneau din escapadă, încheindu-se la pantaloni, punându-şi pudrierele în poşetele de seară. Petrecerea lâncezea. Scurta orgie prevăzută… exaltarea punctuală înscrisă în program… glasurile îşi regăseau tonul potolit, uşor cântat… prefăcătoria obişnuită a fiilor podişului mexican… reveneau la preocupările lor… ca şi cum ar fi vrut să se răzbune pe momentul trecut, pe clipa efemeră…

— … nu, deoarece cortizonul îmi provoacă erupţii…

— … nu-ţi închipui ce exerciţii spirituale propune predicatorul Martínez…

— … uită-te la ea: cine şi-ar închipui; se zice c-au fost…

— … a trebuit s-o dau pe uşă afară…

— … Luis vine acasă aşa de obosit că nu mai doreşte decât să…

— … nu, Jaime, nu-i place…

— … uite-o cum se umflă-n pene…

— … dacă te uiţi puţin la televizor…

— … servitoarele de azi sunt insuportabile…

— … trăiesc împreună de vreo douăzeci de ani…

— … cum să le dai dreptul la vot lepădăturilor ălora de indieni?

— … şi nevastă-sa acasă la ea, singură; niciodată…

— … sunt chestiuni de politică la nivel înalt; am primit o…

— … să mai continue P.R.I.-ul să numească dinainte candidaţii şi…

— … consemnul domnului Preşedinte în parlament…

— … eu nu ezit…

— … Laura: cred c-o cheamă Laura…

— … câţiva muncim…

— … dac-o să fie iar vorba despre taxa pe venituri…

— … pentru treizeci de milioane de trântori…

— … eu îmi transfer imediat economiile în Elveţia…

— … comuniştii nu ştiu decât…

— … nu, Jaime, nu trebuie să-l deranjeze nimeni…

— … o să fie o afacere de pomină…

— … cu ciomăgeală…

— … investim o sută de milioane…

— … e un Dali de valoare…

— … şi le recuperăm în doi ani…

— … mi l-au trimis oamenii mei de la galerie…

— … sau cel puţin…

— … la New York…

— … a trăit mulţi ani în Franţa; decepţii… după cât se pare…

— … o să fie o întrunire între femei…

— … Parisul e oraşul-lumină prin definiţie…

— … să ne distrăm singure…

— … dacă vrei, plecăm mâine la Acapulco…

— … să mori de râs; maşinăriile industriei elveţiene…

— … ambasadorul american m-a chemat ca să mă prevină…

— … sunt puse în mişcare doar datorită celor zece mii de milioane de dolari…

— … Laura; Laura Riviere; s-a recăsătorit acolo…

— … cu avionul cel mic…

— … pe care noi, latino-americanii, îi avem depuşi…

— … că nicio ţară nu e la adăpost de afacerile subversive…
— … cum să nu, doar am citit în *Excelsior…*
— … o să-ţi spun: dansează dumnezeieşte…
— … Roma e oraşul etern prin excelenţă…
— … dar e lefter…
— … eu a trebuit să muncesc pe brânci ca să fac bani…
— … zău, se cunoaşte de la o poştă că-i ceva grozav…
— … de ce-aş plăti impozite unui guvern de borfaşi…?
— … i se spune mumia, mumia din Coyoacán…
— … *darling,* un croitor senzaţional…
— … credite pentru agricultură?…
— … îţi spun că la o adică…
— … biata Catalina…
— … şi pe urmă cine controlează seceta şi îngheţurile?…
— … să spunem lucrurilor pe nume: fără investiţii americane…
— … se zice c-a fost marea lui pasiune. Însă…
— … Madridul, divin; Sevilla, încântătoare…
— … n-o să scăpăm niciodată…
— … dar ca México…
— … convenienţele au învins, înţelegi?…
— … stăpâna casei; dacă n-ar fi…
— … recuperez patruzeci de centavos la fiecare peso…
— … ne dau banii lor şi priceperea…
— … dinainte de-a-l împrumuta…
— … şi încă ne mai plângem…
— … a fost acum vreo douăzeci şi ceva de ani…
— … de acord: granguri, lideri venali şi tot ce vrei şi ce nu vrei…
— … m-a decorat tot în alb şi aur, pe viaţa mea!
— … însă un politician bun nu încearcă să reformeze realitatea…
— … domnul Preşedinte mă onorează cu prietenia domniei-sale…

— … ci să se slujească de ea şi s-o pună în valoare…

— … cu afacerile pe care le încheie cu Juan Felipe, sigur că…

— … face o grămadă de opere de caritate, dar nu pomeneşte niciodată despre ele…

— … eu i-am spus doar atât: n-avem de ce să…

— … ne suntem datori toţi mici servicii, nu-i aşa?

— … ce n-aş da ca să scap de el!…

— … cu mine nu i-ar fi mers, biata Catalina!…

— … s-a tocmit, însă pe mai puţin de zece mii de dolari…

— … Laura; cred c-o cheamă Laura; cred c-a fost foarte frumoasă…

— … dar ce vrei, am fost destul de slabă ca să…

Îi îndepărta, îi apropia: mareea dansului şi-a discuţiilor. Tocmai în momentul ăsta, tânărul cu surâsul franc, cu părul blond se lăsă pe vine alături de bătrân, balansă cupa de şampanie într-o mână, apucă braţul fotoliului cu cealaltă… Tânărul întrebă dacă nu-l deranja şi bătrânul îi răspunse: — N-ai făcut decât asta toată noaptea, señor Ceballos… şi nu se uită la tânăr… rămase cu privirea fixată pe grupul care se agita… o regulă nescrisă… invitaţii nu trebuiau să se apropie de el, decât pentru a lăuda casa şi cina. Fără să întârzie… să-i respecte izolarea… fără abateri… să mulţumească pentru ospitalitate şi pentru distracţie… scenă şi loc… nu-şi dădea seama… era vădit că tânărul Ceballos nu-şi dădea seama… — Ştiţi? Vă admir… căută în buzunarul hainei şi scoase un pachet mototolit de ţigări… aprinse una încet… fără să-l privească pe tânăr… care spunea că numai un rege ar fi putut să se uite la ei cu dispreţul cu care se uitase el când… iar el îl întrebă dacă era pentru prima oară când asista la… şi tânărul răspunse că da… — Socrul dumitale nu ţi-a…?… — Ba da, sigur… – Atunci… — Regulile astea au fost stabilite fără să fiu consultat şi eu, don Artemio… nu putu rezista… ochilor galeşi… valurilor de fum… se întoarse spre Jaime şi tânărul

îl privi fără să clipească… ochi de ştrengar… jocul buzelor şi al maxilarelor… bătrânului… tânărului… se recunoscu, ah… îl deconcentră, ah… — Ce lucru, señor Ceballos?… ce anume ai sacrificat… — Nu vă înţeleg… nu-l înţelegea, spunea că nu-l înţelege… râse pe nas… — Rana pe care-o provocăm trădându-ne pe noi înşine, prietene… Cu cine socoţi că vorbeşti? Se întâmplă să mă înşel…? Jaime îi puse la îndemână scrumiera… ah: au trecut fluviul călare, în dimineaţa aceea… – … într-o justificare…? … observa fără să fie observat… — Desigur, socrul dumitale şi celelalte persoane cu care eşti în relaţii… au trecut fluviul, în dimineaţa aceea… — … că averea noastră poate fi justificată, că am muncit ca să ajungem la ea… – … recompensa noastră, nu-i aşa?… îl întrebă dac-or să meargă împreună, până la mare… — Ştii dumneata de ce mă aflu deasupra adunăturii ăsteia… şi o domin?… Jaime apropie de el o scrumieră; el făcu un semn cu ţigara consumată… a ieşit din vad cu pieptul gol… — Ah, dumneata te-ai apropiat, n-am fost eu cel care te-a chemat… Jaime, cu ochii întredeschişi, îşi bău cupa… — Îţi pierzi iluziile?… Ea repeta, „Doamne Sfinte, nu merit asta”, ridicând oglinda, întrebându-se dacă asta era ceea ce ar vedea el dacă s-ar întoarce… — Biata Catalina… — Fiindcă nu mă înşel… vor distinge pe ţărmul opus un spectru de pământ, un spectru, da. — Cum ţi se pare petrecerea asta?… *vacilón que rico vacilón, cha cha cha*… Mirosea a banană. Cocuya… — Nu-mi pasă… el dădu pinteni; întoarse capul şi zâmbi. – … tablourile mele, vinurile, divanurile mele, sunt în puterea mea ca şi voi… — Vi se pare…?… el şi locurile astea ţi-au amintit de tinereţea ta… — Puterea e o valoare în sine, iată ce ştiu, şi ca s-o obţii trebuie să faci orice… dar n-ai vrut să-i spui cât de mult însemna asta pentru tine pentru a nu-i forţa, poate, în felul acesta sentimentele… – … aşa cum am făcut-o eu şi socrul dumitale şi toţi cei care dansează în faţa

noastră… dimineaţa aceasta o aşteptam cu bucurie… — … aşa cum o să fii nevoit să faci şi dumneata, dacă vrei… — Să colaborez cu dumneavoastră, don Artemio, să văd dacă în una din afacerile dumneavoastră, aţi putea… braţul ridicat al băiatului arăta spre răsărit, înspre partea de unde răsare soarele, spre lagună… — În general, lucrurile de felul ăsta se aranjează altfel… caii alergară cu mişcări leneşe, despărţind în două ierburile ancorate, învolburându-şi coamele, ridicând un nor de spumă… — … socrul îmi face semn să vin şi insinuează că ginerele lui e… se priviră în ochi, zâmbiră… — Dar vezi că eu am alte idealuri… pe marea liberă, în largul mării, spre care, a alergat sprinten Lorenzo, spre valurile care i s-au spart în jurul mijlocului… — A acceptat lucrurile aşa cum sunt; a devenit realist… — Da, asta-i. Ca dumneavoastră, don Artemio… îl întrebă dacă nu se gândea niciodată la ceea ce se află de cealaltă parte a mării; pământul e peste tot la fel, doar marea e alta… — La fel ca mine!… Îi spuse că erau şi insule… — … ai luptat în revoluţie, ţi-ai riscat pielea, ai fost pe punctul de-a fi împuşcat?… marea avea gust de bere amară, mirosea a pepene, a gutuie, a fragi… – Ei?… — Nu… eu… — Pleacă un vapor peste zece zile. Am reţinut un loc… – Ai venit la spartul târgului, prietene. Grăbeşte-te să culegi firimiturile… — Tu n-ai face la fel, tată?… — … am rămas la înălţime timp de patruzeci de ani, fiindcă am fost botezaţi de gloria revoluţiei… — Da… — … dar dumneata? Crezi că asta se poate lăsa moştenire? Cu ce o să prelungiţi…? — Acum e frontul acela, acolo. Cred că-i singurul care rămâne… — Da… — … puterea noastră? … — O să plec… — Voi ne-aţi învăţat cum… — Prostii! ai venit prea târziu, ţi-am mai spus-o… o aşteptam cu bucurie, în dimineaţa aceea… — N-au decât să încerce alţii să te înşele; eu nu m-am înşelat niciodată; de asta şi sunt aici… au trecut fluviul, călare… — … grăbiţi-vă… ghiftuiţi-vă… pentru că totul o să se ducă dracului… l-a întrebat

dac-or să meargă împreună, până la mare… — Ce-mi pasă mie… marea străjuită de zborul jos al pescăruşilor… — O să mor şi-o să mi se pară lucru de râs… marea care nu-şi mai strecura pe plajă decât limba obosită… — … şi-o să mă facă să râd gândul… spre valurile care i s-au spart de mijloc… — … să menţină în viaţă o lume pentru care nu găsesc unitate de măsură… bătrânul îşi apropie capul de urechea lui Ceballos… marea cu gustul ei de bere amară… — Vrei să-ţi mărturisesc un lucru?… marea cu miros de pepene şi goiavă… ciocni cu arătătorul cupa tânărului… pescarii care-şi târau năvoadele pe nisip… — … adevărata putere se naşte veşnic din revoltă… — Credinţa? Nu ştiu. Tu m-ai adus aici, m-ai învăţat toate lucrurile astea… Şi dumneata… voi toţi… Cu cele zece degete răsfirate, sub cerul înnorat, cu faţa spre marea nesfârşită… — … voi… nu mai aveţi ceea ce trebuie…

Privi iar spre salon.

— Atunci, murmură Jaime, pot să trec să vă văd… una din zilele astea?

— Vorbeşte cu Padilla. Bună seara.

Pendula din salon bătu de trei ori. Bătrânul suspină şi scuturã curelele câinilor adormiţi, care ciuliră urechile şi se ridicară, în timp ce el, sprijinindu-se de braţele fotoliului, se scula cu efort, iar muzica amuţea.

Traversă salonul, înconjurat de murmurele de recunoştinţă şi de capetele înclinate ale invitaţilor. Lilia îşi croi drum,

— Permiteţi…

şi apucă braţul rigid. El cu capul sus (Laura, Laura); ea cu ochii lăsaţi în jos, curioşi, străbătură culoarul deschis printre invitaţi, printre sculpturile somptuoase, marchetăriile opulente, mulurile de ipsos şi aur, comodele incrustate cu os şi baga, ferecături şi zăvoare, cuierele cu aplicaţii şi broaşte de fier, taburetele parfumate de *ayacahuite*, băncile de cor, cornişele şi şambranele baroce,

spătarele curbate, ramele strunjite, mascaroanele policrome, ţintele de bronz, pieile lucrate, mobilele cu picioarele curbate, la capăt cu o gheară care ţine o bilă, casulele în fir de argint, fotoliile îmbrăcate în damasc, canapelele de catifea, vazele şi amforele, panourile bizotate, covoarele de merinos, pânzele în ulei scorojite de vreme, sub policandrele de cristal, pe sub grinzile care reţineau căldura, până când ajunseră la prima treaptă a scării. Atunci el mângâie mâna Liliei şi femeia îl ajută să urce, ţinându-l de cot, aplecându-se ca să-l susţină mai bine. Zâmbi:

— Nu te-ai obosit prea mult?

El negă din cap şi-i dezmierdă iarăşi mâna.

EU m-am trezit… încă o dată… însă de data asta… da… într-o maşină, într-o caretă… nu… nu ştiu… alunecă fără zgomot… asta probabil că nu e încă adevărata conştiinţă… oricât aş deschide de bine ochii nu pot să le disting… obiecte, fiinţe… ouă albe, luminoase care defilează prin faţa ochilor mei… perete de lapte care mă desparte de lume… de lucrurile care se pot pipăi şi de vocile celorlalţi… sunt izolat… mor… mă despart… nu, un atac… un bătrân de vârsta mea poate foarte bine să aibă un atac… nu moarte, nu despărţire… nu vreau s-o spun… aş vrea să întreb asta… dar o spun… dac-aş face un efort… da… aud deja sunetele suprapuse ale sirenei… e ambulanţa… ale sirenei şi-ale gâtlejului meu… gâtlejul meu strâmtat, astupat… saliva mi se scurge prin el picătură cu picătură… spre un puţ fără fund… să mă despart… testament?… ah, nu vă fie frică… există o hârtie scrisă, timbrată, legalizată în faţa notarului… nu uit pe nimeni… la ce bun de v-aş uita, de v-aş urî…?… nu v-ar fi făcut plăcere să vă gândiţi că până în ultima clipă am fost cu gândul la voi, ca să vă trag pe sfoară?… ah, ce caraghios, ce renghi bun ar fi fost… nu… mi-aduc aminte

de voi cu indiferenţa unui demers glacial… vă împart averea pe care-o s-o atribuiţi în public efortului meu… tenacităţii… simţului meu de răspundere… calităţilor mele personale… faceţi-o… simţiţi-vă liniştiţi… uitaţi că bogăţia asta am câştigat-o, am riscat-o, am agonisit-o… să schimb totul pe nimic… nu-i aşa?… cum s-ar numi atunci să dai totul ca să primeşti totul?… spuneţi-i cum vreţi… s-au întors, nu s-au dat bătuţi… da, mă gândesc la asta şi zâmbesc… îmi bat joc de mine, îmi bat joc de voi… îmi bat joc de viaţa mea… nu-i ăsta privilegiul meu?… nu-i ăsta momentul potrivit ca s-o fac?… nu puteam să-mi bat joc cât trăiam… acum, da… privilegiul meu… o să vă las testamentul… o să vă las moştenire numele moarte… Regina… Tobías… Páez… Gonzalo… Zagal… Laura, Laura… Lorenzo… ca să nu mă uitaţi… izolat… pot s-o gândesc şi să mă-ntreb pe mine însumi… fără s-o ştiu… fiindcă aceste ultime idei… asta o ştiu… gândesc, disimulez… scapă voinţei mele, ah, da… ca şi cum creierul, creierul… întreabă… răspunsul ajunge la mine înaintea întrebării… poate că… amândouă sunt de fapt un singur lucru… existenţa e o izolare în plus… cu mulatrul acela, lângă colibă, lângă râu… cu Catalina, dac-am fi vorbit… în închisoarea aceea, în dimineaţa aceea… nu trece marea, nu există insule, nu-i adevărat, te-am minţit… cu învăţătorul… Esteban?… Sebastián?… nu mai ţin minte… m-a învăţat atâtea lucruri… nu ţin minte… l-am părăsit şi-am plecat în nord… ah, da… da… da… da, viaţa ar fi fost alta… dar numai atât… alta… nu viaţa acestui om în agonie… nu, nu în agonie… vă repet că nu nu nu… un atac… un om bătrân, un atac… convalescenţă, asta-i… ci una diferită… cea a celuilalt… o alta… dar tot izolată… ah, decepţie… nici viaţă nici moarte… ah, decepţie… pe pământul omului… viaţă ascunsă… moarte ascunsă… termen final… fără sens… Dumnezeule… ah, poate că ăsta-i ultimul târg… cine-mi pune mâinile pe umeri?… să crezi

în Dumnezeu… da, o investiţie bună, desigur… cine mă obligă să rămân culcat, de parc-aş fi vrut să mă scol de aici?… există o altă posibilitate de-a crede că vei continua să exişti chiar atunci când nu crezi în ea?… Dumnezeu Dumnezeu Dumnezeu… ajunge să-ţi repeţi de o mie de ori un cuvânt ca să-şi piardă orice înţeles şi să nu mai fie decât un şirag de mătănii… din silabe… găunoase… Dumnezeu Dumnezeu… ce uscate-mi sunt buzele… Dumnezeu Dumnezeu… dă-le lumină celor pe care-i las… fă-i să se gândească la mine din când… în când… fă ca amintirea mea… să nu se piardă… mă gândesc… dar nu-i văd prea desluşit… nu-i văd… bărbaţi şi femei în doliu… se sparge oul negru… din privirea mea şi-i văd… că trăiesc mai departe… că se întorc la treburile lor… la distracţii… la intrigi… fără să-şi aducă aminte… de bietul mort… care ascultă căzând lopeţile de pământ… ud… pe faţă… înaintarea sinuoasă… sinuoasă… sinuoasă… da… dezgustătoare… a viermilor… gâtul… mi se scurge în picături, ca marea… un glas pierdut care… vrea să reînvie… să reînvie… să continue să trăiască… să continue viaţa din punctul de unde-a retezat-o cealaltă… moarte… nu… să reiei totul de la început… să reînvii… să te naşti din nou… să reînvii… să hotărăşti din nou… să reînvii… să ai din nou de ales… nu… ce îngheţ în tâmple… ce unghii… albăstrii… ce stomac… umflat… ce greţuri… de murdărie… nu muri fără rost… nu nu… ah, femeilor… bătrâne neputincioase… care-aţi avut toate… darurile averii… şi capul… mediocrităţii… dacă cel puţin… ar fi înţeles la ce folosesc… ce se face… cu toate aceste lucruri… nici măcar atât… în schimb, eu am avut totul… mă auziţi?… totul… tot ce se cumpără şi… tot ce nu se poate cumpăra… am avut-o pe Regina… mă auziţi?… am iubit-o pe Regina… o chema Regina… şi m-a iubit… m-a iubit fără bani… m-a urmat… mi-a dat viaţa ei… acolo, departe… Regina, Regina… cât te iubesc… cât te iubesc azi… fără să fie nevoie să te am

aproape… cum îmi umpli pieptul de împlinire… de căldură… cum… mă inunzi… cu vechiul tău parfum… uitat, Regina… mi-ai revenit în minte… vezi?… înţelege… mi-am amintit de tine, înainte… am putut să mi te amintesc… aşa cum eşti… cum mă iubeşti… cum te-am iubit în lumea… pe care nu poate să ne-o smulgă nimeni… Regina, a ta şi a mea… pe care-o iau cu mine şi-o păstrez… apărând-o cu amândouă mâinile… ca şi cum… ar fi o flacără… micuţă, pururi vie… pe care mi-ai dăruit-o… pe care mi-ai dat-o… mi-ai dat-o… eu voi fi luat de la mulţi… dar ţie ţi-am dat… ah, ochi negri; ah, carne umbrită, parfumată, ah, buze negre, ah, iubire întunecată pe care n-o pot atinge, numi, repeta; ah, mâinile tale, Regina… mâinile tale pe gâtul meu şi… uitarea întâlnirilor noastre… uitarea… a tot ce-a existat… în afară de tine şi de mine… ah, Regina… lipsit de gânduri… lipsit de vorbe… existând între pulpele întunecate… abundenţă în afara timpului… ah, orgoliul meu de nerepetat… orgoliul de-a te fi iubit… provocare fără de răspuns… ce ne poate spune lumea… Regina… ce se mai poate adăuga la asta… ce raţiune s-a putut adresa… nebuniei… de-a ne fi iubit… ce?… porumbel, garoafă, rochiţă a rândunicii, spumă, trifoi, cheie, arcă, stea, fantomă, carne; oare cum să te numesc… dragoste… cum să te apropii… din nou… de răsuflarea mea… cum să te implor… să mi te dai… cum să-ţi mângâi… obrajii… cum să-ţi sărut… urechiuşele… cum să te respir… între pulpe… cum să-ţi spun… ochii… cum să-ţi ating… gustul… cum să-mi părăsesc… singurătatea… de a fi numai cu mine… ca să mă pierd în… singurătatea… noastră, a amândurora… cum să repet… că te iubesc… cum să alung… amintirea ta doar ca să-ţi aştept iar întoarcerea?… Regina Regina… junghiul revine, Regina, mă trezesc… din toropeala în care mă scufundase calmantul… mă trezesc… cu durerea… înfiptă adânc… în măruntaie, Regina dă-mi mâna, nu mă părăsi, nu vreau să mă trezesc fără să-mi fii alături, dragostea

mea, Laura, femeia mea adorată, amintire salvatoare, rochie de percal, Regina, mi-e rău, unica mea tandreţe, năsuc cârn, mă doare, Regina, îmi dau seama că mă doare; Regina, întoarce-te ca să supravieţuiesc din nou; Regina, dă-ţi din nou viaţa ca s-o salvezi pe-a mea: Regina, mori din nou ca să trăiesc eu; Regina. Soldatule. Regina. Îmbrăţişează-mă. Lorenzo. Lilia. Laura. Catalina, îmbrăţişaţi-mă. Nu. Ce îngheţ în tâmple… Creier, nu muri… raţiune… vreau s-o regăsesc… vreau… vreau… pământ… meleagurile mele… v-am iubit… am vrut să revin… raţiune a lipsei de raţiune… să contempli de pe o culme viaţa trăită şi să nu vezi nimic… şi dacă nu văd nimic… la ce bun să mor… de ce să mor… de ce să mor suferind… de ce să nu continui să trăiesc… viaţa moartă… de ce să trec… de la neantul viu la neantul mort… se sfârşeşte… se opreşte gâfâind… lătratul sirenei… haită… ambulanţa se opreşte… istovit… mai istovit nu… pământ… îmi năvăleşte în ochi altă lumină… Alt glas…

— Operează doctorul Sabines.

Raţiune? Raţiune?

Targa alunecă pe şine, după ce-a părăsit ambulanţa. Raţiune? Cine trăieşte? Cine?

TU n-o să poţi fi şi mai istovit; istovit, nu; şi asta fiindcă ai umblat mult, călare, pe jos, în vechile trenuri şi ţara n-are sfârşit. O să-ţi aminteşti de ţară? O să ţi-o aminteşti şi nu e numai una; sunt o mie care poartă un singur nume. O să ştii asta. O să porţi cu tine deşerturile roşii, stepele cu nopali şi agave, universul nopalului, brâul de lavă şi cratere îngheţate, zidurile cu cupole aurii şi creneluri de piatră, oraşele de piatră şi var, oraşele de *tezontle*, satele de cărămidă ori chirpici, cătunele de rogoz, drumeagurile de noroi negru, drumurile secetei, buzele mării, coastele uitate, năpădite de ierburi, văile dulci ale grâului şi-ale porumbului, păşunile din nord, lacurile din Bajío, codrii

zvelţi şi înalţi, crengile acoperite de fân, culmile albe, platourile de asfalt, porturile malariei şi-ale bordelurilor, coifurile de var ale agavelor, râurile pierdute, precipitate, minele de aur şi argint, indienii cu toate graiurile lor, graiul cora, graiul yaqui, graiul huichol, graiul pima, seri, chontal, tepehuana, huasteca, totonaca, nahua, maya, fluierul şi darabana, dansul în trei timpi, chitara şi alăuta, penajele, oasele fine ale celor din Michoacán, carnea bondoacă din Tlaxcala. Ochii limpezi din Sinaloa, dinţii albi din Chiapas, cămăşile indiencelor aztece, pieptenii din Veracruz, cosiţele mixtece, centurile tzotziles, şalurile din Santa María, marchetăria lucrată în Puebla, sticlăria din Jalisco, jadul din Oaxaca, ruinele şarpelui, ruinele capului negru, ruinele nasului celui mare, sanctuarele şi altarele. Culorile şi reliefurile, credinţa păgână în Tonantzintla şi Tlacochaguaya. Numele străvechi, Teotihuacán şi Papantla, Tula şi Uxmal: le porţi în tine, ca pe-o povară, sunt lespezi prea grele pentru un singur om; nu se clintesc niciodată, le ţii agăţate la gât: te apasă şi ţi-au ajuns la pântec… sunt bacilii tăi, paraziţii, amibele tale…

pământul tău

te vei gândi că există o a doua descoperire a pământului în vânturarea războiului, primul picior care calcă peste munţii şi prăpăstiile care seamănă cu un pumn sfidând înaintarea disperată şi lentă a drumurilor, a barajelor, a şinelor, a stâlpilor de telegraf: natura care refuză să se lase împărţită ori dominată, care vrea să-şi continue existenţa în singurătate abruptă şi care-a dăruit oamenilor numai câteva văi, câteva fluvii ca să-şi petreacă timpul în ele sau pe ţărmurile lor: ea rămâne însă stăpâna de neîmblânzit a piscurilor netede şi inaccesibile, a deşertului întins, a pădurilor şi a coastei părăsite: şi ei, fascinaţi de această putere trufaşă, vor rămâne cu ochii aţintiţi spre ea; dacă natura neospitalieră întoarce spatele omului, omul întoarce spatele nemărginitei mări uitate, putrezind

în fertilitatea ei caldă, fierbând de bogăţii pierdute.

vei lăsa moştenire pământul

n-o să revezi feţele oamenilor pe care i-ai cunoscut în Sonora şi în Chihuahua, pe care le-ai văzut într-o zi, adormite, stăpânindu-se, iar în următoarea pline de furie, aruncându-se în vălmăşagul luptei fără argumente ori paliative, a acestei îmbrăţişări a oamenilor pe care alţi oameni îi despărţiră, a acestei afirmaţii: sunt aici şi exist cu tine şi cu tine şi cu tine de asemenea, cu toate mâinile şi cu toate feţele interzise; dragoste, ciudată dragoste colectivă care-şi va găsi sfârşitul în ea însăşi; ţi-o vei spune, în tine, fiindc-ai trăit asta şi n-ai înţeles-o atunci când o trăiai; o vei accepta doar în clipa morţii şi vei recunoaşte cinstit că, chiar fără să fi înţeles, te-ai temut de asta în fiecare moment al zilelor tale de putere; te vei teme că această întâlnire de dragoste ar putea izbucni din nou; acum o să mori şi n-o să-ţi mai fie frică, pentru că n-o să mai apuci asta; dar vei spune celorlalţi să se teamă; să se teamă de liniştea înşelătoare pe care le-o laşi moştenire, să se teamă de armonia fictivă, de mirajul vorbăriei, de lăcomia legiferată; să se teamă de nedreptatea care nici măcar nu ştie că e nedreaptă:

or să-ţi accepte testamentul; respectabilitatea pe care-ai câştigat-o pentru ei, respectabilitatea; or să-i fie recunoscători unui coate-goale ca Artemio Cruz, fiindcă a făcut din ei oameni de lume; or să-i fie recunoscători, pentru că nu s-a mulţumit să trăiască şi să moară într-o colibă de indieni; or să-i fie recunoscători de-a fi plecat să-şi pună pielea la bătaie; îţi vor găsi o justificare, fiindcă ei n-or să mai aibă justificarea ta; ei n-or să mai poată invoca bătăliile şi şefii, ca tine, şi să-şi facă scut din ei pentru a motiva jaful în numele revoluţiei şi reuşita personală în numele reuşitei revoluţiei; o să te gândeşti la asta şi-o să te miri: ei ce justificare or să-şi găsească? ce barieră vor ridica să-i apere? n-or să-şi bată capul, vor profita de ceea

ce le laşi atât cât vor putea; vor trăi fericiţi, se vor preface îndureraţi şi recunoscători – în public, nu o să ceri mai mult – în timp ce tu aştepţi cu un metru de pământ peste tine; aştepţi, până când o să simţi din nou tropotul picioarelor pe faţa ta moartă şi atunci o să-ţi spui

— S-au întors. Nu s-au dat bătuţi

şi-o să zâmbeşti; o să-ţi baţi joc de ei, o să-ţi baţi joc de tine însuţi; e privilegiul tău; nostalgia te va tenta; ar fi o modalitate de-a înfrumuseţa trecutul: n-o s-o faci;

vei lăsa moştenire morţile inutile, numele moarte, numele tuturor celor care-au căzut morţi ca să trăiască numele tău; numele oamenilor jefuiţi pentru ca să posede numele tău; numele oamenilor uitaţi care vor face să nu fie nicicând uitat numele tău;

vei lăsa moştenire ţara asta; vei lăsa ziarul tău, relaţiile şi linguşeala, conştiinţa adormită de discursurile false ale oamenilor mediocri; vei lăsa moştenire ipotecile, vei lăsa o clasă declasată, o putere fără măreţie, o stupiditate consacrată, o ambiţie de pigmei, o tranzacţie de paiaţe, o retorică putredă, o laşitate oficială, un egoism grosolan;

le vei lăsa drept moştenire liderii ei pungaşi, sindicatele ei supuse, noile ei latifundii, investiţiile ei nord-americane, muncitorii ei arestaţi, acaparatorii şi marea presă, salahorii, poliţiştii şi agenţii secreţi, fondurile depuse în străinătate, cămătarii ei pomădaţi, deputaţii lingăi, miniştrii adulatori, terenurile şi reşedinţele lor elegante, aniversările şi comemorările, puricii şi turtele ei de mălai cu viermi, indienii ei analfabeţi, muncitorii şomeri, munţii despăduriţi, oamenii ei graşi înarmaţi cu butelii de oxigen şi acţiuni, oamenii ei slabi, înarmaţi doar cu unghii: să-şi ia Mexicul; să-şi ia moştenirea pe care le-o laşi;

le vei lăsa chipurile, dulci, străine, fără viitor, fiindcă fac totul azi, spun totul azi, sunt prezentul şi sunt în prezent; spun „mâine”, pentru că nu le pasă de ziua de mâine; tu vei fi viitorul fără s-o fi, tu te vei consuma azi gândindu-te

la mâine; ei vor fi mâine, fiindcă ceea ce trăiesc e mereu azi;

poporul tău

moartea ta; animal care-ţi prevezi moartea, îţi cânţi moartea, o spui, o dansezi, o pictezi, care ţi-aduci aminte înainte de-a muri de moartea ta;

meleagurile tale;

n-o să mori fără să te întorci acolo;

târguşorul de la poalele muntelui; locuit de trei sute de persoane, şi abia zărit datorită acoperişurilor de olane ce apăreau ca nişte pete colorate prin frunzişul care, de acolo de unde începea piatra muntelui, se înălţa, stufos, pe panta lină ce urmează cursul râului în direcţia mării apropiate; ca o semilună verde arcul lui Tamiahua de la Coatzacoalcos va devora faţa albă a mării într-o încercare nesăbuită – fiind el însuşi devorat de coroana ceţoasă a sierrei, temei şi limită a platoului indian de-a se alătura arhipelagului tropical cu unduiri graţioase şi trupul sfâşiat: mână lâncedă a Mexicului uscat, nestrămutat, trist, al edificiului claustrării, făcut din piatră şi praf, pe platoul înalt, semiluna din Veracruz va avea altă poveste, legată cu fire aurite de Antile, de Ocean şi, mai departe, de Mediterana care nu va fi învinsă în realitate decât de contraforturile din Sierra Madre Oriental; unde se înlănţuie vulcanii şi se înalţă însemnele tăcute ale agavei, unde va muri o lume care-şi trimite în talazuri înlănţuite crestele senzuale de la strâmtoarea Bosforului şi golfurile Mării Egee, clipocitul de struguri şi delfini de la Siracuza şi Tunis, ţipătul profund de recunoştinţă dinspre Andaluzia şi porţile Gibraltarului, servilitatea de negru curtean, cu perucă, dinspre Haiti şi Jamaica, vălmăşagul de dansuri şi răpăit de tobe şi de arbori exotici şi corsari şi conquistadori dinspre Cuba; pământul negru absoarbe talazurile; valurile îndepărtate se vor fixa pe balcoanele de fier forjat şi sub arcadele din piaţa mare din Veracruz:

efluviile vor muri în coloanele albe ale porticelor campestre şi-n intonaţiile voluptoase ale corpului şi ale vocii; va fi aici o graniţă; apoi se va înălţa piedestalul sumbru al vulturilor şi-al cremenii; o graniţă pe care n-o va călca nimeni: nici oamenii din Extramadura şi Castilla care s-au istovit în întâia întemeiere şi-au fost apoi înfrânţi fără s-o ştie în ascensiunea spre platforma oprită care-i lăsă să distrugă şi să schilodească doar aparenţele: în sfârşit, victime ale foamei concentrate a statuilor de pulbere, ale absorbţiei oarbe a lagunei care-a înghiţit aurul, fundaţiile, feţele tuturor conquistadorilor care-au violat-o; nici piraţii care şi-au încărcat brigantinele cu scuzii aruncaţi din culmea munţilor indigeni cu un hohot amar de râs; nici călugării care-au traversat Paso de la Malinche ca să deghizeze cu alte înfăţişări pe zeii permanenţi ce-şi arătau chipul în piatra vremelnică, fiind totuşi spiritele văzduhului; nici negrii aduşi pe plantaţiile tropicale şi ofiliţi de avansurile indiencelor care-şi ofereau sexele imberbe ca pe o pavăză a victoriei asupra rasei cu părul creţ; nici principii care debarcară din navele imperiale şi se lăsară ademeniţi de peisajul blând populat cu ricin şi cu fructe în drupă şi urcară cu convoaiele lor încărcate de dantele şi parfumuri spre platoul cu pereţii ciuruiţi; nici măcar grangurii cu tricorn şi epoleţi care, până la urmă, n-au găsit, în tenebrele mute ale platoului, decât înfrângerea exasperantă a reticenţei, a batjocurii surde, a indiferenţei:

tu vei fi pruncul care se naşte pe pământ, descoperă pământul, îşi depăşeşte obârşia, îşi află destinul, azi când moartea indentifică obârşia şi destinul şi înfige între ele două, orice s-ar întâmpla, pumnalul libertăţii;

(1903: 18 IANUARIE)

EL se trezi auzind şoaptele mulatrului Lunero – Ah, beţivul, ah, beţivul – atunci când cocoşii (păsări îndoliate,

căzute în servitudinea rustică, după ce-au fost părăsite crescătoriile care în alte timpuri fuseseră mândria acestui domeniu, căci rivalizaseră cu cocoşii de luptă ai moşierului celui mai puternic de prin partea locului, acum mai mult de o jumătate de secol) anunţară zorile grăbite ale tropicului, care însemnau sfârşitul nopţii pentru domnul Pedrito, cufundat în cheful lui solitar, acolo, pe terasa cu dale colorate ale bătrânului conac pierdut: cântecul de beţiv al stăpânului ajunse până la coliba acoperită cu frunze de palmier sub care Lunero era deja în picioare, stropind pământul cu pumni de apă luaţi dintr-o cană, venită de altundeva, ale cărei răţuşte şi floricele pictate străluciseră, lăcuite, în alte vremuri. Lunero aprinse imediat focul ca să încălzească tocana cu ţâri, ce mai rămăsese de ieri; alese din coşul cu fructe, clipind din ochi, pe cele mai negre, ca să le consume imediat, înainte ca stricarea completă, soră a fertilităţii, să le înmoaie şi să le umple de viermi. Apoi, când fumul plitei reuşi să-l dezmorţească pe copil, cântecul beţivului amuţi, dar se mai auzea încă zgomotul paşilor lui împleticiţi, din ce în ce mai departe şi apoi uşa trântită, preludiu al lungii dimineţi de insomnie: trântit cu faţa în jos pe salteaua goală, colorată, în patul mare de acaju, încurcat în plasa contra ţânţarilor, în patul cu baldachin, fără cearceafuri, disperat fiindcă i se terminaseră proviziile de rachiu. Înainte – îşi aducea aminte Lunero, mângâind capul ciufulit al copilului care se apropiase de foc în cămăşuţa scurtă, ce dezvăluia primele umbre ale pubertăţii –, când era pământ destul, colibele rămâneau departe de conac şi nu s-ar fi ştiut ce se petrece acolo, dacă bucătăresele grase şi metisele tinere care măturau prin casă şi apretau cămăşile n-ar fi venit să pălăvrăgească despre poveştile lor în cealaltă lume, cea a oamenilor arşi de soare pe plantaţiile de tutun. Acum, erau faţă în faţă şi pe moşia din ce în ce mai mică din cauza cămătarilor şi-a adversarilor politici ai fostului stăpân

mort, nu mai rămăsese decât conacul cu geamurile sparte şi coliba lui Lunero; iar în conac mai stăruia ca un suspin amintirea vremii când aveau servitori, întreţinută de Baracoa cea slăbănoagă care continua s-o îngrijească pe bunica închisă în camera albastră din fund: în colibă trăiau doar Lunero şi copilul şi ei erau singurii care munceau.

Mulatrul se aşează pe pământul nivelat şi împărţi mâncarea de peşte, golind jumătate în strachina de lut şi lăsând cealaltă jumătate pe plită. Întinse un fruct de manghier băiatului, coji o banană şi mâncară amândoi tăcuţi. Când moviliţa de cenuşă se stinse, prin mica deschizătură – uşă, fereastră, intrare pentru câinii care adulmecau, graniţă a furnicilor roşii oprite de o linie desenată cu var – intră valul de volbură pe care Lunero o plantase cu ani în urmă ca să mascheze chirpiciul cenuşiu al pereţilor şi să învăluie coliba în mireasma nocturnă a florilor tubulare. Nu-şi vorbeau. Însă mulatrul şi copilul încercau acelaşi sentiment de mulţumire veselă de a fi împreună pe care n-ar mărturisi-o niciodată, pe care poate că n-ar exprima-o nici măcar printr-un zâmbet schimbat, fiindcă nu erau acolo ca să spună ori să zâmbească, ci ca să mănânce şi să doarmă împreună, şi tot împreună să plece în fiecare zi când se iveau zorile, într-un ceas al tăcerii, încărcat de umezeală tropicală, şi să facă împreună toate treburile necesare vieţii de fiecare zi şi să-i poată înmâna indiencei Baracoa monezile cu care se cumpăra în fiecare sâmbătă hrană pentru bunică şi băutură pentru domnul Pedrito. Erau frumoase damigenele mari albastre, ferite de căldură de coşul împletit din rogoz şi suportul de piele: pântecoase, cu gâtul scurt şi strâmt. Domnul Pedrito le înşira afară, la intrare, pe măsură ce le golea, iar Lunero pleca în fiecare lună în târguşorul de la poalele muntelui cu cobiliţa lungă ce servea la moşie pentru căratul găleţilor de apă şi se întorcea cu ea pe umeri, cu damigenele atârnate la capete, fiindcă măgarul pe care-l

avuseseră murise. Târguşorul de la poalele muntelui era singurul lor vecin. Locuit de trei sute de persoane şi abia vizibil datorită petelor colorate ale acoperişurilor apărând prin frunzişul care, din locul de unde începea muntele pietros, se înălţa, stufos, pe panta lină ce însoţea cursul fluviului spre marea apropiată.

Copilul ieşi din colibă şi alergă pe cărarea mărginită cu ferigi ce înconjurau trunchiurile cenuşii şi gingaşe ale manghierilor; panta noroioasă conducea, pe sub cerul ascuns de floarea roşie şi fructul galben, spre malul pe care Lunero croise cu cuţitul un luminiş alături de fluviu – aici începea să se lărgească, încă turbulent – pentru munca zilnică. Mulatrul cu braţele lungi veni încheindu-şi pantalonii de pânză evazaţi de la genunchi ca şi cei marinăreşti, amintire a vreunei mode uitate. Copilul luă pantalonii scurţi albaştri ce-şi petrecuseră noaptea la uscat, afară, pe cercul de fier ruginit de care se apropia acum Lunero. Câteva coji de manghier zăceau aruncate, desfăcute şi curăţate, pe jumătate în apă. Lunero se opri o clipă, cu picioarele înfundate în noroi. Apropiindu-se de mare, fluviul prindea puteri şi cuprindea tot mai multe ferigi şi banani. Bălăriile păreau mai înalte ca cerul, căci acesta era plan, strălucitor, coborât. Ştiau amândoi ce aveau de făcut. Lunero luă glaspapirul şi continuă să lustruiască cojile cu atâta forţă încât îi jucau venele groase ale antebraţului. Copilul căută scăunelul şchiop, putrezit şi-l aşeză înăuntrul cercului de fier susţinut de o prăjină centrală de lemn. Din cele zece deschizături săpate în cerc atârnau tot atâtea fitile. Copilul făcu să se învârtească cercul şi apoi se aplecă să aprindă focul sub cratiţă: ceara topită, groasă, bolborosea pe foc; cercul se învârti, copilul vărsă pe rând ceara prin găuri.

— Nu mai e mult şi vine ziua Purificării, spuse Lunero cu trei cuie între dinţi.

— Când?

Micul foc aprins sub soare lumină ochii verzi ai copilului.

— Pe doi, Cruz, băiatule, pe doi. Atunci or să se vândă mai multe lumânări, nu numai oamenilor de prin partea locului, ci în toată regiunea. Se ştie că aici se fac cele mai bune lumânări.

— Mi-aduc aminte cum a fost anul trecut.

Uneori, ceara clocotită pleznea ca un bici; copilul avea pulpele însemnate de cicatrice micuţe, rotunde.

— În ziua când marmota îşi caută umbra.

— De unde ştii?

— E o poveste care vine de departe.

Lunero se opri şi luă un ciocan. Îşi încruntă fruntea întunecată.

— Cruz, băiatule, crezi că ai învăţat să construieşti canoele?

Pe faţa băiatului se zugrăvea acum un zâmbet alb, atotcuprinzător. Reflexele verzi ale fluviului şi ferigile umede accentuau contururile palide, osoase, ale chipului său. Pieptănat de fluviu, părul îi cădea peste fruntea înaltă, peste ceafa bronzată. Soarele îi dăduse nuanţe arămii, dar rădăcina era neagră. Culoarea de fruct necopt îi acoperea braţele zvelte şi pieptul format, obişnuit să înoate în contra curentului, cu dinţii strălucitori într-un hohot de râs al întregului trup răcorit de fluviul cu albia acoperită de ierburi şi cu malurile noroioase.

— Da, ştiu. Te-am văzut cum lucrezi.

Mulatrul îşi lăsă în jos ochii, de felul lor coborâţi, calmi, însă mereu la pândă.

— Dacă Lunero pleacă, o să ştii să faci singur totul?

Copilul lăsă în pace roata de fier.

— Dacă Lunero pleacă?

— Dacă trebuie să plece.

N-ar fi trebuit să spun nimic, gândi mulatrul; nu ar fi spus nimic, ar fi plecat aşa cum pleacă ai lui, fără nicio vorbă, căci cunoaşte şi acceptă fatalitatea şi presimte o

prăpastie de argumente şi de amintiri între această cunoaştere şi această acceptare şi cunoaşterea şi refuzul altor oameni; deoarece cunoaşte nostalgia şi viaţa de pribeag. Şi, cu toate că ştia că n-ar fi trebuit să spună nimic, mai ştia şi că băiatul – tovarăşul lui din totdeauna – îl privise curios, cu căpşorul plecat, pe omul asudat, strâns în redingotă, care-l căutase ieri pe Lunero.

— Ştii să vinzi lumânările în sat şi să fabrici mai multe când vine ziua Purificării; să duci în fiecare lună damigenele goale şi să-i laşi băutura la uşă domnului Pedrito… să fabrici canoele şi să cobori fluviul cu ele la fiecare trei luni… ah, da, şi să-i dai aurul lui Baracoa, ştii, oprindu-ţi o monedă pentru tine şi să pescuieşti ţârii chiar în locul ăsta…

Micul luminiş de lângă râu nu mai pulsa cu scârţâitul cercului ruginit şi loviturile de ciocan somnambule ale mulatrului. Împresurat de verdeaţă, creştea vuietul apei grăbite care smulgea şi purta resturi de lemn, trunchiuri fulgerate în timpul furtunilor, noaptea, şi ierburi unduitoare de pe câmpurile din susul apei. Fluturii negri şi galbeni zburau tot înspre mare. Copilul lăsă să-i cadă în jos braţele şi cercetă întrebător privirea căzută a mulatrului.

— Pleci?

— Tu nu ştii toate poveştile de pe-aici. A fost o vreme când toate pământurile, chiar şi muntele, aparţineau celor de aici. Apoi au pierdut totul. Domnul mare, bunicul, a murit. Domnul Atanasio a fost rănit mişeleşte şi totul a rămas necultivat. Sau a trecut în stăpânirea altora. N-am mai rămas decât eu şi m-au lăsat în pace paisprezece ani. Dar trebuia să-mi vină şi mie ora.

Lunero se opri, deoarece nu mai ştia cum să urmeze. Sclipirile argintate ale apei îi abăteau atenţia şi muşchii îi cereau să continue munca. Acum treisprezece ani, când i s-a încredinţat copilul, se gândise să-l trimită pe fluviu, să-l lase în grija fluturilor, ca pe regele acela de demult din

poveştile albilor, şi să-l aştepte să se întoarcă când va deveni puternic şi mare. Dar moartea stăpânului Atanasio îi permisese să păstreze copilul, fără măcar să aibă discuţii cu domnul Pedrito, incapabil de-a-i acorda atenţie sau de-a parlamenta, fără să aibă discuţii nici cu bunica ce trăia deja închisă în camera aceea albastră cu perdele de dantelă şi cu candelabre care zornăiau când era furtună şi care n-o să bage niciodată de seamă că băiatul creşte la câţiva metri de nebunia ei claustrată. Da, stăpânul Atanasio murise exact la momentul potrivit; el ar fi pus să fie ucis copilul; Lunero îl salvase. Ultimele plantaţii de tutun trecuseră în mâinile noului moşier şi lor nu le mai rămăseseră decât terenurile astea de pe mal, pline de mărăcini şi vechiul conac ce semăna cu o oală deşertată şi crăpată toată. Văzuse cum au trecut toţi muncitorii pe pământurile noului stăpân şi cum au început să sosească alţi oameni, aduşi de departe să îngrijească noile culturi şi cum fuseseră scoşi oamenii din alte sate şi ferme şi el, Lunero, a fost nevoit să inventeze munca asta, să fabrice lumânări şi canoe ca să câştige cu ele pâinea tuturor şi să se gândească că n-o să vină nimeni să-l gonească de pe parcela asta neproductivă, o biată limbă de pământ între fluviu şi conacul ruinat, că n-o să-l bage nimeni în seamă pierdut cum era printre ruinele vegetale cu băieţaşul lui. Boierului celui nou îi trebuiseră paisprezece ani ca să remarce că există, dar trebuia să desăvârşească odată şi-odată acapararea încăpăţânată a regiunii şi să descopere ultimul ac pierdut în carul cu fân. De asta mâna dreaptă a ciocoiului venise ieri-seară, sufocat în redingota lui neagră, lac de transpiraţie pe tâmple, să-i spună lui Lunero să plece chiar mâine – adică azi – la ferma stăpânului din sudul statului, fiindcă erau din ce în ce mai puţini lucrători pricepuţi la cultivarea tutunului şi Lunero tăiase destul frunză la câini paisprezece ani îngrijind de-un beţiv şi de-o babă ţicnită. Şi iată ce nu ştia să-i povestească Lunero

copilului Cruz, căci i se părea că nu l-ar înţelege. Copilul care nu cunoscuse decât truda pe malul fluviului şi prospeţimea apei înainte de masă; călătoriile pe coastă, unde îl ospătau cu crabi şi creveţi vii şi satul vecin, sat de indieni, unde nu-i vorbea nimeni. Dar în realitate mulatrul ştia că dac-ar fi început să depene toată povestea, totul s-ar destrăma şi-ar trebui să ajungă la începutul începutului şi să piardă copilul. Şi-l iubea – îşi spunea acum mulatrul cu braţele lungi, lăsat pe vine lângă cojile lustruite —; îl iubea de când o snopiseră în bătaie pe sora lui Isabel Cruz şi-i încredinţaseră copilul şi Lunero îl hrănise în colibă cu laptele caprei bătrâne care mai rămăsese din turma familiei Menchaca şi-i desenase în noroi literele pe care le învăţase când era copil, în slujba francezilor din Veracruz, şi-l învăţase să înoate, să recunoască şi să savureze fructele, să mânuiască cuţitul, să fabrice lumânări, să cânte cântecele pe care tatăl lui Lunero le adusese cu el din Santiago de Cuba, când izbucnise războiul şi familiile celor bogaţi se refugiaseră, cu servitori cu tot, la Veracruz. Şi asta era tot ce voia să ştie Lunero despre copil. Şi poate că nu era necesar să ştie mai multe, în afară de faptul că şi copilul îl iubea pe Lunero şi nu voia să trăiască fără el. Umbrele pierdute ale lumii exterioare – domnul Pedrito, indianca Baracoa, bunica – intrau acum în primul plan cu profil de pumnal, ca să-l despartă de Lunero. Însemnau tot ceea ce era străin, tot ceea ce era ruptură a vieţii lui alături de prieten. Asta era tot ce gândea copilul, tot ce înţelegea.

— Fii atent, n-or să fie destule lumânări şi preotul o să se supere, spuse Lunero.

O adiere neaşteptată făcu să se ciocnească lumânările suspendate; un papagal speriat scoase ţipătul care vestea amiaza.

Lunero se ridică şi intră în apă; plasa se găsea în mijlocul curentului. Mulatrul plonjă şi ţâşni apoi la

suprafaţă, cu plasa prinsă de braţ. Copilul îşi scoase pantalonii scurţi şi se aruncă în apă. Îi simţi, ca niciodată, prospeţimea în fiecare punct al cărnii; se scufundă şi deschise ochii; unduirile cristaline ale stratului superior de apă goneau peste fundul mocirlos şi verde. Şi acolo sus, în urmă – acum se lăsă purtat de curent, ca o săgeată – era casa aceea în care nu intrase niciodată, timp de treisprezece ani, unde locuia bărbatul acela zărit doar de departe şi femeia pe care n-o ştia decât după nume. Scoase capul din apă. Lunero începuse deja să prăjească peştele şi să desfacă o papaia cu cuţitul.

Abia trecuse prânzul şi razele soarelui se strecurară prin acoperişul de frunze tropicale, arzând câinos în drumul lui spre apus. Ceasul crengilor încremenite, în care părea că nici măcar fluviul nu mai curge. Copilul se întinse, gol, sub palmierul singuratic şi simţi arsura razelor ce împingeau din ce în ce mai departe umbra trunchiului şi-a coroanei. Soarele îşi începu ultimul drum; totuşi, razele oblice păreau să urce, luminând por după por, trupul întreg. Întâi picioarele, când se sprijini de trunchiul gol. Apoi pulpele desfăcute şi sexul adormit, pântecul plat şi pectoralii întăriţi de apă, gâtul lung şi maxilarul conturat, pe care lumina începea să sape două comisuri profunde, lipite ca nişte arcuri încordate de pometii duri ce încadrau ochii limpezi, pierduţi în după-amiaza aceasta, în siesta profundă şi calmă. El dormea şi Lunero, alături, se culcase cu faţa în jos şi bătea tactul, cu degetele, pe cratiţa neagră. Un ritm punea stăpânire pe el. Moleşeala aparentă a corpului întins nu era de fapt decât tensiunea contemplativă a braţului care dansa, care scotea sunete concentrate din instrumentul improvizat şi începea să îngâne, ca în fiecare seară, regăsind în memorie ritmul din ce în ce mai rapid, cântecul copilăriei şi al vieţii pe care n-o mai trăia, când strămoşii lui se încoronau, în jurul arborilor de copac, cu coifuri împodobite cu clopoţei şi-şi

frecau braţele cu rachiu şi omul acela era instalat în fotoliu, cu capul acoperit de o bucată de pânză albă şi toţi beau, până rămânea doar drojdia de zahăr negru, amestecul de porumb şi de portocală amară, în vremea când îi învăţau pe copii că n-aveau voie să fluiere noaptea:

tó…
la hija de Yeyé…
le gusta maríо… de otra mujé…
tó, la hija de Yeyé, le gusta maríо, de otra mujé…
tola hijaeyeyé legusta.[47]

Ritmul punea stăpânire pe el. Întinse braţele şi atinse marginea pământului umed şi continuă să bată tactul cu degetele pe el şi-şi frecă pântecul de pământ şi faţa i se lumină toată de zâmbet, strivindu-i obrajii lipiţi de osul întins: *legustamaríodeotramujé…* Soarele după-amiezii îi biciuia, apăsător ca plumbul, capul rotund şi cârlionţat şi nu putea să-şi schimbe poziţia, sudoarea îi curgea şiroaie pe frunte, pe coaste, între pulpe şi cântecul devenea din ce în ce mai tăcut şi profund. Cu cât îl auzea mai puţin cu atât îl simţea mai mult şi se lipea şi mai strâns de pământ, ca şi cum ar fi făcut dragoste cu el. *Tólahijaeyeyé*; zâmbetul era gata să explodeze, era gata să-l cotropească uitarea omului în redingotă neagră, cel care trebuia să revină în seara asta, care e deja seara asta şi Lunero rămânea pierdut în cântecul lui, în dansul lui orizontal ce-i amintea de mormânt, ce-i amintea de mormântul francez şi de femeile uitate în închisoarea acestui conac pârjolit.

În spate, frunzişul şi conacul pe care-l visează, adormit, copilul scăldat de soare. Pereţii înnegriţi, incendiaţi când au trecut pe aici liberalii în campania finală contra Imperiului, după moartea lui Maximilian, şi-au descoperit

47 Tó… / fiica lui Yeyé… / se ţine după omu’… alteia… / tó, fiica lui Yeyé se ţine după omu’ alteia…! tófiicaluiyeyé seţine (span.).

familia care-l găzduise în dormitoare pe mareşalul ce era comandantul suprem al forţelor franceze şi în pivniţe pe soldaţii trupei conservatoare. Soldaţii lui Napoleon al III-lea se aprovizionaseră pentru drum pe moşia de la Cocuya şi plecaseră apoi, cu măgarii încărcaţi de conserve, de fasole şi de tutun, să radă de pe faţa pământului poziţiile partizanilor lui Juárez, în munţi, de unde hărţuiau grupurile de bandiţi taberele franceze din câmpie şi fortăreţele din oraşele situate în regiunea Veracruz. Şi în apropierea conacului, zuavii întâlniră un grup care avea o ghitară şi o harpă şi cânta *Balajú se fue a la guerra y no me quiso llevar*[48] şi care le înveselea nopţile, ca şi indiencele şi mulatrele ce-au început după aia să aducă pe lume metişi blonzi, mulatri cu ochii limpezi şi cu pielea trandafirie, pe care-i chema Garduño şi Alvarez, deşi ar fi trebuit să se numească mai curând Dubois şi Garnier. Da, chiar în după-amiaza aceea înăbuşitoare din cauza zăpuşelii, bătrâna Ludivinia, zăvorâtă pentru totdeauna în camera cu candelabre aşezate fără niciun dumnezeu – două atârnau de tavanul văruit, unul prins într-un ungher lângă patul cu coloane canelate – şi cu perdele de dantelă gălbuie, bătrâna Ludivinia căreia îi făcea vânt cu evantaiul indianca Baracoa, ce-şi pierduse numele original ca să-l adopte pe cel al populaţiei de culoare de pe moşie, atât de nepotrivit cu profilul ei acvilin şi cu cosiţele ei unsuroase, bătrâna Ludivinia fredonează cu ochii căscaţi cântecul acela blestemat de care, dacă şi-ar da seama, nici n-ar vrea să-şi amintească şi pe care totuşi vrea să-l guste, fiindcă-l ia peste picior pe generalul Juan Nepomuceno Almonte, care-a fost la început prietenul familiei şi prieten la toartă cu răposatul Ireneo Menchaca, soţul Ludiviniei, şi care-a făcut parte din anturajul lui Santa Anna, iar apoi, când salvatorul Mexicului şi marele protector al familiei Menchaca – al vieţii şi averii lor – încercă să revină din al

48 Balajú s-a dus la război şi n-a vrut să mă ia cu el (span.).

nu ştiu câtelea exil şi debarcă şi se tratădeo criză de dizenterie, îşi renegă fosta credinţă, îi puse pe francezi să-l aresteze şi-l îmbarcă din nou; *San Juan de Nepomuceno, la monda.*[49] Ludivinia ţine minte faţa negricioasă a lui Juan Nepomuceno Almonte, fiul celor o mie de muieri însemnate de vărsat ale popii Morelos şi strâmbă din gura cu buzele supte, fără dinţi, când îşi aduce aminte de cupletul ăla impertinent al juariştilor care l-au făcut să moară de ruşine pe generalul Santa Anna:*… y qué te lo pareciera que llegaran los ladrones, se robaran a tu vieja y le bajaran los calzones…*[50] Ludivinia izbucni în râs şi-i făcu semn indiencei să-i facă vânt mai tare cu evantaiul de palmier. Camera mohorâtă, văruită, mirosea a tropic stătut, plăsmuit, travestit în frig. Petele mari de igrasie de pe pereţi îi plăceau bătrânei, fiindc-o făceau să se gândească la alte climate, cele ale copilăriei ei, înainte de-a se mărita cu locotenentul Ireneo Menchaca, de-a împărtăşi viaţa şi soarta generalului Antonio López de Santa Anna şi de-a obţine prin bunăvoinţa lui pământurile bogate de lângă fluviu, pământuri negre şi întinse, alături de munte şi de mare. *Allá en la Francia, güirí güirí, güirá, se murió Benito Juárez, se acabó la libertad.*[51] Expresia i se schimbă acum într-o strâmbătură dezgustată, care crăpă într-o mie de bucăţi de crustă pudrată faţa unită doar prin reţeaua de vinişoare albastre. Gheara tremurătoare a Ludiviniei o îndepărtă cu un gest pe Baracoa şi scutură mânecile de

---

49 Extras dintr-un cântec (*la monda* e deformarea lui *le monde*) în care indienii îI iau peste picior pe Maximilian, instalat (în timpul lui Napoleon al III-lea) pe tronul Mexicului cu ajutorul generalului Juan Nepomuceno Almonte, fiul ilegitim al lui Morelos, erou al Independenţei.

50 Şi ce-ai zice dac-ar fi să vină hoţii, ca să-ţi fure nevestica şi să-i tragă jos chiloţii… (span.).

51 Sfârşitul cântecului împotriva lui San Juan Nepomuceno: „Departe în Franţa, tralali, tralali, tralala, a murit Benito Juárez şi s-a zis cu libertatea”. (span.)

mătase neagră şi manşetele de dantelă făcută ferfeniţă. Dantelă şi cristal, dar nu numai asta; mese din lemn de plop sculptate, acoperite de plăci masive de marmură unde se odihneau pendulele sub clopote de sticlă, cu picioare arcuite, greoaie, terminate cu o sferă; balansoare de răchită pe podeaua de cărămidă, unde zăceau aruncate rochiile cu trenă pe care nu le mai îmbrăca niciodată, panouri bizotate, ţinte de bronz, cufere cu aplicaţii şi broaşte de fier forjat, portrete ovale ale unor creoli necunoscuţi, rigizi, lăcuiţi, cu favoriţii zbârliţi şi busturi lungi şi piepteni de baga, iconiţe cu ramă de tablă cu sfinţi şi cu pruncul Isus din Atocha, pictat în aur, scorojit, care de-abia mai păstra câteva urme din primul strat de aur, patul decorat cu frunziş argintat, cu baldachin şi coloane canelate, lăcaş al trupului vlăguit, cuib de mirosuri stătute şi de cearceafuri murdare, de paie învălmăşite, îngrămădite ca nişte tumori ce ieşeau la iveală prin rupturile saltelei.

Incendiul nu ajunsese până aici. Nici vestea pierderii pământurilor şi a morţii fiului într-o ambuscadă şi a naşterii pruncului în coliba de negri; ştirile nu, dar presimţirile da.

— Adu un ulcior de apă, indianco.

Aşteptă să iasă Baracoa şi atunci violă toate regulile, dădu perdelele la o parte şi făcu ochii mici ca să vadă mai bine ce se petrecea acolo, afară. Îl văzuse crescând pe copilul acela necunoscut; îl spionase de la fereastră, de după perdeaua de dantelă. Observase aceiaşi ochi verzi şi chicotea de plăcere văzându-se încarnată într-o altă făptură, tânără, ea care avea creierul năclăit de amintirile unui secol întreg şi faţa brăzdată de straturile de aer şi de pământ şi de soare dispărute. Rezistase. Supravieţuise. Îi fu greu să ajungă la fereastră; aproape că se târa în patru labe, cu ochii supraveghind genunchii şi cu mâinile sprijinite de pulpe. Capul cu şuviţe albe era cufundat între

umeri, câteodată mai înalţi decât craniul. Dar supravieţuise. Rămăsese aici, încercând să repete în patul răvăşit gesturile femeii tinere, frumoase şi albe ca laptele care deschisese larg uşile Cocuyei pelerinajului nesfârşit de prelaţi spanioli, de negustori francezi, de ingineri scoţieni, de englezi ce vindeau şi cumpărau acţiuni, de cămătari şi piraţi care treceau pe aici în drum spre capitală, México, şi spre şansele oferite de o ţară tânără, în plină anarhie: catedralele ei baroce, minele de aur şi argint, palatele de *tezontle* şi piatră şlefuită, clerul ei cu năravuri negustoreşti, veşnicul ei carnaval politic şi guvernul mereu dator vândut, concesiunile vamale acordate cu uşurinţă străinilor buni de gură. Erau zilele de glorie ale Mexicului, când familia Menchaca lăsă moşia în grija fiului mai mare, Atanasio, ca să devină om având de-a face cu muncitorii, cu bandiţii, cu indienii şi urcase pe platoul cel mare pentru a străluci la curtea fictivă a Alteţii-Sale Serenisime. Cum era să trăiască generalul Santa Anna lipsit de vechiul lui prieten Menchaca – acum colonel – care se pricepea ca nimeni altul să organizeze lupte de cocoşi şi să-şi petreacă nopţile bând şi amintindu-şi de planul Casamatei, de expediţiile lui Barradas, El Alamo, San Jacinto, de Războiul Prăjiturilor, chiar şi de bătăile pe care le mâncaseră de la armata cotropitoare yankee, la care generalisimul se referea cu o ilaritate cinică, bătând cu piciorul de lemn în pământ şi ridicând paharul şi mângâind părul negru al soţiei-fetiţă, Flor de México, pe care-o băgase în patul cald încă de la ultima suflare a primei lui neveste? Apoi au venit zile grele când Alteţa-Sa a fost expulzat din Mexic de banda liberalilor şi familia Menchaca s-a întors pe moşie ca să-şi apere avutul; miile de hectare dăruite cu generozitate de către tiranul deşelat şi amator de lupte de cocoşi, însuşite fără să fi cerut părerea ţăranilor indigeni care-au fost nevoiţi să rămână acolo ca peoni sau să se retragă la poalele muntelui;

cultivate cu ajutorul noii mâini de lucru negre, ieftine, aduse din insulele Caraibilor; sporite datorită veniturilor ipotecilor impuse tuturor micilor proprietari din regiune. Maldăre de tutun pus la uscat. Care încărcate de banane şi de roadele manghierilor. Turme de capre plecate cu ciobanii pe colnicele Sierrei Madre. Şi în mijloc conacul cu un etaj, cu turnul colorat şi cu grajdurile vuind de nechezături, cu plimbările în barcă ori caleaşcă. Şi Atanasio, fiul cu ochii verzi, îmbrăcat în alb pe calul alb, dăruit tot de Santa Anna, străbătând călare pământurile fertile, cu biciul în mână, gata mereu să-şi impună voinţa de fier, să-şi satisfacă poftele deşănţate cu ţărăncile tinere, să apere cu banda de negri importaţi integritatea pământurilor împotriva incursiunilor din ce în ce mai frecvente ale juariştilor. *Viva México primero, que viva nuestra nación, muera el príncipe extranjero...*[52] Şi ultimele zile ale Imperiului, când bătrânul Ireneo Menchaca a fost anunţat că Santa Anna se întorcea din exil ca să proclame o nouă Republică; bătrânul plecă în caleaşca lui neagră la Veracruz unde-l aştepta o şalupă, pe chei, şi de pe puntea Virginiei, noaptea, Santa Anna şi piraţii lui germani lansau semnale în faţa lui San Juan de Ulúa, fără să primească niciun răspuns. Garnizoana din port era pentru Imperiu şi-şi bătea joc de tiranul căzut în dizgraţie care se plimba pe punte, sub flamuri, disperat, scuipând înjurături printre dinţi şi printre buzele cărnoase. Pânzele se umflară din nou şi cei doi bătrâni prieteni jucară cărţi în cabina căpitanului yankeu; navigau pe o mare toridă, leneşă, de pe care abia se mai zărea linia coastei, pierdută după un văl de căldură. De pe silueta pavoazată a vasului, ochii furioşi ai dictatorului zăriră conturul alb al lui Sisal. Şi bătrânul şchiop coborî urmat de vechiul lui tovarăş, dădu o proclamaţie către populaţia din

52 Trăiască înainte de orice Mexicul, trăiască ţara noastră, jos cu prinţul străin (span.).

Yucatán şi începu să trăiască din nou cufundat în visul lui de mărire: Maximilian tocmai fusese condamnat la moarte în Querétaro şi Republica avea dreptul să conteze din nou pe dăruirea patriotică a şefului ei natural şi autentic, a monarhului ei neîncoronat. Ludiviniei i-au fost povestite cele întâmplate: cum au fost capturaţi de comandantul garnizoanei din Sisal, trimişi la Campeche şi plimbaţi acolo pe străzi cu lanţuri la mâini, în ghionturile soldaţilor din pichet, ca nişte hoţi de rând. Cum au fost aruncaţi într-o celulă a închisorii. Cum a murit în vara fără latrine, umflat de apă infectată, bătrânul colonel Menchaca, în timp ce ziarele nord-americane anunţau că Santa Anna fusese executat de juarişti, la fel ca nevinovatul Prinţ al Triestului. Nu; doar cadavrul lui Ireneo Menchaca a fost îngropat în cimitirul de lângă golf – sfârşitul unei vieţi lăsate în voia norocului şi-a întâmplării, ca cea a ţării înseşi – iar Santa Anna, cu strâmbătura încremenită pe faţă, urmare a nebuniei infecţioase, plecă în noul exil.

Atanasio i-o spusese, îşi aminti bătrâna Ludivinia în după-amiaza asta călduroasă, şi de atunci nu mai părăsise niciodată camera şi adusese aici cele mai frumoase veşminte pe care le avea, candelabrul din sufragerie, sipetele legate în fier, tablourile cu cel mai frumos lac. Aşteptând moartea pe care capul ei romantic o socotea iminentă, dar care întârziase treizeci şi cinci de ani irosiţi, ce nu însemnau nimic pentru o femeie de nouăzeci şi trei, născută în anul primei răscoale, când vacarmul de ciomăgeli şi de pietre năvălise în parohia lui Dolores şi maică-sa o adusese pe lume într-o casă cu uşile baricadate de teroare. Îşi pierduse calendarele şi anul acela, 1903, nu era pentru ea decât o vreme furată morţii rapide provocate de durere, care-ar fi trebuit s-o urmeze pe cea a colonelului. Aşa cum nu existase, în ’868, nici incendiul conacului, oprit la uşile camerei încuiate în timp ce fiii ei – mai era unul, Atanasio nu era singurul, însă nu-l iubise

decât pe el – îi strigau să se salveze, iar ea îngrămădea scaune şi mese în faţa uşii şi tuşea de fumul acela gros ce se strecura prin toate crăpăturile. Nu mai vru să vadă pe nimeni, o acceptă doar pe indiancă, fiindcă n-avea încotro, căci trebuia să-i aducă cineva mâncarea şi să-i cârpească veşmintele negre. Nu vru să mai afle nimic, ci să-şi amintească timpurile duse. Şi între cei patru pereţi uită raţiunea de a fi a lucrurilor, dar nu uită esenţialul: văduvia, trecutul şi, deodată, copilul care alerga mereu în depărtare, ţinându-se scai după un mulatru necunoscut.

— Adu un ulcior cu apă, indianco.

Dar în locul lui Baracoa, în uşă apăru spectrul acela gălbejit.

Ludivinia strigă înăbuşit şi se retrase spre fundul patului: ochii înfundaţi în orbite se deschiseră îngroziţi şi cojile care-i acopereau faţa păreau să se pulverizeze. Omul ce apăruse se opri în pragul uşii şi întinse o mână tremurătoare.

— Sunt eu, Pedro…

Ludivinia nu pricepu. Tremuratul o făcea să nu poată vorbi, dar reuşi să dea din mâini, descântând ca pentru a-l izgoni pe satana, împotrivindu-se într-o agitaţie de zdrenţe negre, în timp ce fantoma palidă înainta cu gura deschisă:

— Ei… Pedro… ei… spuse, frecându-şi bărbia ţepoasă şi murdară. Pedro.

Cu bătaia aceea nervoasă a pleoapelor. Bătrâna paralizată nu înţelese ce-i spunea omul mahmur, care duhnea a sudoare şi a rachiu ieftin:

— Ei… n-a mai rămas nimic, ştii?… totul… s-a dus dracului… şi acum… bâlbâi el, cu sughiţuri de plâns, ni-l iau pe negru; dar dumneata nu ştii, mamă…

— Atanasio…

— Ei… Pedro, beţivul se aruncă pe balansoar şi-şi crăcănă picioarele, ca şi cum ar fi ajuns la punctul de plecare.

— Ni-l iau pe negru… şi el ne dă de mâncare… dumitale şi mie…

— Nu; un mulatru; un mulatru şi un copil…

Ludivinia asculta, dar nu se uita la spectrul care se instalase acolo şi vorbea, fiindcă nu putea să aibă corp un glas ce se făcea auzit din fundul peşterii interzise.

— Da, un mulatru; şi un copil…

— Aleargă câteodată pe-acolo, departe. L-am văzut, îmi place. E un copil.

— A venit omul moşierului să mă anunţe… să mă trezească din somn când era căldura mai mare. Îl iau pe negru… Ce-o să ne facem?

— Iau un negru? Moşia e plină de negri. Colonelul zice că sunt mai ieftini şi că muncesc mai mult. Dar dacă ţii aşa de mult la el, oferă-le şase reali.

Şi rămaseră încremeniţi, statui de sare, gândindu-se la ce-ar fi vrut să spună pe urmă, când o să fie prea târziu, când copilul n-o să mai fie între ei. Ludivinia încercă să-şi apropie privirea de prezenţa pe care refuza s-o admită; cine să fie omul ăsta care, intenţionat, s-a găsit tocmai azi să-şi scuture de colb hainele cele mai bune ca să facă pasul oprit? Da: plastronul cu dantele, mucegăit de cât zăcuse în dulap, în aerul stătut, tropical, pantalonii strâmţi, prea strânşi, prea strâmţi pentru burta suptă a corpului istovit. Hainele vechi nu suportau adevărul transpiraţiei obişnuite – tutun şi alcool – şi ochii transparenţi n-aveau nimic comun cu personalitatea şi prestanţa pe care le-ar fi cerut veşmintele: ochi naivi de beţiv, înstrăinat de oameni de mai mult de cincisprezece ani. Ah – suspină Ludivinia, cocoţată în patul ei răvăşit, admiţând în sfârşit că vocea asta avea şi un chip – ăsta nu-i Atanasio, care era un fel de prelungire a maică-sii într-o fiinţă bărbătească; ăsta e chiar maică-sa, dar cu barbă şi testicule – visă bătrâna –, nu cum ar fi fost maică-sa dacă era bărbat, aşa cum fusese Atanasio; şi iată de ce îşi iubise un fiu şi nu şi pe celălalt –

suspină – pe fiul care prinsese rădăcini în locul unde fuseseră sortiţi să trăiască şi nu şi pe cel ce, chiar atunci când cauza lor fusese pierdută, voise să profite încă, acolo sus, în palate, de ceea ce nu mai aveau; – avu siguranţa —: atâta timp cât aveau totul, aveau şi dreptul să-şi impună prezenţa ţării întregi; – se îndoi —: acum când nimic nu mai era al lor, locul lor era între aceşti patru pereţi.

Mama şi fiul se priviră lung, despărţiţi de zidul unei reînvieri.

— Vii ca să-mi spui că nu mai există pentru noi nici pământuri, nici măriri, că alţii s-au îmbogăţit pe spinarea noastră, aşa cum ne-am îmbogăţit şi noi pe spinarea altora, a celor care-au fost primii, adevăraţii stăpâni peste tot ce-am pierdut? Vii să-mi înşiri ceea ce ştiu, în adâncul inimii mele, din prima noapte a vieţii mele de femeie măritată?

— Vin cu un pretext. Vin, fiindcă nu mai vreau să fiu singur.

— Aş vrea să mi te amintesc când erai mic. Te-am iubit atunci, pentru că atâta timp cât e tânără, o mamă trebuie să-şi iubească toţi copiii. Când îmbătrânim ne pricepem mai bine. N-ai de ce să iubeşti pe cineva fără motiv. Rudenia de sânge nu-i un motiv. Singurul motiv e sângele iubit fără motiv.

— Am dorit să fiu puternic, ca fratele meu. Am fost mână de fier cu mulatrul şi cu copilul; le-am interzis să calce în casa cea mare. Cum făcea Atanasio, ţii minte? Dar atunci aveam atâţia muncitori. Azi n-au mai rămas decât mulatrul şi copilul. Mulatrul pleacă.

— Ai rămas singur. Vii la mine ca să nu fii singur. Crezi că şi eu sunt singură; o văd în ochii tăi mici şi compătimitori. Nătărău, ca totdeauna, şi slab; nu eşti fiul meu, care nu cerea compătimire nimănui, ci propria mea imagine de soţie tânără. Acum nu, acum nu mai e aşa. Acum am o viaţă întreagă ca să fiu cu mine şi să nu mai fiu bătrână. Tu eşti bătrân, tu care crezi că s-a sfârşit lumea

din cauza părului tău alb şi-a beţiilor tale şi-a lipsei tale de voinţă. Ah, te văd, te văd, *chingao*[53]! Eşti tot acela care-a urcat cu noi în capitală; acelaşi care-a crezut că puterea noastră-i o scuză ca s-o toci cu femeile şi băutura şi nu un motiv ca s-o faci mai mare şi mai puternică şi să te foloseşti de ea ca de un bici; acelaşi care-a crezut că puterea noastră îi fusese transmisă în mod natural şi care-a socotit că poate rămâne acolo sus, din cauza asta, lipsit de sprijinul nostru, atunci când a trebuit să coborâm din nou spre pământul ăsta cald, spre sursa a tot ce există, spre infernul ăsta din care ne înălţasem şi în care ne era scris să cădem iarăşi… Nu simţi? Sunt mirosuri mai puternice decât cel de cal asudat ori de fructe ori de praf de puşcă… Ai simţit vreodată mirosul împreunării dintre un bărbat şi o femeie? Mirosul ăsta îl are pământul de aici, mirosul de cearceafuri în care se face dragoste şi tu n-ai simţit-o niciodată… Ascultă, ah, te-am dezmierdat când te născuseşi, te-am alăptat şi ţi-am spus micuţul meu, al meu şi n-aveam în minte decât clipa când taică-tău îţi dăduse fiinţă în delirul unei iubiri sortite nu să te creeze pe tine, ci să-mi dăruiască mie plăcere; asta a rămas şi tu ai dispărut… Ascultă, acolo, afară…

— De ce nu vorbeşti? Bine… foarte bine… poţi să nu vorbeşti, oricum, tot e ceva să te văd acolo, privindu-mă astfel; e ceva mai mult decât un pat gol şi nişte nopţi de insomnie…

— Cauţi pe cineva? Dar copilul de afară, nu-i acolo în carne şi oase? Te-am mirosit; crezi probabil că nu ştiu nimic, că nu văd nimic de aici… De parcă aş putea să nu simt că-i aici, în apropiere, el, carne din carnea mea, o continuare a lui Ireneo şi Atanasio, alt Menchaca, alt om ca ei, acolo, afară, ascultă… Sigur că e al meu, chiar dacă tu nu l-ai căutat… ca să simţi, să înţelegi, nu-i nevoie să fii aproape…)

---

53 Beţivan (span.).

— Lunero, zise copilul când se trezi din somn şi văzu că mulatrul zăcea, epuizat, pe pământul şi mai umed. Vreau să pătrund în casa cea mare.

Pe urmă, când totul va fi deja sfârşit, bătrâna Ludivinia o să rupă tăcerea şi-o să iasă, ca un corb fără aripi, să ţipe pe cărările mărginite de ferigi, cu privirea fixă, aţintită asupra bălăriilor şi ridicată apoi înspre crestele munţilor; să-şi întindă braţele spre forma omenească de care spera să dea, orbită de noaptea neobişnuită, în claustrarea ei veşnic luminată de lumânări, de după fiecare creangă care-i biciuie faţa brăzdată de vene moarte. Şi-o să miroasă pământul împreunat şi-o să strige cu glasul surd numele uitate şi învăţate de curând, o să-şi muşte cu turbare mâinile palide, fiindcă în pieptul ei ceva – anii, memoria, trecutul care era întreaga ei viaţă – o să-i spună că mai există o putinţă de viaţă, în afara secolului ei de amintiri: o şansă de-a trăi şi de-a iubi o altă fiinţă de acelaşi sânge cu ea: ceva care nu murise o dată cu moartea lui Ireneo şi Atanasio. Dar acum, în faţa domnului Pedrito, în camera pe care n-o părăsise de treizeci şi cinci de ani, Ludivinia se credea punctul în care se întâlneau trecutul amintit şi prezenţele înconjurătoare. Domnul Pedrito îşi mângâie iar bărbia ţepoasă şi vorbi din nou, de astă dată cu voce tare:

— Mamă, dumneata nu ştii…

Privirea bătrânei îi îngheţă vorbele pe buze.

— Ce? Că nimic nu putea dura? Că forţa aceea a noastră era clădită pe simple aparenţe, pe-o nedreptate care trebuia să piară sub lovitura altei nedreptăţi? Că duşmanii care-au fost împuşcaţi din ordinul nostru ca să putem rămâne mai departe stăpâni; că duşmanii cărora tatăl tău a poruncit să li se taie limba sau mâinile pentru-a rămâne el stăpânul; că duşmanii de la care-a smuls pământurile taică-tău ca să poată deveni stăpân au trecut într-o zi pe aici, cu victoria de partea lor, şi-au dat foc casei; au trecut într-o zi şi ne-au prădat de ceea ce nu era al nostru, de

ceea ce păstram în virtutea forţei şi nu a dreptului? Că fratele tău, cu toate astea, a refuzat să admită sărăcia şi înfrângerea şi-a rămas acelaşi Atanasio Menchaca, nu acolo sus, departe de câmpul de acţiune, ca tine, ci aici, jos, între sclavii lui, înfruntând primejdia, violând mulatrele şi indiencele şi nu ca tine, seducând femei care nu aşteptau decât asta? Că din miile de împreunări feroce, rapide, la voia întâmplării, ale fratelui tău trebuia să rămână o dovadă, una, doar una, a trecerii lui pe pământ? Că din toţi fiii semănaţi în dreapta şi în stânga de Atanasio Menchaca pe moşiile noastre, unul trebuia să se nască chiar lângă noi? Că în aceeaşi zi în care i se născuse fiul într-o colibă de negri – cum şi trebuia să se nască, cât mai jos cu putinţă, ca să dovedească încă o dată forţa tatălui – Atanasio a fost…)

Domnul Pedrito nu ghici vorbele din ochii Ludiviniei. Privirea bătrânei, desprinsă de pe faţa consumată, pluti ca un val de marmură deasupra căldurii topite din cameră. Omul cu veşmintele strâmte nu avu nevoie să audă glasul Ludiviniei.

— Nu-mi reproşa nimic. Şi eu sunt fiul dumitale… Sângele meu era acelaşi care curgea în venele lui Atanasio… şi atunci, de ce, în seara aceea…? Mie nu mi s-a spus decât: „Sergentul Robaina din fosta gardă a lui Santa Anna, a descoperit ceea ce aţi căutat atât de mult, cadavrul colonelului Menchaca, în cimitirul din Campeche. Un alt soldat, care văzuse unde-a fost aruncat tatăl tău, într-o groapă comună, i-a spus-o sergentului atunci când a fost trimis în garnizoana din port. Iar sergentul, trecând peste ordinele date de comandant, a răpit într-o noapte resturile colonelului Menchaca şi profită acum de prilejul ivit şi, în drum spre Jalisco, trece pe aici ca să vi le încredinţeze. Vă aştept, pe tine şi pe fratele tău, în noaptea asta, după unsprezece, în luminişul din pădure, la doi kilometri de intrarea în sat, unde era înainte

spânzurătoarea de care îi atârnau pe indienii revoltaţi.” N-a fost o capcană reuşită? Atanasio a crezut ca şi mine; i s-au umplut ochii de lacrimi şi nu s-a îndoit nicio clipă de adevărul mesajului. Ah, de ce-oi fi venit atunci la Cocuya? A, da, fiindcă nu prea mai aveam bani la México şi Atanasio nu-mi refuza niciodată nimic; prefera chiar să fiu departe de aici, căci dorea ca el să fie singurul Menchaca din regiune, unicul dumitale sprijin. Când am ajuns, călare, la locul fixat, apăruse luna aceea roşie din perioada cea mai călduroasă a anului. Sergentul Robaina, de care ne aduceam aminte de când eram mici, era deja acolo, sprijinit de cal. Dinţii îi străluceau ca nişte boabe de orez, mustăţile albe la fel. Îl ţineam minte, de când eram copii. Îl însoţise totdeauna pe generalul Santa Anna şi era renumit ca îmblânzitor de cai: râdea întotdeauna la fel, ca şi cum ar fi făcut parte el însuşi dintr-o glumă formidabilă. Şi acolo, pe spinarea calului, era sacul murdar pe care-l aşteptam. Atanasio îl îmbrăţişa şi sergentul râdea ca un nebun; începuse chiar să şuiere de atâta râs şi atunci ieşiră din mărăciniş cei patru oameni, strălucitori sub clarul de lună, îmbrăcaţi toţi în alb. „Domnul să-i aibă în pază – strigă înveselit sergentul –, Domnul să-i aibă în pază pe ăi care nu se mulţumesc cu paguba şi încearcă să câştige din nou ce-au pierdut!” şi apoi îşi schimbă expresia şi înaintă spre Atanasio. Pe mine nici nu m-au băgat în seamă, ţi-o jur; înaintau doar privindu-l pe fratele meu, de parcă eu nici n-aş fi existat; şi nici nu-mi dau seama cum am reuşit să încalec şi să scap în goană din încercuirea blestemată a celor patru care înaintau cu cuţitele scoase, în timp ce Atanasio îmi striga cu vocea răguşită şi calmă în acelaşi timp: „Întoarce-te, frate, adu-ţi aminte de ce iei cu tine” şi eu simţeam patul puştii izbindu-se de genunchiul meu, dar n-am mai putut să văd cum s-au apropiat cei patru oameni de Atanasio şi cum i-au înfipt cuţitele întâi în picioare şi apoi l-au făcut bucăţi, acolo, sub clarul de lună, pentru ca

totul să rămână sub tăcere. Ce ajutor aş fi putut să cer la moşie, când îl ştiam deja mort, şi încă de la oamenii noului moşier, care, mai devreme sau mai târziu tot trebuia să-l omoare pe Atanasio ca să devină cu adevărat stăpân? Şi din clipa aceea, cine i se mai putea împotrivi? M-am făcut că nici nu văd noua împrejmuire ridicată chiar a doua zi din ordinul stăpânului, care ne bătuse pe propriile noastre pământuri. La ce bun? Lucrătorii noştri au trecut pe moşia lui fără să crâcnească măcar; nu putea să fie mai rău decât Atanasio. Şi ca pentru a mă pune în gardă să-mi văd de treabă, plutonul federalilor nu s-a clintit o săptămână încheiată de pe noul hotar. Cum aş fi putut să fac ceva? Şi aşa trebuia să le fiu recunoscător că mă cruţaseră. Şi, ca din întâmplare, la o lună după asta, generalul Porfirio Díaz a vizitat noul conac din regiune. Nu m-au scutit nici de batjocură. Mi-au trimis, împreună cu cadavrul mutilat al lui Atanasio, nişte oase de vacă, o hârcă mare, încornorată: ce adusese atunci sergentul în sac. Eu m-am mulţumit să agăţ puşca aceea încărcată în pragul casei, cine ştie?, ca un fel de omagiu adus bietului Atanasio. E adevărat că în noaptea aceea… nu mi-a venit nicio clipă în minte c-o aveam agăţată de şa, cu toate că patul ei mi se izbea de genunchi, în timpul acelei cavalcade ce nu se mai sfârşea, ţi-o jur, mamă, că nu se mai sfârşea…)

— Nu trebuie să pui piciorul niciodată în casa aceea, spuse Lunero, ridicându-se din dansul groazei şi al neliniştii cumplite, din acel rămas-bun tăcut, în ultima după-amiază petrecută alături de copil; trebuia să fie cinci şi jumătate şi omul moşierului nu putea să întârzie.

— Încearcă numai să fugi, îi spusese ieri. Încearcă numai. Avem ceva mai bun decât copoi, să punem pe urmele tale: pe toţi nenorociţii care preferă să ne dea pe mână un peon de culoare decât să ştie că cineva a reuşit să scape de soarta ce-i aşteaptă pe toţi.

Nu; spre ţărm se îndreptau gândurile lui Lunero,

prizonier, în cele din urmă, al teroarei şi nostalgiei. Cât de mare i se păru copilului când mulatrul se ridică în picioare, fixând curentul rapid al fluviului spre Golful Mexicului! Cât de mari erau în ochii lui cei treizeci şi trei de ani ai cărnii de culoarea scorţişoarei şi-ai palmelor trandafirii. Ochii lui Lunero priveau spre coastă şi pleoapele îi păreau pictate în alb, nu din pricina vârstei care luminează astfel privirea rasei, ci din pricina nostalgiei care-i o altă vârstă, mai veche, întoarsă spre trecut. Acolo era limba de nisip ce rupea gura fluviului şi desena cu o pată cenuşie primul hotar al mării. Dar mai departe începea universul insulelor şi pe urmă puteai să ajungi pe Continent, unde un om ca el putea să facă să i se piardă urma în pădure şi să spună că revenise. În urmă rămâneau muntele, indienii, câmpia. Nu vru să privească în urmă. Respiră adânc şi se uită la mare ca la vraja libertăţii şi a plenitudinii. Copilul lăsă la o parte sfiala şi alergă spre mulatru; când i se aruncă în braţe nu-i ajunse decât până la piept.

— Nu pleca, Lunero…

— Cruz, micuţule, pentru Dumnezeu, ce pot să fac?

Mulatrul îl mângâie tulburat pe păr şi nu putu evita fericirea, recunoştinţa, clipa atât de dureroasă de care se temuse totdeauna. Copilul ridică faţa:

— O să vorbesc cu ei şi-o să le spun că nu poţi să pleci…

— Celor dinăuntru?

— Da, celor din casa cea mare.

— Nu ne vor acolo, Cruz, băiatule. Nu intra niciodată acolo. Vino să ne apucăm iar de lucru. Mai sunt multe zile până să plec. Poate că n-o să trebuiască să plec niciodată.

Fluviul vijelios spre seară primi în sânul lui trupul lui Lunero ce se scufundă ca să evite vorbele şi atingerea micului lui tovarăş de-o viaţă întreagă. Băiatul se apucă iar de treabă, cu lumânările lui şi zâmbi atunci când Lunero, înotând în contra curentului, simulă mişcările dezordonate ale unui om pe punctul de-a se îneca, ţâşni ca o săgeată la

suprafaţă, făcu o piruetă în apă, reapăru cu un băţ între dinţi, iar apoi, pe ţărm, se scutură de apă şi scoase zgomote caraghioase şi, până la urmă, se aşeză cu spatele la băiat, în faţa cojilor lustruite şi apucă ciocanul şi cuiele. Fu nevoit să se gândească din nou: omul moşierului putea să apară dintr-o clipă în alta. Soarele se pierdea după coroanele arborilor. Lunero refuză să se mai gândească la ce trebuia să se gândească; tăişul amărăciunii era împlântat în fericirea pierdută deja.

— Mai adu-mi glaspapir din colibă, îi zise băiatului, convins că astea erau cuvintele de adio.

Putea să plece aşa, cu cămaşa şi pantalonii de totdeauna. La ce i-ar folosi mai mult? Acum, când soarele era la apus, o să aştepte la capătul potecii, pentru ca omul în redingotă să nu se apropie de colibă.

— Da, spuse Ludivinia; Baracoa mi-a dat de înţeles. Trăim pe spinarea copilului şi a mulatrului. Recunoşti asta? Că ei ne dau de mâncare. Şi nu ştii ce-i de făcut?

Vocea reală a bătrânei era greu de înţeles; era aşa de obişnuită cu murmurul solitar, încât ţâşnea cu tăcerea şi gravitatea unui izvor de sulf.

— … ce-ar fi făcut tatăl şi fratele tău: să te duci să-i aperi pe mulatru şi pe copil, să-i împiedici să ni-i ia… dacă-i nevoie, să-ţi dai viaţa ca să nu ne calce în picioare… n-ai de gând să te duci, o să trebuiască să mă duc eu, *chingao*? … Adu-mi-l aici pe copil!… Vreau să vorbesc cu el…

Dar copilul nu distingea vocile, nici măcar feţele; doar siluetele de după vălul de dantelă, acum când Ludivinia, cu un gest de nerăbdare, îi ordonă domnului Pedrito să aprindă lumânările. Copilul se depărtă de fereastră şi se îndreptă, pe vârfuri, spre faţada casei celei mari, cu coloanele mânjite de funingine şi terasa uitată pe care atârna hamacul ospeţelor solitare. Şi încă ceva: pe buiandrug, prinsă în două cârlige ruginite, puşca pe care-o avea agăţată de şa domnul Pedrito în noaptea aceea din

1889 şi pe care-o păstrase de atunci unsă şi gata la nevoie, ca pe-un ultim refugiu al laşităţii lui, căci ştia foarte bine că n-o să se servească de ea niciodată.

Ţeava dublă a armei strălucea mai puternic decât buiandrugul alb. Băiatul trecu pragul; ceea ce fusese odată salonul conacului nu mai avea nici podea nici acoperiş; strălucirea verde a primelor ceasuri ale înserării intra în valuri, luminând pământul acoperit de buruieni şi cenuşă, unde orăcăiau câteva broaşte şi, prin unghere, se strânsese în băltoace apa de ploaie. Apoi venea curtea interioară, năpădită de bălării şi, în fund, printr-o uşă, se strecura o rază de lumină din camera locuită. Vocile care se auzeau de acolo se făceau mai puternice. Din cealaltă parte – ce mai rămăsese din fosta bucătărie – apăru indianca Baracoa, cu ochii ei increduli; copilul îşi ascunse faţa în umbra salonului. Ieşi pe terasă şi se căţără, sprijinindu-se de cărămizile sparte, până ajunse la buiandrug şi la puşcă. Zgomotul vocilor crescu. Ajungeau la el într-o confuzie de furie reţinută şi de scuze bâiguite. În sfârşit, o umbră înaltă ieşi din cameră: pulpana redingotei fâlfâia şi ghetele de piele răsunau puternic pe dalele culoarului. Băiatul nu aşteptă; ştia drumul pe care-or s-o ia picioarele astea; alergă cu puşca în braţe pe cărarea ce ducea spre colibă.

Iar Lunero aştepta deja, departe de casa cea mare şi de colibă, în locul unde se întâlneau cele două drumuri de pământ roşu. Trebuia să fie aproape şapte. Acum nu mai putea întârzia. Cercetă din ochi drumul în amândouă direcţiile. Calul individului ar ridica o prăfăraie teribilă. Dar n-ar provoca bubuitura aceea îndepărtată, explozia dublă pe care Lunero o auzi în spatele lui şi care-l împiedică o clipă să se clintească din loc ori să gândească.

Fiindcă băiatul se pitulase în frunziş cu puşca în mână, temându-se ca paşii să nu-l ajungă din urmă şi văzuse trecând ghetele strânse, pantalonii plumburii şi coada

redingotei; aceeaşi redingotă de ieri; nu se mai îndoi, mai ales când omul fără chip intră în colibă şi strigă: – Lunero! şi în glasul lui nerăbdător băiatul ghici enervarea şi ameninţarea pe care le observase ieri în atitudinea bărbatului în redingotă care-l căutase pe mulatru. Cine să-l fi căutat pe mulatru pentru altceva decât ca să-l ia cu forţa de acolo? Şi puşca îl apăsa, cu o putere care prelungea mânia tăcută a copilului; mânie, fiindcă de-acum ştia că viaţa avea duşmani şi că nu mai era curgerea aceea neîntreruptă a fluviului şi a muncii; mânie, pentru că descoperea acum despărţirea. Picioarele strânse în pantaloni şi redingota de culoarea plumbului ieşiră din colibă, iar el îndreptă în sus ţeava dublă, ţinti şi apăsă pe trăgaci.

— Cruz! Băieţaşul meu! strigă Lunero când se apropie de faţa desfigurată a domnului Pedrito, de plastronul pătat de roşu, de zâmbetul simulat al morţii subite. Cruz!

Şi băiatul, care ieşea tremurând din frunziş, n-avea cum să recunoască faţa scăldată de sânge şi de praf de puşcă, faţa unui om pe care-l văzuse totdeauna de departe, aproape dezbrăcat, cu damigeana în braţe şi cu maioul plin de găuri pe pieptul palid, fără fir de păr. Omul ăsta nu putea fi acela, aşa cum nu putea fi nici domnul care venise din México, elegant şi spilcuit; cel pe care-l ţinea minte Lunero; aşa cum nu era nici copilul dezmierdat, acum şaizeci de ani, de mâinile Ludiviniei Menchaca: era doar o faţă fără trăsături, un plastron însângerat, o strâmbătură stupidă. Doar greierii. Lunero şi copilul nu se clintiră, însă mulatrul pricepu. Stăpânul murise din cauza lui. Şi Ludivinia deschise ochii, îşi udă arătătorul atingându-l de buze şi stinse lumânarea de la căpătâi; aproape în patru labe, se târî spre fereastră. Se întâmplase ceva. Policandrul zornăise din nou. Se întâmplase pentru vecie. În înfiorarea dublei împuşcături. Auzi vocile pierdute, până când se stinseră şi insectele îşi continuară corul nocturn.

Doar greierii. Baracoa se ghemui în bucătărie; lăsă să se stingă focul şi se cutremură la gândul că se întorseseră vremurile prafului de puşcă. Nici Ludivinia nu se mişcă din loc până când, în mijlocul tăcerii, o învinse şuvoiul acela de furie care nu mai încăpea în camera izolată şi ieşi împletindu-se, făcându-se mică sub cerul nocturn ce dădea buzna prin toate spărturile din zidurile conacului incendiat, biată râmă albă şi zbârcită care-şi întindea braţele în speranţa c-o să atingă o fiinţă omenească pe care-a ştiut-o atât de aproape timp de treisprezece ani, dar pe care de-abia acum dorea s-o atingă şi s-o cheme pe nume, în loc s-o lase să crească în presimţirile ei: Cruz, Cruz, fără nume ori prenume adevărate, botezat de mulatri, silabele numelui lui Isabel Cruz sau poate Cruz Isabel, mama stâlcită în bătaie de Atanasio: prima femeie de prin partea locului care-i făcuse un copil. Bătrâna nu recunoscu noaptea; picioarele-i tremurară, însă se căzni să meargă mai departe, să se târască cu braţele desfăcute, în aşteptarea ultimei îmbrăţişări a vieţii ei. Dar nu se apropiară decât ropotul copitelor şi norul de praf. Doar calul lac de sudoare care se opri cu un nechezat, când silueta gheboşată a Ludiviniei traversă drumul şi omul moşierului îi strigă din şa:

— Unde-au fugit copilul şi negru, babă ipocrită? Unde-au fugit?; până nu pun câinii şi oamenii pe urma lor.

Şi Ludivinia nu ştiu să răspundă decât ridicând pumnul nervos în noapte şi dând drumul afuriseniei obişnuite:

— *Chingao,* îi spuse chipului pe care nu reuşea să-l vadă, cocoţat cum era în şa. *Chingao;* repetă, cu sforăitul calului lângă pumnul ei ridicat.

Cravaşa îi biciui spinarea şi Ludivinia căzu la pământ, în timp ce calul se întorcea pe loc, o acoperea de praf şi pleca în goană, depărtându-se de conac.

EU ştiu că-mi străpung pielea antebraţului cu acul acela;

ţip înainte de-a apuca să simt vreo durere; ştirea despre durere se îndreaptă spre creierul meu înainte ca pielea s-o simtă… ah… să mă prevină de durerea pe care-o s-o încerc… să mă pună în gardă ca să-mi dau bine seama… ca să simt durerea şi mai tare… fiindcă… atunci când îţi dai seama, devii slab… te transformi în victimă… când îmi dau seama… de puterile ce nu ţin cont de mine… care nu mă ascultă… iată: organele durerii… mai încete… le învinge pe cele ale reflexului… durere care nu mai e… cea a injecţiei… ci aceeaşi… ştiu… aveţi grijă… când mă atingeţi pe pântec… pântecul umflat… cleios… albastru… mi-l ating…

nu suport… mi-l ating… cu mâna aceea săpunită… briciul care-mi rade pântecul, pubisul… nu suport… ţip… trebuie că ţip… mă imobilizează… apucându-mă de braţe… de umeri… ţip să mă lase… să mă lase să mor liniştit… să nu mă atingă… nu rabd să-mi atingă… stomacul inflamat… sensibil… ca un ochi rănit… nu suport… nu ştiu… mă opresc… mă sprijină… intestinele nu mi se mai mişcă… nu se mişcă, acum o ştiu, o simt… gazele balonează, nu se elimină, paralizează… lichidele care-ar trebui să circule nu circulă, nu mai circulă… mă umflă… ştiu… n-am temperatură… ştiu… nu ştiu pe ce parte să mă întorc, cui să cer ajutor, sprijin, ca să mă ridic şi să umblu… împing… împing… sângele nu ajunge… ştiu că nu ajunge acolo unde ar trebui… ar trebui să-mi iasă pe gură… pe anus… nu iese… ei nu ştiu… bănuiesc doar… mă pipăie… îmi palpează inima care bate nebuneşte… îmi ating încheietura mâinii fără puls… mă frâng… mă frâng în două… mă iau de subsuori… adorm… mă lungesc pe pat iarăşi… mă strâng ghem… adorm… le spun… trebuie că le spun înainte de-a adormi… le spun… nu ştiu cine sunt… „Am trecut fluviul… călare”… simt duhoarea respiraţiei mele… fetide… mă culcă din nou… se deschide uşa… se deschid şi ferestrele… alerg… mă împing… văd cerul… văd

luminile confuze care-mi defilează prin faţa ochilor… pipăi… miros… văd… gust… aud… ei mă duc… trec alături… alături… pe un culoar… decorat… mă duc cu ei… trec alături pipăind, mirosind, gustând, văzând, mirosind sculpturile somptuoase – marchetăriile opulente – mulurile de ipsos şi aur – comodele incrustate cu os şi baga – ferecăturile şi zăvoarele – cuferele cu aplicaţii şi broaşte de fier – taburetele parfumate de *ayacahuite* – stalurile de cor – cornişele şi şambranele baroce – spătarele arcuite – panourile strunjite – mascaroanele policrome – ţintele de bronz – pieile lucrate – picioarele arcuite terminate în sfere cuprinse în gheare – fotoliile de damasc – casulele în fir de argint – canapelele de catifea – mesele de sufragerie – vazele şi amforele – tăbliile bizotate – paturile cu baldachin şi tapiserii – coloanele canelate – stemele şi capitelurile – covoarele de merinos – cheile de fier forjat – pânzele în ulei scorojite – mătăsurile şi caşmirurile – lânurile şi taftalele – cristalele şi policandrele – vesela pictată de mână – grinzile călduroase – de astea n-or să se atingă… toate astea n-or să fie ale lor… pleoapele… trebuie să deschid pleoapele… deschideţi ferestrele… alunec… mâinile mari… picioarele enorme… adorm… luminile care-mi defilează prin faţa pleoapelor deschise… luminile cerului… deschideţi stelele… nu ştiu…

TU o să fii acolo, pe primele culmi ale muntelui care, în spatele tău, câştigă în înălţime şi suflu… La picioarele tale va coborî povârnişul acoperit încă de ramuri stufoase şi de concertul nocturn al greierilor, până când se pierde în câmpia tropicală, covor albastru al nopţii care se va lăsa rotundă şi învăluitoare… Te vei opri pe prima platformă stâncoasă, pierdut în zbuciumul nelămurit al celor petrecute, al capătului unei vieţi pe care-ai crezut-o, în taină, eternă… Viaţa din coliba pe care se încâlceau florile cu chip de clopoţei, cu scăldatul şi pescuitul în fluviu, cu

munca la prelucratul cerii, cu tovărăşia mulatrului Lunero… Însă în faţa convulsiei interne pe care-o simţi… un ac înfipt în memorie, un altul în intuiţia viitorului… se va deschide această nouă lume a nopţii şi-a muntelui şi lumina ei obscură îşi va croi drum în ochii tăi, noi şi ei şi încărcaţi de tot ce-a încetat de-a fi viaţă pentru-a se transforma în amintire, aceea a unui copil care de acum înainte va aparţine nesupunerii, înstrăinării, pământului nemărginit… Eliberat de fatalitatea legată de loc şi naştere… în sclavia altui destin, cel nou, necunoscutul, cel ce pluteşte în văzduh, în spatele muntelui luminat de stele. Aşezat, trăgându-ţi răsuflarea, te vei deschide spre vasta panoramă oferită: strălucirea cerului ţintuit de stele va ajunge la tine egală, nesfârşită… Pământul o să se învârtească în călătoria lui uniformă în jurul axei sale şi-a soarelui stăpân… or să se-nvârtească pământul şi luna în jurul lor înseşi şi a corpului opus şi amândouă în jurul câmpului comun al greutăţii lor… întreaga curte regală a soarelui se va roti, cuprinsă în centura ei albă şi torentul de pulbere lichidă se va mişca faţă de conglomeratele exterioare, în jurul bolţii limpezi a nopţii tropicale, în dansul nesfârşit de degete înlănţuite, în dialogul fără de ţintă ori hotare al universului… şi sclipirea luminii te va scălda mereu, pe tine, câmpia, muntele, cu o perseverenţă străină de mişcarea stelei şi de rotirea pământului, a satelitului, a astrului, a galaxiei, a nebuloasei, străină de atingerile, de coeziunile şi de mişcările elastice care unesc şi comprimă forţa lumii, a stâncii, a propriilor tale mâini unite în noaptea asta într-o primă exclamaţie de uimire… O să vrei să-ţi aţinteşti privirea spre o singură stea şi să-i culegi toată lumina, lumina aceea rece, invizibilă ca şi culoarea cea mai intensă a strălucirii soarelui… dar nu poţi simţi lumina asta pe piele… Vei clipi din ochi şi noaptea, ca şi ziua, n-o să poţi vedea adevărata culoare a lumii interzisă ochilor omului… O să te pierzi, absorbit, în

contemplarea luminii albe care-ţi va pătrunde în pupilă cu ritmul ei tăios, discontinuu… Toată lumina universului, izbucnind din toate izvoarele ei, va năvăli în goana rapidă şi curbă, învăluind prezenţa efemeră a corpurilor adormite ale aceluiaşi univers… De-a curmezişul concentraţiei mobile a tangibilului, arcurile de lumină se vor alătura, se vor despărţi şi vor crea în permanenţa lor rapidă conturul total, armătura… O să simţi apropierea luminilor şi în acelaşi timp… prezenţa apropiată a esenţelor tari ale muntelui şi-ale câmpiei: mirt şi *papaia*, *huele-de-noche* şi *tabachín*, cucuruz şi oleandru, vanilie şi *tecotehue*, violetă sălbatică, mimoză, floarea-tigrului… o să vezi limpede cum se trag înapoi, înfundându-se din ce în ce mai mult într-un reflux vertiginos de insule cuprinse de îngheţ… din ce în ce mai departe de prima deschidere şi de prima izbucnire… Lumina îţi va năvăli în ochi; va năvăli în acelaşi timp spre orizontul îndepărtat al spaţiului… O să strângi în mâini culcuşul stâncos şi-o să închizi ochii… O să auzi iar lângă tine ţârâitul greierilor, behăiturile unei turme rătăcite… Ţi se va părea că totul se pune în mişcare, în clipa aceea când vei ţine ochii închişi, în acelaşi timp, drept înainte, înapoi şi spre pământul care-l susţine… vulturul ce zboară împins de-o pornire de nestăpânit spre cel mai profund meandru al fluviului din Veracruz şi care se va aşeza apoi pe stânca încremenită, gata oricând să-şi reia zborul care-ar sparge, în valuri obscure strălucirea egală şi insistentă a stelelor… Şi tu n-o să simţi nimic… Totul o să pară neclintit în noapte: nici măcar vulturul n-o să tulbure liniştea… Goana, rotirea, zbuciumul infinit al universului n-or să vibreze în ochii tăi, în gât, în picioarele liniştite… O să contempli pământul adormit… întreg pământul: stâncile şi straturile minerale, masa munţilor, densitatea ogorului arat, curentul fluviului, oamenii şi casele, animalele şi păsările, straturile neştiute ale focului subteran se vor opune mişcării ireversibile şi imperturbabile, dar nu-i vor putea

rezista… O să te joci c-o pietricică, aşteptând sosirea lui Lunero cu catârul; o s-o arunci pe pantă ca să aibă parte de un minut de viaţă proprie, năvalnică, energică: micuţ soare rătăcitor, caleidoscop repede de lumini duble… Aproape la fel de rapid ca şi lumina care-l face vizibil; apoi, grăunte pierdut la poalele muntelui, în timp ce lumina stelelor îşi continuă goana dintru începuturi, cu aceeaşi viteză imperceptibilă şi totală… O să rămâi cu privirea pierdută în prăpastia laterală unde se rostogolise piatra… O să-ţi sprijini bărbia în pumni şi profilul ţi se va decupa pe linia orizontului nocturn… O să fii elementul cel nou al peisajului, care-o să dispară în curând ca să caute, de cealaltă parte a muntelui, viitorul incert al vieţii lui… Dar încă de aici, viaţa va începe să fie viitor şi va înceta să se numească trecut… Inocenţa o să moară, nu prin greşeală, ci prin uimirea iubirii… Aşa înalt, aşa de sus nu fuseseşi niciodată… Nu priviseşi niciodată în cele patru zări… Obişnuita apropiere a lumii lipite de fluviu nu va mai fi decât o proporţie a acestei imensităţi nebănuite… Şi n-o să te simţi mic, contemplând iar şi iar, în acest răgaz senin al nesiguranţei, îngrămădirile de nori depărtaţi, planul şerpuitor al pământului şi peretele vertical al cerului… Te vei simţi mai bun… limpezit şi depărtat… N-o să ştii că te afli pe un teren nou-născut, ivit din mare în ultimele ore, ca să arunce lanţurile de munţi unele asupra altora şi să se zbârcească ca un pergament mototolit în mâna puternică a erei terţiare… O să te simţi înalt, acolo, pe munte, perpendicular pe câmpie, paralel cu linia orizontului… Şi-o să te simţi în noapte, în unghiul pierdut al soarelui: timpul… Acolo, în zare, acele constelaţii sunt aşa cum se arată ochiului liber, una lângă alta ori, poate, despărţite de un timp incomensurabil?… O altă planetă, o să se rotească deasupra capului tău şi durata ei va fi identică cu ea însăşi: rotaţia îndepărtată şi obscură se consumă poate chiar în clipa asta, unica zi a anului unic, măsură a mişcării de

revoluţie a lui Mercur, despărţită pe vecie de zilele anilor tăi… Acel atunci nu va fi al tău, aşa cum n-o să fie prezent prezentul stelelor pe care le vei contempla iar şi iar, ghicind trecutul luminii unui timp străin, poate mort… Lumina văzută de ochii tăi nu va fi decât spectrul luminii ce şi-a început călătoria acum mulţi ani de-ai tăi, acum multe secole de-ale tale: va mai fi trăind steaua aceea?… Va trăi atâta timp cât ochii tăi or s-o vadă… Şi-o să ştii doar că era deja moartă când o priveai, în acea noapte a viitorului când va reuşi să ajungă, în sfârşit, până la ochii tăi – dacă mai există – lumina care ţâşnise într-adevăr, în prezentul stelei, când ochii tăi contemplau lumina străveche şi credeau c-o botează cu privirea… Dar ceea ce o să fie viu pentru simţurile tale va fi mort de la naştere… Pierdut, pârjolit, izvorul luminii care-şi va continua drumul, fără obârşie acum, spre ochii unui băiat într-o noapte din alt timp… Din alt timp… Timp care va fi umplut de viaţă, de acte, de idei, dar care n-o să fie niciodată un flux inexorabil între prima piatră de hotar a trecutului şi ultima a viitorului… Timp ce n-o să existe decât în reconstituirea înfăptuită de memoria izolată, în zborul dorinţei însingurate, pierdut şi el o dată cu şansa de-a trăi, încarnat în făptura aparte care eşti tu, un copil, un bătrân pe moarte deja, care uneşti într-o ceremonie misterioasă, în noaptea asta, micile insecte ce se caţără pe stâncile versantului şi imensele astre, rotindu-se în tăcere pe fondul infinit al spaţiului… N-o să se petreacă absolut nimic în minutul lipsit de zgomot al pământului, al firmamentului şi al tău… Totul va exista, va fi în mişcare, se va respinge, într-un fluviu de schimbări care, chiar în clipa asta, va dizolva, va îmbătrâni şi va altera totul, fără să se audă nici măcar un strigăt de alarmă… Soarele va arde de viu, fierul se năruie în ţărână, energia fără de ţintă se risipeşte în spaţiu, corpurile se consumă în radiaţii, pământul se răceşte, cuprins de frigul morţii… Şi tu o să

aştepţi un mulatru şi un animal ca să poţi trece muntele şi să începi să trăieşti, să umpli timpul, să execuţi paşii şi gesturile unui joc macabru în care viaţa va merge înainte pe măsură ce va muri; ale unui dans al nebuniei în care timpul va devora timpul şi nimeni n-o să poată opri în loc, viu, cursul ireversibil al dispariţiei… Copilul, pământul, universul; în toate trei, într-o zi, n-o să mai fie nici lumină, nici căldură, nici viaţă… N-o să mai rămână decât unitatea totală, uitată, fără nume şi fără oameni care s-o numească: spaţiu şi timp, materie şi energie contopite… Şi toate lucrurile-or să aibă acelaşi nume… Niciunul… Dar încă nu… încă se mai nasc oameni… O să mai auzi încă strigătul prelung al lui Lunero şi zgomotul potcoavelor pe stâncă… Inima o să-ţi mai bată încă în ritm accelerat, în sfârşit conştientă că de azi începe aventura necunoscută, că lumea ţi se deschide şi-ţi oferă timpul ei… Exişti… Eşti în picioare, pe munte… Răspunzi şuierând strigătului lui Lunero… De-acum vei trăi… Vei fi centrul şi raţiunea de-a fi a ordinii universale… Corpul tău are o raţiune de-a fi… Viaţa ta a căpătat rost… Eşti, vei fi, ai fost întruchiparea universului… Pentru tine-or să se aprindă galaxiile şi-o să ardă soarele… Pentru ca tu să iubeşti şi să trăieşti şi să fii… Ca să descoperi misterul şi să mori fără să-l fi putut încredinţa cuiva, căci n-o să-l posezi decât atunci când ochii ţi se vor închide pentru vecie… Tu, în picioare, Cruz, de treisprezece ani, în pragul vieţii… Tu, cu ochi verzi, braţe zvelte, păr colorat de soare în arămiu… Tu, prieten al unui mulatru căzut în uitare… Tu vei fi numele lumii… Vei auzi strigătul prelung al lui Lunero… De tine atârnă existenţa întregii fresce infinite, necuprinse, a universului… Tu o să auzi copitele pe stâncă… Steaua şi pământul se ajung în tine… Tu vei auzi împuşcătura imediat după ţipătul lui Lunero… Peste capul tău se vor prăbuşi, de parcă s-ar fi întors dintr-o călătorie fără început şi fără sfârşit prin timp, promisiunile de dragoste

şi singurătate, de ură şi efort, de violenţă şi tandreţe, de prietenie şi dezamăgire, de timp şi uitare, de inocenţă şi uimire… O să auzi tăcerea nopţii, fără ţipătul lui Lunero, fără ecoul potcoavelor… În inima ta, deschisă în faţa vieţii, în noaptea asta; în inima ta deschisă…

(1889: 9 APRILIE)

EL e acolo, adunat în jurul lui însuşi, în centrul contracţiilor, acolo, cu capul întunecat de sânge, agăţat, oprit de cele mai fragile fire; deschis înspre viaţă, în sfârşit. Lunero opri braţele lui Isabel Cruz sau, poate, Cruz Isabel, sora lui; închise ochii ca să nu vadă ce se întâmpla între pulpele desfăcute ale surorii lui. O întrebă, ascunzându-şi faţa: — „Ai ţinut socoteala zilelor?” şi ea nu putu răspunde, fiindcă ţipa, ţipa în ea însăşi, cu buzele lipite, strângând din dinţi şi simţea cum apare deja capul, cum iese din ea, în timp ce Lunero o ţinea pe loc apucând-o de umeri, Lunero singur, cu ligheanul de apă fierbinte pe foc, cu cuţitul şi cârpele pregătite şi el ieşea dintre picioare, expulzat de contracţiile pântecului, din ce în ce mai dese şi Lunero trebuia să lase umerii lui Cruz Isabel, Isabel Cruz, să îngenuncheze între pulpele desfăcute, să primească în mâini capul umed, negru, corpul micuţ, năclăit, agăţat de Cruz Isabel, Isabel Cruz, corpul micuţ desprins în sfârşit, primit de mâinile lui Lunero, acum când femeia nu mai gemea, respira, gâfâia, îşi ştergea cu palmele albe sudoarea de pe faţă, căuta ceva, îl căuta, întindea braţele; Lunero tăie cordonul ombilical, legă extremitatea, spălă corpul micuţ, faţa, îl dezmierdă, îl sărută, voi să i-l dea surorii lui, însă Isabel Cruz, Cruz Isabel gemea iar, cuprinsă de o nouă contracţie, şi cizmele se apropiau de coliba unde zăcea femeia, culcată pe jos, sub acoperişul din frunze de palmieri, cizmele se apropiau şi Lunero ţinea corpul cu capul în jos, îi dădea câteva

palme ca să plângă, să plângă când se apropiau cizmele: plânse: plânse şi începu să trăiască…

EU nu ştiu… nu ştiu… dacă el sunt eu… dacă tu ai fost el… dacă eu sunt toţi trei laolaltă… Tu… te port în mine şi-o să mori o dată cu mine… Dumnezeu… El… l-am purtat în mine şi-o să moară o dată cu mine… cei trei… care-au vorbit… Eu… îl voi purta în mine şi va muri o dată cu mine… numai…

TU n-o să mai ştii; n-o să-ţi recunoşti inima deschisă, în noaptea asta, inima ta deschisă… Ei zic tot timpul:

„Bisturiu, bisturiu”… Şi eu o aud, eu care continui să ştiu atunci când tu nu mai ştii, înainte ca tu să ştii… eu care-am fost el, care voi fi tu… eu aud, în fundul oglinzii, de după oglindă, – în fund, jos, deasupra ta şi a lui… „Bisturiu”… te deschid… te cauterizează… îţi desfac pereţii abdominali… cuţitul fin, rece, exact, îi dă la o parte… găsesc lichidul acela în pântec… ajung la fosa iliacă… descoperă pachetul de anse intestinale iritate, umflate, agăţate de mezenterul dur şi injectat de sânge… descoperă placa de cangrenă circulară… scăldată într-un lichid cu miros fetid… spun, repetă… „infarct”… „infarct mezenteric”… se uită la intestinele tale dilatate, de un roşu aprins care bate în negru… spun… repetăm. „puls”… „temperatură”… „perforaţie punctiformă”… să mănânci, să ronţăi… lichidul hemoragic scapă din pântecul tău deschis… spun, repetă… „inutil”… „zadarnic”… toţi trei… cheagul se va desface, se va desprinde din sângele negru… va circula, se va opri… s-a oprit… tăcerea ta… ochii tăi deschişi… fără vedere… degetele tale îngheţate… lipsite de senzaţii… unghiile tale pământii, albăstrii… maxilarele care-ţi tremură… Artemio Cruz… nume… „inutil”… „inimă”… „masaj”… „inutil”… n-o să mai ştii… te-am purtat în mine şi voi muri o dată cu tine… toţi trei… vom muri…

Tu… mori… ai murit… o să mor
Havana, mai 1960.
México, decembrie 1961.